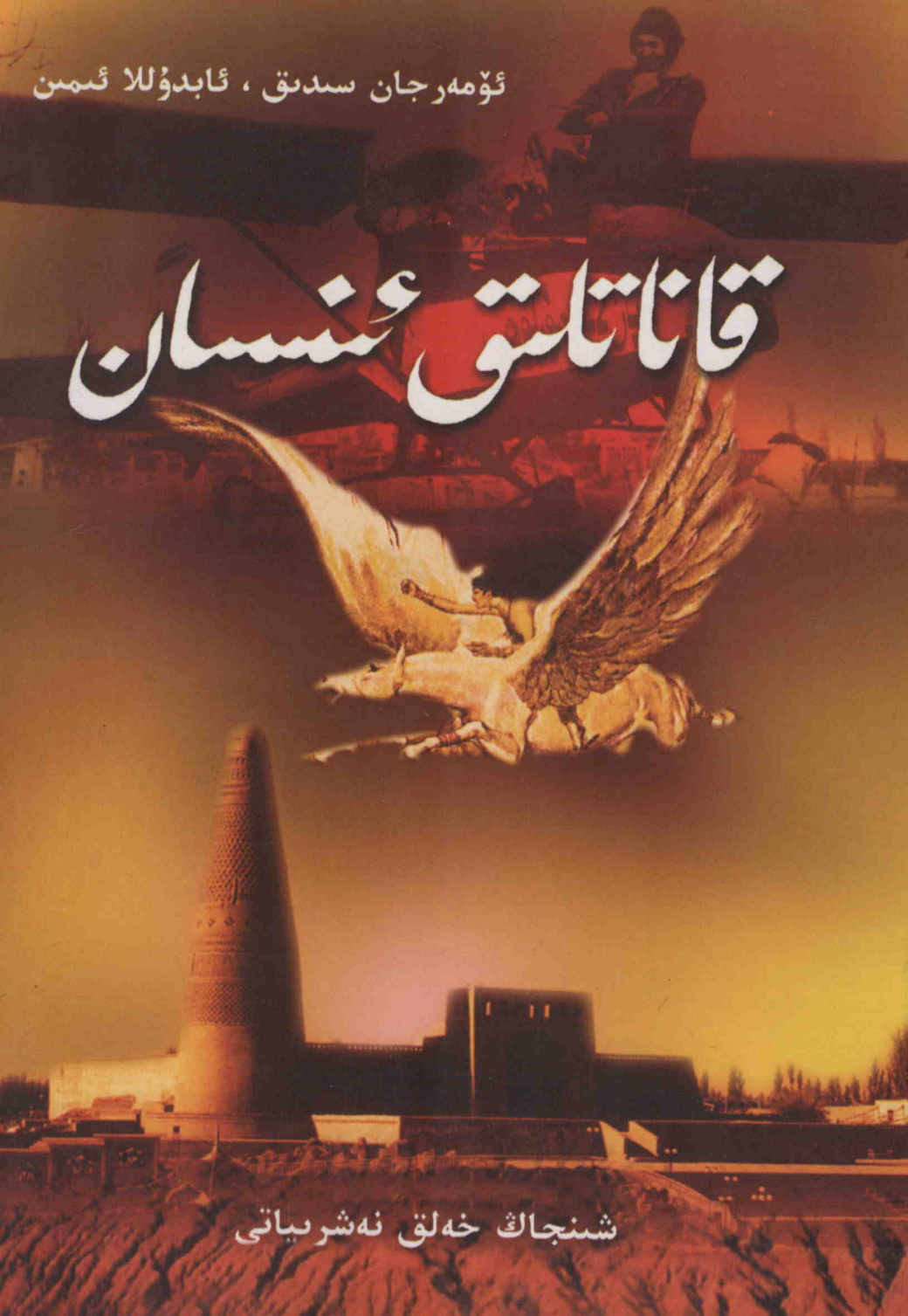
ئۆمەرجان سدىق ، ئابدۇللا ئىمىن

قانا تلىق ئىنسان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

تئوریان 2 ـ نئومئو

ئۆمەرجان سدىق ، ئابدۇللا ئىمىن

قانا تىلىق ئىنسان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

带翅膀的人/吾买尔江·斯迪克,阿不都拉·伊明　著.
乌鲁木齐:新疆人民出版社,2004.8
ISBN 7-228-08986-3

Ⅰ.带... Ⅱ.①吾... ②阿... Ⅲ.阿布都拉·卡德尔
—生平事迹—维吾尔语(中国少数民族语言)
Ⅳ.K825.46

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2004)第 080265 号

责任编辑:买买提吐尔地·米尔孜艾合买提
责任校对:艾加尔古丽·吐尔逊
封面设计:艾克拜尔·萨力

带翅膀的人(维吾尔文)
吾买尔江·斯迪克,阿不都拉·伊明　著

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号　邮政编码:830001)
新疆新华书店发行
乌鲁木齐光采印刷厂印刷
850×1168 毫米　32 开本　6.875 印张　8 插页
2004 年 8 月第 1 版　2004 年 8 月第 1 次印刷
印数:1-4000

ISBN 7-228-08986-3　定价:11.00 元

ئابدۇللا قادىر (ئوتتۇرىدا) ئاپتور ئۆمەرجان سىدىق (ئوڭدا) ۋە ئابدۇللا ئىمىن (سولدا)لار بىرگە.

ئابدۇللا قادىر يېڭىدىن ياسىغان سۈدىمۇ، قۇرۇقلۇقتىمۇ يۈرەلەيدىغان چاقپەلەكلىك كاتىر

«قاناتلىق ئىنسان» ـ ئابدۇللا قادىر

كۆكتە پەرۋاز قىلىش

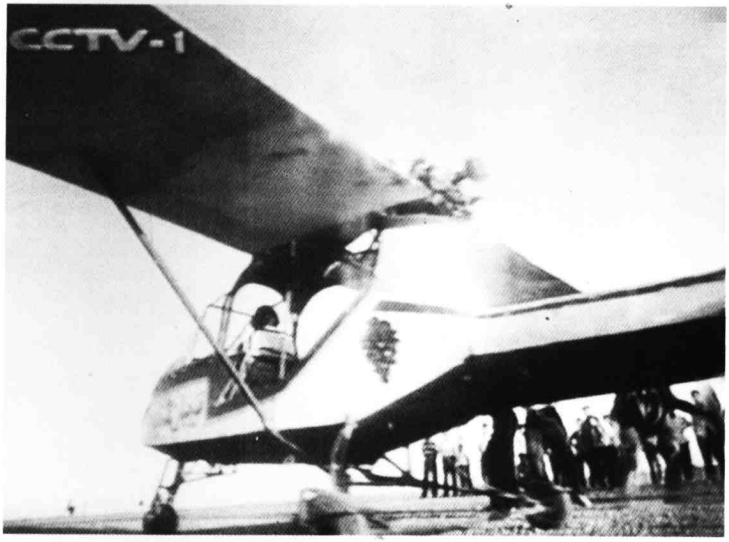
ئۇچۇش ئالدىدىكى تەييارلىق

«ئاقيول تىلەڭلار قېرىنداشلار،
مەن كۆككە سەپەر قىلدىم!»

ئابدۇللا قادىر لوپنۇر كۆلى را-
يونىدىكى كىچىك دەريا قەدىمكى
قەبرىستانلىقىدا.

ئابدۇللا قادىر ھاۋا شارىدا ئۇ-
چۇشقا تەييارلانماقتا.

ئابدۇللا قادىرنىڭ پەرزەنتلىرى
ئۆزلىرى ياسىغان ھەرخىل پلانېر-
لارنى كۆرگەزمە قىلماقتا.

مۇندەرىجە

خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر (شېئىر) 1
كىرىش سۆز 5
مۇقەددىمە 7
سىرلىق ئاسمان، سىرلىق ئۇچقۇ..... 14
بالىلىقتىكى پەرۋاز 27
توغرا تاللانغان يول 55
كۇنمىڭغا سەپەر..... 64
ئايروپىلان «سارىڭى» 74
مۇشەققەت باياۋىنىدا 83
مۇنار ئاستىدىكى تۇنجى ئۇچقۇ 93
«ئۇچماققا قانات يوق، لېكىن ئۇچقايمەن!» 102
ئاز سانلىق مىللەتلەر ياسىغان تۇنجى ئايروپىلان ... 113
بېسىمدىن تاۋلانغان ئىرادە 130
«سېنىڭ ئۇچقىنىڭ بىر مۆجىزە» 138
قۇش قانتى بىلەن ئۇچىدۇ، ئادەم ئەقلى بىلەن...! 150
ئۇجمە گۇۋاھ 162
تەتقىقات خامىنىدىكى چەشلەر 170
تىنىم تاپماس يۇرەك 181
تەقدىر قىسمەتلىرى..... 194
ئاخىرقى سۆز 211

خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر

مۇھەممەتجان مەخمۇت

ئەپسانە، رىۋايەتتۇ، بىر چۆچەكتۇ،
«ياغاچ ئات»، «ئۇچار گىلەم»، «تۆمۈر بېلىق».
ئۇچۇشقا كىم قادىرتى بولۇپ ئاق قۇ،
ئارزۇمىز ئىدى بىزنىڭ ئۇزۇن يىللىق.
ئارمانلار ئاسمانغىچە بولغان قىر - قىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ئۇچۇشنى، قۇچۇشنى قىلىشتۇق خىيال،
تالاي يىل، ئەسرلەپ بېقىپ ئاسمانغا.
كۆز قىستى ئاخىرى دىلبىرى ۋىسال،
تۇرپاندا تاۋلانغان باتۇر ئوغلانغا.
«ھۇششەرە» دېيىشتى زېمىن، تاغ - ئىدىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

پەرەخلەر ئىنسانۇ، بىز بولساق نېمە؟...
چوققۇر ئۇھ تارتىشتۇق خىيالغا چۆكۈپ.
مۇشەققەت تېغىغا ياماشتۇق يەنە،
ئوت كەبى كۆڭۈلگە ئوت ئارزۇ پۈكۈپ.
جەبىر دەريا سىدا ئاقتى بوپ تاھىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ناخشىنىڭ، شېئىرنىڭ مىللىتى بىز دەپ،
تاراڭلاپ، جاراڭلاپ يۈردۇق ئويۇندا.
كەشپىيات، ئىختىرا بولدى ئاز ئەجەب،
بۇ يېڭى ئەسىردە قالدۇق قۇيۇندا.
يۈيۈلماي كەلگەنتى كۆڭۈلدە كۆپ كىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ۋاھ، ئەمدى ئويغاندۇق تاقەت ئۈزۈلۈپ،
ئابدۇشۇكۇر كەلدىغۇ مۇشتى تۈگۈلۈپ.
ئادىلمۇ قۇش كەبى داردا يۈگۈرۈپ،
گۈلزۆھرە قۇملۇقتىن كەلدى ئۇلگۈرۈپ،
ئۆلچەيدۇ ھەممىنى تارىخ دېگەن گىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ئارزۇلار ياشايتتى دىلدا باشتىلا،
بىزدىمۇ مانا بار دوكتور ئاشتىلار.
كۆپ ئەللەر ئۇچالماي قالغان ئاستىلا
ئۇرۇنغان خېلى كۆپ تېخنىك ئۇستىلار.
ئىزدىنىش ئىلكىدە ئاشتى داۋان - قىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ئىجتىھات، ئۆزلۈكنىڭ يالقۇنلۇق ئوتى،
ھەر مىنۇت كۈل قىلىپ كۆيدۈردى ئۇنى.
مۇشەققەت، كۈلپەتنىڭ قارا دىلبىرى،
قەلبىنى چۈل قىلىپ سۆيدۈردى ئۇنى.
روزىغار، تىنچلىقتىن ئايرىلدى بىر - بىر.

خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ئاخىرى دەست تۇردى ئۆلۈمنى دەسسەپ،
سامانى تىترەتتى خۇشال كۈلكىسى.
قۇيرۇقنى خادا قىپ قاچتى ھەم پەسلەپ،
كۆرەلمەس دىللارنىڭ كۆزدىن تۇلكىسى.
ئېچىلدى ئۇيغۇرغا تىلسىماتلىق سىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ئايروپىلان غارقىراپ ئۇچتى، ئەل ئۇچتى،
تۆمۈر ئات بويسۇندى قادىر قولىدا.
ئايروپىلان ئۇچتى بىر ئېتىقاد ئۇچتى،
كۆكلەرنى يېرىپ ساپ ئۇيغۇر تىلىدا.
ئاجايىپ مۆجىزە ئۇيغۇرغا بۇ بىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

*** ***
كەشپىيات چۆلىدە ھارىدىم دېمەي،
يىڭىدە قۇدۇق قېزىپ، سۇيۇك بەردىك.
خەلقىڭچۇن بىر دەممۇ تالدىم دېمەي،
پەرۋازىڭدا ئاجايىپ كۈيۇك بەردىك.
بىزدىن بۇ مۆجىزىگە سەنلا قادىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ھۆرمىتىك سەھنىسىدە خەلقىم دەريا،
سالمىساڭمۇ بىز ئۇچۇن مەكتەپ، ساراي.

ياسىدىك قەلبلەرگە سۈنماس ئوردا،
كۆرسىتىپ كۆك ئاسماندا ئالتۇن چىراي.
بىزدىن كۆك قەھرىدە سەن باھادىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

تارتساڭمۇ بۇ يولدا سەن كۈرمەك كۈلپەت،
ئۈمىدنى ئىرادەڭ تاۋلاپ تۇردى.
كەشپىيات شوتىسىدا ئۆرلىسەڭ رەت - رەت،
تەقدىرنىڭ بورىنى ھۇۋلاپ تۇردى.
تۈرمۈشنىڭ تاغلىرىدا گاھ سەن سادىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

ئەجرىڭدىن قانات ياساپ كۆك قەھرىدە،
ئۇچقىنىڭدا غارقىراپ غەلىبە قۇچۇپ.
خۇشاللىقتىن قۇياشقىچە دەريا ياشلار،
باشلاردىن تالاي بۆكلەر كەتتى ئۇچۇپ.
غەيرىتىڭگە قايىل بولدى ھەممە ئاخىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

يەنمۇ ئۇچۇرۇشچۇن ھارما ھەرگىز،
ئۈيغۇرنىڭ ئۈمىدنى تۈتۈپ مەھكەم.
تىرىشچانغا ئىستىقبال ئەمەس ئېگىز،
بولغۇسى خەلقىم ساڭا چوقۇم ھەمدەم.
مۆجىزەڭ بىر ئەسەردۇر بىزگە نادىر،
خەلقىمىز ئوغلانى ئابدۇللا قادىر.

(ئاپتور: تۇرپان شەھىرى سىڭگىم يېزا ئۇلۇغكۆل كەنتىدە دېھقان)

كىرىش سۆز

1997 - يىلى 10 - ئاينىڭ 30 - كۈنى پەيشەنبە ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، بۇ كۈنى قەدىمكى مەدەنىيەت تىندۇرمىلىرى سەلتەنەتلىك پىرامىدا ھاسىل قىلغان ئىدىقۇت دىيارىدا بىر رىۋايەت يېزىلىشقا باشلىدى. تۇرپان شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇب تەرىپىگە جايلاشقان تاشلىقتا («سەئىد دېھقان ئايرود-رومى» دەپ ئاتالغان بۇ جاي ئەمەلىيەتتە تۇپتۇز كەتكەن بىر پارچە تاشلىق بولۇپ، ئىلگىرى جىددىي پەيتلەردە ئايرودروم قىلىپ ئىشلىتىلگەچكە شۇ نام بىلەن ئاتالغانىدى) قورساق قىسمىغا قىزىل خەت بىلەن چوڭ، كۆركەم ۋە سەنئەتلىك قىلىپ «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» دېگەن ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە خەتلەر يېزىلغان، خەتنىڭ كەينىگىرەك بىر ساپاق ئۇزۇمەنىڭ، ئايروپىلاننىڭ قۇيرۇق قىسمىغا تۇرپان مۇنارىنىڭ سۈرىتى سىزىلغان ئاق رەڭلىك ئايروپىلان خۇددى بىپايان ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈشكە تەييارلانغان بۇركۈتتەك مەغرۇر قانات كېرىپ تۇراتتى. ئۇرۇمچى ۋاقتى سائەت ئۈچ بولغاندا بېشىغا يارىشىملىق دوپپا كىيگەن، ئوتتۇرا بوي، كېلىشكەن، كۆزلىرىدىن پاراسەت ۋە شىجائەت ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغان بىر كىشى تەمكىنلىك بىلەن ئايروپىلانغا چىقىپ، ئۇچۇش ئالدىدىكى تەييارلىقلارنى ئىشلىدى. قۇلاقنى يارغۇدەك ماتور ئاۋازى بىلەن تەڭ «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلان خۇددى راكېتادەك ئۇچۇش يولىدىن چىقىپ، كۆك ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. ئايروپىلان سائىتىگە 100 كىلومېتىر تېزلىكتە، 20 مىنۇت ئۇچۇپ قاقاسلىق ئاسمىننى تولۇق ئۇچ قېتىم

ئايلانغاندىن كېيىن بىخەتەر ھالدا يەرگە قوندى. مانا بۇ تۇرپان دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ ئاددىي ئوقۇتقۇچىسى ئابدۇللا قادىر ئون نەچچە يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ، پۈتۈن ئەقىل - پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ ئۆزى ياسىغان، تەۋەكـ كۈلچىلىك ۋە باتۇرلۇق بىلەن ئۆزى ئۇچۇرغان ئايروپىلان ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇللا قادىر جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىچىدە ئايروپىلان ياسىغان تۇنجى شەخس، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ پەخىرلىك ئوغلى بولۇپ قالدى.

مۇقەددىمە

ئۇيغۇر خەلقى ئەزەلدىن باتۇر، ئەمگەكچان، ئەقىل - پاراسەتلىك خەلق. شانلىق تارىخىمىزنى ۋاراقلىغىنىمىزدا نەچچە مىڭ يىللار مابەينىدە قۇرۇلغان سەلتەنەتلىك شەھەر-لەر، پارلاق مەدەنىيەت ئۇلگىلىرى، ئاجايىپ ئېسىل سودا، تىجارەت ئەنئەنىلىرى، پەخىرلىك ئەجدادلار بۇ نۇقتىنى ئىس-پاتلايدۇ. بىراق، يېقىنقى 500 يىل مابەينىدە خەلقىمىزنىڭ ۋۇجۇدىنى قارا ئەجدىھادەك چىرمىۋالغان جاھىل ئىشانچى-لىقنىڭ تەسىرى، ئۆتكەن ئەسىر كىرگەندىن كېيىن شىد-جائىدا يەرلىك خان بولۇۋالغان چىرىك ئەمەلدارلارنىڭ تەقد-بى، زۇلمى قاتارلىق تۈرلۈك سەۋەبلەر بىلەن خەلقىمىز ئېغىر جاھالەت ۋە زالالەت پاتقىقىغا پېتىپ قالدى. جۈمھۇرد-يەت قۇرۇلغاندىن كېيىن خەلقىمىز قەد كۆتۈرۈپ، ياخشى كۈنلەرگە ئولاشتى. بىراق، ئۇزۇن ئۆتمەي يېتىپ كەلگەن ھەر خىل سىياسىي ھەرىكەتلەر خەلقىمىزنى يەنە نادانلىق پاتقىقىغا سۆرەپ كىردى. دېمەك، مۇشۇنداق ئۇزۇن مەز-گىللىك بىقۇۋۇللۇق جەمئىيەت كىشىلىرىمىزدە ئۈمىدسىز، قاششاق، چۈشكۈن روھىي كەيپىياتنى شەكىللەندۈرۈپ قوي-دى. يېقىنقى ئون نەچچە يىل مابەينىدە مەتبۇئاتلىرىمىزدا خەلقىمىزنىڭ ئىللەتلىرى پاش قىلىنىدىغان ماقالىلەرنىڭ كۆپلەپ ئېلان قىلىنىشى، شۇ خىل كەيپىياتنىڭ ئەۋج ئېلە-شى خەلقىمىزدە ئۆز - ئۆزىدىن خۇدۇكسىرەيدىغان، ئۆز - ئۆزىنى كەمسىتىدىغان، ئۆز - ئۆزىگە ئىشەنمەيدىغان بىر خىل تۇيغۇنى پەيدا قىلدى. نەتىجىدە، تالاي ھەرىكەتلەر،

بوران - چاپقۇنلار داۋامىدا يۈرىكى لەختە - لەختە بولۇپ كەتكەن خەلقىمىز تېخىمۇ چۈشكۈنلىشىپ، ئۈستى - ئۈستىدە لەپ كېلىۋاتقان تاپا - تەنىلەردىن خۇددى شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ئېيتقاندەك «تىل - ھاقارەت، تەنە - دىخمار ۋاي دات بۇ جاننى قىينىدى، جاننى ئالقانغا ئېلىپ چىق تاپمايسەن باشقا چارىسەن» دېگەندەك ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. دەل مۇشۇنداق پەيتتە، يەنى 1997 - يىلى 6 - ئاينىڭ 22 - كۈنى خەلقىمىزنىڭ پەخىرلىك ئوغلى، دارۋاز ئادىل ھوشۇر سەنشىيا بوغۇزىغا تارتىلغان پولات ئارغامچىدىن ئاجايىپ سالماقلىق ۋە يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئۆتۈپ، كانادالىق كۆچمەنلەر يارىتقان جىنس دۇنيا رېكوردىنى بۇزۇپ تاشلىدى. بۇ خاسىيەتلىك ئىش خەلقىمىزنى ئېيتقۇسىز زور خوشاللىققا، پەخىر، ئىپتىخار تۇيغۇسىغا چۆمۈلدۈرۈپ، ئاۋامنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى، مىللىي غۇرۇرىنى ئۇرغۇتتى. كىشىلەر ئۇرۇمچى ئايرودرومىدا ئادىل ھوشۇرنى دەستە - دەستە گۈللەرگە پۈركەش بىلەن بىرگە ئۇنى ئۇرۇمچى كوچىلىرىدا بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ تەنتەنە قىلىشتى. «بىر ئەجنەبىينى يېڭىۋالغان ئادىل ئۇيغۇر جۇمۇ» دېيىشىپ بىر - بىرىنى تەبرىكلەشتى. ئۇيغۇرلارنىڭ «تىل - ھاقارەت، تاياقتېپى»، «ياغلىق قاپاق» ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىشتى. خەلقىمىزنىڭ ئادىل ھوشۇرنىڭ غەلىبىسىگە بۇ قەدەر تەنتەنە قىلىشىدىكى سەۋەبلەرنىڭ بىرى، ئادىل ھوشۇر يۇقىرىدا دەپ ئۆتكىنىمىزدەك ئالاھىدە تارىخىي شارائىتتا تۇرۇۋاتقان، كۆڭلى سۇنۇق خەلقىمىزگە ئۆز - ئۆزىنى قايتا تونۇش، ئۆز - ئۆزىگە ئىشىنىش پۈرسىتى ئاتا قىلغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن بوكسچى ئابدۇشۇكۇر مەجىت مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن بوكس

مۇسابىقىلىرىدە بازغانەك مۇشتۇمى بىلەن رەقىبلىرىنى بىر - بىرلەپ يەر چىشلىتىپ، ئەڭ ئاخىرى جۇڭگونىڭ «بوكس پادىشاهى» لىق تاجىسىنى كىيىدى. موتسىكلىت ما-هىرى جۇرئەت ئوبۇلقاسىم موتسىكلىت بىلەن پۈتۈن مەملە-كەتنى ئايلىنىپ چىقىپ ۋە تەكلىماكان قۇملۇقىنى كېسىپ ئۆتۈپ، يېڭى جىنىس رېكورتىنى يارااتتى. قۇملۇق مەلىكە-سى گۈلزۆهرە ئەبەيدۇللامۇ تەكلىماكان قۇملۇقىنى يۈگۈ-رۈپ كېسىپ ئۆتۈپ، دۇنيا جىنىس رېكورتى گۇۋاهنامىسە-نى ئالدى. بۇ بىر تۈركۈم قەهرىمان ئوغۇل - قىزلار جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ مىللىي روهىنى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىي شۆهرىتىنى قايتا نامايان قىلىپ، خەلقىمىزنىڭ پە-خىرلىك ئوغلانلىرىغا ئايلاندى. خەلقىمىزنىڭ قەدىرلىشىگە، هۆرمىتىگە مۇيەسسەر بولدى. ئابدۇللا قادىرمۇ دەل مۇشۇ ئوغلانلار قاتارىدا رېۋايەتلەردىكى «ياغاچ ئات»، «ئۇچار گە-لەم» نى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇپ، ئۆزى ئايروپىلان ياساپ ئۇچۇپ، خەلقىمىزنىڭ قىسمەتلىك تارىخ قامۇسىغا يېپىڭى بىر سەهىپىنى يازدى. يۇقىرىقى ئوغلانلىرىمىزدىكى ئورتاق بىر ئالاهىدىلىك شۇكى، ئۇلار پەخىرلىك ئەجدادلىرىمىزنىڭ تومۇرىدا جۇش ئۇرۇپ دولقۇنلىنىپ، بىزنىڭ گېنىمىزغىچە يېتىپ كەلگەن، لېكىن بىز جارى قىلدۇرۇشقا پۈرسەت تاپالماي كەلگەن تەۋەككۇلچىلىك، باتۇرلۇق، قەيسەرلىك، قورقۇمسىزلىق قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرنى جەۋلان قىلىپ، ئەجداد روهىنى نۇرلاندۇردى.

ئابدۇللا قادىرنىڭ تەۋەككۇلچىلىكى شۇ يەردىكى، گەر-چە ئۇ ئايروپىلانىنىڭ ئۇچۇشىغا شەكسىز ئىشەنسىمۇ، لې-كىن ئۇ ياسىغان ئايروپىلان ئۇچۇشتا هازىرلاشقا تېگىشلىك

شەرتلەردىن تولىمۇ يىراق ئىدى، قىلچە بىخەتەرلىك تەدبىرد-
مۇ يوق ئىدى. مۇشۇنداق شارائىتتا ئۇ ئۆزىنىڭ ئېتىقادى،
خەلقىنىڭ كۆتكەن ئۈمىدى يولىدا هايات - ماماتلىق سىناقنى
قوبۇل قىلىپ، ئۆلۈمگە پىسەنت قىلماي، «تۆمۈر ئات»نى
ئاسمانغا هەيدەپ چىقتى. چۈنكى، ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان
ئۇنىڭ قەلبىدە «باشقىلار قىلالمىغاننى بىز چوقۇم قىلالايمىز،
مەن مۇرەككەپ، نازۇك هەم يۇقىرى تېخنىكىنىڭ مەسۇلى
بولغان ئايروپىلاننى ياساپ ئۇچۇرۇش ئارقىلىق خەلقىمىز-
نىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى دۇنياغا تونۇتمەن، پەن -
تېخنىكىنىڭ قۇدرىتىنى نامايان قىلمەن، ياش - ئۆلادلار-
نىڭ ئىلىم - پەنگە ئېتىقاد قىلىش ئاڭلىقلىقىنى يۇقىرى
كۆتۈرىمەن» دەيدىغان ئوي هۆكۈمران ئىدى.

ئەمدى ئابدۇللا قادىرنىڭ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن
ئوغلانلىرىمىزدىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان ئالاهىدىلىكى شۇ-
كى، ئۇ ئەقىل - پاراسەتلىك، تەدبىرلىك، ئىجتىهاتلىق،
ئۆتكۈر تەپەككۇرغا، باي تەسەۋۋۇرغا ئىگە پەن - تېخنىكا
خادىمى، تەتقىقاتچى، ئىلىم ساهىبى ئىدى. ئۇنىڭ ئايروپە-
لانىنى ئۇچۇرۇش جەريانىنى تەۋەككۇلچىلىك دەپ قارىساقمۇ،
لېكىن ياساش جەريانىنى هەرگىزمۇ تەۋەككۇلچىلىك، قارد-
غۇلارچە ئۇرۇنۇش، تەلەي سىناپ بېقىش دېيىشكە بولمايت-
تى. چۈنكى، ئابدۇللا قادىر كىچىكىدە ئۇيغۇرچە مەكتەپتە
ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن، خەنزۇچە مەكتەپكە يۆتكىلىپ
ئوقۇغان، خەنزۇچىنى پىششىق ئىگىلەش بىلەن بىرگە ئىنگ-
لىز تىلىنىمۇ ياخشى ئۆگەنگەن. خىزمەتكە چىقىپلا ئېلېكتر
تېخنىكا خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە
ئېلېكتر تېخنىكىسى بويىچە بىر قانچە قېتىم بىلىم ئاشۇر-

غان. ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئايروپىلان ياساشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئىنگلىزچە، خەنزۇچە يېزىقتىكى ئاۋىئاتسىيە ژۇر-نالىرىغا ئىزچىل مۇشتەرى بولۇپ، بۇ ھەقتىكى كىتاب - ماتېرىياللارنى يىغىپ، مول نەزەرىيىۋى بىلىمگە ئىگە بول-غان. ئاۋىئاتسىيە تارىخى، تەرەققىياتى، ھەر خىل تىپتىكى ئايروپىلانلارنىڭ تۈزۈلۈشى، ئۇچۇش پرىنسىپى، ھەر قايسى بۆلەكلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى قاتارلىق جەھەتلەردە چوڭقۇر چۈشەنچىگە ئىگە بولۇپ، ھەتتا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئايروپىلا-نىنىڭ پۈتۈن ئالاھىدىلىكىنى دەپ بېرەلەيدىغان سەۋىيىگە يەت-كەن. بىر قانچىلىغان ئاۋىئاتسىيە خادىملىرى بىلەن ئۇچرد-شىپ پىكىرلىشىش، كۆپ قېتىم پلانبر ياساپ ئۇچۇرۇش، ئون نەچچە يىل مابەينىدە قايتا - قايتا ئايروپىلان ياساش جەريانىدا مول ئەمەلىي تەجرىبە توپلىغان، 40 قېتىمغا يېقىن ئەمەلىي ئۇچۇش سىنىقى ئېلىپ بارغان. بۇ جەريانىدا ھەرگىزمۇ بە-خەستەلىك، تەۋەككۈلچىلىك، يەڭگىلتەكلىك، سىناپ بە-قىش پوزىتسىيىسىدە بولمىغان. ھەممە مەشغۇلاتنى ئايروپە-لان ياساش تېخنىكىسى بويىچە ئىلمىي ئورۇندىغان. ۋەھالەن-كى، ئۇ يۇقىرى پەن - تېخنىكىلىق، ئېلېكترلەشكەن ئەس-لىمىلەر تولۇق بولغان، زامانىۋى زاۋۇتلار ئېلىپ بارىدىغان بۇ مەشغۇلاتلارنى ئۆزىنىڭ بۇك - باراقسانلىق، تال - باراڭ-لىق، نەچچە يۈز يىللىق ئۇجمە دەرەخلىرى، ئۆرۈك، سۈۋا-دان تېرەكلەر پۈركەپ تۇرغان قەدىمكى ھويلىسىدا، قول ھەرىسى، كەكە، ئامبۇر قاتارلىق ئەڭ ئاددىي قورال - سايە-مانلار بىلەن، ھەر خىل ئۇزۇن قىسقا ياغاچلار، تۆمۇر، بىرىكمە پولات ماتېرىياللار، رەختلەرنى كېسىپ، چاپلاپ، مىخلاپ ئايروپىلانىنى پۈتتۈرگەن. مانا بۇ ئابدۇللا قادىرنىڭ

كىشىنى ئەڭ قايىل قىلىدىغان پاراسىتى ۋە جاسارىتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا ئۇيغۇرلارنىڭ يېقىنقى يىل-لاردىن بۇيان، ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدە بولۇپمۇ ئەدەبىيات - سەن-ئەت ساھەسىدە ئېرىشكەن ئۇتۇقلىرى گەۋدىلىك بولدى. سەنئەت ساھەسىدىكى چولپانلار ئىچكىرى ئۆلكە ۋە خەلقئارا سەھنىلەردە ماھارەت كۆرسىتىپ، زور شۆھرەتكە ئېرىشتى. يازغۇچى، شائىرلار، ئەدەبىي ئىجادىيەتچىلەر قوشۇنى يىل-دىن- يىلغا ئۆلغىيىپ، ئىجتىمائىي پەن ساھەسىنىڭ ھەر قايسى تۈرلىرىدە كۆپلىگەن تەتقىقات مېۋىلىرى مەيدانغا كەل-دى، نۇرغۇنلىغان كىتابلار نەشر قىلىندى. لېكىن، تەبىئىي پەن ساھەسىنىڭ تەرەققىياتى ناھايىتى ئاستا بولدى. بۇ سا-ھەدە مەملىكەت ۋە خەلقئاراغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان نوپۇز ئىگىلىرى يوق دېيەرلىك بولۇپ قالدى. خەلقىمىز «شېئىر مىللىتى»، «سەنئەت مىللىتى» دەپ ئاتىلىپ، باشقا مىللەت-لەر يۇقىرى پەن - تېخنىكا تەتقىقاتى بىلەن مەشغۇل بولسا، بىز داپنى تاراڭلىتىپ، ئويۇن - تاماشا بىلەن مەشغۇل بولىدىغان ھالەت شەكىللەندى. تەشۋىقات ۋاستىلىرىدىمۇ سەنئەتكارلار، يازغۇچى، شائىرلار زور كۈچ بىلەن تەشۋىق قىلىندى. بالىلە-رىمىزمۇ قويۇق سەنئەت، ئەدەبىيات مۇھىتىدا چوڭ بولۇپ، ئەدەبى-يات - سەنئەتنى ئالاھىدە ياخشى كۆرىدىغان ئىدىيىنىڭ تەسىر-گە ئۇچراپ، تەرەققىياتقا نىسبەتەن بىۋاستە پىشاڭلىق رول ئويناپىدىغان تەبىئىي پەندىن بارغانچە يىراقلىشىپ كەتتى، ھەتتا «تەبىئىي پەنگە كاللىسى ئۆتمەيدۇ» دەپ نام ئالدى. تەبىئىي پەنلەرنىڭ تەرەققىياتى شۇ مىللەت، دۆلەتنىڭ تەرەق-قىيات سۈرئىتىنى بەلگىلەيدىغان، يۇقىرى پەن - تېخنىكا

ھەممىنى ئىستېلا قىلىدىغان يېڭى ئەسىرگە مۇشۇ خىل تەرز-
دە كىرىش بىز ئۈچۈن زور پاجىئە ھېسابلىناتتى. لېكىن،
ئەقىللىق ئۇيغۇر پەرزەنتلىرى ئاخىرى تەبىئىي پەن ساھەسى-
دىمۇ ئۆزىنى باشقا مىللەتلەرگە كۆرسىتىپ قويدى. ياپونىيە
قاتارلىق تەرەققىي قىلغان ئەللەردە ئوقۇغان بىر تۈركۈم
ئۇيغۇر دوكتورلىرى ئاتوم فىزىكىسى، مېدىتسىنا، سىستېما
پەنلىرى، قۇرۇلۇش ماتېرىيالچىلىق، بىئولوگىيە، تەبى-
ئىي جۇغراپىيە قاتارلىق كەسىپلەر بويىچە خەلقئارالىق تەت-
قىقات تۈرلىرىگە قاتنىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ پەۋقۇلئاددە تالان-
تى بىلەن دۇنيا ئالىملىرىنى ھاڭ - تاڭ قالدۇردى. ئابدۇللا
قادىرمۇ مۇرككەپ، كۆپ خىل، يۇقىرى پەن - تېخنىكىنىڭ
مۇجەسسەملىنىشى بولغان ئايروپىلان تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇل-
لىنىپ، ئاددىي بىر جۇپ قولى بىلەن ئايروپىلاننى ياساپ
ئۇچۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر تەتقىقات، ئىجادىيەت تالانتىنى
نامايان قىلدى. دېمەك، بۇ نۇقتىلاردا ئابدۇللا قادىر خەلق-
ىمىزنىڭ ھەقىقىي ئىپتىخارلىنىشىغا ئەرزىيدىغان ئەزىمەت
بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

سىرلىق ئاسمان، سىرلىق ئۇچقۇ

كەڭ، بىپايان، تۇرلۇك - تۇمەن مۆجىزىلەرگە باي چەكسىز ئاسمان ئىپتىدائىي دەۋرلەردىن باشلاپ ئىنسانلارغا سىرلىق، سېھىرلىك تۇيۇلۇپ كەلدى. ئىپتىدائىي ئىنسانلار كۆز يەتكۈسىز كۆككە تىكىلگىنىچە كۆك قەرىدىكى ئاي، يۇلتۇزلارغا، بىمالال قانات قېقىپ ئۇچۇۋاتقان قۇشلارغا ھەۋەس قىلىپ، كۆكنى ئۇلۇغلاپ، كۆككە چوقۇنىدىغان نۇرغۇن دىنلارنى ياراتتى. ئاسمانغا مۇناسىۋەتلىك بولغان كۆپلىگەن گۈزەل رىۋايەتلەرنى توقۇپ چىقتى. بۇ رىۋايەتلەردە ئاسمان خۇدالىرى، كۆكتە بەھۇزۇر ئۇچۇپ يۈرىدىغان قاناتلىق پەرىشتىلەر، كۆكتىن چۈشكەن ھەر خىل ئىلاھ ۋە مۆجىزىلەر تەسۋىرلەندى. بۇ ئىنسانلارنىڭ سىرلىق ئاسمانغا بولغان تەلپۈنۈشى، قىزىقىشى، ئاسمانىنىڭ سىرىنى ئېچىش، ئاسماندا ئۇچۇپ بېقىشقا بولغان ئارزۇسىنى ئىپادىلەيتتى. يىللار، ئەسىرلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئاسمان ھەققىدىكى رىۋايەتلەر تېخىمۇ بېيىدى، گۈزەللەشتى، ئىنسانلارنىڭ ئاسمانغا بولغان قىزىقىشى يەنىمۇ كۈچەيدى. مەڭ ئۆيلەرنىڭ تاملىرىغا كۆكتە ئۇچۇۋاتقان ئەۋلىيا - ئەنبىيالارنىڭ، ھۆرغىلمانلارنىڭ، سۈمۈرغ، بۈركۈتنى مىنىپ كېتىۋاتقان باتۇر چەۋەندازلارنىڭ رەسىمى سىزىلدى. بۇۋايلار نەۋرىلىرىگە ئۇچار گىلەم، قاناتلىق ئات، ھەزرىتى ئەلىنىڭ ئۇچار تۇلپىرى ھەققىدە ئۇزاقتىن - ئۇزاق چۆچەكلەرنى ئېيتىپ بېرىشتى. ئاسمانغا مەپتۇن بولغان كىشىلەر كۆككە قاراپ ئىبادەت قىلىپ، كۆككە چوقۇنۇپ، كۆكتىن بەخت - سائادەت ئىز-

دەشتى. ئاسماندا ئوچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلارغا تىكىلگىنىچە بۇنىڭ سىرىنى بىلىش ئۈچۈن تېگى يوق خىياللارغا پاتتى ۋە تىنىمسىز ئىزدەندى. يۇنان ئەپسانىلىرىدە ئىكارۇسنىڭ شام ۋە قۇش پېيىدىن قانات ياساپ قۇياشنىڭ يېنىغا بارغانلىقى، قانتى ئېرىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ دېڭىزغا چۈشۈپ كەتكەنلىكى بايان قىلىنىدۇ. 17 - ئەسىردە ئۆتكەن ئەنگلىيەلىك ئامو ئىسىملىك بىر پوپ بىلىكى ۋە پۈتىغا قۇش پېيىنى باغلاپ، ۋېستمىنستېر چېركاۋىنىڭ مۇنارى ئۈستىدىن سەكرەپ ئۆچماقچى بولغان، ئاقىۋەتتە، ئىككى پۈتى ئۈزۈلۈپ كەتكەن. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، 5 - ئەسىردىكى جۇڭگودا كىشىلەر ئۆزىنى يوغان لەگلەككە تېڭىپ، لەگلەكىنى ئارغامچا بىلەن يەرگە باغلاپ ئۈچۈشنى سىناق قىلغان. بۇنداق قىلغاندا يېراقتا ئۈچقىلى بولمىسىمۇ، لېكىن بۇ يېراقنى كۆرۈشنىڭ چارىسى ئىدى. مۇبادا تۈيۈقسىز بوران چىقىپ كەتسە ياكى لەگلەك چۈۋۈلۈپ كەتسە، قانداق ئەھۋال يۈز بېرىدىغانلىقىنى ھېچكىم تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. 16 - ئەسىرنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىگە كەلگەندە، مەشھۇر رەسسام، ئارخىتېكتور، ئويمىكار، مۇزىكانت، ئىنژېنېر، ئالىم ۋە كەشپىياتچى لېئونارد دافىنچ ئىنسانلارنىڭ ئۈچۈشىغا دائىر خىياللارغا بەند بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئاشۇ مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن سىرت، يەنە ئوخشاش بولمىغان ئۈچ خىل تۈردىكى ئۇچقۇنى تەسەۋۋۇر قىلغان. ئۇلار مۇنۇلار ئىدى: قۇش ئۇچقۇ (بۇ مېخانىك قانات ئورنىتىلغان، قانىتىنى قۇشقا ئوخشاش ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئۇچىدىغان ئۇچقۇ ئىدى)، يەنە بىرى، تىك ئۇچار ئايروپىلان، يەنە بىرى، پلانېر (ئۇچقۇچىنىڭ بوشلۇقتا ئۇچۇشىغا قولايلىق بولىسۇن ئۈچۈن ئۈستى

تەرىپىگە قاتىات ئورنىتىلغان) . بۇ خىل ئۇچقۇلار قەغەزگە سىزىلغان رەسىمدىنلا ئىبارەت بولۇپ، ئەگەر ئۇلار رەسىمدىكىدەك ياسالسا ئۇچالمايتتى. لېكىن، قانداقلا بولسۇن تىك ئۇچار ئايروپىلان بىلەن پلانېرغا دائىر تەسەۋۋۇرنىڭ توغرىلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇ. دافىنچ راستتىنلا پاراخوتنىڭ پىرقىرىغۇچىنى كەشىپ قىلغان، شۇنىڭدەك يەنە پاراشوتنى تەسەۋۋۇر قىلغان. 1785 - يىلى جون پېر بلان-چارد ئىسىملىك بىر فرانسۇز پاراشوت باغلانغان بىر ئىتنى ئېگىز ھاۋا بوشلۇقىدىن تاشلىغان. سەككىز يىلدىن كېيىن، يەنى 1793 - يىلى بلانچارد سىناق تەرىقىسىدە بىر قېتىم سەكرەپ، ئۆزىنى پاراشوت بىلەن تۇنجى قېتىم مۇۋەپپەقىيەتلىك سەكرىگەن ئادەم دەپ جاكارلىغان. ئۇ ئاۋىئاتسىيە مۇتەخەسسىسى بولغاچقا، ئىسىسق ھاۋا شارىغا ئولتۇرۇپ ئاسماندا ئۇچقان. تۇنجى قېتىم مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇچۇرۇل-غان ھاۋا شارىنى فرانسىيىلىك ئاكا - ئۇكا جۇزېف بىلەن ئىدىئون مونگېفېل ياسىغان. 1783 - يىلى فرانكس پىلات دې روزىيېر بىلەن ماركۇس دې ئارانىدىس بۇ ھاۋا شارىغا ئولتۇرۇپ، پارىژ ئاسمىنىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەن. ئىسىسق ھاۋا شارىدىن كېيىن دىرىژابىل مەيدانغا كەلدى. دىرىژابىل ئىچىگە ھاۋادىن يېنىك بولغان گاز قاچىلانغان شار بولۇپ، تۇنجى دىرىژابىلنى ھېنرى گىففا 1952 - يىلى ئۇچۇرغان، بىراق دىرىژابىلنىڭ ئالتۇن دەۋرى 1900 - يىلىغا كەلگەندىلا ئاندىن باشلانغان. 1937 - يىلى «ھىندېنبۇرگ» ناملىق غايەت زور دىرىژابىل كۆيۈپ ۋەيران بولغان، شۇنىڭدىن كېيىن دىرىژابىل قايتا ئۇچۇرۇلمىغان. تۇنجى ھەقىقىي پلا-نېرغا 1849 - يىلى ئون ياشلىق بىر ئوغۇل بالا ئولتۇرغان

بولۇپ، بۇ پلانېرنى ئەنگلىيەلىك گېئورگى كېللىي ياسىغان. ئۇ لەگلەككە ئوخشاش بىر ئۇچىنى ئارغامچا بىلەن باغلاپ ئۇچۇرىدىغان پلانېر ئىدى. كېللېينىڭ بۇ ئىشى گېرمانىيەلىك ئىنژېنېر ئوتو. لېلانتارنى ئىلھاملاندۇرغان، نەتىجىدە، ئوتو ئەينى چاغدىكى پلانېر مۇتەخەسسىسگە ئايلانغان. دېمەك، كىشىلەرنىڭ كۆكتە پەرۋاز قىلىشقا، كۆكنىڭ چوڭمپەردىسىنى ئېچىشقا بولغان ئىنتىلىشى بىر كۈنمۇ توختاپ قالمىغان. ئەلۋەتتە، ئىنسانلارنىڭ ئىزدىنىش، ئۇرۇنۇشلىرى بىكار كەتمىدى. پەن - تېخنىكا ئاخىر ئىنسانلارغا ئاسماندا ئۇچۇش ئىمكانىيىتىنى ياراتتى.

1903 - يىلى قۇشنىڭ ئۇچۇشىدىن ئىلھام ئالغان ئامېرىكىلىق ۋېلىسىپىت رېمونتچىسى رايت ئاكا - ئۇكىلار دېزىل ماتور بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان، چاقپەلەكلىك «ئۇچقۇچى 1 - نومۇرلۇق» تۇنجى ئايروپىلانىنى ياساپ چىقىپ، شىمالىي كارولىنا شتاتىدىكى بىر دېڭىز ساھىلى بازىرىدا مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇچتى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئىنسانلارنىڭ ئۇچۇش تارىخى باشلاندى. ئاكا - ئۇكا رايتلارنىڭ ئۇچقۇسى پلانېردىن ئۆزگەرتىپ، ياغاچ ۋە بىزىنت رەختتىن ياسالغان بولۇپ، ئايروپىلاننىڭ ئالدىغا كىچىك تېپتىكى ماتور ئورنىلاشتۇرۇلغان، ماتور ئۇچقۇنى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ بىلەن تەمىنلەيدۇ. ئۇۋېل رايت بۇ قېتىمقى ئۇچۇشتا 12 سېكۇنتتا 36 مېتىر يەرگە ئۇچقان، بۇ قېتىمقى ئۇچۇش ئاكا - ئۇكا رايتلارنىڭ شۇ كۈندىكى تۆت قېتىملىق ئۇچۇشنىڭ بىرىنچى قېتىملىقى بولۇپ، ئاكا - ئۇكا رايتلار سىناق تەرىقىسىدە ئۇچۇرۇشتىن ئىلگىرى بەلگىلەنگەن 91 مېتىر 50 سانتىمېتىر ئۇچۇش ئارىلىقىدىن خېلىلا يىراق. ئەمما، كىشىنى

خۇش قىلىدىغىنى بۇگۈنكى تۆت قېتىملىق ئۇچۇشنىڭ ھەمـ
مىسى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپلا قالماي، ھەر قېتىمقى ئۇـ
چۇش ۋاقتى بىلەن ئۇچۇش ئارىلىقىمۇ ئالدىنقىسىدىن ئۇزۇن
بولدى. تۆتىنچى قېتىملىق ئۇچۇشتا ۋېلىبر رايت كۇچلۇك
شامالنىڭ ياردىمىدە 59 سېكۇنتتا بىر قېتىمدىلا 260 مېتىر
يىراقلىققا ئۇچتى. ئۇلارنىڭ ئۇچۇش مۇۋەپپەقىيىتى ئىنسانـ
لارنىڭ ئۇچۇش تارىخىدا يېڭى سەھىپە ئېچىپلا قالماي،
مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسىنى ئازاد قىلـ
غانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 1903 - يىلىدىن ئىلگىرى
كىشىلەر «ئەگەر خۇدا بىزنىڭ ئۇچۇشىمىزنى خالىسا، ئىنـ
سانلارغا بىر جۇپ قانات بەرگەن بولاتتى» دېيىشەتتى. 1903 -
يىلىدىن كېيىن كىشىلەر «بىز ئۇچالمىغانكەنمىز، بىز يەنە
قىلالمايدىغان نېمە ئىش بار» دەيدىغان بولدى. مۇشۇنداق
مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇچۇشنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش ئۇچۇن
ئاكا - ئۇكا رايتلار نۇرغۇن تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئۇلار
ئۇچقۇنى لايىھىلەش ۋە ياساش جەريانىدا پەقەت فورمۇلالارنى
ھېسابلاش ۋە لايىھىلەشكىلا نەچچە ئون دەپتەرنى ئىشلىتىپ
بولدى. تىرىشچانلىق ۋە غەيرەت ئۇلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەت
قازىنىشىنىڭ ئالدىنقى شەرتى، ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىشتەـ
كى ماھىرلىقى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنىڭ كاپالىتى بولدى.
1908 - يىلى رايت ئاكا - ئۇكىلار ئۆزلىرى ياسىغان ئايرو-
پىلاندا ئۇچۇپ ياۋروپاغا باردى. كۆكتە غارقىراپ ئۇچۇۋاتقان
تۆمۇر قۇشقا ھاڭ - تاڭ بولۇپ ياقىسىنى تۇتۇپ قالغان
كىشىلەردە بىردىنلا ئايروپىلان ياساش، كۆكتە ئۇچۇش قىز-
غىنلىقى كۆتۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ ئېگىزگە، يەنـ
مۇ يىراقتا ئۇچالايدىغان ئايروپىلانلار مەيدانغا كېلىشكە باش-

لىدى. 1909 - يىلى رايت ئاكا - ئۇكىلارنىڭ ماقۇللۇقى بىلەن ئامېرىكا ئارمىيىسى ئۇلارنىڭ ئۇچقۇسىنى ئىشلىتىش-كە باشلىدى، شۇنىڭ بىلەن دۇنيادىكى تۇنجى ھەربىي ئايرو-پىلان مەيدانغا كەلدى. نەتىجىدە، ھەر قايسى دۆلەتلەر بەس - بەس بىلەن ئايروپىلان ياساشقا كىرىشتى. يولۇچىلار ئايروپىلانلە-رى، سائەتلىك تېزلىكى يۇقىرى بولغان، ئېلېكترونلاش-قان، ئاپتوماتىك ئايروپىلانلار مەيدانغا كېلىپ، مەخسۇس ئايروپىلان ئىشلەپ چىقىرىدىغان ئامېرىكا «بوئىڭ» شىركە-تىگە ئوخشاش نوپۇزلۇق شىركەتلەر قەد كۆتۈردى. بۇنىڭ بىلەن بىپايان ئاسمان، قۇشلارنىڭ ئۇچۇشىمۇ كىشىلەرگە ئانچە سىرلىق تۇيۇلمايدىغان بولۇپ قالدى.

ۋەھالەنكى، تەكلىماكان گىرۋەكلىرىدىكى ساماۋى بوس-تانلىقلاردا، قويۇق رېۋايەت تۇسىگە تويۇنغان سېھىرلىك زېمىندا يەنىلا ئەنئەنىۋى تۇرمۇش ئۇسۇلى بويىچە ياشاۋاتقان ئەقىل - پاراسەتلىك، ئەمگەكچان، جاپاكەش ئۇيغۇر خەلقە-نىڭ ئاسمانغا، ئايروپىلانغا بولغان قىزىقىشى قىلچە پەسە-يمەپ قالمىدى. بالىلار يەنىلا ئۇچار گىلەم، ياغاچ ئات ھەق-قىدىكى چۆچەكلەرنى ئاڭلاپ چوڭ بولدى. كۆجۇم مەھەللە-لەردە ئەتراپىغا بىر مۇنچە بالىلارنى يىغىۋالغان بوۋايلار: قەدىمكى زاماندا بىر ياغاچچى بىلەن تۆمۈرچى بولغانكەن، — دەپ «ياغاچ ئات» ھەققىدىكى چۆچەكىنى باشلايتتى، - ياغاچچىنىڭ ياساپ كەلگىنى قاناتلىق بىر ياغاچ ئات ئىكەن. بۇنىڭ خىسلىتىنى بىلمىگەن پادىشاھ كۆزگە ئىلمىغاندەك:

— نېمەڭ بۇ؟ خۇددى ئۇششاق بالىلار ئويىنايدىغان ئويۇنچۇققا ئوخشايدىغۇ، - دەپتۇ. ياغاچچى:

— بۇ ياغاچ ئات، بۇنىڭ ئوڭ قۇلىقىنى بۇرىسا، دەر-

ھال ئاسمانغا ئۇچىدۇ، سول قولىقىنى بۇرىسا دەرھال يەرگە چۈشىدۇ. قانچە تېز بۇرىسا، شۇنچە تېز ۋە ئېگىز ئۇچىدۇ، بۇنى مىنگەن ئادەم خالىغان يېرىگە بارالايدۇ، بىر كۈن ئىچىدە پۈتۈن دۇنيانى كېزىۋالىدۇ، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان شاھزادە ياغاچ ئاتقا مىنىپ ئۇچۇپ بەقمىشنى تەلەپ قىپتۇ، پادىشاھ ئوغلىدىن ئەنسىرەپ:

— بالام، ئۇچۇپ باقسامۇ مەيلى، لېكىن مۇشۇ ئەتىراپىنى ئايلىنىپ قايتىپ چۈشكىن، ئانچە يىراقىقا بارما-لا! — دەپ يېنىش - يېنىشلاپ تاپىلاپتۇ.

شاھزادە خۇشال بولۇپ، ئاتقا مىنىپ ئوڭ قولىقىنى شۇنداق بۇراپتىكەن، ھەش - پەش دېگۈچە ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن شاھزادە يەرگە شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، ھاي - ھاي! تاغلار، سۇلار، دەل - دەرەخلەر، ئۆي - ئىمارەتلەر ۋە ئادەملەر... بارلىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى چىرايلىق ۋە شۇنداق كىچىك كۆرۈنۈپتۇ. بۇ قىزىقچىلىقتا شاھزادە دادىسىنىڭ بايا ئېيتقان سۆزلىرىنى يادىدىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. ئۇچا - ئۇچا بەك ئېگىزگە ئۆرلەپ كېتىپتۇ. قانچە ئېگىزگە ئۆرلىسە، يەر - زېمىن ۋە پۈتۈن نەرسە شۇنچە كىچىك ۋە چىرايلىق كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە خۇشاللىقتا چۆمۈپتۇ! ئاتنىڭ ئوڭ قولىقىنى بۇراۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا بايىقى تاغلار، سۇلار، دەل - دەرەخلەر ۋە ئادەملەرنىڭ بارلىقى شاھزادىنىڭ كۆزىدىن غايىب بوپتۇ. ئۇچا - ئۇچا شاھزادىنىڭ قورسىقى ئېچىشقا باشلاپتۇ، دەررۇ ئاتنىڭ سول قولىقىنى ئاستا - ئاستا بۇراپ پەسەيتىپتۇ، بىر يەرگە بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، باشقا بىر شەھەر كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە ئاستا - ئاستا يەرگە چۈشۈپتۇ...

شۇنداق قىلىپ بالىلار «قۇلىقىنى بۇراپلا قويسا ئۇچىدىغان ياغاچ ئات» قا مەپتۇن بولۇشتى. ئاتا - ئانىلىرىغا جەھەل قىلىپ يۇرۇپ، ياغاچچىلارغا قاناتلىق ياغاچ ئاتنى ياسىتىپ، ئاتنى مىنىپ كوچىلاردا يۈگۈرۈپ «ئۇچۇشتى». ئۇ-نىڭ دۆڭلۇكلىرىدىن، ئۆگزىلىرىدىن ئويمان جايلارغا، كۆل بويىدىكى قىرچىن تال (سۆگەت) لاردىن سۇلارغا سەكرەپ ئۇچۇشنى مەشىق قىلىشتى. قىسقىسى بالىلارنىڭ ئۇچۇشقا، ئۇچقۇغا (ئايروپىلانىنىڭ يەرلىك تىلدا تەلەپپۇز قىلىنىشى) بولغان قىزىقىشىنىڭ ئورنىنى ھەر قانداق نەرسە باسالمايتى.

خەلقىمىز ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرى تۇنجى قېتىم ئايروپىلان بىلەن ئۇچراشقان بولۇپ، بۇ ۋاقىتتىكى ئايروپىلانغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ھەم كومېدىيىلىك، ھەم تراگېدىيىلىك ئەھۋاللارنى ئەسلەپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇ: 1931 - يىلى ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېنلارنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قۇمۇل تاغلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن، تۇرپان ئويمانلىقىدا قىزغىن ئاۋاز قوشۇشقا ئېرىشكەن دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ شىددەتلىك يالقۇنى پۈتۈن شىنجاڭ تۇپرىقىنى ئۆز ھارارىتى ئىچىگە ئالدى. 1933 - يىلى 1 - ئايدا مەخسۇت مۇھىتى، مەھمۇت مۇھىتى باشچىلىقىدىكى تۇرپان قوزغىلاڭچىلىرى غەلىبىلىك ئۇرۇشلارنى قىلىپ، تۇرپان يېڭىشەھەر، كونا شەھەرلەرنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن پىچانغا يۈرۈش قىلدى ۋە پىچان سېپىلىنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ، بۇ يەردىكى دۇشمەنلەرنى قاتتىق سارىسىمىگە سالدى. دەل شۇ چاغدا قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىنى باستۇرۇش قوشۇنىنىڭ باش قوماندانى، جاللات شېڭ شىسەي تۆت مىڭ-

دىن ئارتۇق ئەسكەر ۋە ئىلغار قوراللار بىلەن قوراللىنىپ، قوزغىلاڭچىلارنى باستۇرۇش ئۈچۈن پىچانغا ھۇجۇم قىلىپ كەلدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا قوزغىلاڭچىلار ئىستراتېگىيە-لىك يۆتكىلىش ئېلىپ بېرىپ، بىر تەرەپتىن ئۇرۇش قىل-غاچ بىر تەرەپتىن تۇرپانغا قاراپ چېكىندى. قوزغىلاڭچىلار لەمجىن يېزىسى تەۋەسىگە كەلگەندە ئۇرۇمچى تەرەپتىن بىر قوش قاناتلىق ئايروپىلان كېلىپ، ئۇرۇش مەيدانىنىڭ ئۈس-تىدە ئايلىنىشقا باشلىدى. بۇ شىنجاڭنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئايروپىلانىنى دېھقانلار قوزغىلاڭىنى باس-تۇرۇشقا تۇنجى قېتىم ئىشلىتىشى ھەم بۇ يەردىكى خەلقنىڭ-مۇ ئايروپىلانىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشى ئىدى. بىر قىسىم پىدائىيلار ئاسماندا غارقىراپ ئۇچۇۋاتقان بۇ تۆمۈر قۇشقا ھەيران بولغىنىچە، دوپپىلىرىنى قولىغا ئېلىپ قاراپ تۇ-رۇپ قېلىشتى. يەنە بىر قىسىملار «بۇ قۇدرەتلى چەكسىز نەرسىكەن» دەپ قاراپ قورقۇپ، ھەر تەرەپكە پىتىراپ كە-تىشتى. يەنە بىر قىسىم پىدائىيلار بولسا: «قورقماڭلار، بومبا تاشلايدىغان بولسا تاشلاپ باقسۇن، ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قاغىنىڭ پوقى كىمنىڭ بېشىغا چۈشۈپتۇ» دېيە-شىپ، پىسخىتىگە ئالمىدى ۋە ئايروپىلانىنى قارىغا ئېلىپ ئوق چىقىرىشتى. بەختكە يارىشا ئايروپىلان بومبىنى دەل جايىغا تاشلىيالمىغاچقا، پىدائىيلار كۆپ چىقىمدار بولمىدى.

1937 - يىلى قەشقەردە تۇرۇۋاتقان تۇرپان، قۇمۇل قوزغىلىڭىنىڭ ھەربىي سەركەردىسى، جەنۇبىي شىنجاڭ ئا-مانلىق ساقلاش شتابىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، قوشۇمچە 6 - ئاتلىق دېۋىزىيىنىڭ باشلىقى مەھمۇت مۇھىتى شېڭ شىسەينىڭ تۇرلۇك ئۇسۇللار بىلەن زىيانكەشلىك قىلىشى، قىستىشى

ئارقىسىدا ئامالسىز لاداخ يولى بىلەن ھىندىستانغا چىقىپ كەتتى. بۇ چاغدا مەھمۇت مۇھتىنىڭ قول ئاستىدىكى قەھرىمان لىيەنجاڭ ئابدۇنىياز شجاڭلىق ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئېلىپ، قالدۇق قىسىملارغا باشچىلىق قىلىپ، شېڭ شىسەيگە قارشى جەڭگە ئاتلاندى. شۇ يىلى 6 - ئايدا ئابدۇنىياز قىسىملىرى كەلپىننىڭ سايباغ دېگەن يېرىدە ئىككى ئايروپىلانىڭ بومباردىمان قىلىشىغا ئۇچرىدى. پىدائىيلار ئايروپىلانىنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن بولغاچقا، تېخىرقاپ تۇرۇپ قالدى، بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن دۇشمەن ئايروپىلانلىرى پەس ئۇچۇپ پىلىموت بىلەن بىرمۇنچىلىغان پىدائىيلارنى قىرغىن قىلدى. بۇنىڭدىن دەرغەزەپكە كەلگەن مەرگەن ئابدۇنىياز شجاڭ بىر ئېگىز قىيالىققا چىقىپ، بەش ئاتار مىلتىق بىلەن چەنلەپ ئېتىپ، ئايروپىلانغا ئوقنى تەگكۈزدى. ئايروپىلان يارىلانغان قاغىدەك پۇلاڭلاپ ئۇچقىنىچە تاغ باغرىغا چۈشۈپ كەتتى. پىدائىيلار يۈگۈرۈشۈپ بېرىپ، ئايروپىلاندىكى بىر ئەسكەرنىڭ ئۆلگەنلىكىنى، ئۇچقۇچىنىڭ ھايات ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇچقۇچىنى ئەسىرگە ئالدى. ئايروپىلانىنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن پىدائىيلارنىڭ قارا مىلتىق بىلەن دۇشمەن ئايروپىلانىنى ئېتىپ چۈشۈرۈشى ئۇرۇش تارىخىدىكى بىر مۆجىزە ئىدى.

1934 - يىلى 3 - ئاينىڭ ئاخىرقى بىر كۈنى قەشقەر ئاسمىنىدا بىر ئايروپىلانىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇزاق ئۆتمەيلا بىر قىرغۇچى بومباردىمانچى ئايروپىلان قەشقەر شەھرى ئاسمىنىنى بىر قانچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن شەھەر دىن تەخمىنەن ئالتە - يەتتە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئەسكى ھىسار (قاراخانىيلار دەۋرىدىكى قەدىمكى قورغان) خارابە

سىگە قوندى. شۇ ئەتراپتىكى كىشىلەر ئاسماندا ئۇچالايدىغان بۇ تۆمۈر مەخلۇققا ھەيران بولغىنىچە يىراقتىن قاراپ تۇرۇشتى. ھەربىي، مەمۇرىي دائىرىلەر بۇ ئىشتىن ئالاقزادە بولۇپ، ئايروپىلانىنىڭ ئەتراپىنى قورشىدى. شۇ ئاردا ئايروپىلانىنىڭ ئىچىدىن ئۇچقۇچى كىيىمى كىيگەن 27 ياشلىق ئۇيغۇر يىگىتى ئابدۇقادىر چىقىپ: «سالام ئانا يۇرتۇم قەشقەر، سالام ئەزىزانە خەلقىم...» دەپ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ تەزىم قىلدى ۋە «ما جۇڭگىنىڭ قىسىملىرى نەدە؟» دەپ سورىدى.

ئابدۇقادىر ئەسلىدە قەشقەرلىك بولۇپ، 1914 - يىلى ئاتىسى مۇھەممەت رېھىم ئاخۇن بىلەن ھەج قىلغىلى مەككىگە باغدادقا كەلگەندە ئەنگلىيە ئاخبارات ئورۇنلىرى تەرىپىدىن ئوغرىلىنىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەنگلىيىلىك بىر گېنېرال ئابدۇقادىرنى ئەنگلىيە ئاۋىئاتسىيە مەكتىپىدە ئوقۇتتى. ئابدۇقادىر مەكتەپنى ياخشى ئوقۇپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئەنگلىيىنىڭ مۇستەملىكىسى بولغان ھىندىستاندا خىزمەت قىلدى. كېيىن ئۇ چوڭ ئەترەت باشلىقى بولۇپ ئۆستۈرۈلۈپ، كاراچىدا ھەربىي خىزمەت ئۆتەيدى.

1934 - يىلى 2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى باسمىچى ما جۇڭىڭنىڭ قول ئاستىدىكى ما فۇيۈەن قەشقەرگە بېسىپ كىرىپ، قەشقەر شەھىرىنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلدى، قەتلىئام يۈرگۈزۈپ، مىڭلىغان كىشىنىڭ جېنىغا زامىن بولدى. بۇ قانلىق ۋەقەدىن خەۋەر تاپقان ئابدۇقادىر يات تائىپىلەرنىڭ ئانا يۇرتىدا قىلىۋاتقان قىرغىنچىلىقىغا چىداپ تۇرالماي، قىساس ئېلىش نىيىتىگە كەلدى ۋە تولۇق قوراللىنىپ،

ھەربىي تۈزۈمگە، ئۆزىنىڭ ھايات - ماماتىغا قارىماي، ھېچ-قانداق ھاۋا يولى بولمىغان، سىرى ئېچىلمىغان قاراقۇرۇم تاغلىرىدىن ئۆزىنىڭ يۇقىرى ئۈچۈش تېخنىكىسى بىلەن كېسىپ ئۆتۈپ، قەشقەر شەھىرىگە يېتىپ كەلدى. ئېپسۇسكى، ئابدۇقادىر قەشقەرگە كەلگەندە ما جۇڭيىڭ سوۋېتكە قېچىپ كەتكەن، ما خوسەن خوتەننى بېسىپ يانقان، قەشقەر شېڭ شىسەينىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكەنىدى. شۇڭا، ئۇ ئارتۇق پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا ئامالسىز قالدى. لېكىن، ئۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ پەخىرلىك ئۈچقۇچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن تۆمۈر قۇشنىڭ ياردىمىدە ئانا يۇرتىغا ئۇچۇپ كېلىپ، ئاتا-ئانا، قېرىنداشلىرىنىڭ، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن زېمىنىنىڭ مېھرىگە قېنىپ، يۈكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى نامايان قىلدى. (ئۇيغۇر ئۈچقۇچىسى ئابدۇقادىر ھەققىدىكى بايانلار شېرىپ خۇشتارنىڭ 2000 - يىلى 9 - ئايدا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «شىنجاڭ يېقىنقى زامان تارىخىدىكى مەشھۇر شەخسلەر» ناملىق كىتابىدىن ئېلىندى).

دېمەك، خەلقىمىزگە ئايروپىلان ناھايىتى سىرلىق، يېقىمىڭى، ئۆزگىچە شەيئى بولۇپ تۇيۇلاتتى. شۇڭا، بۇ زېمىندا ئاسماندىن بىرەر ئايروپىلان غارقىراپ ئۆتسە، ئاپئاق ساقاللىق بوۋايلار، بەللىرى ياەڭ ئېگىلگەن مومايلار شاپاق دوپپا، لېچەكلىرىنى سايىۋەن قىلىپ ئاسمانغا ئۇزاقتىن-ئۇزاق تىكىلىشەتتى. شۇنچە يوغان تۆمۈر مەخلۇقنىڭ ئاسماندا ئۇچۇۋاتقانلىقىغا ئەقلىنى يەتكۈزەلمەي، ياقىلىرىنى چىشلىشىپ، باشلىرىنى چايقىشاتتى. ئاسماندا غوڭۇلدىغان ئاۋاز ئاڭلىنىشى بىلەن تەڭ، مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان دېھقان

بالىلىرى ئوقۇتقۇچىنىڭ توسقىنىغا قارىماي سىنىپلاردىن چۈرقىرىشىپ چىقىپ: «ئەنە ئۇچقۇ، ئۇچقۇ» دەپىشىپ كۆكـ كە تەلمۈرۈشەتتى. بۇ بالىلار كىچىكىدىن باشلاپ قەغەزدىن ھەر خىل ئۇچقۇلارنى ياساپ ئۇچۇرۇپ مۇسابىقىلىشىپ، لەگلەك ياساپ ئويناپ ئۆسۈپ يېتىلەتتى. قارىغاندا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يېنىدا، كۆز ئالدىدا بىرى ئۇچقۇ ياساپ ئۇچقانـ دىلا ئاندىن بۇ مۆجىزىگە ئىشىنىدىغاندەك، ئىنسان ئەقىل - پارا ـ ستىنىڭ، پەن - تېخنىكىنىڭ قۇدرىتىنى چۈشىنىدىغاندەك، پەقەت شۇ چاغدىلا ئۇلار ئۇچقۇنى ئۆزلىرى ياساپ ئۇچقانغا ئوخشاش ھۆزۈرلىنىدىغاندەك، پەخىرلىنىدىغاندەك قىلاتتى. ئەلۋەتتە، ئادەم قىلغان ئىشنى ئادەم قىلالايدۇ. بولۇپمۇ تارىختا نۇر چاقناپ تۇرىدىغان نى - نى مەدەنىيەت ئۇلگىلىرىـ نى يارىتقان ئەقىل - پاراسەتلىك ئۇيغۇرلار بۇ ئىشنى قىلالايـ دۇ ھەم قىلدى.

تۇرپان ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ ئاددىي ئوقۇتقۇچىسى ئابدۇللا قادىر ھەرە، پالتا، ئىكەك قاتارلىق ئىپتىدائىي سايمانلار، ياغاچ، تۆمۈر، رەخت قاتارلىق يىرىك ماتېرىياللار بىلەن ئۇچقۇنى (ئايروپىلاننى) ئۆزى لايىھـ لەپ، ئۆزى ياساپ، ئۆزى ئۇچقۇچى بولۇپ كۆكتە پەرۋاز قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھېسابسىز قان - تەرى، جاپا - مۇشەقـ قەت، خورلۇقلىرى، تولدۇرۇۋالغۇسىز بەدەللىرى شەرىپىگە ھەممىمىزنى ئىپتىخارلاندۇرىدىغان، ھۆزۈرلاندۇرىدىغان بىر مۆجىزىنى ياراتتى. مىللىتىمىزنىڭ جاسارىتىنى، پاراسىتـ نى دۇنياغا نامايان قىلدى. بۇ ئەلۋەتتە قەلبىمىزگە ياد بولۇپ كەتكەن رىۋايەت ئەمەس، بەلكى ھەقىقىي رېئاللىق ئىدى.

بالىلىقتىكى پەرۋاز

تۇرپان شەھىرىنىڭ بىر كىلومېتىر شەرق تەرىپىدە شەھەر بىلەن تۇتاش بولغان «باغىر» دەپ ئاتىلىدىغان، شىمالدىن جەنۇبقا ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن يەتتە كىلومېتىر كېلىدىغان بىر بوستانلىق بار. بۇنىڭدىن نەچچە مىڭ يىللار ئىلگىرى بۇ يەردە سىم دەريالىسى دەپ ئاتىلىدىغان بىر دەريا ئېقىنى بولغان، ئەمگەكچان ئەجدادلار كېيىن بۇ دەريانىڭ بويىغا كۆچۈپ كېلىپ، تاشلىق ساينى ئۆزگەرتىپ بۇ يەردە بىر پارچە بوستانلىقنى بەرپا قىلغان. ئىدىقۇت، يارغول قەدىمكى شەھىرى ئاھالىلىرى ۋە يىراق - يېقىندىن بۇ شەھەرلەرگە كەلگەن مېھمانلار جەننەتتەك گۈزەل بۇ بوستانلىققا كېلىپ سەيلە - سایاھەت قىلىشقان ۋە بۇ يەردىكى ئەمگەكچان خەلققە قايىل بولۇپ، ئۇلارنى «ھېچنېمىگە باش ئەگمەيدىغان، ئەمگەكچان، جىگەرلىك» دېگەن مەنىدىكى «باغىرلىق» («تۇركىي تىللار دىۋانى» 1 - توم 643 - بەتتە قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى «باغىرلىغ» دېگەن سۆزنى «جىگەرلىك» دەپ ئىزاھلايدۇ) دېگەن سۆز بىلەن ماختاشقان. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەر «جىگەرلىك ئەرلەر يۇرتى» دېگەن مەنىدىكى «باغىر» دەپ ئاتىلىپ، بۇ نام ھازىرغىچە قوللىنىلىپ كەلگەن.

باغىر رايونىدا چىلانلىق، باغىر، تاشتۇغان، مۇنار، خېنىمجاي قاتارلىق بەش كەنت بار بولۇپ، بۇ يەردە مەملىكەت بويىچە نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان، دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىغا مەشھۇر بولغان داڭلىق تارىخىي يادىكارلىق - سۇلايمان

ۋاڭ مۇنارى ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. بۇ مۇنار دۆلەتنى بىرلىككە كەلتۈرۈشتە زور تۆھپە قوشقان ۋەتەنپەرۋەر ـ ئىمىن ۋاڭنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن ئوغلى سۇلايمان ۋاڭ تەرىپىدىن 1777 ـ يىلى ياسالغان بولۇپ، ئېگىزلىكى 44 مېتىر كېلىدۇ. مۇنار كۆك خىشتىن تۆۋەندىن يۇقىرىغا جىپسىلاشتۇرۇلۇپ، ئون نەچچە خىل نەقىش چىقىرىلىپ ئاجايىپ كۆركەم ياسالغان. مۇنارنىڭ ئىچىدە بۇرما شەكىللىك 72 پەلەمپەي بار بولۇپ، مۇنارنىڭ ئەڭ ئۈستىدىكى گۈمبەزگە چىققاندا تۇرپان شەھىرىنى تاماشا قىلغىلى بولىدۇ. ئابدۇللا قادىر 1959 ـ يىلى 7 ـ ئايدا دەل مۇشۇ كەنتتە قادىر كېرەم ئىسىملىك بىر دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەمگەكچان، قىزغىن سۈيەتلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملىگەن، ساۋاتسىزلىقنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقان قادىر ئاكا ئوغلى ئابدۇللا تۇغۇلغاندىلا ئۇنى ئاخىرىغىچە ئوقۇتۇش قارارىغا كەلگەنىدى. قادىر ئاكا ئوغلى ئابدۇللا بىر ياشقا كىرگەن كۈنى، شۇ ئەتراپتا ئۇزۇندىن بۇيان ساقلانغان ئەقىدىگە ئاساسەن تۇرپاننىڭ سىمۇولى بولغان سۇلايمان ۋاڭ مۇنارىنىڭ ئەڭ ئۈستۈنكى قەۋىتىگە ئېلىپ چىقىپ، ئوغلىنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈرلۈك، بەخت ـ سائادەتلىك بولۇشىنى تىلىدى.

60 ـ يىللارنىڭ ئاخىرلىرى يازنىڭ تومۇز ئىسسىق مەزگىلى. مۇنار مەھەللىسىدىكى بەشكوچا دەپ ئاتىلىدىغان ئەڭ چوڭ كوچىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى ئۆجمە سايىسىدا بىر قانچە ئوتتۇرا ياشلىق كىشى مۇشۇك ياپىلاق پېيىدىن ياسالغان يەلپۈگۈچ بىلەن ئۆزلىرىنى يەلپۈپ ئولتۇراتتى. گويا تومۇزنىڭ بارلىق ئىسسىقى مۇشۇ مەھەللىگە قاپسىلىۋالغاندەك

دەك مەھەللە ئىچى ئاجايىپ ئىسسىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇلار تاش ئۆستەڭدە سۇغا چۆمۈلۈپ ئويناۋاتقان بالىلىرىنى چاقىرىپ، تاڭدىن بېرى مۇزلىتىپ قويغان چايلىرىنى ئەكەلدۇ-رۇپ ئىچىپمۇ باقتى. لېكىن، ئۇلارنىڭ چاڭقاقلىقى ھېچ قاناي دېمەيتتى. مەملىكەت بويىچە ئەڭ ئىسسىق، دېگىز يۈزىدىن 154 مېتىر تۆۋەن بولغان، ئوت پۈركۈپ تۇرغان مەشھۇر يالقۇنتاغنى ئۆز قوينىغا ئالغان، يىل بويى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 3. 14 سېلسىيە گرادۇسقا، ياز كۈندىكى ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 49 سېلسىيە گرادۇسقا، يەر يۈزىنىڭ ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرىسى 75 سېلسىيە گرادۇسقا يېتىدىغان، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، ھۆل - يېغىن مىقدارى ئاز بولغان، «ئوت يۇرتى» دەپ ئاتالغان بۇ يۇرتتا ياشاپ قالغاچقا ئۇلارغمۇ ئامال يوق ئىدى، ئەلۋەتتە!

ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ ئىچىدىكى قادىراخۇن 50 ياشلارغا يېقىنلىشىپ قالغان، ئېگىز بوي، ئىللىق چىراي، ساقىلىنى چىرايلىق ياساتقان كىشى ئىدى. ئۇ بىردەم سۆھبەتداشلىرىنىڭ پارىڭىغا قۇلاق سالسا، بىردەم ئېرىقتا سۇ چېچىشىپ ئويناۋاتقان بالىلارغا قاراپ، ئۆزىنىڭ بالىلىق چاغلىرىنى ئەسكە ئالغاندەك خۇش تەبەسسۇم بىلەن كۈلۈپ قوياتتى. تومۇز ئىسسىقتىن پاناھلىنىپ، ئۇستەڭ سۈيىدە راھەتلىنىپ ئويناۋاتقان بالىلارنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ يالغۇز پەرزەنتى ئابدۇللامۇ بار بولۇپ، ئابدۇللا ئورۇقراق كەلگەن، چىرايىدىن زېرەكلىكى چىقىپ تۇرىدىغان، ئۆزى كىچىك بولغىنى بىلەن ئورۇنلۇق سۆزلەيدىغان بالا ئىدى. قادىرئاخۇن بىلەن ھەسەلخان بۇ يالغۇز ئوغلىغا قەۋەتلا ئامراق

ئىدى.

شۇ ئارىدا مەھەللە مەسچىتىدىن ئەزانىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، سۇ بويىدا سەگدەپ ئولتۇرغان چوڭلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ پېشىن نامىزىنى ئۆتەشكە مېڭىشتى. چوڭلارنىڭ تارقاپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن بالىلار تېخىمۇ كەپسىزلىشىپ، سۇ ئىچىدە شوخ ئۆردەكلەردەك راسا يايراپ ئويناشتى، قىرغاقتا چىقىپ قۇمغا بەدەنلىرىنى يېقىپ يېتىشتى. بىر چاغدا بالىلار سۇ ئويناشتىن زېرىكتى بولغاي، كىيىملىرىنى كىيىشىپ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختىدى.

— نەگە بېرىپ ئويناىمىز؟ — دەپ سوراشتى بالىلار بىر - بىرىدىن.

— ئاۋۇ تەرەپكە بېرىپ ئويناىلى، — دېدى بالىلاردىن بىرەيلەن مۇنارنى كۆرسىتىپ.

— شۇنداق قىلايلى، — دېدى ئابدۇللا، — مۇنارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئۇچايلى.

بالىلار بىر - بىرىگە باقماي يۈگۈرۈپ مۇنار تەرەپكە قاراپ چېپىشتى. ئابدۇللانىڭ قولىدا ئۆزى ياسىۋالغان قەغەز ئۇچقۇ (ئايروپىلان) بار بولۇپ، ئاسمانغا ئېتىپ ئۇچۇرۇپ، يەرگە چۈشۈپ كەتسە يەنە ئاسمانغا ئېتىپ ماڭاتتى. يەنە بىرنەچچەيلەن بولسا چۈنقنى ئات قىلىپ چېپىپ ماڭماقتا ئىدى. مۇنار ئۈستىدە ئويناپ ھېرىپ قايتىپ كەلگەن بالىلار كەچقۇرۇن مەھەللىنىڭ بەشكوچا دوقمۇشىدىكى قۇم ئۈستىگە جەم بولدى. قۇم دەپ ئاتىلىدىغان بۇ جاي بەشكوچىنىڭ بالىلىرى يىغىلىدىغان يۇمشاق قۇملۇق بولۇپ، بەزى ئاخشاملىرى بۇ يەرگە 30 - 40 تەك بالا جەم بولۇپ قالاتتى. بالىلار بۇ يەردە ھەر خىل ئويۇنلارنى ئويناىتتى، چوڭلارنى

تۇتۇۋېلىپ چۆچەك ئېيتقۇزاتتى. بۇگۈن ئاخشاممۇ شۇنداق بولدى، بالىلار خۇپتەن نامىزدىن يانغان ئىمىن ئاكىنى تۇتۇۋېلىپ، چۆچەك ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. سەل ئالدىراپ سۆزلەيدىغان، ئىللىق چىراي، خۇش پېئىل كەلگەن، ئايدىڭ كېچىلەردە بالىلارغا داۋاملىق چۆچەك ئېيتىپ بېرىدىغان چۆچەكچى ئىمىن ئاكا بۇگۈن ئاخشام بالىلارغا «كىشمىش يەيدىغان تۈلپار» دېگەن چۆچەكنى ئېيتىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئابدۇللا باشلىق بالىلار قىزغىن چاۋاك چېلىشىپ، ئىمىن بوۋاينىڭ ئەتراپىنى چۆرىدەپ، پۇتۇن دىققىتى بىلەن چۆچەكنى ئاڭلاشقا باشلىدى:

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى قەدىمىي ماكان تۇرپاندا بىر كىشى بولغانىكەن. بۇ ئادەمنىڭ خانىتەڭرى ئاتلىق ئوغلى بولۇپ، ئايالى ئۆلۈپ كەتكەنىكەن. بىر كۈنى بۇ كىشى ئوغلىغا:

— ئاپاڭ ۋاپات بولۇپ كەتكىنىگە ئۇزاق بولدى، سەنمۇ ئون ئۇچ ياشقا كىرىپ، ئاق - قارىنى پەرق ئەتكۈدەك بولۇپ قالدىڭ. مەن ئەمدى ئۆيلىنىش قارارىغا كەلدىم. توي قىلىشتىن ئىلگىرى قانداق تىلىكىڭ بولسا ماڭا ئېيتساڭ، شەرتسىز ئىجرا قىلىپ مۇرادىڭغا يەتكۈزىمەن، — دەپتۇ. خانىتەڭرى:

— ئۇنداق بولسا ماڭا بىر تاي ئېلىپ بېرىڭ، — دەپتۇ. ئاتىسى خانىتەڭرىنىڭ تەلىپى بىلەن مال بازىرىغا بېرىپ ئات تاللاشقا كىرىشىپتۇ. ئاتا - بالا ئىككىيلەن مال بازىرىنى ئۇچ كۈن ئايلانغان بولسىمۇ، ھەر نوچى ئاتلار خانىتەڭرىنىڭ پىسەنتىگە ياقماپتۇ. ئاتىسى ئۇنىڭغا ئاق، قا-

را، تورۇق قۇلان، ئالا، بورغۇل، كۈل رەڭ، جىرەن قاشقا ئاتلارنى كۆرسىتىپ، ئۇلارنىڭ ئۆمكىنى، يانپېشىنى، بويىنى، بېشى، پۇتى، تۈيمقى، كۆزى، بۇرنى، يايلى ۋە قورۇقلىرىنىڭ كۆركەملىكى، سېنىنىڭ ئۇزۇنلۇقى، بويىنىڭ ئېگىز - پەسلىكى ئورۇق - سېمىزلىكى، قەدەم ئارىلىقى، يېشىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى، تەقى - تۇرقى ھەققىدە بىر تالاي سۆزلىگەن بولسىمۇ، ھېچبىر ئات خانتەڭگە ياقماپتۇ. ئۇلار ئۇمىدسىزلىنىپ كېتىۋاتقاندا، خانتەڭگى ئۇشتۇمتۇت بىر كىشى يېتىلەپ كېتىۋاتقان كىچىككىنە تايىنى كۆرسىتىپ:

— ئاتا، ماڭا مۇشۇ تايىنى ئېلىپ بېرىڭ، — دەپتۇ. ئاتىسى تايىنى نەزەر غەلۋىرىدىن ئۆتكۈزۈپ:

— بۇ تايىنىڭ دۇمبىسىنى قۇتۇر بېسىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ مال بولۇشىدىن بولالماسلىقى تولىراق. مەيلى، سەنلا خالايدىغان بولساڭ ئېلىپ بېرەي، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ خانتەڭگىنىڭ ئاتىسى ئازراقلا پۇلغا ھېلىقى تايىنى سېتىپ ئېلىپ بېرىپتۇ. ئېشىپ قالغان پۇلغا ئالتۇن ئېگەر، كۈمۈشتىن ياسالغان كەمەلدۇرۇك ۋە قۇشقۇنلارنى سېتىپ ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ. خانتەڭگى ئىنتايىن خۇشال بولۇپ ئاتىسىغا رەھمەت ئېيتىپتۇ. ئەتىسى ئاتىسى ئوغلىغا:

— ئوغلۇم، بۇ تاي ئاخشام بەرگەن ھەلەپنى ئازراقمۇ يېمەپتۇ. بۇگۈن تاڭ سەھەردە قوناق بەرسەم ئۇنىمۇ يېمەپتۇ. ئىگىسىگە ۋاقتىدا قايتۇرۇۋەتمىسەك، بۇ جانىۋار ئۆلۈپ قالىدىغان چېغى، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ تايىنى ھېلىقى كىشىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ، بولغان ئەھۋالنى دەپتۇ. ئۇ كىشى:

— بۇ تاي ئىنتايىن ياخشى ئات نەسلىدىن. ئۇ ھەلەپ يېمەيدۇ، بەلكى كىشمىش ئۈزۈم يەيدۇ، ئىشەنمىسەڭلار كۆرۈپ بېقىڭلار، — دەپ بىر چاڭگال قۇرۇق ئۈزۈمنى تايغا بەرگەنىكەن، تاي پاك - پاكىز يەپ تۈگىتىپتۇ. ئاتا - بالا ئىككىيلەن قايتا مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، تاينى ئۆيگە ئېلىپ بېرىپ ئايرىم ئېغىل سېلىپ، ئالاھىدە ئوقۇر ياساپ بېقىشقا كىرىشىپتۇ. پات ئارىدىلا تاي ھاللىنىپ دۈمبىسىدىكى قوتۇرلىرى ساقىيىپتۇ. ئاتىسىمۇ كۆڭلى ئارامىغا چۈشۈپ بىر ئايالغا ئۆيلىنىپتۇ.

خانىتەڭرى ھەر كۈنى سەھەردە ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن، يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولۇپلا ئېغىلغا كىرىپ، تاينىڭ ئۈستۈاشلىرىنى تاتلىغۇچ بىلەن تاتىلاپ ئادالىغاندىن كېيىن، ئۈنىڭدىن ھال - ئەھۋال سورايدىكەن، پېشانىسىگە سۆيىدىكەن، سۈغىرىدىكەن، ئېغىلنى تازىلايدىكەن، ئاندىن يەم بېرىدىكەن. چېيىنى ئىچىپ مەكتەپكە بارغۇچە بوغچىسىنى قۇرۇق ئۈزۈم بىلەن تولدۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن يەنە ئېغىلغا كىرىپ، تايغا ئۆزىنىڭ مەكتەپكە بارىدىغانلىقىنى ئېيتىپ خوشلىشىدىكەن. مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئەڭ ئالدى بىلەن ئېغىلغا كىرىپ تاي بىلەن تىنچلىق - ئاماناتلىق سوراشقاندىن كېيىن، بوغچىسىدىكى ئۈزۈمنى تايغا تۆكۈپ بېرىپ ئاندىن ئۆيگە كىرىدىكەن. ھەر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى تاينى يېتىلەپ مەھەللە ئەتراپىنى ئايلاندۇرۇپ ئويناتىدىكەن. ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى، ئوقۇشىنى، ئۆگەي ئاپىسىنىڭ ھاياسىزلىقىنى، ئاتىسى تارتىۋاتقان جاپا - مۇشەققەتلەرنى قىلچە يوشۇرماي سۆزلەپ بېرىدىكەن.

كۈنلەر شۇ تەرىقىدە بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ئۆتۈۋېرىپ

ېرىپتۇ. خانتەڭرىمۇ چوڭ بوپتۇ. تايمۇ ئۆسۈپتۇ، تۈكلىرى ئالتۇندەك پارقىراپتۇ، ئەمدى ئۇنى تاي دەپ ئاتاش ئەقىلگە مۇۋاپىق بولماي قاپتۇ. شۇڭا، خانتەڭرى ئاتىسى بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا «تۇلپار» دېگەن ئاتنى قويۇپتۇ. تۇلپارنىڭ تەن تۈزۈلۈشى ئىنتايىن قاۋۇل ئىكەن. بېشى تىك، بويى، ئۆمكىنى كېلىشكەن، سېنى ئۇزۇن، ساغرىسى تولۇق، يايلى بىلەن قۇيرۇقى كۆركەم، پۇت - قولى مەزمۇت، تۈياقلىرى چىڭ، بوينى ئېگىز، كۆزلىرى نۇرلۇق، ھەر قانداق كىشىنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلغۇدەك كاتتا بولۇپلا قالماي، يەنە ئەقىللىق ئىكەن، سۆزلىيەلەيدىكەن، ئۇچالايدىكەن. مۇنداق ياخشى ئاتقا ئېرىشكەنلىكىدىن خانتەڭرىلا ئەمەس، ئاتىسىمۇ ناھايىتى رازى ئىكەن. ئۇ ئوغلىنى «مال تاللاشقا مەندىنمۇ پەملىك ئىكەنسەن» دەپ ماختايدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى خانتەڭرى چۈشلۈكى مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ ئېغىلغا كىرسە، تۇلپار غەمكىن بولۇپ، باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ تۇرغۇدەك. خانتەڭرى:

— سۆيۈملۈك تۇلپىرىم، ساڭا نېمە بولدى؟ نېمىشقا بۇنداق غەمكىن بولۇپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. تۇلپار:

— سېنىڭ تەقدىرىڭدىن ئەنسىرەۋاتىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. خانتەڭرى:

— مېنىڭ تەقدىرىمدىن ئەنسىرىگۈدەك قانداق ئىش بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئەمدى ئېيتمىسام بولمىغۇدەك، — دەپتۇ تۇلپار، — سېنىڭ ئۆگەي ئاپاڭ ئەسكى ئايال ئىكەن. ئۇنىڭ ئاشنىسى بار. ئاتاڭ ئېتىزغا، سەن مەكتەپكە كېتىشىڭ بىلەنلا

ئۇ بۇ يەرگە كېلىدۇ. سەن ئۇ ئىككىسىنىڭ كۆزىگە قادالغان مىخ بولۇپ قالدىڭ. شۇڭا، ئۇلار سېنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش قارارىغا كېلىپ، سەن يەيدىغان تاماققا زەھەر سالدى. سەن كىرىپ تاماق يەيدىغان بولسىڭ، مەن سەندىن ئايرىلىپ قالىمەن، — دەپ غەمكىنلىكىنىڭ سەۋەبىنى ئىزھار قىپتۇ. خانتەڭرى:

— رەھمەت ساڭا تۈلپىرىم، خاتىرجەم بولغىن، مەن ئۇ تاماقنى يېمەيمەن، — دەپتۇ - دە، بوغچىسىدىكى ئۇزۇمىنى تۈلپارنىڭ ئوقۇرىغا تۆكۈپ بېرىپ خوشلىشىپ ئۆيىگە كىرىپتۇ. تۈلپار ئېيتقاندەكلا، ئۆگەي ئاپىسى زەھەر سېلىنغان غىزانى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. خانتەڭرى:

— موللام بۇگۈن مېنى تاماق يېمەي چاي ئىچكىن دېگەنىدى، ياخشىسى چاي ئىچەي، — دەپ نانىنى چايغا چىلاپ ئىچىپتۇ. خانتەڭرى ئۆگەي ئاپىسى ئالدىغا قويۇپ قويغان تاماقتىن بىر قوشۇقنى مۇشۇككە بەرگەنىكەن، مۇشۇك دەرھال ئۆلۈپتۇ. ئۆگەي ئاپىسىنىڭ چىرايى تاتىرىپ، ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قاپتۇ، ئۆز جىنايىتىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، زەھەر سېلىنغان ئاشنى تۆكۈۋېتىپتۇ. ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپتۇ. خانتەڭرى مەكتەپتىن قايتىپ ئېغىلغا كىرسە، تۈلپار يەنە غەمكىن تۇرۇپتۇ، سەۋەبىنى سورىغانىكەن، ئۆگەي ئاپىسى بىلەن ئاشىنىسىنىڭ بوسۇغا يېنىغا لەخمە كولىغانلىقىنى، ئىشىكتىن كىرىشى بىلەنلا ئېھتىيات قىلمىسا لەخمىگە چۈشۈپ ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. خانتەڭرى يىراقتىنلا يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۆيگە سەكرەپ كىرىپ لەخمىگە چۈشمەپتۇ. ئۆگەي ئاپىسى سەۋەبىنى سورىغانىكەن، «موللام بىزگە يىراقتا سەكرەشنى ئۆگىتىۋاتىدۇ،

مەن مەشىق قىلمۇاتىمەن» دەپتۇ. خانتەڭرى مەكتەپكە مە-
ڭمشتىن بۇرۇن تۇلپارنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. تۇلپار «خوش
دوستۇم» دەپ كۆزىدىن تارىلاپ ياش تۆكۈپتۇ. سەۋەبىنى
سورىغانىكەن، تۇلپار:

— ئەمدى ئۆلۈش نۆۋىتى ماڭا كەلدى. تۇنۇگۈن چۈش-
تىن كېيىن ئۇ ئىككى ھېيلىگەر سېنى ھەر قانچە قىلىپمۇ
ئۆلتۈرەلمىگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى مېنىڭدىن كۆردى. شۇڭا،
مېنى يوقىتىش ئۈچۈن ئاپاڭ توققۇز يېيىم ئاشنى بەدىنىگە
يۆگەپ «قاراس - قۇرۇس كېسىلى» گە گىرىپتار بولۇۋال-
ماقچى، ئۇنىڭ ئاشىنىسى تېۋىپ بولماقچى، ئاتاڭنى ئاشۇ
يالغان تېۋىپنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتمەكچى، ئۇ كەلگەن-
دىن كېيىن ئاپاڭنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ، «ئايالىڭغا تورۇق
تۇلپارنىڭ يۇرىكى داۋا، بولمىسا ساقىيالمايدۇ» دەپ مېنى
ئۆلتۈرۈشكە قەست قىلماقچى بولدى، — دەپتۇ. خانتەڭرى:

— تۇلپىرىم، خاتىرجەم بولغىن، ئاتام ئۇلارنىڭ ئالدام
خالتىسىغا ئۇنداق ئاسان چۈشمەيدۇ، مەندىن رازىلىق ئالماي
سېنى ئۆلتۈرمەيدۇ، — دەپتۇ. ئۇ مەكتەپتىن قايتىپ كەل-
سە، ئاپىسى راستىنلا كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ يېتىۋاپتۇ.
ئۇنىڭ ئاشىنىسى تۇلپارنىڭ يۇرىكىنى دورا قىلىپ بۇيرۇپتۇ.
ئاتىسى بۇ يالغان كېسەلگە داۋا ئىزدەپ چىقىپ كېتىپتۇ.
تېۋىپ ئېيتقاندەك تۇلپارنى ئۇچ كۈن ئىزدەپمۇ تاپالماپتۇ.
تېۋىپ ئاخىر مەسلىھەت بېرىپ: «ئېغىلدىكى تۇلپارنى ئۆل-
تۈرسەكمۇ بولىدۇ» دەپتۇ. ئاتىسى نائىلاج بۇ ئىشنى خان-
تەڭرىگە ئېيتىپتۇ. خانتەڭرى تۇلپار بىلەن مەسلىھەت قە-
لىشقاندىن كېيىن، ئاتىسىغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەگەر ئاپامنىڭ كېسىلى راستىنى تۇلپارنىڭ يۇرە-

كىنى يېمىسە ساقايمايدىغان بولسا، تۇلپارنى ئۆلتۈرسەكمۇ ئۆلتۈرەيلى. بىراق، مەن ئۇنى شۇنچە يىل باقتىم، ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى كۆرۈش ماڭا ئېيتقۇسىز روھىي ئازاب. شۇڭا، ئۇنى ئەتە مەن مەكتەپكە كەتكەندىن كېيىن ئۆلتۈرسەڭلار قانداق؟ — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. ئاتىسىمۇ بۇ مەسلىھەتكە كۆنۈپتۇ.

ئەتىسى خانتەڭرى مەكتەپكە مېڭىشتىن ئاۋۋال تۇلپار بىلەن يەنە مەسلىھەتلىشىپتۇ. تۇلپار:

— ئۇنداق بولسا، مېنى ئېغىلدىن ئەپچىققۇچە بىر قېتىم كىشنەيمەن، بۇ چاغدا ئاتاڭ چۈلۈۋۇرۇمنى يېشىپ مېنى يېتىلەپ ماڭىدۇ. ئىككىنچى قېتىم كۈرەگە چىققاندا كىشنەيمەن، بۇ چاغدا ئۇ مېنى ئۆلتۈرىدىغان جايغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇچىنچى قېتىم كىشنەيمەن، پۈت - قولۇم باغلىنىپ ياتقۇزۇلىمەن، ئاتاڭ قولىغا پىچاقنى ئالىدۇ. ئەگەر شۇ ۋاقىتتا كېلەلمىسەڭ، بىز بىر - بىرىمىزدىن مەڭگۈلۈك جۇدا بولىمىز، — دەپتۇ. خانتەڭرى:

— تۇلپىرىم، سەن خاتىرجەم بولغىن، مەن دېگەن قەرەلدە كېلىمەن. ئۇ چاغدا بىز ئۆيدىن ئايرىلساق ئاتام مەندىن خاپا بولمايدۇ. كېتىش زۆرۈرىيىتىنى مەندىن ئەمەس، ئۆگەي ئاپامدىن، ئۆزىدىن كۆرىدۇ، — دەپتۇ - دە، ئۇنى سۆيۈپ قويۇپ مەكتەپكە كېتىپتۇ. خانتەڭرى دەرسخانىدا ئولتۇرسىمۇ قۇلىقى سەگەكلىك بىلەن تۇلپارنىڭ كىشنىگەن - كىشنىمىگەنلىكىنى ئاڭلاش كويىدا بولغاچقا، دەرس كاللىسىغا چۈشمەپتۇ. موللىسى بىر مەسىلىنى چۈشەندۈرۈۋاتقاندا، تۇلپار قاتتىق ئېچىنىشلىق كىشنەپ كېتىپتۇ. خانتەڭرى دەرھال موللىسىدىن سوراپ ئۆيىگە ئۇچ-

قانده‌ك يۈگۈرۈپتۇ. يولنىڭ يېرىمىغا كه‌لگه‌نده تۇلپار يه‌نه كىشنەپتۇ. خانتەڭرى ئۆله - تىرىلىشىگه باقماي جان - جه‌هلى بىلەن يۈگۈرۈپتۇ. ئۇ ده‌رۋازىنىڭ ئالدىغا كه‌لگه‌نده تۇلپار ئۆلۈم نىداسى بىلەن ئاھۇ - په‌رياد چېكىپ، ئاخىرقى قېتىم ئاچچىق ۋه ئېچىنىشلىق كىشنەپتۇ. خانتەڭرى قولىغا ئۆتكۈر پىچاقنى ئېلىپ، تۇلپارغا سېلىشقا تەييار تۇرغان ئاتىسىغا «ئاتا، توختاڭ!» ده‌پ نىدا قىپتۇ. شۇ هامان ئاتىسىنىڭ قولى تىترەپ، قولىدىكى پىچاق يه‌رگه چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇ ئاتىسىنىڭ ئالدىدا باش باھارنىڭ بۇلۇتىده‌ك زار - زار يىغلاپ تۇرۇپ:

— مه‌ن بۇ تۇلپارنى باققىلى به‌ش يىل بولدى، بىر قېتىم ئۈستىگه مىنمىدىم. ئه‌گه‌ر رۇخسه‌ت قىلسىڭىز، ماڭا ئاتاپ ئالغان كىيىم - كېچه‌كلىرىمنى كىيىپ، تۇلپارنىڭ ئېگه‌ر - توقۇملىرىنى توقۇپ، مۇشۇ كۈره‌نىڭ ئىچىنى ئۈچ قېتىم ئايلاندۇرۇپ مىنۇۋالسام، — ده‌پتۇ. ئاتىسى خانتەڭرىنىڭ هالىغا قاراپ رۇخسه‌ت قىپتۇ، تۇلپارنىڭ پۇت - قولىنى بوشىتىپتۇ. تۇلپار شۇ هامان ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. خانتەڭرى ئۇنىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ، پېشانىسىگه سۆيۈپتۇ.

ئاتىسى ئالتۇن يۈگه‌ن، ئالتۇن ئېگه‌ر، كۈمۈش كه‌مه‌لدۇرۇك ۋه قۇشقۇنلارنى ئېلىپ چىقىپ تۇلپارنى توقۇپتۇ. خانتەڭرىمۇ ئۈستۇاشلىرىدىكى كىيىم - كېچه‌كلىرىنى تاشلاپ، يېڭى كىيىملىرىنى كىيىپتۇ، خه‌نجىرىنى ئۆتۈكىنىڭ قونچىغا تىقىپ، مىسران قىلىچىنى يېنىغا ئېسىپتۇ. ئاتىسى ئوغلىنىڭ قاۋۇل، بېجىرىم، كېلىشكه‌ن ته‌قى - تۇرقى، قه‌ددى - قامىتىگه زوقلانسا، خانتەڭرى ئالتۇن يۈگه‌ن سىلىنىپ، ئالتۇن ئېگه‌ر توقۇلۇپ تېخىمۇ سۆله‌تلىك بولۇپ

كەتكەن تۇلپارغا قاراپ بەكمۇ سۆيۈنۈپتۇ. ئۇ ئاتىسىنىڭ قولىدىن تۇلپارنىڭ چۈلۈۋرىنى ئېلىپ، ئۇستىگە مىنىپتۇ. شۇ ھامان تۇلپار قانات چىقىرىپ ئۇچۇپتۇ. ئۇلار ئاتىسىغا ئالدىنئالا ئېيتقانىدەك، كۆرەسىنىڭ ئۈستىنى ئۈچ قېتىم ئايلىنىپ ئۇچقاندىن كېيىن، خانىشىغا «خەير - خوش، قەدىرلىك ئاتا!» دەپ ۋىدالىشىپتۇ.

تۇلپار تىنىق كۆك ئاسماندا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپتۇ، ئۇچۇپتۇ. ھەيۋەت ئېگىز قارلىق چوققىلاردىن ئۆتۈپ، تارام - تارام شەربەت سۈلىرى يايراپ ئېقىۋاتقان، مەخمەلدەك ياپيېشىل، قۇۋۇەتلىك ئوت - چۆپلىرى لەرزان شامالدا يەلپۈنۈۋاتقان، ناۋاكەش بۇلبۇللىرى توختىماي سايراۋاتقان، ئۈيۈر - ئۈيۈر يىلقىلار، پادا - پادا كالىلار، قوتان - قوتان قويلار كىشنىشىپ، مۆرىشىپ ۋە سەكرىشىپ ئوينىشىپ يايراۋاتقان بىر گۈزەل يايلاققا كېلىپ چۈشۈپتۇ.

خانىشىغا بۇ يايلاقتا شەھەر شاھىنىڭ قويىنى باقىدىغان پادىچى يىگىت بىلەن تونۇشۇپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن دوست بوپتۇ. ئارام ئېلىپ ھاردۇقىنى چىقارغاندىن كېيىن شەھەرگە كىرىپتۇ. ئۇ نۇرغۇن كوچىلارنى ئايلانغان بولسىمۇ، شاد - خۇرام يۈرگەن بىرمۇ كىشىنى ئۇچرىتالمىپتۇ. بۇ غەلىتە ئەھۋال خانىشىغا ئەجەبلەندۈرۈپتۇ. ئۇ مېھرى تۆكۈلۈپ سالاپەتلىك بىر كىشىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، تۇلپاردىن چۈشۈپ سالام قىپتۇ ۋە كۆڭلىدىكى غەشلىكىنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. ئۇ كىشى:

— ئوغلۇم، بۇ يەردە بىر نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ۋەھشىي، ياۋۇز يەتتە باشلىق ئەجدىھا پەيدا بولدى. ئۇنىڭ بۇ يۇرت خەلقىگە سالمىغان زۇلمى قالمىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا تەڭ بولالمىغاندىن كېيىن توختىماي تۆرۈشكە مەجبۇر بولدى. توختىماي بويىچە ئۇ ھەر يىلى بۇ يەرگە بىر قېتىم كېلىپ، شەھەر خەلقىنىڭ ئىككى يۈز تۈياق قويىنى، يۈز

تۇياق كالىسىنى، ئاتمىش تۆت تۇياق يىلقىسىنى يېيىشتىن سىرت يەنە بىر قىزنى يەيدۇ. بۇ نەرسىلەرنى شەھەر شاھى شەھەر سىرتىدىكى داۋاننىڭ يېنىغا ئاپارغۇزىدۇ، يالماۋۇز شۇ يەرگە كېلىدۇ، يەيدىغان، ئالىدىغانلىرىنى شۇ يەردىن ئېلىپ قايتىدۇ. ئەجدىھاغا يەم بولىدىغان قىزلارنى تاللاشتا ئالدىن چەك تارتقۇزۇلىدۇ. بۇ قېتىمقى چەك شاھ-نىڭ كەنجى قىزىغا چىقىپتۇ. بۇ قىز ئەقىللىق، چىرايلىق بولۇپ، ئىككى تاچىسىدىن دانالىقى، ئايدەك گۈزەل رۇخسارى بىلەن پەرق قىلاتتى. شۇڭا، ئۇ بۇ شەھەردىكى نى - نى يىگىتلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلغانىدى. ئەمدى بەختكە قارشى بۇ قېتىمقى ئەجەل سىرتىمقى ئۇنىڭ بوينىغا چۈشتى. شۇڭا، ئاۋامنىڭ دىلىدىن خۇشلۇق كۆتۈرۈل-دى، ھەممە يەرنى تامام ماتەم، يىغا - زار قاپلىدى، كۆڭۈللەر سولدى، چىرايلار تۇرۇلدى، ياش تۆككۈچە مۇشت تۇگىدە-غان بىرەر پالۋان چىقمىدى، — دەپتۇ.

خانىشىڭرى ئۇ كىشىدىن ئەجدىھانىڭ كېلىدىغان ۋاقتىنى سورىۋالغاندىن كېيىن، يايلاققا بېرىپ ئوبدان ئويلىنىپتۇ ۋە ئەجدىھانى يوقىتىپ، خەلقنى بالايىئاپەتتىن قۇتۇلدۇرۇش نىيىتىگە كەپتۇ ھەمدە تۇلپىرى بىلەن مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ-تۇ.

ئەجدىھا كېلىدىغان كۈنى خانىشىڭرى ھېلىقى كىشى ئېيتقان داۋاننىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. قارىسا ھۆسىندىن ئاي، نۇرىدىن قۇياش خىجىل بولىدىغان بىر گۈزەل قىز ئۆلۈمنى كۈتۈپ، كۆزلىرىدىن يىمپى ئۇزۇلگەن مونچاقتەك ياش تۆ-كۈپ ئولتۇرۇپتۇ. خانىشىڭرى ھېچنېمىنى بىلمىگەن قىياپەت-تە:

— ئەي گۈزەل قىز، بۇ يەردە نېمىشقا ئۆزىڭىز يالغۇز يىغلاپ ئولتۇرىسىز؟ ئىسمىڭىز نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

قىز يىگىتنىڭ زەبەردەست قەددى - قامىتىگە، نۇرانە جامالىغا بىر پەس تېڭىرقاپ قارىغاندىن كېيىن:

— ئىسمىم ئايپەرى، شەھەر شاھىنىڭ كەنجى قىزى-مەن. ئەجدىھاغا يەم بولۇش ئۈچۈن ئۆلۈمىمنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتىمەن، ئەي مەردانە يىگىت، بۇ يەردىن كېتىڭ، — دەپتۇ.

— مەرد يىگىت ئۆزىنىڭ ئايپەرىسىنى مەردلىكى بىلەن قوغدىشى كېرەك، — دەپتۇ خانتەڭرى، — بولمىسا ئۇنى قانداقمۇ مەردانە يىگىت دېگىلى بولسۇن! خاتىرجەم بولۇڭ، مەن ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ سىزنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزىمەن، — دەپ قىزنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتۈپتۇ، يىپەكتەك يۇمشاق، ئۇزۇن، قوڭۇر چاچلىرىنى سىيلاپ ئەركىلىتىپتۇ. ئايپەرىنىڭ ئىللىق جامالىدا نازۇ كەرەشمىلىك تەبەسسۇم جىلۋە قىپتۇ. ئايپەرى:

— ئەجدىھانى يەتتە باشلىق دەپ ئاڭلىدىم. ئۇ مەلئۇن كەلگۈچە يېنىمدا يېتىپ ئارامىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ، — دەپتۇ. خانتەڭرى قىزنىڭ يوتىسىنى ياستۇق قىلىپ يېتىپتۇ. ئەگەر ئۇخلاپ قالغۇدەك بولسا، تۇلپار كىشنىگەندە ئويغىتىپ قويۇشنى جېكىلەپتۇ. ئايپەرى خانتەڭرىنىڭ نۇرلۇق جامالىغا زوق - شوقى بىلەن تىكىلىپتۇ. ئۇخلاپ قالغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئىسمى نەقىشلەنگەن ئالماس كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكىنى بارمىقىدىن چىقىرىپ، يىگىتنىڭ ئوڭ قولىنىڭ چىمچىلىقىغا سېلىپ قويۇپتۇ. ئويناپ - كۈلۈپ يۈرگەن چاغلىرىدا رىشتىنى يىپ، مېھرىنى گۈل، بوستان كىرپىكلىرىنى يېڭنە قىلىپ تىككەن، كۆڭلىدەك ئاپئاق شايى ياغلىقىنى يىگىتنىڭ بىلىكىگە چىگىپتۇ. تەڭرىدىن يىگىتكە

كۈچ - قۇۋۋەت، ئۆزىگە ئىشەنچ ھاسىل قىلىشنى تىلەپتۇ.

بىر چاغلاردىن كېيىن ھاۋا تۇتۇلۇپ، ئاسماننى قارا بۇلۇت قاپلاپتۇ. ھاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چېقىلىپتۇ. ئەتراپنى قارا تۇمان قاپلاپتۇ. دەھشەتلىك بوران چىقىپ، توپىلارنى ئۇچۇرتۇپتۇ. تۇلپار كىشنەپتۇ. شۇ ھامان خانتەڭرى ئورنىدىن تۇرۇپ، ۋاپادار تۇلپارىنى مىنىپ، مىسران قىلىچىنى چىقىرىپ جەڭگە ھازىر بوپتۇ. يالماۋۇز ئەجدىھا گويا تاغ كۆچكەندەك ھەيۋە، غەلۋە بىلەن ئۇزۇن، سۇرلۇك بەستىنى توسۇن دەريادەك ئوينىتىپ، سەت ئاچماق يەتتە بېشىنى مۇنارەدەك ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئېچىرقاپ كەتكەن تويماس، سېسىق ئاغزىنى يوغان ئېچىپ، زەھەرلىك، ئىپلاس تىلىنى شۇرۇلدىتىپ چىقىرىپ، چاچراپ چىققۇدەك سەت كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ، ئادەتلەنگەن غەلىبە تەنتەنىسى بىلەن كۆرەڭلەپ، تېز ئېقىنىدەك سويلاپ كېلىشكە باشلاپتۇ.

خانتەڭرى مەردلىكىدىن:

— ئاڭلىمىدىم دېمە، مەن بۇگۈن سېنىڭ نەچچە ۋاقتىتىن خەلققە سالغان زۇلمىڭدىن ئىنتىقام ئالغىلى، تېرەڭدىن تاسما تىلغىلى كەلدىم، ھۈنىرىڭ بولسا كۆرسەت! — دەپ تەنتەنە بىلەن جاكارلاپتۇ. دەرغەزەپكە كەلگەن ئەجدىھا:

— ماڭا قارشى چىققۇدەك سەن ئۆزۈڭ قانچىلىك نېمە؟ ئەپتىڭگە قارىسام، يەتتە بېشىمنىڭ بىرىدىكى ئاچمىقىمنىڭ ھۈررىكىگە تەڭ تۇرمايدىغان كىچىككىنە نەرسىكەنسەن، غوۋغا قىلماي يولۇڭ بوشات! — دەپ گۈركىرەپتۇ.

خانتەڭرى يالماۋۇزنىڭ گەپلىرىگە پىسەنتمۇ قىلماپتۇ. ئەجدىھانىڭ ئۆتى تېشىپ، بىر بېشىدىن ئوت چاچراتقانىكەن، تۇلپار ئېگىزگە كۆتۈرۈلۈپتۇ، ئۇنىڭ ئوتى كارغا

كەلمەپتۇ. بىر بېشى بوران چىقارغانكەن، تەسىر قىلماپتۇ. بىر بېشى دەم تارتقانكەن، دېمى يەتمەپتۇ. بىر بېشى زەھەر چاچقانكەن، ئۆز ئۇستىگە چۈشۈپتۇ. بىر بېشى سۇ چاچقانكەن، كارغا كەلمەپتۇ. ئىككى يانداكى سۆلەت باشلىرى ئەلەمدىن قىلدەك تولغىنىپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا خانتەڭرى:

— ئەمدى نۆۋەت ماڭا كەلدى، ئۆزۈڭگە ئاگاھ بولغىن!—

دېگىنىچە ئۇنىڭ ئۇستىدىن شىددەت بىلەن ئۇچۇپ ئۆتۈپتۇ. ئەجدىھا ئۇزۇن، سۇرلۇك گەۋدىسىنى سۆرەپ، تولغىنىپ بولغۇچە ئۇ تۆلپارى بىلەن كەينى تەرەپتىن ئۇچۇپ كېلىپ، ئوڭ يانداكى بېشىغا بىر قىلىچ ئۇرغانكەن، ئۇنىڭ سېسىق بېشى پالاق تۆخۈمدەك مىجىلىپ يەرگە چۈشۈپتۇ. ئەجدىھا ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغۇچە ئۇ يەنە بىر زەربە بىلەن ئۇنىڭ ئىككىنچى بېشىنى چېپىپ تاشلاپتۇ. خانتەڭرى كېلەڭسىز ئەجدىھا ئۆزىنى يەنە ئوڭشاپ ئەپلىگۈچە تىنىم تاپماستىن زەربە بېرىپ، ئۇنىڭ ئاجىز نۇقتىسىدىن پايدىلىنىپ پەقەت بىر كېچە - كۈندۈزدىلا ئۇنىڭ ئەجىنىنى چىقىرىپ، تېرىسىدىن تاسما تىلىپتۇ. ئايپەرى خۇشاللىقىدىن ئۇنچىدەك ياشلىرىنى تۆكۈپ تۇرۇپ:

— ئەي مەردانە يىگىت، مېنى ئەمرىڭىزگە ئالسىڭىز، مەن ئۇ دۇنيا ۋە بۇ دۇنيا كۆيۈمچان ۋاپادارىڭىز بولسام دەيمەن، — دەپ تىز پۈكۈپ ئىلتىجا قىپتۇ. خانتەڭرى:

— ئالدىراپ بەرگەن كۆڭۈلنىڭ ئېتىبارى بولمايدۇ. ئەگەر سىز ماڭا راستتىن ئاشىق بولسىڭىز، ئېغىر كۈنلەردە تونۇشۇپ قالۇرمىز، خەير - خوش، — دەپ كېتىپ قاپتۇ.

خانتەڭرى ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ، خەلقنى بالايىئاپەتتىن قۇتقۇزغاندىن كېيىن، يايلاققا قايتىپ كېلىپ پادىچى بىلەن

كېلىشىپ شاھنىڭ قويىنى باقىدىغان بوپتۇ. پادىچىنىڭ ئەسكى كىيىملىرىنى كىيىپ، تۇلپارنىڭ ئاغزىدىن ئالتۇن يۈگەننى چىقىرىۋېتىپ، كىيىملىرىنى ئېگەرگە غانجۇغىلاپ قويۇپ، تۇلپارنى دەم ئېلىشقا قويۇۋېتىپتۇ.

ئايپەرى ئۆلۈمدىن قۇتۇلغىنىغا خۇش بولسىمۇ، بىراق يىگىتتىن ئايرىلىپ قالغانلىقىدىن قايغۇرۇپ ئولتۇرغان پەيتتە. ئاتىسى نۇرغۇن كىشىلەر بىلەن داۋان تۆۋىگە كەپتۇ. پادىشاھ مال - ۋارانلارنىڭ ساق - سالامەت تۇرغانلىقىدىن ئەجەب-لىنىپ، بىر كارامەتلىك ئىش بولغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. ئۇلار ئاتلىرىنى چاپتۇرغىنىچە داۋان ئۈستىگە چىقسا، قىزى ساق - سالامەت تۇرغۇدەك. ئايپەرى ئاتىسى بىلەن دىدارلاش-قاندىن كېيىن دەسلەپ كۈلۈپتۇ، كېيىن يىغلاپتۇ. ئاتىسى يىغا بىلەن كۈلكىنىڭ مەنىسىنى سوراپتۇ. ئايپەرى:

— كۈلۈشۈمنىڭ سەۋەبى ئەل - يۇرتنىڭ بالايىئاپەتتىن قۇتۇلغانلىقى، شۇنداقلا ئۆزۈمنىڭ ساق - سالامەت ئىكەنلە-كىم. يىغلىشىمنىڭ سەۋەبى ئەجدىھانى ئۆلتۈرگەن مەردانە يىگىتنىڭ مېنى ئەمرىگە ئالماي تاشلاپ كەتكەنلىكى، — دەپتۇ. پادىشاھ قىزىغا تەسەللى بېرىپ:

— ئۇ يىگىت سېنى تاشلاپ كەتمەيدۇ. بىز ئۇنى بۇ ماكاندا بولىدىغانلا بولسا تاپماي قويمايمىز، — دەپ قىزىنى ياندۇرۇپ ئېلىپ كېتىپتۇ. يۇرتنىڭ ئەمىن تاپقانلىقى، قە-زىنىڭ ئۆلۈمدىن قۇتۇلغانلىقىدىن خۇشاللىنىپ يەتتە كېچە - كۈندۈز توي - تاماشا ئۆتكۈزۈپتۇ. توي ئاخىرلىشىش ھامان، تەييارغا ھەييار نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزلىرىنى ئەجدىھانى ئۆلتۈرگەن يىگىت قىلىپ كۆرسىتىپ، ئايپەرنىڭ ۋىسالىغا ئېرىشمەك-چى بولۇپتۇ. ئايپەرى ئۇلارنى بىر - بىرلەپ مات قىلىپ

يولغا ساپتۇ.

ئاتىسى ئايپەرىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن قىرىق بىر پەلەمپەيلىك راۋاق ياستىپتۇ. ئوچ قىزىنى راۋاق ئوستىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، قايسى يىگىت ئېتى بىلەن راۋاق ئوستىگە چىقالىسا، شۇ يىگىتكە ئۆزى خالىغان بىر قىزىنى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ جار سالدۇرۇپتۇ.

تەرەپ - تەرەپتىن نۇرغۇن يىگىتلەر كېلىپ مۇنار ئوستىگە ئات چاپتۇرغان بولسىمۇ يىگىرمە پەلەمپەيدىن ئاشالماپتۇ. بەزىلىرىنىڭ ئاتلىرى تۇرماق، ئۆزلىرىمۇ يىقىلىپ ئۆلۈپتۇ. بۇ خەۋەر خانىتەڭرىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. ئۇ بۇ قېتىم چىن دىلىدىن ئايپەرىنى كۆرۈپ كېلىش نىيىتى بىلەن مۇنار ئالدىغا كەپتۇ. كىشىلەر يەنە بىر يىگىتنىڭ تەلىيىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ. بەزى مويسىپىت بوۋايلار يىگىتنىڭ كېيىنكى ئاقىۋىتىدىن ئەنسىرەپ قايغۇرۇپتۇ. بەزىلەر «ئەخمەق دېگەننى تېرىمسىمۇ ئۇنىدۇ» دەپ مازاق قىلىپتۇ. بەزىلەر «جاندىن كەچمىگۈچە قانداقمۇ جانانغا يەتكىلى بولسۇن» دەپ زوقلىنىپتۇ. ئىشقىلىپ ھەر كىم ھەر نېمە دەپتۇ. خانىتەڭرى نىيىتىدىن يانماي، بىرىنچى كۈنى ئوتتۇز توققۇزىنچى پەلەمپەيگە چىقىقاندا تۇلپارنى توختىتىپ قايتىپ چۈشۈپتۇ. كىشىلەر ئۇنىڭ ئۇتۇقىنى ئالقىشلاپتۇ. ئىككىنچى كۈنى، خانىتەڭرى قىرىقىنچى پەلەمپەيگە چىققاندا تۇلپارنى توختىتىپ يەنە قايتىپ چۈشۈپتۇ. ئۇچىنچى كۈنى يەنە كەپتۇ. بۇ قېتىم قىرىق بىرىنچى پەلەمپەيگە چىقىپ، مۇنار ئوستىنى ئايلىنىپ قايتىپ چۈشۈپتۇ. ئايپەرى يىگىتنىڭ قولىدىكى ئۆزۈكنى، ئۆزى بىلىكىگە چىگىپ قويغان ياغلىقىنى كۆرۈپ خۇشاللى-

قىدىن ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئوردا مۇلازىملىرى «قىزلاردىن بىرنى تاللاپ ئەمرىگىزگە ئېلىلىك» دېگەن بولسىمۇ، خانتەڭ-رى زۇۋان سۇرمەي كېتىپ قاپتۇ. ئايپەرى بۇ ئىشتىن كېيىن سۆيگەن يارىنىڭ مۇشۇ ماكاندا بارلىقىدىن كۆڭلى ئەمىن تېپىپ، سۆيۈنۈپ يايراپ كېتىپتۇ. يىگىتكە بولغان مېھىر - مۇھەببىتى ھەسسىلەپ ئېشىپتۇ. مۆلدۈر بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن مونچاق - مونچاق ياشلىرىنى تۆكۈپ، ئەلەملىك پىغان بىلەن ئاھ ئۇرۇپتۇ.

ئاپئاق تونلۇق قىش پەسلى ئۆتۈپ، نازۇ كەرەشمىلىك باھار پەسلى يېتىپ كەپتۇ. خانتەڭرى بوز يەر ئېچىپ كۆ-چەت تىكىپتۇ، كۆچەت ئارىلىقىدىكى چۆنەكلەرگە قوغۇن تېرىپتۇ. ۋاقىت - سائىتى يېتىپ قوغۇنلار پىشىپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ-نىڭ پادىچىسى سىياقىدىكى خانتەڭرى ئوردىغا كىرىپ، شاھنى ئۆزى تىككەن كۆچەتلەرنى كۆرگەچ قوغۇن يەپ كې-تىشكە تەكلىپ قىپتۇ. پادىشاھ ئۆزىنىڭ ئورنىدا قىزلىرىنى ئويناپ كېلىشكە ئەۋەتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شاھنىڭ قىز-لىرى قوغۇنلۇققا كېلىپ خېلى ئۆتكۈچە ئولارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم چىقماپتۇ. بۇ ئىش ئايپەرىگە قىزىق تۇيۇلۇپتۇ. ئۇ ئىككى ئاچىسى كېنىزەك قىزلار بىلەن ئەتراپىنى تاماشا قىلە-ۋاتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۆزى يالغۇز ئالچۇققا كى-رىپتۇ. بۇ چاغدا خانتەڭرى چۈشلۈك ئۈيقۇسىنى ئۇخلاۋاتقا-نىكەن. قىزنىڭ شەھلا كۆزلىرى يىگىتنىڭ چىمچىلاق قولە-دىكى ئۆزى سېلىپ قويغان ئالماس كۆزلۈك ئالتۇن ئوزۇككە چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ بىلىكىدە ئۆزى چىگىپ قويغان ياغلىقنىڭ تېخىچە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپتۇ. قىزلار كەت-كۈچە شاھ ئاتىسىغا ئاتاپ ھەر بىرى بىردىن قوغۇننى تاللاپ

ئۇزۇپتۇ ۋە ئۇنى ئاتىسىغا تەقدىم قىپتۇ. پادىشاھ چوڭ قىزى ئەكەلگەن قوغۇننى تىلغانىكەن، ئۇ سېسىپ كەتكەن بولۇپ يېگىلى بولماپتۇ. ئوتتۇرانچى قىزى ئەكەلگەن قوغۇننىڭ يېرىمى ساق، يېرىمى سېسىق بولۇپ چىقىپتۇ. ئاپىسى ئېلىپ كەلگەن قوغۇن تامامەن ساق بولۇشتىن تاشقىرى، ئۇنىڭ تەمى ئاغزىدىن كەتمەپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، قىزلىرىنى ئەرگە بېرىش قارارىغا كەپتۇ. چۈنكى، پادىشاھ چوڭ قىزىنىڭ تاللىغان قوغۇنىدىن قىزىنى ئەرگە بېرىش ۋاقتىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى، ئوتتۇرانچى قىزىنىڭ ۋاقتى توشۇپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى، پەقەت كەنجى قىزىنىڭلا دەل ۋاقتى بولغانلىقىنى ھېس قىلغانىكەن. شۇڭا، ئۇچ قىزىنى شەھەر سىپىلىنىڭ ئۈستىدىكى راۋاققا چىقىرىپ قوللىرىغا ئالما تۇتقۇزۇپتۇ. يىگىتلەر قىزلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈشكە باشلاپتۇ. شاھنىڭ تۇنجى قىزى بىر سائەت ئۆتەر - ئۆتمەيلا قولىدىكى ئالمىنى بىر يىگىتكە تاشلاپتۇ ۋە ئۆزىمۇ يىگىت بىلەن ئوردىغا قايتىپتۇ.

ئوتتۇرانچى قىزى ئىككىنچى كۈنى بىر يىگىتكە ئالمىنى تاشلاپتۇ ۋە ئۇمۇ راۋاقتىن چۈشۈپ ئوردىغا قايتىپتۇ. ئاردىدىن ئۇچ كۈن ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. نى - نى يىگىتلەر كەنجى قىزنىڭ ئالدىغا كەلگۈچە «بۇ قىز ئالمىنى ماڭا تاشلايدۇ» دەپ كۆرەڭلەيدىكەن. ئەمما، ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە ئالمىغا ئېرىشەلمەي، ئۇمىدلىرى كۆپۈككە ئايلىنىدىكەن. يىگىتلەر ئۆتۈپ بوپتۇ. لېكىن، ئاپىسى ئالمىسىنى ھېچكىمگە تاشلىماپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان پادىشاھ قايسى يىگىتنىڭ ئۆتمەي قالغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ قويچىسىنىڭ ئۆتمەي قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا «ئۆتسۇن»

دەپ پەرمان بېرىپتۇ. ئايپەرى خانتەڭرى كېلىش ھامان قولىدىكى ئالمىنى ئۇنىڭغا تاشلاپتۇ. بۇ ئىشتىن شاھ بەكمۇ غەزەپلىنىپتۇ.

— چوڭ قىزىم شاھزادىگە، ئوتتۇرانچى قىزىم ۋەزىرزادىگە ئالما تاشلىدى. كەنجى قىزىم بولسا قوي باقىدىغان مالىيىمغا ئالما تاشلىدى، بۇ مېنى شەرمەندە قىلغانلىق، — دەپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، پادىشاھ لەۋزىگە ئەمەل قىلىپ، قىزلىرىنى ئۆزى تاللىغان يىگىتلەرگە بېرىپتۇ. لېكىن، ئۆي تۆتۈپ بەرگۈچە خانتەڭرى بىلەن ئايپەرىگە ئەڭ ناچار ئۆينى بېرىپتۇ. بۇ ئىش ئايپەرىنىڭ خانتەڭرىگە بولغان مېھىر - مۇھەببىتىنى ئاجىزلاشتۇرالمىغان بولسىمۇ، لېكىن ھار ئاپتۇ. بۇنى سەزگەن خانتەڭرى ئايپەرىگە:

— سىز خاتىرجەم بولۇڭ، ئىككى ئاچىڭىزنى سىزنىڭ چۆرىڭىزگە، ئۇلارنىڭ ئەرلىرىنى پادىچىنىڭ قۇللىرىغا ئايلاندۇرۇۋېتىمەن، — دەپ تەسەللى بېرىپتۇ ۋە بۇنىڭ ئامالىنى چۈشەندۈرۈپتۇ.

ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، شاھنىڭ چوڭ كۈيئوغۇللىرى شىكارغا چىقماقچى بوپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان شاھ ئۇلارغا ياخشى ئات، ياخشى قورال - ياراغ، ئوزۇق - تۇلۇك، ئوۋ ئىتى ۋە قۇشلىرىنى بېرىپتۇ، ئۇلارنى زور داغدۇغا بىلەن يولغا سالىپتۇ.

خانتەڭرىمۇ پۈرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، شاھنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن بىر ئېشەكنى مىنىپ ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇ شەھەر سىرتىغا چىققاندىن كېيىن ئېشەكنى قويۇۋېتىپ، تۇلپارنىڭ تۇكىنى كۆيدۈرگەنىكەن، ھايال ئۆتمەي ۋاپادار تۇلپىرى ئۇنىڭ ئالدىغا ھازىر بوپتۇ. خانتەڭرى

ئېسىل كىيىملىرىنى كىيىپ، تۇلپارغا مىنىپ، بىر نەچچە تاغ ئۆچكىسى ۋە كىيىكنى ئوۋلىغاندىن كېيىن، چېدىرنى چوڭ كۈيئوغۇللار ئۆتمەنغان يولغا تىكىپ، گۆشىنى يەپ يېتىپتۇ. تۇلپارنى ئەتراپتىكى ياۋايى ھايۋانلارنى قوغلىۋېتىشكە ئەۋەتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندە شاھنىڭ ئارزۇلۇق كۈيئوغۇللىرى ھېچ نەرسە ئوۋلىيالماي، ئاچ قورساق قايتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇلار يول ئۈستىدىكى چېدىرنى كۆرۈپ «قورسىقىمىزنى توقلىۋالمىدىغان بولدۇق» دەپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.

خانىشىنى ئۇلارنى ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋالىپتۇ، قورسىقىنى تويغۇزۇپتۇ. لېكىن، ئۇلار خانىشىنىڭ ئۆزلىرى بىلەن باجا ئىكەنلىكىنى يادىغىمۇ كەلتۈرمەپتۇ. ئۇلار كېتىش ئالدىدا خانىشىنىدىن ئۆزلىرىگە ئوۋلىغان ئوۋلىرىدىن بىردىن بېرىشنى، ئەگەر ئىلتىماسىنى قانداقرا، ھەر قانداق تەلىپىنى شەرتسىز ئىجرا قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. خانىشىنى ئۇلارغا:

— مەيلى، مەن سىلەرنىڭ ئىلتىماسىڭلارغا ئاساسەن سورىغان نەرسەڭلارنى بېرەي، بىراق مەنمۇ دۇمبەڭلارغا تامغامنى بېسىۋالاي، — دەپتۇ.

شاھنىڭ كۈيئوغۇللىرى ئۆزئارا مەسلىھەت قىلىشقاندىن كېيىن، «دۇمبىدىكى تامغىنى كىم كۆرەتتى، بۇ قېتىم بىزمۇ بۇ يەردىن كېتىۋالساق، بۇ يىگىت بىزنى ئىزدەپ تاپالامدۇ» دېيىشىپ رازى بولۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، خانىشىنى ئۇلارنىڭ دۇمبىسىگە ئۆزىنىڭ «پادىچى» دېگەن تامغىسىنى بېسىۋېلىپ، ئۇلارغا تاغ ئۆچكىسىدىن بىردىن بېرىپتۇ. ئۇلار خانىشىنىڭ مىڭ بىر

رەھمەت ئېيتىپ كېتىپتۇ.

خانتەڭرى شەھەر يېنىغا بارغاندا، يەپ تۇگىتەلمىگەن گۆشلەرنىڭ بىر قىسمىنى كىشىلەرگە بېرىۋېتىپ، تۇلپارىنى قويۇۋېتىپ، يەنە ئاۋۋالقى ئېشەكنى مىنىپ ئوردىغا قايتىپتۇ.

شاھنىڭ چوڭ قىزلىرى ئەرلىرى ئەپكەلگەن تاغ ئۆچكىسىنىڭ گۆشىنى ئالاھىدە پىشۇرۇپ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. ئاپىەرىمۇ خانتەڭرى ئېلىپ كەلگەن گۆشىنى پىشۇرۇپ، ئەتەي قۇمۇلىقى سىيرىلمىغان بىر تال ئۇچىنى گۆشكە قوشۇپ ئېلىپ كىرىپتۇ. شاھقا چوڭ قىزلىرى پىشۇرغان گۆش ياقماپتۇ. كەنجى قىزىنىڭ پىشۇرۇپ ئەكىرگەن گۆشى تاتلىق بولسىمۇ، ئۇچىيىنى يېگەندە ئاغزىغا قۇمۇلاق چىقىپتۇ. شۇڭا، ئۇ كەنجى قىزىغا:

— قىزىم، گۆشنى مەززىلىك پىشۇرۇپسەن، لېكىن پاكىز تازىلىماپسەن، — دەپتۇ. شۇنى كۇتۇپ تۇرغان ئاپىەرى:

— بىزگە قوتانىنىڭ يېنىدىكى تاشلاندۇق ئۆينى بەرىدىلە. ئېغىل يېقىن بولغاچقا، قۇمۇلاق چۇشۇپ قالسىمۇ قالغاندۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇ ئىشتىن ئىزا تارتقان شاھ ئۇلارنى ياخشى بىر سارايغا كۆچۇرۇپتۇ.

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، شاھ ئاپىەرىنىڭ تەلىپى بىلەن قىرىق بىر كۇنلۇك يىراق يەردىن ئات چاپتۇرىدىغان مۇشەققەتلىك بەيگىنى ئۇيۇشتۇرۇپتۇ. بۇ بەيگىگە خانتەڭرىمۇ قاتناشماقچى بولۇپتۇ.

پادىشاھ كۇيئوغۇللىرىغا ياخشى ئاتلارنى بېرىپ، ئۇلارنىڭ كەملىرىنى تولدۇرۇپ يولغا سالغان بولسىمۇ، كەنجى

كۆيئوغلىغا ھېچنېمە بەرمەپتۇ.

بەيگىگە قاتنىشىدىغان يىگىتلەر بەلگىلەنگەن جايغا بېرىپ ئوچ - توت كۈن دەم ئالغاندىن كېيىن، بەيگە ئۈيۈشتۇرغۇچىلارنىڭ پەرمانى بىلەن سەپتە تۇرۇپ، بىر چوقان بىلەن ئاتلىرىنى چاپتۇرۇشقا باشلاپتۇ.

خانتەڭرى كۆك ئېشەكنى مىنىپ بەيگىچىلەر قاتاردا تۇرغانكەن. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئېشەكنى قويۇۋېتىپ، تۇلپارنىڭ تۇكىنى كۆيدۈرۈپتۇ. شۇ ھامان تۇلپار ئالدىدا ھازىر بوپتۇ. خانتەڭرى ئوۋ ئوۋلاپ بىر نەچچە كۈن ئويناپ دەم ئېلىۋالغاندىن كېيىن، بەيگىچىلەرگە يېتىشۇېلىش قائىدىلىرىغا كېلىپ تۇلپارنى قويۇۋەتكەنكەن، يېرىم كۈندىلا ئۇلارغا يېتىشۇاپتۇ. ئەگەر بۇ چاغدا يېتىپ بارسا، ئايىپەرى بىلەن قىلىشقان مەسلىھەتىدىن بۇرۇن بېرىپ قالىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ، يەنە ئوۋ ئوۋلاپ دەم ئاپتۇ. بەيگىچىلەر كەتكىنىگە 36 كۈن بولغاندا، خانتەڭرى تۇلپارى بىلەن ئوچۇشقا باشلاپتۇ. ئۇ بەيگىگە قاتناشقان يىگىتلەرگە يېتىشىۋالغاندىن كېيىن، «كۆك ئېشەككە مىنىپ بەيگىگە قاتناشقان خانتەڭرى دېگەن مەن بولىمەن» دەپ، ئۇلارنىڭ باشلىرىغا كىيىۋالغان تۇماقلىرىنى بىر - بىرلەپ ئېلىۋاپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئايىپەرى بىلەن كېلىشكەن قەرەلدە، يەنى بەيگە ۋاقتىدىن توت كۈن بۇرۇن بەلگىلەنگەن پەللىگە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ كۈنى «ياخشى ئاتقا مىنگەن يىگىتلەر كېلىپ قېلىشى مۇمكىن» دېگەن پەرەز بىلەن پادىشاھ ۋەزىرلىرى، قىزلىرى ۋە پۇقرالار بىلەن پەللىگە چىقىپ تۇرغانكەن، تۇلپارنى چاپتۇرغىنىچە خانتەڭرى كېلىپتۇ. پادىشاھ باشلىق بارلىق كىشىلەر خانتەڭرىنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ. ئايىپەرى ئوچقاندەك يۇگۇرۇپ بېرىپ، خانتەڭرىنىڭ قوچقىغا ئوزىنى

ئېتىپتۇ. ئەر - خوتۇن ئىككىسى ئەل - خالايىق ئالدىدا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. ئۇلار ئىككىسى شاھنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، شاھزادىلەردىن نەچچە ھەسسە قاۋۇل، كىلىشكەن يىگىتنى كۆرگەن شاھ «مېنىڭ كەنجى كۇيئوغلۇم شۇمۇ ئەمەسمۇ؟ مەن بىلمىدىغان قويچى يىگىت بۇنداق ئەمەس ئىدىغۇ؟!» دەپ ھەيران بوپتۇ. چوڭ قىزلىرىمۇ سىڭلىسىنىڭ شۇنچە قاۋۇل، مەردانە يىگىتكە تېگىۋالغانلىقىغا ھەسەت قىپتۇ.

بەزى ۋەزىرلەر «بۇ يىگىت راستتىن بەيگىگە قاتناشتىمۇ يا يولىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن بۇياققا ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، يالغاندىن بەيگىدە ئۇتۇۋالغان قىياپەتكە كىرىۋالدىمۇ، كىم بىلىدۇ؟» دېيىشىپتۇ.

پادىشاھ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «بەيگىچىلەرنىڭ ھەممىسى قايتىپ كەلگەندە ھەممە سىر ئاشكارا بولىدۇ، بېرىدىغان مۇكاپاتنى شۇ چاغدا بېرەيلى» دەپتۇ.

خانىشىڭرى ئايپەرىنى تۇلپارغا مىنگەشتۇرۇپ، تۇلپارنى قويۇۋەتكەنىكەن، تۇلپار شۇ ھامان كۆككە كۆتۇرۇلۇپتۇ. پادىشاھ بىلەن ۋەزىرلەر ئاغزىنى ئاچقىنىچە ھاڭۋېقىپ قاراپ قاپتۇ. ئۇلار ئوردىغا قايتىپ كەلسە، خانىشىڭرى بىلەن ئايپەرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا سالامغا چىقىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشلارغا ئەقلىنى يەتكۈزەلمەي ھاڭ - تاڭ قاپتۇ. ئايپەرى كەچتە ئايلىلىرىنىڭ يېنىغا كىرىپ «ئۆتۈشكەنىدۇق، ئېرىم قايتىپ كەلدى، مەن سىلەرنى ئۇتتۇم. سىلەر مېنىڭ قۇلۇم بولىدىغان بولدۇڭلار، بىلىكىڭلارنى چىقىرىڭلار، مەن تامغىنى بېسىۋالاي» دەپ، ئىككى ئاچىسىنىڭ بىلىكىگە «ئايپەرى» دېگەن تامغىسىنى بېسىپتۇ. بەيگىنىڭ قىرىقىنچى كۈنى پادىشاھنىڭ چوڭ كۇيئوغلى بىلەن ئىككىنچى كۇيئوغلى كېلىشىپتۇ. باشقا يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كېـ

لىپ بولغاندا، پادىشاھ چوڭ مەرىكە ئۈيۈشتۇرۇپتۇ. شۇ مەيداندا بەيگىدە ئۇتقان يىگىتلەرنى مۇكاپاتلىماقچى بوپتۇ. خانتەڭرى بەيگىدە يىگىتلەرنىڭ يىغۇالغان تۇماقلىرىنى ئۇلارغا قايتۇرۇپتۇ. پادىشاھ، ۋەزىرلەر شاھنىڭ كەنجى كۈيئوغلىنىڭ بەيگىدە ئۇتقانلىقىنى جاكارلاپتۇ، چوڭ كۈيئوغۇللارغا بەرمەكچى بولغان مۇكاپاتنى ئۇنىڭغا بېرىدىغان بولۇپتۇ. ۋەزىرلەر بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغانىكەن، خانتەڭرى:

— ئۇلار مېنىڭ قۇللىرىم، ئىشەنمىسەڭلار ئۇلارنىڭ غولىغا قاراپ بېقىڭلار، — دەپتۇ.

ۋەزىرلەر ئۇلارنىڭ كىيىملىرىنى يەشتۇرۇپ غولىغا قاراپ، راستلا ئۇلارنىڭ «پادىچى» نىڭ قۇلى ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۇرۇپتۇ. ئايپەرىمۇ ئىككى ئاچىسىنى كۆرسىتىپ:

— بۇلار مېنىڭ چۆرىلىرىم، ئىشەنمىسەڭلار بىلىكىگە قاراپ بېقىڭلار، مېنىڭ تامغام بېسىقلىق، — دەپتۇ. ئاچىلىرىمۇ ئىقرار قىپتۇ. ئايپەرى خەلقىئالەم ئالدىدا ئۆزى تەككەن يىگىتنىڭ شاھنىڭ قويىنى باقىدىغان قويچى بولماستىن، بەلكى ئەجدىھانى ئۆلتۈرگەن، قىرىق بىرىنچى پەللىگە چىققان، بۇ قېتىمقى بەيگىدە ئۇتقان مەردانە يىگىت ئىكەنلىكىنى جاكارلاپتۇ. خەلق ئاممىسى خانتەڭرىنى باشلىرىدا ئېگىز كۆتۈرۈپ مۇبارەكلەپتۇ. پادىشاھ ئۆزىنىڭ كەنجى كۈيئوغلىغا توغرا مۇئامىلە قىلمىغانلىقىنى ئىقرار قىپتۇ، شاھلىق تەختىنى ئۇنىڭغا ئۆتۈنۈپتۇ.

خانتەڭرى ئۇنىمىغان بولسىمۇ، لېكىن پۇقرالارنىڭ قىزغىن ھىمايىسى، پادىشاھنىڭ قايتا - قايتا ئۆتۈنۈشى بىلەن بۇ ئەلنىڭ پادىشاھى بولۇپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خانتەڭرى تۇلپارىنى ئاۋۇالقىدىنمۇ نەچچە ھەسسە ئۇلۇغلاپ چوڭ كۆرۈشكە

باشلاپتۇ. خانتەڭرى بارلىق ئىشلارنى ئادىللىق بىلەن بېجىرىپتۇ. خەلق ئۇنىڭ ئىشلىرىدىن رازى بولۇپتۇ.

خانتەڭرى ئۇزۇن ئۆتمەي ئاتىسىنى ئوردىغا ئەكېلىۋاپتۇ. پادىچى دوستىنى ئوردىغا خەزىنىچى قىپتۇ، شاھنى ھۆرمەتلەپتۇ. خانتەڭرى بىلەن ئايىمەرى خۇشال - خۇرام ھايات كەچۈرۈپ، نەچچە يەرزەنتكە ئاتا ۋە ئانا بولۇپتۇ.

خانتەڭرىنىڭ كىشىمىش يەيدىغان تۈلپارى ئۇنى شۇنداق زور ھۆرمەت، ئابرۇيغا سازاۋەر قىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئەل ئىچىدە «ئەر قانىتى ئات» دېگەن ماقال تارقىلىپتۇ.

چۆچەك ئاخىرلاشقاندا تۇن يېرىم بولاي دەپ قالغان بولۇپ، بالىلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۇخلاپ قالغان، پەقەت ئابدۇللالا ئېڭىكىنى يۆلەپ، زېھىن قويۇپ ئولتۇراتتى. ئىمىن ئاكا ئابدۇللانىڭ بېشىنى سىلاپ قويۇپ، بالىلار بىلەن خۇشلىشىپ، ئۆيىگە قاراپ ماڭدى، بالىلارمۇ ئۆرتۆپە بولۇشۇپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

كىچىك ئابدۇللا ئىمىن ئاكىنىڭ «كىشمىش يەيدىغان تۈلپار» دېگەن چۆچىكىنى ئاڭلىغان كۈندىن باشلاپ، ئويچان بولۇپ قالدى. ئۇ قانداقتۇر «تۈلپار» دېگەن راستىنلا بارمىدۇ، ئۇ راستىنلا ئۇچالامدىغاندۇ؟ دېگەنلەرنى كۆپ ئويلايتتى. بەزىدە كۆك ئاسماندىن غوڭۇلداپ ئۇچۇپ ئۆتىدىغان ئۇچقۇلارغا (ئايروپىلانلارغا) قاراپ، ئۇلارنىڭ ئىزى يېتكۈچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ئابدۇللانىڭ ئاپىسى ھەسەلخان ئايلا ئوغلىنىڭ تۇيۇقسىزلا جىمىپ كېتىشىدىن سەل ئەنسىرەپ قالدى. شۇ ئارىدا ئابدۇللانىڭ بىر قانچە دوستلىرى ھويلىغا كىرىپ كەلدى، ھەسەلخان ئايلا بۇنىڭدىن قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتتى.

توغرا تاللانغان يول

قادىر ئاخۇن بىلەن ھەسەلخانلارنىڭ ھويلىسى ئاۋات بەشكوچىدىن غەرپكە ماڭغان بازار يولى دەپ ئاتىلىدىغان بىر كوچىنىڭ دوقمۇشىدا ئىدى. بۇ ھويلىدىن بەزىدە بۇيلۇقنىڭ چەشمە بۇلاقلىرىدىن يىغىلىپ ئېقىپ كېلىدىغان باغىر سۇيى ئېقىپ ئۆتەتتى. ھويلا پاكىز، كۆركەم، ئازادە بولۇپ، ئېرىقنىڭ ئىككى تەرىپىگە تىكىلگەن ئۆرۈكلەر باراقسان بولۇپ كەتكەنىدى، ئېرىقنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى تەكلەر بارلىق ھاسىل قىلىپ، ھويلىغا سالقىن سايە تاشلاپ تۇراتتى. تۆت تەرەپتىكى تام ياقىسىغا يوغان ئىككى تەشتەككە تىكىلگەن ئەنجۇر، ئانار گۈللىرى قىزىل، سېرىق ئېچىلىپ، ھويلىغا ئۆزگىچە ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى.

بېشىنى كۆتۈرمەي قەغەز ئۈچقۇ (ئايروپىلان) ياساۋاتقان ئابدۇللا دوستلىرىنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇلار بەشكوچىغا چىقىپ، ئۈچقۇلارنى ئۇچۇرۇپ ئويناشقا باشلىدى.

بۇگۈن قادىر ئاخۇن مېھمان چاقىرغان بولۇپ، ھويلىدىن مەززىلىك پولونىڭ ھىدى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. قورونىڭ يان تەرىپىدىكى ئېرىق ياقىسىغا سېلىنغان سۇپا ئۈستىگە كۆرپىلەر سېلىنغان بولۇپ، ھويلىدا ئابدۇللا دوستلىرى بىلەن ئۆگىنىش قىلىۋاتاتتى.

— مېھمانلارنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى، — دېدى قادىر ئاخۇن ھەسەلخان ئايلىغا قاراپ، — تەييارلىق پۈتتىمۇ؟

— ھەممە نەرسىنى تەق قىلىپ قويدۇم، پولومۇ دەم يەپ بولدى، مېھمانلار كەلسە تۇۋاقنى ئاچسامىلا بولىدۇ، — دېدى ھەسەلخان ئايلا.

شۇ ئارىدا ئىمىن مەزىنئاخۇنۇم باشلىق جامائەتلەر سالام بېرىپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى. مېھمانلارغا مېۋە - چېۋە، قەنت - گېزەك، ئاش - تاماق تارتىلىپ، داستىخان يىغىلىپ بولغاندىن كېيىن قادىرئاخۇن ئالدىرىماي گەپ باشلىدى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم مەزىنئاخۇنۇم، خوشنىلىرىم، بۇگۇن ھەر قايسىلىرىنى چاقىرىشتىكى مەقسەت بىر ئىش ئۈستىدە ياخشى مەسلىھەت ئېلىش ئۈچۈن ئىدى. ھەممىلىرىگە مەلۇم ئوغلىمىز ئابدۇللا ھەسەلخان بىلەن ئىككىمىز- نىڭ بىردىن - بىر ئوغلىمىز، يۈرەك پارىمىز، بىزنىڭ بارلىق ئۈمىد - ئارزۇلىرىمىز مۇشۇ بالىدا. ئۇ ھازىر چوپ- چوكۇلا ئوغۇل بولۇپ قالدى. ئۇ بۇ يىل ئۇيغۇرچە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئۈچۈنچى يىللىقىغا چىققانىدى. تۇرۇپلا خەنزۇ مەكتەپتە ئوقۇغۇسى كېلىپ قاپتۇ. بەزىلەر بۇنى ئاڭلاپ، «ئۇيغۇر تۇرۇپ خەنزۇچە ئوقۇسا قانداق بولىدۇ» دەيىشۇا- تىدۇ. بىزنىڭغۇ بالىمىزنىڭ رايىغا باققۇمىز بار ئىدى، مۇشۇ ھەقتە جامائەت بىزگە دانا مەسلىھەت كۆرسەتسە!

ئىمىن مەزىنئاخۇنۇم ئورنىدىن سەل قىمىرلاپ، كې- كىرتىكىنى قىرىپ قويۇپ، ئالدىرىماي سۆز باشلىدى:

— ھەر قايسىلىرى بۇگۇن بىزنى ناھايىتى مۇھىم ئىش بىلەن مەسلىھەتكە چاقىرىپلا، دېمىسىمۇ بۇ بالىنىڭ كېيىن- كى تەقدىرىگە باغلىق ئىش. ئىلىم ئېلىش توغرىسىدا پەيغەم- بەر ئەلەيھىسسالام ئېيتىق قىلىپ، «ئۆتلۈبۈل- ئىلمى مىنەل ئىمان» دېگەن، بۇ دېگەنلىك «ئىلىم ئۆگىنىش ئىمانىنىڭ

جۇملىسىدىن» دېگەنلىك بولىدۇ. تىلمۇ بىر خىل ئىلىم، ئۆگەنسە پايدىلىق. پەيغەمبەر ئەلايھىسسالام يەنە ئۆز ئۈممەتلىرىگە «ئىلىم ئۆگىنىشتە چىننى يىراق كۆرمەكلار» دېگەن. بۇ دېگەنلىك «ئىلىم ئۆگىنىشتە جاپادىن قاچماكلار، ھەتتا ئىلىم ئۆگىنىش ئۈچۈن سەئۇدى ئەرەبىستانىدىن نەچچە مىڭ كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جۇڭگوغا بارساكلارمۇ بولىدۇ» دېگىنى. بۇنىڭدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى خەنزۇ تىلى ئۆگىنىش دىنىمىزغا مۇخالىپ ئەمەس. مۇمكىن بولسا باشقا تىللارنىمۇ ئۆگىنىپ، بىلىم دائىرىمىزنى كېڭەيتىشىمىز كېرەك.

بۇ گەپنى ئاكلاپ:

— رەھمەت، — دەپ ئورنىدىن تۇردى قادىر ئاخۇن ئاكا، — بۇگۈن بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى يورۇق قىلىۋەتتىلە، ئەمدى بىز ئوغلىمىز ئابدۇللانى ئىككىلەنمەستىن، مەركىزي باشلانغۇچ مەكتەپتىكى خەنزۇچە سىنىپقا ئەكىرىپ بېرىمىز.

ئەلۋەتتە ئەينى يىللاردا ئەمدىلا ئون ياشقا كىرگەن ئابدۇللانى «كەلگۈسىدىكى ئۇلۇغ مەقسەتلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، خەنزۇچە ئوقۇماقچى بولغان» دېگىلى بولمايتتى. لېكىن، كىچىك ئابدۇللا نېمىشقىدۇر ئۆز مەكتىپىدىكى خەنزۇ ئوقۇغۇچىلارغا، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئۆزى چۈشەنمەيدىغان تىلدا شۇنچە راۋان سۆزلىشىۋاتقانلىقىغا ھەۋەس قىلاتتى. «مەنمۇ ئۆز ئانا تىلىمدىن باشقا تىللاردا سۆزلىيەلىسەم، باشقا تىللاردىكى كىتابلارنى ئوقۇيالسام، كىنولارنى چۈشىنەلىسەم قانچە ياخشى بولاتتى - ھە» دەپ ئويلايتتى. ئۇ دەل شۇنداق ساددا، ئەمما كەلگۈسىگە پۈختا ئۇل سالىدىغان قەل

نزىقىش بىلەن خەنزۇ تىلىدا ئوقۇشنى تاللىدى ۋە ئاتا - ئانىسىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئۆز مەكتىپىدىكى خەنزۇ ئوقۇ-غۇچىلارنىڭ ئۆچىنچى يىللىقىغا ئالمىشۋالدى. ئۇ ئەسلىدە ئۇيغۇرچە مەكتەپتە ئوقۇغاچقا، دەرسلەردە بىرەر يىلغىچە قىينالدى، لېكىن ئۆزىنىڭ كۈچلۈك قىزىقىشى، ئىرادىسى-دىن قايتمايدىغان خاراكتېرى بىلەن ئاخىرى خەنزۇ ساۋاق-داشلىرىغا يېتىشۋالدى.

كىچىك ئابدۇللا سەلتەنەتلىك مۇنار ئاستىدا، ھەر كۈنى قۇياش بىلەن سۆيۈشۈپ تۇرىدىغان مۇنارغا يۈزلىنىپ تۇرۇپ چوڭ بولدى. ئابدۇللا ئېسىنى بىلگەندىن باشلاپ مۇنارغا تىكىلگىنىچە سائەتلەپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. مۇنارىدىكى ھەر بىر خىشتا گەۋدىلىنىپ تۇرغان ئەجدادلارنىڭ تەڭداشسىز ئەقىل - پاراسىتى، مېھنىتى، سۇنماس ئىرادىسىنىڭ نامى-يەندىسى بولغان ئاجايىپ نەپىس، سىپتا، كۆركەم نەقىشلەر، نەچچە يۈز يىل بۇرۇن سېلىنغان ھەيۋەتلىك قۇرۇلۇشتىكى ھۈنەر - سەنئەت جەۋھەرلىرى، كىشىگە ئىلھام بەخش ئېتىد-دىغان ئەجداد روھى ئۇنى چوڭقۇر ئويغا سالاتتى. مۇشۇنداق چەكسىز، تۈگىمەس ئويلار ئۇنىڭ بىلەن مۇنار ئوتتۇرىسىدا بىر مۇقەددەس رىشتىنى باغلىدى. ئۇ مۇنار روھىنىڭ ساما-ۋى تەسىرى بىلەن ئېتىقادلىق، توغرا پىكىرلىك، ئەقىل-لىق، يىراقنى كۆرەر بولۇپ چوڭ بولدى. ئۇنىڭ قەلبىدە بىر گۈزەل غايە مۇنارەك قەد كۆتۈرمەكتە ئىدى.

ئابدۇللا ھەر يىلى ئەلا نەتىجە بىلەن سىنىپ ئۆرلەپ، خەنزۇچە تولۇقسىز، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن-دىن كېيىن 1979 - يىلى ئىمتىھان بېرىپ، تۇرپان دارىل-مۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ ئومۇمىي پەن كەسپىگە قوبۇل قە-

لىندى. ئۇ دەل مۇشۇ چاغدىمۇ يەنە بىر قېتىم ھاياتىدىكى ئەڭ ھالقىلىق تاللاشنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، دارىلمۇئەللە-مىندىكى ئومۇمىي پەن كەسپىدىن ئىنگلىز تىلى كەسپىگە ئالمىشۇالدى. ئەلۋەتتە، بۇ چاغدىكى تاللاش ھەرگىزمۇ بىر دەملىك قىزىقىشنىڭ نەتىجىسى بولماستىن بەلكى، ياشلىق بوسۇغىسىغا قەدەم باسقان، قەلبىگە گۈزەل غايىلەرنى پۈكەن، كەلگۈسىگە ئىشەنچ بىلەن قارايدىغان بىر نەۋقىران يىگىتنىڭ ئىشەنچ ۋە سالماقلىق بىلەن تاللىشى ئىدى. ئۇ دارىلمۇئەللىمىندىكى ئۈچ يىل پۈرسەتنى ئىنگلىز تىلى ۋە باشقا بىلىملەرنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىش بىلەن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن «مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچى» بولۇپ مەكتەپ پۈتتۈرۈپ، شۇ مەكتەپنىڭ ئۆزىگە ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىپ قېلىندى. ئۇ دائىم «باشقىلاردىن ئۆتۈپ كېتىش ئۈچۈن ئىلغار مىللەتلەرنىڭ پەن - تېخنىكىسىنى، بولۇپمۇ تىلىنى ئۆگىنىش كېرەك» دەيتتى. پاكىت ئىسپاتلىدىكى، ھازىرقى زامان پەن - تېخنىكىسى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھازىرقى زامان تەپەككۇرى بىلەن بىرلەشتۈرۈلسە، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان مۆجىزىلەر بارلىققا كېلىدۇ. خەنزۇ تىلى، ئىنگلىز تىلىدىن بىمالال پايدىلىنالايدىغان، ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش مۇتەخەسسىسى ئابدۇللا قادىر بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلاپ بەردى. ئابدۇللا قادىر خىزمەتكە كىرىشكەندىن كېيىن بىر تەرەپتىن پىشقەدەم ئوقۇتقۇچىلاردىن تىرىشىپ تەجرىبە ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆگەنگەنلىرى ئاساسىدا ئىلمىي تەتقىقاتقا كىرىشىپ كەتتى.

تۇرپان دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپى تۇرپان ۋىلايىتىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرىدىغان بىردىنبىر مۇ-

كەممەل ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتىپى بولۇپ، تۇرپان شەھرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان، قاتنىشى قۇلايلىق، شارائىتى ياخشى مەكتەپ ئىدى. كېيىنچە بۇ مەكتەپ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ياردەم بېرىشى بىلەن قۇرۇلغان تۇرپان ئاز سانلىق مىللەت باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش مەركىزى بىلەن بىرلەشتۇرۇلگەندىن كېيىن شارائىتى تېخىمۇ ياخشىلىنىپ، ئابدۇللا قادىرنىڭ تەتقىقاتى ئۈچۈن ياخشى مۇھىت يارىتىلدى. ئابدۇللا بىر قانچە يىل ئىزدىنىش ئارقىلىق مەكتەپ مەسئۇللىرىنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈپ، 1986 - يىلى شىنجاڭ بويىچە ۋىلايەتلەر-دىكى ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتەپلەرنىڭ ئىچىدە تۇنجى بولۇپ سىنىپلارغا يېپىق يوللۇق تېلېۋىزىيە تورىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، مائارىپىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشقا قارىتا تۇنجى تۆھپىسىنى قوشتى. يېڭى ئوقۇتۇش پروگراممىسىغا ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش مەزمۇنلىرىنى كىرگۈزۈپ، ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكىغا بولغان قىزىقىشىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئوقۇتۇش مەزمۇنىنى يەنىمۇ بېيىتتى.

بۇ يەردە شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈش ئارتۇقلۇق قىلمايدۇكى، ئابدۇللا قادىرنىڭ ھايات مۇساپىسىغا نەزەر سالساق ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىغاندا ئىزچىل تۇرده بىر قەدەم ئالدىدا ماڭغانلىقىنى ھېس قىلالايمىز. ئابدۇللا قادىر قەلبى ئاق قەغەزدەك پاك مەسۇم بالىلىق ۋاقىتلىرىدا ئانا تىلىدىن ئىبارەت ئوغۇز سۆتى بىلەن ئوزۇقلىنىپ، مۇقەددەس ئانا تىل مۇھىتىدا بالىلىق تەسەۋۋۇرلىرىنى قاناتلاندۇردى. باشقىلار ئانا تىلىنى ئۆگىنىۋاتقاندا بولسا، مەملىكىتىمىزنىڭ دۆلەت تىلى، دۆلەت ئىچى ئالاقىسىدىكى مۇھىم قورال بولغان خەن-

زۇ تىلىنى ئۆگىنىشكە يۈرۈش قىلدى. 1960 - يىللاردا ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ خەنزۇ مەكتەپتە ئوقۇشى كىشىلەر-نى ھەيران قالدۇرىدىغان، يېڭىلىق ھېسابلىنىدىغان بىر ئىش ئىدى. باشقىلار خەنزۇ تىلىنىڭ مۇھىملىقىنى ھېس قە-لمىپ، ئەمدى خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىشنى ئويلىشۋاتقان 70 - يىللاردا بولسا ئابدۇللا قادىر نوپۇزلۇق دۇنياۋى تىل، خەلقئا-را ئالاقىدىكى مۇھىم قورال ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشكە كە-رىشتى. «پەن - تېخنىكا بىرىنچى ئىشلەپچىقىرىش كۈچى» دېگەن شوئار ئەمدىلا ئوتتۇرىغا قويۇلغان، كىشىلەر پەن - تېخنە-كىنىڭ مۇھىملىقىنى ھېس قىلىش ئالدىدا تۇرغان 80 - يىللاردا ئۇ ئاللىقاچان قابىل پەن - تېخنىكا خادىمىغا ئايلىنىپ، پەن - تېخنىكە-نىڭ قۇدرىتىنى ئوقۇغۇچىلارغا تەشۋىق قىلىش، يېڭى تېخنىكا كەش-پىياتلىرىنى ئىجاد قىلىش، ئەمەلىيەتتە ئىشلىتىشنى باشلىۋەتتى. دېمەك، ئابدۇللا قادىر ئىزچىل تۇردە دەۋرىنىڭ ئالدىدا ماڭدى، ئۇي-غاق تەپەككۇر، يېراقنى كۆرىدىغان ئىستېدات، ئەتراپلىق مۇلاھىزە قىلىدىغان پاراسەت بىلەن كەلگۈسىدىكى پەن - تېخنىكا رىقابىتىگە مۇستەھكەم مەنىۋى ئۇل سالدى.

*** ***

بۇگۈن بەشكوچىنىڭ جەنۇبىغا بىر چاقىرىمدىن كۆپرەك كېلىدە-غان مۇنار يولىنىڭ بويىغا بىر مۇنچە ئادەملەر يىغىلىۋاتقاندى. توپنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان ئابدۇللا قادىر ئۆزى بىر قانچە يىلدىن بېرى ئىزدىنىپ ياساپ چىققان سىم ۋە تىزگىنەك بىلەن باشقۇرۇلىدە-غان ئايروپىلاننىڭ تېخنىكىلىك ھالىتىنى تەكشۈرگەچ سۆزلىمەكتە ئىدى:

— دۆلىتىمىز «پەن - تېخنىكا بىرىنچى ئىشلەپچىقىرىش كۈچى» دېگەن چاقىرىقنى ئوتتۇرىغا قويۇۋاتىدۇ، پەن - تېخنىكىنىڭ غايەت

زور كۈچى توغرىسىدا كۆپ سۆزلىمىسەممۇ كۆپچىلىككە چۈ-شىنىشلىك. مەن پەن - تېخنىكا جەھەتتە ياش - ئۆسمۈرلەر-گە ئوخشاش كۆرىنىش، ئىلىم - پەنگە تەشنا قەلبلەرگە ئىلھام بېرىش ئۈچۈن بىر قانچە يىلدىن بېرى پەن - تېخنىكا تەتقىقا-تى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئەتراپىمىزدا ئۇچرايدىغان ئىش ھال-قىلىرىنى تېخنىكا جەھەتتىن ئۆزگەرتىش، يېڭىلاش جەھەتتە ئىزدىنىپ، مەلۇم نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردۇم. «تۇلپار» ناملىق سىم بىلەن باشقۇرۇلىدىغان بۇ ئايروپىلان شۇ نەتىجە-لىرىمنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەن ھازىر كۆپچە-لىككە سىم ئارقىلىق باشقۇرۇلىدىغان بۇ ئايروپىلانىنىڭ ئۈ-چۈشىنى كۆرسىتىمەن.

ئابدۇللا قادىر سۆزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئايروپىلان ماتورىنى بۇراپ ئوت ئالدۇرۇپ، ھاۋاغا قويۇپ بەردى. «تۇلپار» سىمنى چۆرىدىگەن ھالدا ئاسماندا پەرۋاز قىلغاندا ھەممەيلەن ھەيران بولۇشۇپ قىزغىن چاۋاك چېلىشتى.

شۇ يىللاردا ئابدۇللا قادىر يېپىق يوللۇق دەرس ئۆتۈش لىنىيىسى، ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش تەتقىقاتى، ئاپتوماتىك قوڭغۇراق، يىراقتىن باشقۇرۇلىدىغان مودېل، سىم ئارقا-لىق باشقۇرۇلىدىغان ئايروپىلان مودېلى قاتارلىقلارنى يا-ساپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ پەن - تېخنىكىغا بولغان قىزىقىشىنى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈردى. يۇقىرىقى نەتىجىلىرى بە-لەن ئاپتونوم رايون بويىچە «مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا خادە-مى» بولۇپ باھالىنىپ، ئۇرۇمچىگە چىقىپ يىغىنغا قاتنا-شىپ، شەرەپ گۈلى تاقاپ قايتىپ كەلدى.

ئابدۇللا قادىر 1984 - يىلى ۋىلايەتلىك مائارىپ باشقار-مىسى ئېلېكترلەشكەن مائارىپ سايمانلىرى تەجرىبە پونكىتى-

نىڭ باشلىقى بولۇپ، 1985 - يىلى تۇرپان ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش مەركىزى قۇرۇلغاندا، بۇ مەكتەپنىڭ ئېلېكترلەشكەن ماشىنىلىرى بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى بولۇپ يۆتكىلدى. بۇ جەريانىدا ئۇ كۆنىڭ، بېيجىڭ، تيەنجىنلەردە ئېچىلغان ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش بويىچە قىسقا مۇددەتلىك كۇرسلارغا قاتناشتى. 1992 - يىلى شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىر يىل ئوقۇپ ئالىي تېخنىكوم دىپلومىغا ئېرىشتى ۋە لېكتورلۇق ئىلمىي ئۇنۋانىنى ئالدى. ئابدۇللا قادىر بىر ئوقۇتقۇچى بولۇش سۈپىتى بىلەن بارلىقىنى ماشىنىلىرىنى ئۆچۈن، كېيىنكى ئەۋلادلار ئۆچۈن بېغىشلىدى. ئۇنىڭ ئايروپىلان ياساشتىكى مەقسىتىمۇ ئىقتىسادىي ئۇنۇم ئۆچۈن ياكى شان - شۆھرەتكە ئېرىشىش ئۆچۈن بولماستىن، بەلكى ياش - ئۆسمۈرلەردە پەن - تېخنىكىغا تايانغاندىلا ھەر قانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاددىي خىسلىتى بىلەن ئۇلۇغ روھىنى نامايان قىلىپ، ئوقۇغۇچىلارغا يېتەكچىلىك قىلىپ 100 نەچچە خىل پەن - تېخنىكا، ئېلېكتر ئۇسكۇنىلىرى، كىچىك كەشپىياتلارنى ۋۇجۇدقا چىقاردى. بالىلار ئۆزلىرى قول سېلىپ ئىشلىگەن بۇ پەن - تېخنىكا نەتىجىلىرى دۆلەت، ئاپتونوم رايون، ۋىلايەت بويىچە كۆپ قېتىم 1 -، 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتلارغا ئېرىشتى. مەكتەپىمۇ ئىلغار ئورۇن بولۇپ تەقدىرلەندى. بۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ پەن - تېخنىكا قىزغىنلىقىغا زور دەرىجىدە ئىلھام بولدى.

كۇنمىڭغا سەپەر

چەكسىز كەتكەن چۆل - بايا‌ۋانلارنى كېسىپ ئۆتكەن «ئوت هارۋىسى» يېنىك رىتمدا چايقىلىپ سەپىرىنى داۋام-لاشتۇرماقتا. بۇ ئەتراپتا نە چۆل جەزىرە، نە بايا‌ۋاندىن ئەسلا ئەسەر يوق. هەممىلا يەرنى كۆز يەتكۈسىز يېشىللىق قاپلى-غان، تاغمۇ ئورمان، يەرمۇ ئورمان، باغلىرىنى خىلمۇ - خىل مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ گۈل - غۇنچىلىرى قاپلاپ كەت-كەن. چېگىدۇ - كۇنمىڭ تۆمۈر يولىدا كېتىۋاتقان بۇ پويىزدا ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن پۈت قويغۇدەكمۇ ئورۇن يوق. بەزى يولۇچىلار، هەتتا ئورۇن تالىشىپ جېدەللەشمەكتە. ئەنە شۇ يولۇچىلارنىڭ ئىچىدە كىيىنىشى، يۈرۈش - تۇرۇشى، چە-راي - تۇرقىدىن ئۇيغۇر ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرغان بەش يولۇچىمۇ ئاران ئىككى كىشىلىك ئورۇنغا ئىگە بولالىغان. بۇ هالەت قايسىدۇر بىر قىزىقچىنىڭ مۇنۇ مىسرالىرىنى ئادەمنىڭ ئېسىگە سالىدۇ:

شوپۇر ئۇستام، يولۇچى خۇمارىدىكى كېسەكمۇ؟
ئۇستى - ئۇستىگە قاچىلايسىز «ئورنۇم قېنى؟» دېسەكمۇ!

پۇل بولسىلا بولامدۇ، قىستىلىشىپ ئۆلسەكمۇ؟
مەيلى ئىدى كەڭ بولسا قوشلاپ شاپىلاق يېسەكمۇ!

ئەتىگەندىن بېرى بىللە ئېلىپ كېتىۋاتقان ئادەملىرىنىڭ ئۆز ئارا ئورۇن ئالمىشىپ ئولتۇرۇشىنى مۇڭاپىق تەڭشەڭات-قان، ئۆزى بولسا دېرىزىگە يۆلىنىپ ئۆره تۇرغان ئابدۇللا قادىر بىرده دېرىزىدىن كۆرۈنۈڭاتقان چەكسىز بوستانلىقلارغا

نەزىرىنى ئاغدۇرسا، بىرده قولىدىكى «دۇنيادىكى تۇنجى ئايروپىلاندىن ھازىرقى زامان ھاۋا قاتنىشىغا نەزەر» ناملىق ئىنگلىزچە كىتابقا جىددىي تىكىلەتتى. ئابدۇللا قادىر بۇ قېتىم شىنجاڭنىڭ جاي - جايلىرىدىن يىغىلغان بەش كىشىنى باشلاپ، شىنجاڭنىڭ ئېلېكترلەشكەن ماۋارىپ تەرەققىياتىنى يەنىمۇ تېزلىتىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ۋەزىپىنى زىممىسىگە ئېلىپ، يۇننەن ئۆلكىسىنىڭ كۇنمىڭ شەھەرلىك ئېلېكترلەشكەن ماۋارىپ مەركىزىگە ئۆگىنىش ئۈچۈن ماڭغانىدى. ئۇلارنى يەنە بىر يېڭى دۇنيا، يېڭى بىر ئالەم - پەن خەزىنىسى كۈتۈپ تۇراتتى. كەينىده بولسا 1 مىليون 600 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر كېلىدىغان قەدىمكى زېمىننىڭ ياش - ئەۋلادلىرى ئۇلارغا ئۈمىدلىك كۆزلىرىنى تىكىپ قالغان ئىدى. مانا بۇ مىلادىيە 1984 - يىلىنىڭ باھار پەسلى ئىدى.

قىستا - قىستاڭ پويىز ئىچىگە ئاستا - ئاستا تۇن پەردىسى يېيىلىپ، يولۇچىلار مۇگدەشكە باشلىدى. پۇت - قوللىرى، كۆزلىرى تېلىپ كەتكەن ئابدۇللا قادىر بوش ئورۇن ئىزدەپ نەزىرىنى ئەتراپقا ئاغدۇردى ۋە بىر قانچە خەنزۇ يولداشنىڭ ئورۇندۇقنىڭ ئاستىغا كىرىپ شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەنلىكىنى كۆردى. «ۋەي، بۇ ئەجەب ياخشى ئامالكەنا، لېكىن سەت تۇرارمۇ، مەيلىلا، بۇ يەردە مېنى كىم تونۇيتتى، جېنىم ئارام تاپسىلا بولمىدىمۇ»، ئابدۇللا قادىر شۇلارنى ئويلاپ، كىتابى بىلەن خاتىرىسىنى ئېلىپ ئورۇندۇقنىڭ ئاستىغا كىردى. مۇشۇ قىستاڭچىلىقتا بۇ قاتتىق يەر خۇددى يۇمشاق كۆرپە سېلىنغان كارىۋاتتەك راھەتبەخش بىلىندى. ئۇ بۇ كىچىككىنە دۇنياسىدا ھارغىن-

لىقنى تېزلا ئۇنتۇپ، خاتىرىسىنى ۋاراقلاشقا باشلىدى. ئۇ-نىڭ خاتىرىسىگە مۇنۇ قۇرلار يېزىلغانىدى:

مانا بۇگۈن گۈزەل ئانا يۇرتۇم تۇرپاندىن ئايرىلغىلى بىر ھەپتە بولدى. مەن يۇرتۇمنىڭ ئېلېكترلەشكەن مائارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا تۆھپە قوشۇش، ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا بىلەن قوراللىنىشىغا يارەم بېرىش، يۇرتۇمنىڭ نامرات قىياپىتىنى ئۆزگەرتىشكە تۇرتكىلىك رول ئويناشتەك مۇشكۈل ۋەزىپىنى زىممەمگە ئېلىپ، گۈزەل شەھەر كۇنمىڭدىكى ئالىي بىلىم يۇرتىدا ئۆگىنىش، تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىش ئۈچۈن كېتىۋاتىمەن. مەن چوقۇم قەدىردان ئانا يۇرتۇمنىڭ، ھۆرمەتلىك ئۇستازلىرىمنىڭ، سۆيۈملۈك شاگىرتلىرىمنىڭ، مېنى قىزغىن قوللاۋاتقان دوستلىرىمنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايمەن. «تۇلپار»نى چوقۇم كۆكتە ئۇچۇرماي، پەرۋاز قىلغۇزماي قويمايمەن. باشقىلار قىلالىغان ئىشنى بىز نېمىشقا قىلالمىغۇدەكمىز؟ باشقا مىللەتلەر ئۈچسا ئۈچىدىكەنۇ، ئۇيغۇرلار ئۈچالمامدىكەن؟

بىزنىڭمۇ چەت ئەللىكلەرگە ئوخشاشلا تەپەككۇر قىلىدىغان مېڭىمىز، سۆزلەيدىغان ئېغىزىمىز، كۆرەلەيدىغان ئۆتكۈر كۆزىمىز بارغۇ؟ ھەتتا بىزنىڭ ئەقىل - پاراسەتلىك ئەجدادلىرىمىز تارىختا چەت ئەللىكلەرنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرغۇدەك مەدەنىيەت نەمۇنىلىرىنى ياراتقانغۇ؟! بىزنىڭ چەت ئەللىكلەردىن نەرسىمىز كەم؟! مەن چوقۇم ئۆزۈم ئايروپىلان ياساپ ئۇچۇرۇپ، يەر شارىدا ئۇيغۇر دېگەن بىر مىللەتنىڭ بارلىقىنى، ئۇلارنىڭمۇ باشقىلارغا ئوخشاشلا، ھەتتا ئۇلارىدىنمۇ ئېشىپ چۈشكۈدەك ئەقلىنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرىمەن.

ئابدۇللا قادىر سەل ئارام ئالماقچى بولغاندەك كۆزىنى يۇمدى.

توغرا، كائىناتتىكى ئەڭ ئالىي دەرىجىلىك جانلىق ھېسابلانغان ئىنساننىڭ ئىرادىسى قاتتىق تاۋلىنىش باسقۇچىدىن ئۆتۈپ، يۈكسەك ئەقىل - پاراسەت بىلەن بىرلەشكەندە ئۇ غايەت زور ئىنېرتسىيە كۈچىنى پەيدا قىلىدۇ. بۇ ئىنېرتسىيە كۈچى خۇددى لاۋۇلداپ ئېقىۋاتقان يانار تاغ ماگمىسىغا ئوخشاش ئۆزىگە توسقۇن بولغان ھەر قانداق توسالغۇنى سۈپۈرۈپ تاشلايدۇ، ھەر قانداق مۆجىزىنى يارىتالايدۇ. ئابدۇللا قادىردا مۇشۇنداق ئىنېرتسىيە كۈچى بولغاچقا، روھى بېسىم، نامراتلىق، شارائىتنىڭ ناچارلىقى، كىشىلەرنىڭ تاپا - تەنىسى، كۆپ قېتىملىق مەغلۇبىيەت قاتارلىق «لانقا» لارنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ، «تۆمۈر قۇش»نى ئاسماندا ئۇچۇرالىدى. مانا بۇ ئابدۇللا قادىردىكى ئېگىلمەس - سۇنماس ئىرادىنىڭ، ئەقىل- پاراسەتنىڭ مەھسۇلى ئىدى.

ئابدۇللا قادىرنىڭ خاتىرىسىدە يەنە مۇنداق قۇرلار بار ئىدى: 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى، 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا دۇنيادا ھاۋا بوشلۇقى تەتقىقاتى يۇقىرى پەللىگە چىقىپ، ئايروپىلان ياساشقا ئاساس يارىتىلدى. 1900 - يىلى ئامېرىكىلىق ۋېلىسىپىت رېمونت قىلغۇچى ئاكا - ئۇكا رايتلار ئۆزلىرىنىڭ ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىش جەريانىدىكى ئەمەلىي تەجرىبىسى ھەم «ئاۋىئاتسىيە تەتقىقات ئاساسلىرى» دېگەن كىتابتىكى نەزەرىيىۋى بىلىملەرگە سېلىشتۇرۇپ، مەڭ قېتىمدىن ئارتۇق سىناق ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق دۇنيا بويىچە تۇنجى ماتورلۇق ئايروپىلانىنى ياساپ چىقتى.

«1903 - يىلى 12 - ئاينىڭ 17 - كۈنى چۈشتىن

ئىلگىرى سائەت 10 دىن 35 مىنۇت ئۆتكەندە ، ئۇچ-قۇچى 14 - نومۇرلۇق، ناملىق بۇ ئايروپىلان شىمالىي كارو-لىنا شتاتىدا تۇنجى قېتىم ئۇچتى. نەق مەيدانىدا كۆرگۈچىلەر پەقەت بەشلا ئادەم بولۇپ، گەرچە چوڭ داغدۇغا بولمىغان بولسىمۇ، ئەمما بۇگۈن تۇنجى قېتىم ئىنسانلارنىڭ ئايروپە-لانغا ئولتۇرۇپ، ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەنلىكىنىڭ مەڭگۈلۈك خا-تىرىسى بولۇپ قالدى. بۇ كۈنى تۆت قېتىم ئۇچۇش سىنىقى قىلىندى، سىناق مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. ئەڭ ئۇزۇن ئۇچقاندا 59 سېكۇنت، ئەڭ ئېگىز بولغاندا يەر يۈزىدىن 6. 36 مېتىر ئېگىزلىكتە ئۇچتى. ئۇچقان ئارىلىقى ئوتتۇرىچە 260 مېتىر بولۇپ، تۆت قېتىمدا جەمئىي 1040 مېتىر ئۇچتى. كېيىن بۇ ئايروپىلاننى ئۇچۇرۇش پارتىز شەھىرىدە يەنە بىر قېتىم مۇۋەپپەقىيەتلىك كۆرسىتىلدى. بۇ قېتىم بۇ ئايروپىلان 22 مىنۇت 17 سېكۇنت ئۇچۇپ كىشىلەرنى ھەيران قالدۇردى. 1908 - يىلى 12 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئاكا - ئۇكا رايتلار بۇ ئايروپىلاننى بىر سائەت 53 مىنۇت ئىچىدە 100 مېتىر ئېگىزلىكتە 120 كىلومېتىر ئۇچۇرۇپ مۇجىزە ياراتتى. ھازىر ‹ئۇچقۇچى 1 - نومۇرلۇق› ناملىق ئايروپىلان ۋاشىنگتون ئالەم ئاۋىئاتسىيە مۇزېيخانىسىدا ساق-لانماقتا.

ئەڭ چوڭ يولۇچىلار ئايروپىلانى بوئىڭ 747 تىپلىق ئايروپىلان بولۇپ، 1969 - يىلى 2 - ئاينىڭ 9 - كۈنى تۇنجى ئۇچقان، ئەڭ كۆپ بولغاندا 537 يولۇچى ئولتۇرالايدۇ. ئۇزۇنلۇقى 70.5 مېتىر، بۇ ئايروپىلان 1970 - يىلى 1 - ئاينىڭ 21 - كۈنى رەسمىي ئىشلىتىلىشكە باشلىغان. ھازىر تەتقىقاتچىلارنىڭ مۆلچەرىگە قارىغاندا كېيىنچە 800،

ھەتتا 2000 كىشىلىك ئايروپىلانلار بارلىققا كېلىشى، ھەتتا 2، 3 قەۋەتلىك ئايروپىلانلار بارلىققا كېلىشى مۇمكىن، نۆۋەتتە ئالىملار بۇ ھەقتە ئۇزلۇكسىز تەتقىقات ئېلىپ بارماقتا».

مانا، دۇنيادىكى باشقا مىللەتلەر نېمىلەرنى قىلىۋاتىدۇ، بىز نېمىلەرنى قىلىۋاتىمىز؟ چەت ئەللىكلەر 80 ـ 90 يىل ئىلگىرىلا ئايروپىلان ياساپ ئۇچقان، ھەتتا نەچچە ئون يىل ئىلگىرىلا ئەڭ ئىلغار ئۇچار جىسىملارنى ـ راكېتا، ئالەم كېمىسى قاتارلىقلارنى ياساپ باشقا پلانېتىلارغا يۇرۇش قىلدى. بىز بولساقچۇ؟ بىز ھازىرمۇ ئىپتىدائىي دەۋردىكى كەتمەن، گۇرجەك قاتارلىق تۆمۇر قوراللارغا تايىنىپ، ئەنئەنىۋى ئۇسۇلدا يەر تېرىپ، ئېشەك ھارۋىسىنى قاتناش قورالى قىلىپ ياشاۋاتىمىز. ئەڭ ئېچىنىشلىقى مەنىۋى جەھەتتىكى نامراتلىققا تەن بېرىپ، ئەنئەنىۋى قورغانلارغا مەھكەم سولىنىپ، پەن ـ تېخنىكا يېڭىلىقلىرىغا سوغۇق مۇئامىلە قىلىۋاتىمىز، ئىلىم ـ پەننىڭ كۈچىگە سەل قاراۋاتىمىز. ئۇچىمىزنى ياپقۇدەك كىيىمگە، قورسىقىمىز تويغۇدەك تاماققا شۈكرى قىلىپ، جاھاننىڭ خوۋلۇقىنى كۆرمەي ئۆتۈپ كېتىۋاتىمىز. بۇ خىل ھالەتنى ئۆزگەرتىش، خەلقىمىز ئۈچۈن يېپىيېڭى دۇنيا يارىتىش ئۈچۈن ئىلىم ـ پەن ـ تېخنىكىنىڭ قۇدرىتىنى نامايان قىلىش، بۇ ئارقىلىق ئاۋامنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىش كېرەك.

ئابدۇللا قادىر شۇ خىياللارنى سۈرگەچ كىچىكىدىن بىللە ئۆسۈپ چوڭ بولغان، ئۆزىنى ئۇزۇندىن بۇيان قوللاپ كېلىۋاتقان، مەرىپەتپەرۋەر دوستى ئابدۇللا ئىمىن ئوقۇپ بەرگەن شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ مۇنۇ مىسرالىرىنى

ئېسىگە ئالدى:
ئىلىم - پەنگە يۇرۇش قىلغان ئۇچار كۆكتە، ئۇزەر سۇدا،
مىنىشكە قوتۇر ئېشەك يوق، پىيادە قالغانمىز باردۇر.

گۇركىرەپ كەلسە ئاپتوموبىل، نېمە بۇ، ئەي خۇدايىم، دەپ،
ئەقىلنى ئىشلىتەلمەي ھاڭ - تاڭ قېتىپ قالغانمىز باردۇر.

ھۇنەر بىلەن سانائەتتە «يېتىشتۇق»، ئەمدى ئىش پۈتتى،
ئۇماچ ئىچمەككە خۇمداندا غېدىر قۇيغانمىز باردۇر.
. . . . . .
مۇنەججىم ھەم ئىنژېنېر، ئالىملارنىڭ ئورنىغا،
تونۇ سەللە، نەپسى بالا موللىمىز، سۇلتانمىز باردۇر.
. . . . . .
ئويغىنىپ كەتتى جاھان، مەغرىپۇ مەشرىق تامام،
مەن تېخى سۇت ئۇيقۇدا، چۈش كۆرۈپ ياتارمەن.
باشقىلار كۆكتە ئۇچۇپ، سۇدا ئۇزۇپ كەتتى يىراق،
مەن مىسالى يالاڭ ئاياغ، دەسسەپ تىكەن ماڭارمەن.

ئىلىم - پەندىن يوق خەۋەر، باستى غەپلەت، خەۋپ - خەتەر،
ھالىمىز قۇلدىن بەتەر، قانداق چىداپ تۇرارمەن.
. . . . . .
كىمكى ھەق يولغا قەدەم قويسا ئۇتۇق مۇتلەق شۇنىڭ،
بۇ نېچۈن بولغاي كېيىن دەپ، يوق خىيالغا قالمىغاي.
. . . . . .
سەن ۋەتەن، مىللەت دېسەڭ تارىختا نامىڭ قالغۇسى،
بول جەسۇر ئالىي نىشان كۆلچەك بۇلاققا قانمىغىل.

ئابدۇللا قادىر ئەتىسى ھەمراھلىرى بىلەن بىرگە كۈز-
مىڭغا يېتىپ باردى. كۈنمىڭ شەھەرلىك ماڭارىپ تەربىيە-
لەش مەركىزى پويىز ئىستانسىسىغا ئالايىتەن ماشىنا ۋە
ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنى كۈتۈۋالدى. ئۇلارنىڭ ئۆرپ - ئادە-
تىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇلارنى كۈنمىڭنىڭ ئاۋات كوچىلىرى-
نىڭ بىرىگە جايلاشقان يۇننەن ئۆلكىلىك مىللەتلەر ئىشلىرى
كومىتېتىنىڭ قارمىقىدىكى مۇسۇلمانچە ئاشخانىسى بار مې-
مانخانىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇللا
قادىرنىڭ كۈنمىڭدىكى ئۈچ ئايلىق ئۆگىنىش ھاياتى باشلاند-
ى.

ئەينى ۋاقىتتا تەرەققىياتى ئىنتايىن تېز بولۇۋاتقان
گۈزىجۇ، شياڭگاڭ، ئاۋمېن قاتارلىق شەھەرلەر بىلەن قوش-
نا بولغان كۈنمىڭ شەھىرىنىڭ ئېچىۋېتىش دەرىجىسىمۇ زور
دەرىجىدە ئاشقان، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى يۇقىرى
كۆتۈرۈلگەن بولۇپ، بۇيەردىكى گۈزەل مۇھىت، تەرەققي
تاپقان مەدەنىيەت، ناھايىتى تېز بىخلىنىشقا باشلىغان غەربچە
تۇرمۇش شەكلى ھەر قانداق كىشىنى مەپتۇن قىلاتتى. بەدە-
نىنى ئارانلا يېپىپ تۇرغان كىيىملەرنى كىيىۋالغان چىرايـ
لىق قىزلار، كوچىلاردا قىزغىن مۇھەببەت قاينىمىغا شۇڭـ
غۇپ كەتكەن ئاشىق - مەشۇقلار باغچىلاردا ھېچكىمدىن
ھېيىقماي بىر جان، بىر تەن بولۇپ كەتكەن ياش بىر جۈپلەر
ھەر قانداق كىشىنىڭ ھاياجىنىنى قوزغىماي قالمايتتى. ھا-
ياتىنىڭ نۆۋەر ۋاقىتلىرىنى ئۆتكۈزۈۋاتقان، تېخى ئىسلاھات-
نىڭ شامىلى يېتىپ بارمىغان بېكىك ھالەتتىكى يىراق تۇر-
پاندىن كەلگەن ئابدۇللا قادىر بۇ يەردىكى مەئىشەتلىك پۇر-
سەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئويۇن - تاماشا بىلەن كۆڭلىنى

خۇش قىلسىمۇ ياكى «ئۆگىنىش بىلەن كۆڭۈل ئېچىشنى بىرلەشتۈرسىمۇ» بولاتتى. بىراق، ئابدۇللا قادىر ئۇنداق خاراكتېردىكى ئادەملەر تېپىغا كىرمەيتتى. قەلبىدە مۇقەددەس ئېتىقاد دەرىخى يىلتىز تارتقان، خەلق تاپشۇرغان ۋەزىپە ھەر قاچان زىممىدە دەپ چۈشىنىدىغان ئابدۇللا قادىر ئۆز تەبىئىتى بويىچە بۇ ئىشلارغا سوغۇققانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلدى. ئەتراپتىكى يېڭىلىقلارنى كۆزۈپ ھاڭ - تاڭ قالمىدى. غان، شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ كېتمىدىغان مەجەز ئابدۇللا قادىرغا يات ئىدى.

ئابدۇللا قادىر تەقۋادار، ئىمانى پاكىز ئاتا - ئانىسىنىڭ تەربىيىسى، قويۇق ئەنئەنىۋى ئائىلە مۇھىتى، گۈزەل پەزىلەتلەر مۇجەسسەملەنگەن تىپىك سەھراچە تۈرمۇش شەكلىنىڭ تەسىرى بىلەن ئۆزىدە ناھايىتى ساغلام مىللىي پىسخىكا، ئوچۇق - يورۇق، ئاق كۆڭۈل، كىشىلەرگە يامانلىق ئەيلىمەيدىغان مەجەز، ھاياتقا قىزغىن مۇھەببەت بىلەن قارايدىغان جۇشقۇن خاراكتېرنى يېتىلدۈرگەنىدى. ئۇ گەرچە خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇغان بولسىمۇ، ئەنئەنىۋى قاراشلارغا، ئۆرپ - ئادەتلەرگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرەتتى. چوڭلار «يامان بولىدۇ» دېگەن ئىشلاردىن قاتتىق ھەزەر ئەيلەيتتى. ئۇ «ئەجدادلار شۇنچە ئۆزۈن ئەسىرلەر داۋامىدا ياخشىلىقنى، «ياخشى بولىدۇ»، «يامان بولىدۇ» دېگەن قاراشلاردا چوقۇم ئىلمىي ئاساس بار» دەپ قارايتتى. ھەممە ئىشقا ئەستايىدىل پوزىتسىيە تۇتاتتى، ھەتتا پالچى، مولىلار-نىڭ گېپىنى، بېشارەتلىرىنىمۇ كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاپ باقاتتى، «ئۇلارنىڭ گېپىنى قانداق قوبۇل قىلىش ئۆزىمىزگە باغلىق، لېكىن گەپلىرىنى ئاڭلاپ قويغانلىقىڭ زىيىنى يوق» دەپ قارايتتى. شۇڭا، ھاياتىدا ئاغزىغا بىر يۇتۇمۇ ھاراق ئالمىغان، بىرەر تالمۇ تاماكا

چېكىپ باقمىغاندى. ئۆرپ - ئادەتلەرگە يات بولغان باشقا «كەيپ» لەرگىمۇ قەتئىي يېقىن يولىمايتتى. تاماكا بىلەن ھاراق ئۇيغۇر زېمىنىنىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغچە «ئىستېلا» قىلىپ بولغان، قوۋمىمىزنىڭ ھەممە ئەزاسىنى دېگۈدەك مەھلىيا قىلىۋالغان مۇشۇ دەۋردە ئابدۇللا قادىرنىڭ بۇ «كەيپ» لەردىن ئۆزىنى قەتئىي يىراق تۇتۇشىنىڭ ئۆزىلا بىر ئۇلۇغ روھ ئىدى. ئادەمنى «ئاستا زەھەرلىگۈچى» بۇ «شېرىن دۇشمەن» لەرنىڭ ھۇجۇمىدىن قەتئىي ساقلانغاچقىمۇ، ئابدۇللا قادىرنىڭ قەلب دۇنياسى ئىنچىكە تۇرە پاكىز ۋە گۈزەل، تەپەككۇرى ئۆتكۈر، پىكرى ئوچۇق بولۇپ كەلدى.

ئابدۇللا قادىر تۇتۇرۇملۇق، كۆرگەن- بىلگەندەك ھالەت بىلەن شارائىتى ياخشى، پەن - تېخنىكا يېڭىلىقلىرى زور دەرىجىدە ئەمەلىيلەشكەن، ئۆگىنىش مۇھىتى ئىنتايىن قۇلايلىق بولغان كۇنىمىزنى ئىزدىنىشىنىڭ ياخشى پۇرسىتى دەپ بىلىپ، جىددىي ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتتى. ئوقۇتقۇچىلار ئۆتكەن ھەر بىر دەرسنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئاڭلاپ، بىرمۇ بىر خاتىرە قالدۇرۇپ، كېچىنى كۇندۇزگە ئۇلاپ تەكرار قىلىپ، دەرسلەرنى ئۇدۇللۇق پۇختىلاپ ماڭدى. دەم ئېلىش كۇنلىرىنى باشقىلار دېڭىز بويلىرىدا، باغچىلاردا ئۆتكۈزسە ئۇ كۇتۇپخانىلاردا، قىرائەتخانىلاردا ئۆتكۈزدى. شۇنداق قىلىپ ئابدۇللا قادىر بۇ گۈزەل شەھەر كۇنىمىڭدا جىددىي ئۆگىنىش بىلەن ئۇچ ئاي ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيمايلا قالدى. ئابدۇللا قادىر قىسقىغىنە ئۇچ ئاي ئىچىدە ئۆزىگە نۇرغۇنلىغان يېڭى بىلىملەرنى ئاتا قىلغان بۇ ئىللىق ماكان بىلەن كۆزى قىيمىغان ھالدا خوشلىشىپ، يۇرتىغا قايتىپ كەلدى.

ئايروپىلان «سارىخى»

كۇنىمىزدىكى ئىلغار پەن - تېخنىكا يېڭىلىقلىرى، زامانىۋىلاشقان ئەسلىھەلەر، كىشىلەرنىڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سالىسى ئابدۇللا قادىرنى تەگسىز ئويلارغا غەرق قىلدى. ئۇ يەردىكى يېڭىلىقلار بىلەن يۇرتىدىكى ئەھۋاللارنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ، چوڭقۇر ئەپسۇسلۇققا چۆكتى. بالىلىق مەزگىلىدىن باشلاپ قەلبىگە ئورناشقان ئارزۇ قايتا باش كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئىرادىسىنى تاۋلىماقتا ئىدى. «ئۇچۇش كېرەك، چوقۇم ئۆزىمىز ئايروپىلان ياساپ ئۇچۇشىمىز كېرەك، — دەيتتى ئابدۇللا قادىر ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ، — ئايروپىلان ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك پەن - تېخنىكىنىڭ مەھسۇلى ئەمەس، كۆپ خىل، مۇرەككەپ ئىلىملەرنىڭ مۇجەسسەملىكەن. ئۇلۇغ خەلقىمىز ئۇزۇن تارىخىي دەۋرلەردىن بۇيان «ياغاچ ئات»، «تۆمۈر قۇش» قا مىنىپ ئۇچۇشنى ئارمان قىلىپ كەلگەنىكەن، بۇ خىل روھ، بۇ خىل تەسەۋۋۇر، بۇ خىل گۈزەل چۈش ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ئۇدۇم بولۇپ كەپتۇ. بۇ خىل سىرلىق چوقۇنۇش ھازىرمۇ خەلقىمىزنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سېلىپ كېلىۋاتىدۇ. باشقا مىللەتلەر ئاللىقاچان كۆكتە ئۇچقان بولسىمۇ، خەلقىمىز بۇنىڭلىق بىلەن قانائەتلىنىپ قالمىدى، ئۇچۇشقا بولغان قىزغىنلىقى قىلچە پەسەيمىدى. ھازىرمۇ بالىلىرىمىز، ياش ئەۋلادلار ئاسمانغا، ئۇچقۇنىچۈشقا، ئۇچقۇغا (ئايروپىلانغا) شۇنچە تەلپۈنىدۇ، ئۇچقۇنى شۇنچە سىرلىق، مۇقەددەس بىلىدۇ. بۇنداق غايەت زور تۆمۈرنىڭ كۆكتە پەرۋاز قىلىشىنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرالـ

مايدۇ. بۇنىڭ سىرىنى بالىلىرىمىزغا ئېچىپ بېرىشىمىز كېرەك، پەن - تېخنىكىنى قورال قىلساقلا، بۇ مۆجىزىنى رېئاللىققا ئايلاندۇرالايدىغانلىقىمىزنى بالىلىرىمىزغا بىلدۈرۈشىمىز كېرەك. بۇ ئۇلۇغۋار غايىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مېنىڭ قولۇمدىن كېلەرمۇ؟ ئەجدادلارنىڭ روھى مېنى يۆلەيدۇ!»

شۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇللا قادىر قىزغىنلىق بىلەن ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئابدۇللا قادىرنىڭ ئايروپىلانغا بولغان مەپتۇنلۇقى ھەرگىزمۇ ئادەتتىكى قىزىقىش، ھەۋەسكە ئوخشىمايتتى. ئۇ قەلبىگە داۋاسىز، پۈتمەس - تۈگىمەس دەرد تولغان ئاشىق بولۇپ، ئايروپىلان ئۇنىڭ پۈتۈن جان، تېنى بىلەن كۆيگەن مەشۇقى ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ پۈتۈن ئويى- خىيالى، ئەس - يادى شۇ مەشۇقىدا قالغانىدى. پەقەت «مەشۇقى» نىڭ ۋىسالىغا يەتكەندىلا بۇ دەردكە داۋا تاپالايتتى. ئۇ بۇ كۈنلەردە ئۈيقۇنى، تاماقنى، ھەتتا ئەتراپىدىكى پۈتۈن مەۋجۇداتنى تەرك ئەتتى. ئۇ بۇ خىل سەۋدايىلىققا گىرىپتار بولغانلىقىغا ئۆزىمۇ ھەيران ئىدى، بۇ «ئاشىقلىق» تىن قۇتۇلۇشقا ئامالىمۇ يوق ئىدى.

— ئوغلۇم، مۇنداق قاتتىق ئىشلەۋەرسەڭ ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويىسەن! مۇۋاپىق ئارام ئېلىپ، غىزالىنىپ، ئاندىن ئىشلىشىڭ كېرەكتە! — دەيتتى ئاتىسى قادىر ئاخۇن ئوغلىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئېچىنىپ. دېمىسىمۇ ئابدۇللا مۇشۇ بىر يىلدىن بېرى يازلىق، قىشلىق تەتىل مەزگىللىرىدە، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە تىنماي ئىشلىمەكتە ئىدى. ئۇ بۇ جەريانداۋىيروپىلانغا دائىر تۈرلۈك ماتېرىياللارنى توپلىدى، رەتلىدى. «دۇنيادىكى تۇنجى ئايروپىلاندىن ھازىرقى

زامان هاۋا قاتتىشىغا نەزەر» ، «فىزىكىلىك قانۇنىيەت ۋە ئالەم ئاۋىئاتسىيە قاتتىشى» ، «جۇڭگونىڭ ئاۋىئاتسىيە ئالەم قاتتىشى تارىخى» ، «دۇنيادىكى تۇنجى ماتورلۇق ئايروپىلان» قاتارلىق 30 نەچچە خىل كىتاب - ماتېرىيال ۋە ماقالىلارنى بىرمۇبىر ، خەتمۇخەت ئوقۇپ چىقتى. ئۆزى مۇھىم دەپ بىلگەن مەزمۇن، چېرتيوژلارنى ئايرىم خاتىرىگە كۆچۈردى. بۇ ماتېرىياللار ئىچىدىن ئايروپىلان ياساش ۋە هاۋا بوشلۇقىغا قويۇپ بېرىش توغرىسىدىكى نۇرغۇن ئەمەلىي بىلىملەرنى ئىگىلىدى.

ئابدۇللا قادىرنىڭ باراڭلىق هويلىسىنىڭ غەربىي شىمال بۇرجىكىگە جايلاشقان بەش كۆادرات مېتىرمۇ كەلمەيدىغان كىچىككىنە قىستاڭ ئۆي ئۇنىڭ تەتقىقات ئورنى بولدى. ئوتتۇرىغا قويۇلغان تار ياغاچ كارىۋات بەزىدە ئۇنىڭ ئۇستىلى بولسا، بەزىدە ئارام ئالىدىغان تۆشكى بولدى. ئاشۇ كىچىك-كىنە تارغىنە ئۆيدە ئابدۇللا قادىر قانچە كېچىلەرنى كىرپىك قاقماي ئۆيقۇسىز ئۆتكۈزدى. كۈندۈزى مەكتەپكە بارسا، ئىشتىن چۈشكەن هامان بۇ «تەتقىقات مەركىزى» گە بېكىنىۋېلىپ، تەتقىقات بىلەن مەشغۇل بولدى. ئۆزى دەسلەپتە «تۇلپار» دەپ ئات قويغان، كېيىنچە ئىسمىنى «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» قا ئۆزگەرتكەن ئايروپىلاننىڭ دەسلەپكى چېرتيوژ ، مودېللىرىنى، بۇ هەقتىكى مۇكەممەل نەزەرىيىلىرىنى مۇشۇ كىچىككىنە ئۆيدە بارلىققا كەلتۈردى. بۇ كىچىككىنە ئۆي خەلقىمىزنى هەيران قالدۇرىدىغان ئۇلۇغ مۆجىزىنىڭ يارىتىلىشىغا ئاساس بولدى.

ئۇ كۈندۈزلىرى مەكتەپتە ئوقۇتۇش ۋە ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانسا، كېچىلىرى ۋە دەم

ئېلىش كۈنلىرىدە ئايروپىلان تەقىقاتى بىلەن مەشغۇل بولاتتى. بەزىدە تەقىقات بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئارام ئېلىشنى، هەتتا تاماق يېيىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى.

مانا بۇگۈنمۇ شۇنداق بولدى. تەتىل مەزگىلى بولغاچقا، ئابدۇللا قادىر كىچىككىنە ئۆيىگە بېكىنىۋېلىپ، پەقەت هاجەت قىلىش ئۈچۈن سىرتقا چىققانىنى هېسابقا ئالمىغاندا ئۈچ كۈندىن بۇيان سىرتقىمۇ چىقىپ قويمىدى. تاماق تەييار بولغاندا ئايالى ياكى بالىسى تاماقنى ئەكىرىپ بېرەتتى، ياكى قەدىردان ئاتىسى «تاماق يەۋال» دەپ كىرەتتى. ئەمما، ئۇنىڭ بۇ ئىشلار بىلەن پەقەت كارى يوق ئىدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا پەقەت مەشۇقى - «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانلا بار ئىدى. مانا ئۇ نەچچە يىلدىن بېرى كۆرۈپ بولغان كىتابلىرىنى تىزىۋىدى، بويىغا تەڭلىشىپ قالدى، سىزغان، ئۆزگەرتكەن جەدۋەل، چېرتيوژلىرىنى يىغىۋىدى بىر دۆۋە بولدى. چېرتيوژ، سخېما، جەدۋەللىرى بىر - بىرىدىن ئىنچىكە، بىر - بىرىدىن ئىشەنچلىك ئىدى. ئايروپىلان مودېللىرى بولسا، بىر - بىرىدىن كۆركەم، بىر - بىرىدىن هەيۋەتلىك ئىدى. هەر خىل گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن، ئۈزۈم باراڭلىق، مېۋىلىك باراقسان هويلىنىڭ هەممىلا يېرى - تاملار، بۇلۇڭلار، تۇۋرۈكلەر ئايروپىلان مودېللىرى بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى.

مانا بۇگۈن ئەڭ ئاخىرى ئابدۇللا قادىرنىڭ كۆز ئالدىدا قاناتلىرىنى كېرىپ تۇرغان، بېشى بۇلۇتنى تېشىپ ئۆتۈشكە هازىرلانغان، خۇددى قانات كېرىپ تۇرغان بۇركۇتكىلا ئوخشايدىغان يېپيېڭى شەكىلدىكى ئايروپىلان مودېلى تەييار بولدى. ئۇ بۇنىڭ ئۈچۈن قانچە كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى - هە!

ئابدۇللا قانچە ئونلىغان چېرتيوژ، سخېما، جەدۋەللەر-نىڭ ئىچىدىن ئۆزى ئەڭ ئىشەنچلىك دەپ قارىغان نۇسخىنى ۋە ئۇنىڭ مودېلىنى تاللاپ ھېلىقى ئۇستەلنىڭ ئۈستىگە قويدى. جەدۋەلدە تۆۋەندىكىلەر بار ئىدى: بۇ ئايروپىلان «تۇرپان 1 -نومۇرلۇق» ئايروپىلان دەپ ئاتىلىدۇ. تەنتەق قىلىش، ئىشلەش، قۇراشتۇرۇش، سىناق قىلىپ ئۇچۇشقە-چە 10 يىلدىن 12 يىلغىچە ۋاقىت كېتىدۇ. دەسلەپكى قە-دەمدە ئىككى كىشىلىك، ئېغىرلىقى 180 كىلوگرام ئەتراپىدا بولىدۇ. ئۇزۇنلۇقى 7.5 مېتىر، قانات ئۇزۇنلۇقى 11.5 مېتىر بولۇپ، 86.25 كۋادرات مېتىر مەيدانىنى ئىگىلەيدۇ. ئې-گىزلىكى 2.5 مېتىر بولىدۇ. ياساشقا تەخمىنەن 50 مىڭ يۈەندىن 80 مىڭ يۈەنگىچە خىراجەت كېتىدۇ.

ئابدۇللا يۇقىرىقى بىر تۈرلۈك لايىھىنى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بېكىتىلگەن بىرىنچى تۈرلۈك لايىھىسى قىل-غان ئاساستا ئىككىنچى، ئۈچىنچى تۈرلۈك لايىھىلىرىنىمۇ ئارقا - ئارقىدىن كۆرۈپ چىقتى. بۇ لايىھىلەر ئاساسەن بىر - بىرىگە يېقىن بولۇپ، ھەممىسىلا ئىشەنچلىك كۆرۈ-نەتتى، ئابدۇللا ئۆزىنىڭ لايىھىلىرىنى ئاخىرقى قېتىم كۆز-دىن كۆچۈرۈپ، بېكىتكەندىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپ، يې-نىك نەپەس ئالدى. ئۆزىنىڭ باشقىلارغا قويۇپ بېرىشتىن نومۇس قىلىدىغان، ئەمما ئۇزۇن يىلدىن بۇيان ھەم كارىۋات ھەم ئورۇندۇق، ھەم كۆرپە قىلىپ ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان كىچىككىنە ياغاچ ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپ، بېشىنى ھېلىقى ئىكارىۋاتقا قويغىنىچە ئۇيقۇغا كەتتى...

ئابدۇللا قادىر ئۇخلاپلا بىر چۈش كۆردى، چۈشىدە ئۇ شاھزادە خانىشىرىگە ئايلىنىپ، كىشمىش يەيدىغان تۇلپارنى

مىنىپ، ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. ئۇ شۇنچىلىك خۇشال بولۇپ كەتتىكى، قۇلاق تۇۋىدىن ۋىشىلداپ ئۆتكەن شامالار، ئەترا-پىدا لەيلەپ يۈرگەن ئاپئاق بۇلۇتلار، ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن ئەگىشىپ كېلىۋاتقان قۇشلارنىڭ ھەممىسىگە قول پۇلاڭلىتىپ چىقتى. يەردىكى بارلىق مەۋجۇداتلار ئۇنىڭغا شۇنچىلىك كىچىك، سۈرەتتەك گۈزەل كۆرۈنەتتى. شۇ ئارا-دا ئۇ سەل پەسلەپ، بوستانلىق بىر مەھەللىنى، يېشىلزار-لىق ئىچىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان مۇنارنى كۆردى - دە، بۇ يەرنىڭ ئۆز يۈرتى باغىر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، مۇنارنى كۆزلەپ تۆۋەنلەشكە باشلىدى. مۇنارنىڭ سەيناسىدا ئەخمەت غوجامنىياز ئوغلى قۇسۇرى، ھەمدۇللا دامۇللام، مەخسۇت مۇھىتى، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر قاتارلىق مۆھتەرەم زاتلار ئىلا-مىي مۇتائىلە قىلىشۋاتاتتى. ئابدۇللا تۇلپارنى سەيناغا قوند-ۇرۇپ، بۇ زاتلارغا تەزىم بەجا كەلتۈردى. ئۇلار ئورۇنلا-رىدىن تۇرۇشۇپ، سالامنى ئىلىك ئالغاندىن كېيىن ئابدۇللا قادىرغا مۇنداق دېدى:

— ياخشى، بىز سېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭدىن خە-ۋەردار بولۇپ تۇرۇۋاتىمىز. سەن ناھايىتى ئۇلۇغ بىر ئىشقا، ھەممىمىزنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرى مۇجەسسەملەنگەن بىر تەتقىقاتقا تۇتۇش قىلدىڭ، بىزمۇ خەلقىمىزنىڭ ئۇچۇشىنى ئارمان قىلىپ، بۇ ھەقتە نۇرغۇن گۈزەل تەسەۋۋۇرلارنى قىلىشتۇق، ئەسەرلەرنى يېزىشتۇق. مانا بىز ئويلىغان ئىشنى سەن ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتىسەن، بىز سې-نىڭ روھىڭغا قىزغىن مەدەت بېرىمىز. تۆمۇر قۇشنى ئۆ-زۈڭ ياساپ، ئۇچۇش ۋەزىپىسى سېنىڭ زىممەڭگە يۈكلە-دى، سەن بۇ ئىشنى چوقۇم ئورۇندىيالايسەن. بىزدە گەرچە

ئۇچقۇنى ئۆزىمىز ياسىمىغان بولساقمۇ، ئۇچۇش جەھەتتە باشقىلارغا ئۇستاز بولغۇدەك نەمۇنىلەرنى يارىتالىغان ئوغلانلار بار.

ئۇلار شۇنداق دېگىنىچە ئۇيغۇر ئۇچقۇچىسى ئەخمەت توغرىلىق سۆزلەپ بەردى. ئەخمەت ئەينى يىللاردا ئۇچۇش تېخنىكىسىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن زور شۆھرەت قازانغان، ھەتتا خەنزۇ ئۇچقۇچىلارغا ئۇچقۇچىلىق تېخنىكىسى ھەققىدە دەرس بەرگەن، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن ئۇچقۇچىلارنىڭ يارەمچىسى بولغان ئۇيغۇر ئۇچقۇچىسى ئىدى.

ئەخمەت ئەسلىي خوتەنلىك بولۇپ، 1920 - يىللارنىڭ باشلىرىدا دادىسى بىلەن تىجارەت قىلىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كەلگەن ۋە ياڭ زېڭشىن ئاچقان شۆتاڭدا ئوقۇپ، خەنزۇ تىلى-يېزىقىنى پۈختا ئىگىلىگەنىدى. شۇ يىللاردا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى گېرمانىيەدىكى مەشھۇر رونكى ئاۋىئاتسىيە شىركىتى بىلەن ياۋروپا - ئاسىيا ھاۋا يولى ئېچىش توغرىسىدا كېلىشىم ئىمزالىدى. 1929 - يىلى بۇ كېلىشىمگە ئاساسەن قۇمۇل، ئۈرۈمچى، چۆچەكلەردە ئايرودروم ياسالدى. 1932 - يىلى (مىنگونىڭ 21 - يىلى) 11 - ئاينىڭ 14 - كۈنى لیۇسى دېگەن ئۇچقۇچى ھەيدىگەن «يونكىر» نامىلىق يولۇچىلار ئايرو-پىلانى سىناق تەرىقىسىدە ئۈرۈمچىگە تۇنجى قېتىم قوندى. شۇنىڭدىن كېيىن جىن شۇرېن ئۇچقۇچى تەربىيىلەش مەقـ-سىتىدە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئۇچقۇچى تەكلىپ قىلىپ، ئاۋىئاتسىيە مەكتىپى قۇردى. بۇ مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىچىدە خەنزۇ تىلىنى پىششىق بىلمىدىغان، زېرەك، ئىستېداتلىق ئەخمەت ئىسمىلىك بىرلا ئۇيغۇر ياش بار ئىدى. ئەخمەت ئۇچقۇچىلىققا قوبۇل قىلىنغانـدىـن

كېيىن، تېخنىكىنى تېزلا ئۆگىنىپ، ساۋاقداشلىرىنىڭ ئىـ چىدە ئالدىنقى قاتاردىكى ئۇچقۇچى بولۇپ قالدى ۋە شىنجاڭ خەلقىنىڭ سۈييۇەن ئالدىنقى سېپىگە قىلغان ئىنائە يارەملىـ رىنى ئايروپىلان بىلەن لەنجۇغا يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئۆتەـ دى. 1938 - يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنـ جاڭ ئۇچقۇچىلار ئەترىتىگە ئەۋەتكەن 43 كۇرسانتتىن لۇي لىپىڭ (ئەسلىي ئىسمى لى ۋەنشەن) باشلىق 25 كىشى ئۇچـ قۇچىلار سىنىپىغا ئوقۇشقا كىردى. لۇي لىپىڭ سىنىپ مۇدىرى بولدى، ئۇيغۇر ئۇچقۇچى ئەخمەت بۇ ئوقۇغۇچىلار بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولۇپ، ئۇلارغا ئۇچقۇچىلىق تېخـ نىكىسى ۋە ئۆزىنىڭ ئەملىي تەجرىبىسىنى ئاساس قىلىپ دەرس ئۆتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسىدىن دەرس بېرىدىغان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ يارەمچـ سى بولدى. 1939 - يىلى 8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى شىنجاڭ خەلقى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ئالدىنقى سېپىگە ئىنائە قىلغان «شىنجاڭ» ماركىلىق ئون ئايروپىلانىنى ئالـ دىنقى سەپكە يەتكۈزۈپ بېرىش ۋەزىپىسىنى ئۆتىدى.

شېڭ شىسەي ئەخمەتنىڭ ئىقتىدارى ۋە جامائەت ئىچـ دىكى شۆھرىتىنى كۆزدە تۇتۇپ ئۇنى توققۇز ئايروپىلانىنى باشقۇرىدىغان ئۇچقۇچىلار چوڭ ئەترىتىنىڭ باشلىقى قىلىپ ئۆستۇردى. ئەخمەت ھەر قېتىم ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەندە ئۇرۇمـ چى ئاسمىنىدا بىر قانچە مىنۇت ماھارەت كۆرسىتىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭ ماھارىتى ھەممەيلەننىڭ قايىللىقىنى قوزغـ غانىدى. 1939 - يىلىنىڭ ئاخىرى ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن تۇنجى قېتىملىق ھەربىي مانېۋىردا ئەخمەت ناھايىتى يۇقىرى ئۇچۇش ماھارىتىنى نامايان قىلدى. ئۇ ئايروپىلانىنى ھەيدەپ

لاچىندەك ئاسمانغا تىك ئۆرلەپ، يەرگە قاراپ شۇڭغۇپ، يەنە ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەندە يەردىكى توپىلار قۇيۇن ئۇچقاندەك ھاۋا-غا كۆتىرىلدى. تۆۋەندە تۇرغان خەلق قىزغىن ھۇررا توۋلاپ ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇشتى. شېڭ شىسەي خەلقىنىڭ ھۇررا ئالقىشىدىن چۆچۈپ، ئەتىسىلا ئەخمەت قاتارلىق بىر قانچە ئىلغار ئۇچقۇچىنى يوقىلاڭ باھانە - سەۋەب بىلەن قولغا ئالدى. (ئۇيغۇر ئۇچقۇچىسى ئەخمەت ھەققىدىكى بايانلار شىرىپ خۇشتارنىڭ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2000 - يىلى 9 - ئايدا نەشر قىلغان «شىنجاڭ يېقىنقى زامان تارىخىدىكى مەشھۇر شەخسلەر» ناملىق كىتابىدىن ئېلىندى) .

ئابدۇللا قادىر ئۇيغۇر ئۇچقۇچىسى ئەخمەت توغرىسىدا-كى بايانلارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىردىنلا ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمەت - ھېسسىياتى ئۇرغۇپ تاشتى ۋە ئۇنىڭ روھىدىن ئۆگىنىشكە ئىرادە باغلاپ، ئۇستازلار بىلەن خوشلىشىپ، تۇلپارغا مىنىپ يولىغا راۋان بولدى. . .

مۇشەققەت باياۋىنىدا

ئابدۇللا قادىر ئۆزى ئىزدەپ باغلىغ بۇ ئىشنىڭ ئىنتايىن مۇشەققەتلىك ئىكەنلىكىنى، مۇساپىسىنىڭ ئۇزۇنلۇقىنى بىلەتتى، لېكىن ئۇ ھەرگىزمۇ يېرىم يولدىن قايتىدىغان، قىيىنچىلىقلاردىن قورقۇپ، ئىزادىسىنى سۇندۇرىدىغان ئادەملەردىن ئەمەس ئىدى. ئۇ ئەڭ ئاخىرقى لايىھىنى بېكىتكەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ بېكىتكەن لايىھىلىرىنى ياخشى مەسلىھەت بېرەلەيدىغان دوستلىرىغا، ئۇستازلىرىغا كۆرسەتىپ باقتى. ئۇلارمۇ بىردەك ئابدۇللانىڭ لايىھىسىگە قوشۇلدى. ئابدۇللا قادىر ئىشەنچلىكرەك ئاساسقا ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا سارىيىدىكى جۇر-ئەت ئەپەندىگە لايىھىلىرىنى كۆرسەتىپ، ئۆزىنىڭ بۇ جەھەتتىكى پىلانلىرىنى بىرمۇ بىر تونۇشتۇردى. جۇرئەت ئەپەندى ئاۋىئاتسىيە بىلىملىرىنى چوڭقۇر بىلىدىغان، ئىقتىدارلىق، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدىغان ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ لايىھىلىرىنى كۆرۈپ، پىلانلىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا قىزغىن مەدەت بەردى. لايىھە، چېرتيوژلار ئىچىدىن ئابدۇللا تاللىغان بىرنەچە شەكىلنى بېكىتىپ، ئۇنى ھاۋا بوشلۇقىغا دائىر بىر مۇنچە ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلىدى، مۇھىم تېخنىكلاردىن، پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ بۇ ھەقتىكى سىياسەتلىرىدىن ئۇنى خەۋەردار قىلدى.

لايىھە بېكىتىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنى يولغا قويۇش كېرەك ئىدى. ئەمما، ئۇنىڭغا كېتىدىغان خىراجەتنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟ بۇ مەسىلىدە ئابدۇللا قادىرنىڭ بېشى

قاتتى. ئۆزىگە تايىناي دېسە، ئۇچ بالىسى، ياشىنىپ قالغان ئاتا - ئانىسى بار، ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ ماڭاشى مىڭ يۈەنگە يەتمەيدىغان بۇ ئائىلىنىڭ بۇ چىقىمنى ئۈستىگە ئېلىش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. دۆلەتكە تايىناي دېسە، شەھەر، يېزىنىڭ مالىيىسى ناھايىتى جىددىي بولۇپ، شۇ يىللاردا ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ماڭاشىغا ئارانلا كاپالەتلىك قىلىنۇاتاتتى. ئىنانە توپلاي دېسە، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتىن كېيىن ئەمدىلا قەددىنى رۇسلىغان كىشىلەرنىڭ يانچۇقىدىن يېتەرلىك مەبلەغكە ئېرىشىش بەسى مۇشكۇل ئىش ئىدى.

ئابدۇللا قادىر ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىرى پەن - تېخنىكا تارماقلىرىنى ئىزدەپ، تۆۋەن ئۆسۈملۈك ياكى ئۆسۈمسىز قەرز پۇلى ئېلىش قارارىغا كەلدى. بىراق، ئۇنىڭ بۇ خىيالى ئۇنىڭغا پۇل تۇرماق بىرمۇنچە ئازابلارنى ئېلىپ كەلدى. يۇقىرى تۆۋەن، ئىشىكمۇ ئىشىك قاتراپ ئۇنىڭ ئايىغىنىڭ چەمى تېشىلدى.

مۇرەككەپ ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت تورىنىڭ سىرلىق يوللىرىدا ئىشلار يۇرۇشىدىغان ھازىرقى جەمئىيەتتە «ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتنىڭ ئالتۇن ئاچقۇچى» بولغان ھاراق، تاماكا دېگەنلەردىن قەتئىي ھەزەر ئەيلەيدىغان ئابدۇللا قادىرنىڭ «كاتتىۋاشلار» دىن دوست تۇتالىشى، ئۇلاردىن ئىش ھەل قىلالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى، بولۇپمۇ ئابدۇللا قادىردا باشلىقلارنىڭ كۆڭلىنى ئوتالايدىغان «ھۇنەرلەر»، «قۇيرۇق شىپاڭلىتىدىغان» ئادەتلەر ئەسلا يوق ئىدى. خەنزۇ تىلىدا ئوقۇغانلار ئەتىۋارلىنىدىغان، خەنزۇچە سەۋىيىسى ياخشى كىشىلەر ئۆزىنىڭ زۇۋانداز لىقىغا تايىنىپ باشلىقلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە نائىل بولالايدىغان، ھەر خىل ئىمتىيازلار-

دىن بەھرىمەن بولالايدىغان بۇگۈنكى دەۋردە خەنزۇچە، ئىنگـ
لىزچە سەۋىيىسى يۇقىرى بولغان ئابدۇللا قادىرنىڭمۇ مۇنا-
سىۋەت توربەتكى ھەر قانداق سىرلىق ئىشكىنى ئاچالايدىغان
ئىقتىدارى بار ئىدى. بىراق، ئابدۇللا قادىرنىڭ غۇرۇرلۇق،
ئۆز ئىززىتىنى ساقلايدىغان خاراكتېرى ئۇنىڭ بۇنداق يولغا
مېڭىشىغا يول قويمايتتى. ئۇ باشلىقلارنى كۆرسە خۇشامەت
قىلىپ، قۇيرۇق شىپاڭلىتىپ قىلىدىغان قىلىق تاپالمايدـ
غان كىشىلەرنى ئىنتايىن ئۆچ كۆرەتتى. «نېمىگە مۇشۇنچە-
ۋالا قىلىدىغاندۇ، شۇنچە قىلىپ ئېرىشىدىغىنى كىچىككىنە
ئەمەل ياكى ئىككى ئېغىز ماختاش سۆزىغۇ ئاخىر. تەڭرى
ئىنسان دەپ يارالتانىكەن، ئۆزىنىڭ ھالال مېھنىتى بىلەن،
ئىززەت - نەپسى بىلەن ياشىسا بولمامدۇ؟ ئۇلار مۇشۇ قىلىقـ
لىرى بىلەن ئاز ساندىكى ئىمتىيازلىقلارنىڭ ياخشى كۆرۈ-
شىگە ئېرىشكەن بىلەن كۆپ ساندىكى خەلقنىڭ نەزىرىدىن
چۈشۈپ قالىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئۆز - ئۆزىنى قەدىرلەپ،
غۇرۇرى بىلەن ياشىغان بولسا، ئاز ساندىكى كىشىلەرنىڭ
نەزەر پەشتىقىغا چىقالمىغىنى بىلەن كۆپ ساندىكى ئاۋامنىڭ
ھۆرمىتىگە نائىل بولاتتىغۇ؟» دەپ ئېچىنىپ كېتەتتى. بىر
قېتىم ئۇ مەلۇم پەن - تېخنىكا تارمىقىغا كىرگەندە بۇ
ئىدارىنىڭ مەسئۇلى ئۇنىڭغا: «ساڭا پەن - تېخنىكىنى كېـ
ڭەيتىمەن، تەشۋىق قىلىمەن دەپ نېمە جاپا، تىنچ ئۆزۈڭنىڭ
تەنقىقاتىڭنى قىلىپ، ئەمەلىي نەپ ئېلىپ كېلىدىغان تېخنـ
كىلارنى ئىجاد قىلىپ، پۇل تاپساڭ بولمامدۇ» دېدى. بۇ
گەپنى ئاڭلىغان ئابدۇللا قادىر بۇ باشلىققا يۈز - خاتىر
قىلماستىن دەرھال رەددىيە بېرىپ: «سىز پەن - تېخنىكىنى
كېڭەيتىدىغان ئورۇننىڭ مەسئۇلى تۇرۇپ بۇ گەپ قانداق

ئاغزىڭىزدىن چىقتى، يېڭى تېخنىكىلارنى ئىجاد قىلىپ، پۇل تاپسام پەقەت مەنلا مەنپەئەتلىنىلەيمەن، ھازىر قىلىۋاتقان ئىشىمدىن بولسا پۈتۈن جەمئىيەت، ئەۋلادلار مەنپەئەتلىنىدۇ، پەن - تېخنىكىنى كېڭەيتىش ئىشى ھەرگىز سىزنىڭ ياكى مېنىڭلا ئىشىم ئەمەس بەلكى، پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ئورتاق مەجبۇرىيىتى» دېدى. ھېلىقى باشلىق دەرھال چۆچۈپ: «خاپا بولما، مەن مۇنداقلا دەپ قويدۇم» دېدىيۇ، كەينىدىن ئابدۇللا قادىرغا غۇم ساقلاپ، ئۇنىڭ تەتقىقاتىغا پاسسىپ پوزىتسىيە تۇتتى. دېمەك، ئابدۇللا قادىر مۇشۇ خىل خاراكتېرى بىلەن نۇرغۇن ئىمتىيازلاردىن قۇرۇق قالدى، مۇناسىۋەت قەسىرىنىڭ نۇرغۇن ئىشكىلىرىنى ئاچالمىدى، بىر قىسىم كاتتىۋاشلارغا سەت كۆرۈنۈپ قالدى. لېكىن، ئۇ مەيلى قانچە زىيان تارتىشقا رازى ئىدىكى، ئۆزىنىڭ پاكىز تەبىئىتىگە خىلاپ ئىش قىلىشنى خالىمايتتى.

ئابدۇللا قادىرغا ئەلەم قىلغىنى جاپاسىغا يارىشا ئىككى ئېغىز تاتلىق گەپكىمۇ ئېرىشەلمىگەنلىكى بولدى. بىر قىسىملار ئۇنىڭ ئايروپىلان ياساش ھەققىدىكى سۆزلىرىنى ئاڭلاپ «بۇ ئادەم ساراڭمۇ، ساقمۇ» دېگەندەك ئۇنىڭ ئۈستىدىن ھېشىغا قايتا - قايتا قاراپ كەتتى. بىر قىسىملار ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېشىنى ئاڭلاپلا قول سىلكىدى. ھەتتا بىر جانابى ئۇنى مەسخىرە قىلىپ: «سەن نېمىنى پىلانلاپ كەلدىڭ؟ سەن ئۆزۈڭچە ئايروپىلان ياسىماقچىمۇ؟ ئايروپىلان دېگەن سەن شۇنچە ئاسان ياساپ ئۇچۇرۇپ ئويناىدىغان لەگلەكمىتى! ئايروپىلان ياسىيالايدىغان ئادەم رايونىمىزدا تېخى تۇغۇلمىدى» دېدى.

ئابدۇللا قادىر ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسىدىن، سۆزلىرى-

دىن ئاچچىقلاندى، بوغۇلدى، قاتتىق ئىزتىراپقا چۈشتى: «ھېچىنىدىكى موللام با موللام، يىراقتىكى موللام دا موللام، دېگەندەك ئۇلار نېمىشقا ئۆز خەلقىنىڭ، ئۆز ئەتراپىدىكى ئادەملەرنىڭ ئىستېداتىغا، ئەقىل - پاراسىتىگە ئىشەنمەيدۇغاندۇ؟ ئەگەر باشقا جايدا، باشقا مىللەتتىكى بىرسى ئايروپىلان ياسىغان بولسا، ئۇلار چوقۇم بۇ پاكىتقا ئىشەنگەن، ھەتتا بۇ ئىشنى زوق - شوق بىلەن سۆزلەپ يۈرگەن بولاتتى. مەن ئۇيغۇر بولۇپ قالغانلىقىم ئۈچۈنلا ئايروپىلان ياسىماسلىقىم، ياسىيالماسلىقىم كېرەكمىكەن؟ «باشقىلارنىڭ ئېيى بىزنىڭكىدىن يورۇق، دېگەن مۇشۇغۇ ئاخىر؟ خەپ، مۇشۇنداق دېگىنىڭلارغا بولسىمۇ، ئايروپىلاننى ياساپ، ئۈچۈرمايدىغان بولسام، ئاتامنىڭ بالىسى بولماي كېتەي»!

بۇ ئىشنى خېلى چۈشەنگەن قوللاش پوزىتسىيىسىدە بولغان بىر قىسىم كىشىلەرمۇ: «ئايروپىلان دېگەن يېڭى شەيئى ئەمەس، ئۇ ئاللىقاچان ياسالىپ، ئومۇملىشىپ بولدى. سەن ئايروپىلان ياسايمەن دەپ، كۈچۈڭنى، زېھنىڭنى خورانقۇچە، ئەمەلىي ئىشلەتكىلى بولىدىغان، دەرھال ئىقتىسادىي ئۇنۇم يارىتىلى بولىدىغان تېخنىكىلارنى ئىجاد قىلساڭ، ياسىساڭ بولمامتى؟ يەنە بىر تەرەپتىن ئايروپىلان دېگەننى دۆلەت ياسايدۇ، ئۇنى ياسايمەن دەپ ساڭا نېمە كەپتۇ، سەن ياسىساڭمۇ نېمىگە ئىشلەتكىلى بولىدۇ؟» دېيىشتى. مۇشۇ مەزمۇندىكى گەپنى ئۇ ئايروپىلان تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغان ئون نەچچە يىل جەريانىدا ئىزچىل ئىشىتىپ كەلدى.

توغرا، ئايروپىلان دېگەن يېڭى شەيئى ئەمەس، ئۇنى باشقىلار ئاللىقاچان ياساپ، ئىشقا كىرىشتۇرۇپ بولغان.

لېكىن، بۇ يەردە شۇنى قەيت قىلىش زۆرۈركى، بىزنىڭ مۇنازىرە قىلىدىغىنىمىز ئابدۇللا قادىرنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىدا ئەمەس بەلكى، ئۇنىڭ قانداق روھنى نامايان قىلىۋاتقانلىقىدا، قانداق ئىدىيىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقانلىقىدا، قانداق ئېتىقادنى جارى قىلدۇرۇۋاتقانلىقىدا. ئايروپىلان كۆپلىگەن پەنلەرنىڭ يىغىنچاقلىنىشى، يۇقىرى پەن - تېخنىكىنىڭ مۇجەسسەملىنىشى بولۇش سۈپىتى بىلەن غايەت زور ئىلمىيلىكى، ئەقىل - پاراسەتنى تەلەپ قىلىدىغان ھاۋا قاتنىشى ۋاستىسى. ئۇنى پەقەت زامانىۋى ئەسلىھەلىرى تولۇق بولغان زاۋۇتلاردىلا ياسىغىلى بولىدۇ. بىراق، ئاددىي ئوقۇتقۇچى بولغان ئابدۇللا قادىر تۇنجى ئايروپىلاننى ياسىغان ئامېرىكىلىق ئاكا - ئۇكا رايتلاردىن 95 يىل كېيىن ئۇچۇش ۋەزىپىسىنى تاماملىيالايدىغان يېنىك تىپتىكى ئايروپىلاننى قول بىلەن ياساپ چىقىپ، دۇنيادىكى قول بىلەن ئورۇنداش تەس بولغان ئەڭ مۇشەققەتلىك ئىشلارنىڭ بىرىنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئارقىلىق خەلقىمىزنىڭ يۈكسەك ئەقىل - پاراسىتىنى نامايان قىلماقچى، ئۇيغۇرلارنىڭ پەن - تېخنىكا ساھەسىدىمۇ ئۆتۈق قازىنالايدىغانلىقىنى دۇنياغا بىلدۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ! بۇ روھنى قەدىرلەشكە، فوللاشقا ئەرزىمەمدىكەن!

ئايروپىلان باشقا مىللەتلەر ئۈچۈن ئاللىقاچان «كونا شەيئى» گە ئايلىنىپ قالغان بولسىمۇ، خەلقىمىزنىڭ ئايروپىلانىنىڭ «سىرلىق ۋىسالى» غا بولغان قىزىقىشى قىلچە پەسىيىپ قالمىدى. بۇ بەلكىم خەلقىمىزنىڭ ئايروپىلان بىلەن ئۇچرىشىش پۇرستىنىڭ ئاز بولۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇ؟ شۇ سەۋەبتىن بوۋىلىرىمىز ھازىرمۇ «ياغاچ ئات»، «ئۇچار گىلەم» ھەققىدىكى چۆچەكلەرنى ئېيتىشنى ئۇنتۇپ

قالمىدى، ئاسماندا غارقىراپ ئۇچۇپ ئۆتكەن «تۆمۇر قۇش» نى كۆرگىنىدە ياقىلىرىنى چىشلىشىپ، ئېغىر ئۇھ تارتىپ، باشلىرىنى چايقاشتى. بالىلىرىمىز كىچىكىدىن قەغەزدىن ئۇچقۇ (ئايروپىلان) ياساپ، لەگلەك ئۇچۇرۇپ چوڭ بولـ ىدى. دېمەك، ئۇلار ئايروپىلاننى شۇ قەدەر سىرلىق، سېـ ھىرلىك، ساماۋى تۇستە خىيال قىلىشتى، ئۇلارنىڭ ئەڭ گۈزەل چۈشلىرى ئايروپىلان بىلەن باغلاندى. ئابدۇللا قادىر خەلقىمىزنىڭ دەل مۇشۇنداق «گۈزەل چۈش» نىي رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش، خەلقىمىزگە، ياش - ئەۋلادلارغا ئايروپىلانـ نىڭ «سىرلىق چۈمپەردىسى» نى ئېچىپ بېرىش ئۇچۇن تىـ رىشتى. پەن - تېخنىكىنىڭ غايەت زور ھەرىكەتلەندۇرگۈچ كۈچىنى پەرزەنتلىرىمىزگە، ئوقۇغۇچىلىرىمىزغا بىلدۇـ رۇش، ئىلىم ئۆگەنگەندىلا تۆمۇرنىمۇ ئاسماندا ئۇچۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇلارغا ئىسپاتلاپ بېرىش ئۇچۇن ئىزدەندى. ئەجەبا، بۇ خىل روھنى قەدىرلەشكە، قوللاشقا ئەرزىمەمدـ كەن؟!

ئىنسانىنىڭ قىزىقىشى، ھەۋىسى شۇنداق بىر تەبىئىي تاللاشكى، ئۇنى ھەرگىزمۇ ئۆزگەرتۇەتكىلى، باشقا نىشانغا بۇرىۇەتكىلى بولمايدۇ. ئىنسان تەبىئىتىدىكى ئۆزگىچىلىك دەل مۇشۇ خىل قانۇنىيەتنى شەكىللەندۇرگەن، ھەتتا بىر قىسىم ئادەملەرنىڭ قىزىقىشى ئىنسانىيەت جەمئىيىتىگە غاـ يەت زور بالايىئاپەت كەلتۇرىدىغانلىقى ئەمەلىيەت ئارقىلىق ئىسپاتلانغان تەقدىردىمۇ، بۇ كىشى تۇغما، تەبىئىي تاللىشى تۇپەيلىدىن بۇ خىل قىزىقىشىدىن ۋاز كەچمەسلىكى مۇمـ كىن. بىز ھەرگىزمۇ بۇ كىشىنى «ئۇنى قىلما، بۇنى قىل، ئۇنىڭغا قىزىقما» دېيىش ئارقىلىق ئۇنى نىيىتىدىن ۋاز كەچـ

تۇرەلمەيمىز. پەخىرلىك ئوغلىمىز ئابدۇللا قادىرنىڭ تۇغما تاللىشى، قىزىقىشى ئايروپىلانغا مەركەزلەشكەن تۇرسا، ئۇ-نىڭ ئۇستىگە بۇ خىل تاللاش مىللىتىمىزنىڭ روھىنى نامايان قىلىدىغان، خەلقىمىزگە مەنىۋى مەدەت بېرىدىغان، ئەۋلادلارنى تەربىيىلەيدىغان ئۇلۇغ ئىجابىي تاللاش تۇرسا، ئۇ-نىڭ ئېتىقادىغا نېمىشقا سوغۇق سۇ سېپىمىز؟ بۇ خىل تاللاش قەدىرلەشكە، قوللاشقا ئەرزىمەمدىكەن!

ئابدۇللا قادىر ئاخىرى ئايروپىلان ياساشقا كېتىدىغان مەبلەغ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئۆزى ئىشلەۋاتقان مەكتەپنىڭ مەسئۇللىرى، دوستلىرىنى ھويلىسىغا چاقىرىپ، مەسلىھەت ئالدى. تۇرپان دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى مۇھەممەت جېلىل ئابدۇللا قادىرنىڭ پىلانلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئەڭ بۇرۇن سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ئابدۇللا ئۇكام، سىز مەكتىپىمىزنىڭ تايانچ ئوقۇتقۇچىسى، سىزنىڭ پىلانلىرىڭىزنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن تەسىرلىنىشتۇق. شۇغىنىسى مەكتىپىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئانچە ياخشى ئەمەس، بۇنى سىزمۇ بىلىسىز. سىزگە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم بېرىشكە ئامالسىزمىز، لېكىن دەرسكە تەسىر يەتكۈزمەسلىك شەرتى ئاستىدا تەتقىقات ئېلىپ بارسىڭىز، سىزگە ياخشى شارائىت يارىتىپ بېرىمىز. سىز-دىن باشقىلاردىن تەلەپ قىلغاندەك مەكتەپتە سەككىز سائەت تۇرۇشىڭىزنى تەلەپ قىلمايمىز.

— ئوغلۇم، — دەپ گەپ باشلىدى خېلىدىن بېرى ياندا ئولتۇرۇپ بولۇنغان گەپ - سۆزلەرگە قۇلاق سېلىۋاتقان قادىر ئاكا، — باشلىقىڭمۇ سېنى يېقىندىن قوللايدىغانلىقىنى

ئېيتتى. ئۇ دېگەندەك مەكتەپتىكى خىزمىتىڭنى ئورۇنداپ بولۇپ، تەتقىقاتىڭنى داۋاملاشتۇرسالا، يەنە بىر تەرەپتىن بوش ۋاقىتلىرىڭدا تەك يېرىگە ئىشلەشكە ياردەملەشسەڭ، تەكتىن چىققان كىرىمنىڭ ھەممىسىنى ساڭا بېرىمەن. ئاپالا بىلەن ئىككىمىزنىڭ يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالدى. كۆرىدىغانلىرى كۆرۈپ، يەيدىغانلىرى يەپ، كىيىدىغانلىرى كىيىپ بولدۇق. بىزمۇ سېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭنىڭ بالدۇرراق بىر باشقا چىقىپ، ئايروپىلانىڭنىڭ ئۇچۇشىغا تەشنا. مەن گەرچە ئايروپىلانغا چۈشۈپ ئۇچالمىساممۇ، ئەمما ئايروپىلانىڭ ئۇچۇشىنى كۆرگۈم بار. قېنى، قانداق دېدىم ئاپىسى؟ — دېدى ياندا ئولتۇرۇپ دوپپىغا كەشتە تىكىۋاتقان ھەسەلخانغا قاراپ. ھەسەلخان قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— مەن بىر مەسلىھەت بەرسەم قانداق، — دېدى خىلىدىن بېرى باشقىلارنىڭ پىلان، مەسلىھەتلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان ئابدۇللا ئىمىن، — مۇھەممەت مۇئەللىمۇ، قادىر ئاكامۇ ناھايىتى ياخشى مەسلىھەتلەرنى بەردى. ھەممىسىنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق پايدىسى، ئاساسلىرى بار. مېنىڭچە ئابدۇللا رەھبەرلىرى ھەم ئائىلىسى قوللاۋاتقان مۇشۇنداق شارائىتتا ھەم قىزىقىشى، تەتقىقاتىغا ماس كېلىدىغان، ئۆزى پىششىق بىلىدىغان، ھەم ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ئۇنۇمى بولغان بىر ئىشنى قىلسۇن. ئابدۇللا ھازىرغا قەدەر خەنزۇچە، ئىنگلىزچە ئۆگەندى، ئاساسلىق قىلىپ فىزىكا، ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. شۇڭا، ئۇ بىر ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش دۇكىنىنى يۈرۈشتۈرسە، بۇنىڭدىن مەلۇم كىرىمگە ئېرىشە-

لەيدۇ، شۇنداقلا بىر قانچە شاگىرت تەربىيىلىگىلى بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئابدۇللانىڭ ئايروپىلان تەتقىقاتى ئۇچۇن ئىقتىسادىي كۇچ ۋە ئادەم كۇچى مەسىلىسى ھەل بولۇشى مۇمكىن. مۇھەممەت جېلىل مۇئەللىم ۋاقىت بىلەن تەمىن ئەتسە، يېتىشمىگەن راسخوتنى قادىر ئاكام تەكتىن چىققان كىرىم بىلەن تولۇقلاپ بەرسە، مائاش بىلەن تۇرمۇش قامدالسا ئىشلار ھەل بولماسمۇ؟

ھەممەيلەن بىر ئېغىزدىن سۆز قىلىپ بۇ پىلاننى قوللاشتى، بېشى قېتىپ تۇرغان ئابدۇللامۇ بۇ تەكلىپنى رازى مەنلىك بىلەن قوبۇل قىلدى. شۇنداق قىلىپ ئانچە ئۇزۇنغا قالمايلا، ئابدۇللا قادىرنىڭ بەش كۆادرات مېتىرغىمۇ يەتمەيدىغان «تەتقىقات مەركىزى» ئۆيىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى چوڭ يول بويىغا يۆتكەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن «مۇنار يولى» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ يولنىڭ بويىدا چىرىغى كېچە - كۇندۇز يېنىپ تۇرىدىغان بىر ئۆي پەيدا بولدى. بۇ چىراغ گەرچە ئاددىي ھەم غۇۋا بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ئەسىر ئاخىرىدىكى ئۇلۇغ ئىشلارنىڭ بىرىگە ئاساس سېلىۋاتقان، دېگىزدىكى مايىاك كەبى كەلگۇسىگە نىشان كۆرسىتىۋاتقان ئۆچمەس چىراغ ئىدى.

مۇنار ئاستىدىكى تۇنجى ئۇچقۇ

ئابدۇللا بېشىنى كۆتۈرسىلا يۈزلىنىدىغان مەشھۇر تارى-
خىي يادىكارلىق، ھەيۋەتلىك سۇلايمان ۋاك مۇنارى ئۇنىڭغا
غايەت زور روھىي مەدەت، مەنىۋى كۈچ بېغىشلىدى. ئۇ ھەر
قېتىم مۇنارغا قارىغىنىدا، ئەجدادلار ئۇنى ئۇنسىز يۆلەۋاتقاد-
دەك ھېس قىلاتتى. ئابدۇللا قادىرنىڭ بارلىق مېھنەت سە-
پىرىدە مۇنار خەلقى ئۇنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللىدى. ئۇ
ھەر قېتىم ئايروپىلان ياساشقا كىرىشكەندە، ئۇچۇش مەشـ-
قىگە چىققاندا، مۇنارلىقلار ئۇنىڭغا ھەمدەمدە بولۇپ، ئاپتو-
موبىل تېپىپ بىللە ئۇچۇش ئورنىغا چىقىپ، ئۇنىڭ قىز-
غىنلىقىغا مەدەت بېرىپ تۇردى. قېرىنداشلىرىنىڭ بۇ خىل
روھىدىن تەسىرلەنگەن ئابدۇللا قادىر ئۇلارغا لايىقىدا جاۋاب
قايتۇرۇش ئۈچۈن، ئۆز كەنتىدىكى دېھقانلارنىڭ سۇ پومپـ-
سى، ترانسفورماتور ۋە ھەر خىل ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرد-
نى تالاي قېتىم ھەقسىز رېمونت قىلىپ بەردى، نەچچە يۈز
دېھقان ياشنى توك تېخنىكا بىلىملىرى بىلەن تەربىيىلەپ،
ئۇلارنى چىقىش يولىغا ئىگە قىلدى. نەچچە ئون نەپەر مېيىپ
ياشقا ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى رېمونتچىلىقىنى ئۆگىتىپ
قويدى. ئۇ مۇنارغا، مۇنار خەلقىگە رەھمەت ئېيتىش يۈزد-
سىدىن، ئۆزى ياساپ ئۇچقان ئايروپىلانغا ھەيۋەتلىك مۇنار-
نىڭ سۈرىتىنى چۈشۈردى. مۇنار روھى، تىرىشچان، ئىزدد-
نىش روھىغا باي خاراكتېرى ئۇنىڭغا مۇناسىپ شان - شە-
رەپلەرنى بەخش ئەتتى. 1988 - يىلى 12 - ئايدا، ئاپتونوم
رايونلۇق پەن - تېخنىكا كومىتېتى ئۇنىڭغا «مۇنەۋۋەر كەسـ-

پىي تېخنىكا خادىمى» دەپ نام بەردى. 1998- يىلى 9- ئايدا، ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەرە- پىدىن «ئىلغار خىزمەتچى» بولۇپ باھالاندى ۋە «شىنجاڭنى ئېچىش - گۈللەندۈرۈش مۇكاپاتى» غا ئېرىشتى. 1998 - يىلى 12 - ئايدا، ۋىلايەتلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى بىلەن مائارىپ كومىتېتى ئۇنىڭغا «مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا يېتەك- چىسى» دەپ نام بەردى. 1999 - يىلى 3 - ئايدا ئۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا يېتەكچىلىرى جەم- ئىيىتىنىڭ ئالاھىدە يېتەكچىلىكىگە تەكلىپ قىلىندى ۋە شىمالىي شىنجاڭنى ئېكسكۇرسىيە قىلىش پۈرسىتىدىن بەھ- رىمان بولدى.

*** ***

ئابدۇللا قادىر ئايروپىلان تەنقىداتىغا كىرىشىپ كەتتى، كىرىشكەندىمۇ ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا بېرىلىپ كەتتى. ئۇ گىرەلىشىپ كەتكەن ئىشلار، مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز يولىدا بىر تەرەپ قىلمىسا بولمايتتى. ھەر كۈنى خىز- مەتكە بېرىپ، ئوقۇغۇچىلارغا دەرس ئۆتەتتى، مەكتەپتە ۋا- قىت چىقىرىپ ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش تەنقىداتى بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئۆيگە قايتقاندا ئاتا - ئانىسىغا يارەملىشىپ، باغقا كىرىپ تەڭ يېرىگە ئىشلەيتتى. تەكلىكتىن قايتىپ كېلىپلا ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش دۇكە- نىغا بېرىپ، شاگىرتلىرىغا ياخشى يېتەكچىلىك قىلىپ، خېرىدارلارنى رازى قىلىپ ئۆزىتاتتى. ئەڭ مۇھىمى ئۆزە- نىڭ ۋەتەن، خەلقە شەرەپ كەلتۈرىدىغان ئۇلۇغ ئىرادىسە- نىڭ مەھسۇلى بولغان «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» ئايروپىلان تەنقىداتىغا كىرىشىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ قەلبىدە ئۆزى مەش-

غۇل بولۇۋاتقان ئىشقا چەكسىز مۇھەببەت، يۈكسەك ئېتىقاد، سۈنماس ئىرادە بولغاچقىلا، بۇ جاپالار ئۈنىڭغا قىلچە ئېغىر كەلمەيتتى.

پەن - تېخنىكىنىڭ قۇدرىتىگە، ئۆزىنىڭ پولاتتەك ئىرادىسىگە شۈبھىسىز ئىشىنىدىغان ئابدۇللا قادىر 1985 - يىلىدىن باشلاپ ئايروپىلان ياساشنى قارار قىلىپ، ئىشنى رېمونت زاۋۇتلىرىغا بېرىپ مۇۋاپىق كېلىدىغان تۆمۈر - تەسەكلەرنى يىغىپ ماتېرىيال توپلاشتىن باشلىدى. ئىككى يۈز يۆنگە بىر دانە ئىستانوك سېتىۋالدى ۋە دەسلەپكى قەدەمدە بىر قانچە ئايروپىلان مودېلىنى ياسىدى. ئىچكىرى ئۆلكىلەردە چىقىدىغان ئاۋىئاتسىيە، ئايروپىلان توغرىسىدىكى خەنزۇچە، ئىنگلىزچە گېزىت - ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولۇپ، ماتېرىيال توپلاپ ئۆزىنىڭ تەتقىقاتىنى باشلىۋەتتى. كېيىن ئۇ تېلېۋىزوردىن ئېگىزدىن پەسكە ئۇچىدىغان ئۇچ بۇرجەكلىك ماتورسىز ئايروپىلانىنى، ۋېلىسىپىتكە ئوخشاش تېپىپ ئۇچىدىغان ئايروپىلانلارنى كۆرۈپ، مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئايروپىلانلارنى ياساپ سايغا ئېلىپ چىقىپ سىناق قىلدى. بۇ ئايروپىلانلار يەردە ماڭغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇچمىدى. بۇ چاغدا تاماشا كۆرگىلى چىققان بەزى كىشىلەر ئۇنى مازاق قىلىپ: «ئايروپىلان دېگەننى دۆلەت ياسايدۇ، ئابدۇللا قادىرنىڭ كاللىسى ئېلىشىپ قاپتۇ» دېيىشتى.

ئابدۇللا قادىر بۇ مەغلۇبىيەتتىن گاڭگىراپ قالماي، يەنىلا تېخىمۇ مەھكەم باغلىدى ۋە ماتور ئىشلىتىلىدىغان قاناتلىق، چاقپەلەكلىك ئايروپىلان ياساشقا تۇتۇش قىلدى. بىراق ئۇ دورا چېچىش ماشىنىسى، موتسىكلىت، مىكرو تېپلىق ماشىنا قاتارلىقلارنىڭ ماتورىنى كۆپ قېتىم سىناق

قىلىپ باققان بولسىمۇ، ئايروپىلاننىڭ ماتور مەسىلىسىنى زادى ھەل قىلالمىدى. چۈنكى، بۇ ماتورلار ئايروپىلان ئۈچۈن لايىھىلەنمىگەچكە، ئات كۈچى تۆۋەن، ئۆزى ئېغىر ئىدى. ئۇنىڭ ئىشلەتكەن ماتېرىياللىرىمۇ تۆمۈر، ياغاچ، رەخت قاتارلىقلار بولۇپ، ئايروپىلاننىڭ ماتېرىياللىرى ئەمەس ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئايروپىلاننى نەچچە ئون قېتىم ياساپ، ياسىغان ئايروپىلانىنى ئاپتوموبىلغا بېسىپ سايغا، تۈزلەڭلىكلەرگە ئېلىپ چىقىپ 40 قېتىمدىن ئارتۇق سىناق قىلدى. كۈنلەر ئايلارنى، ئايلار يىللارنى قوغلىشىپ ئۆتەۋەردى. ئابدۇللا قادىرنىڭ مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپلا قىلىدىغان ئىشى بۈزۈپ تۈزەش، ئۆزگەرتىش بولۇپ قالدى. ئۇ ھەر بىر كىچىك تەجرىبىدىن يېڭى بىر ئىلھام ئالاتتى، قايتا-قايتا سىناق قىلىپ، قايتا - قايتا چۈۋۈپ ياسايتتى. بۇ يىللاردا ئۇ ئايروپىلان ياساشنىڭ ھەقىقەتەن «بارسا كەلمەس» يول ئىكەنلىكىنى، ئۆزى ئارزۇ قىلغان ئىشنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغىنىدىنمۇ غايەت زور دەرىجىدە مۇشەققەتلىك ۋە قىيىن، نازۇك ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى. بىراق، ئىشىنىڭ يېرىمىدا بەل قويۇۋېتىشكە بولمايتتى. 1993 - يىلى بازارلارغا ئالىيۇمىن بىرىكمە ماتېريال كىرگەندىن كېيىن، ئۇ يەنە ئىككى يۈز يۆەنلىك ماتېريال سېتىۋالدى. بۇ يىللاردا ئۇنىڭ دائىملىق ئۇئۇلىمىن مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان چېغىدىكى دوستى، كۆپ قېتىم ئايروپىلان، پلانېر ياساپ نەتىجە ۋە تەجرىبىگە ئېرىشكەن ئىقتىدارلىق ئوقۇتقۇچى ئەركىن خوجابدۇللا ئۇنىڭ ئايروپىلان ياساش ئىشلىرىغا يارەملىشىشكە باشلىدى. كېيىن، شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ خەنزۇ تىلى كەسپىنى پۈتتۈرگەن، ئاۋىئاتسىيە كەسپىگە،

ئايروپىلان ياساش ئىشلىرىغا ئوتتەك ئىشتىياق باغلىغان ۋە بۇ ھەقتە نۇرغۇن نەزەرىيىۋى بىلىملەرنى ئىگىلىگەن، قەلبىدە گۈزەل ئارزۇلارنى پۈككەن ياش ئوقۇتقۇچى ئۆمەر قۇربانمۇ ئۇلارنىڭ سېپىگە قوشۇلدى.

نۆۋەتتىكى مۇھىم مەسىلە ماتور مەسىلىسى بولۇپ قالغانىدى. تۇرپان كونا سايمانلارنى يېغىۋېلىش ئورنىنىڭ مەسئۇلى لاۋۇاڭ ئۇلارنىڭ تەتقىقاتىدىن تەسىرلىنىپ، 20 ئات كۈچىگە ئىگە تۆت سىلىندىرلىق ماتوردىن ئىككىنى ئۇلارغا ھەقسىز يارەم قىلدى. بۇنىڭ بىلەن 1994 - يىلى «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنىڭ ئاساسىي گەۋدىسى پۈتتى. لېكىن، ھەر قېتىم ئايروپىلاننى ئۇچۇرغاندا، ئايروپىلان ئازراق مېڭىپلا قاناتلىرى پۈكلىشىپ، چاقى كېرەكتىن چىقىپ كېتەتتى. بۇ ئەھۋالغا قارىتا ئابدۇللا قادىر ئۇرۇمچىدىن يەنە 1500 يۈەنلىك بىرىكمە ئالىيۇمىن ماتېرىيال ئېلىپ كەلدى ۋە ئايروپىلان قاناتلىرىنى قايتا ياسىدى. ئايروپىلان ياسىلىۋاتقان جاي دەل يول بويىدا بولغاچقا، يولدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەر: «ئابدۇللا قادىر تازا بىر ئايروپىلان ساريكى ئىكەن، ئۇ مۇشۇ ئىش بىلەن ھەپىلىشۋاتقىلى ئون يىل بولۇپ قالدى، تېخى ئازراقمۇ ئۇنۇمىنى كۆرەلمىدى، ئۇنىڭغا نېمە ئاۋارىچىلىكتۇ» دېيىشتى. ئاغىنىلىرىمۇ ئابدۇللا قادىرغا نەسىھەت قىلىپ: «سەن نۇرغۇن چىقىم قىلىپ ئۇنۇمىنى كۆرگىلى بولمايدىغان ئىشنى قىلغۇچە، ئەمەلىي قوللىنىلىدىغان پەن - تېخنىكا تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغان بولساڭ، نۇرغۇن پۇل تېپىپ كەتمەمتىڭ، ئەمدى بولسىمۇ بولدى قىل» دېيىشتى. بۇ سۆزلەر ئىچى كۈچلۈك ئابدۇللانىڭ قەلبىگە قامچىدەك ئۇرۇلدى. ئۇ يالغۇز قالغان

ۋاقىتلىرىدا بۇ خىل «نەسىھەت» لەرنى ئويلىسىلا، كۆزلىرى-دىن ئىختىيارسىز ياش ئەگمەيتتى، ئاچچىق ئۆرتىنىشتىن قەلبى ئازابلىناتتى. «مەن راستتىنلا سارائ بولۇپ قالدىم-مۇ، راستتىنلا بۇ ئىشنى ۋۇجۇدقا ئېلىپ چىقالماسمەنمۇ؟ ياق، مەن شۇلارنىڭ دېگىنىگە بولسىمۇ ئايروپىلان ياساپ ئۇچۇرىمەن، بۇ جەريانىدا قانچە چىقىم تارتسامۇ مەيلى، ئايروپىلاننى ئۇچۇرالسام، بىرىنچىدىن روھىي بەدەللىرىم تۆلىنىدۇ؛ ئىككىنچىدىن ئايروپىلانىنىڭ سىرىنى ياش - ئۆس-مۇرلەرگە ئېچىپ بېرەلەيمەن.»

قەتئىي نىيەتكە كەلگەن ئابدۇللا قادىر 1996 - يىلى مەكتىپىدىن 5 مىڭ يۈەن قەرز ئېلىپ، يەنە ماتېرىيال سېتىۋالدى. ئۇ ئېلىپ كەلگەن شامال ئۆتمەيدىغان رەختتىن ئايالى ئايشەمگۈل ئايروپىلان قانىتىنى تىكىپ بەردى. ئاب-دۇللا قادىر دىنمۇ ئېغىر مەسئۇلىيەتنى زىممىسىگە ئالغان، ئۇنىڭغا يار-دەملىشىش بىلەن بىرگە، ئائىلىنىڭ پۈتۈن ئې-غىر چىلىقىغا مەسئۇل بولۇۋاتقان ئايشەمگۈل كۆپ يىللاردىن بېرى بىر كۈنمۇ ئارام ئالماي، ئازراقمۇ راھەت كۆرەلمەي، يولدىشى ئۇچۇن شارائىت يارىتىپ بېرىۋاتاتتى. گەرچە ئۇ-نىڭمۇ مەكتەپتە خىزمىتى ئالدىراش بولسىمۇ، ئەمما بەئەينى ماشىنا ئادەمگە ئوخشاش تىنىم تاپماي ئائىلىسى، يولدىشى، بالىلىرى ئۇچۇن خىزمەت قىلدى. سۇباتلىق، پەزىلەتلىك، كۆيۈمچان بۇ ئايال مۇنار مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، گەرچە ئۇلارنىڭ ئائىلىسى نامرات بولسىمۇ، ئون نەچچە يىلدىن بېرى ئېچىل - ئىناق ئۆتۈپ كەلدى. ئابدۇللا قادىر ئايروپىلان ياساشقا باشلىغاندىن بۇيان، بۇ ئائىلىنىڭ خاتىر-جەملىكى بۇزۇلدى. ھويلىدا ئېلېكتر ئۇسكۇنىلىرى، توك

ھەرىسى، كەپشەرلەش ئۇسكۇنىسى، ھەر خىل تۆمۇر، ئال-
يۇمىن، ياغاچ قاتارلىق ماتېرىياللار دۆۋىلىنىپ تۇراتتى.
ئۆيلەرنىڭ تاملىرىغا ھەر خىل ئايروپىلان سخېمىلىرى، خە-
رىتىلەر، كىچىك ئايروپىلان مودېللىرى چاپلاپ، ئېسىپ
قويۇلغانىدى. ئابدۇللا قادىر دېگىننىڭ قىلىدىغان ئادەم بو-
لۇپ، ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كەتسە، باشقا ھېچقانداق ئىش
بىلەن كارى بولمايتتى. ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى، ئۆي
ئىشلىرى، ھەتتا ئۇن - ماي قاتارلىقلارنى ئېلىپ كېلىش
ئىشلىرىمۇ پۈتۈنلەي بىچارە ئايشەمگۈلگە قالاتتى. ئابدۇللا
قادىر ئايالى، بالىلىرى بىلەن گۈگۈر - مۇگۈر مۇڭدىشىش،
بالىلىرىنى ئوينىتىش، ئۆگىنىشىگە يېتەكچىلىك قىلىشقىمۇ
ۋاقىت چىقىرالمايتتى. ئايشەمگۈل بىر تەرەپتىن ئابدۇللانىڭ
ياشىنىپ قالغان ئاتا - ئانىسى، بالىلىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر
ئالسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئازغىنە مائاشىنى قانداق قىلىپ
ئاي ئاخىرىغىچە يېتكۇزۇش ھەلەكچىلىكىدە بولاتتى، ھەتتا
بەزى ۋاقىتلاردا ئۆيدە يېيدىغان ئۇن، ماي تۈگەپ قېلىپ،
ئامالسىز قولۇم - قوشنىلاردىن قەرز ئېلىشقا مەجبۇر بولاتى-
تى. ئەڭ مۇھىمى ئايشەمگۈلنىڭ قەلبىدىكى ئەنسىزلىك،
روھىي بېسىم بولۇپ، ئۇ ئابدۇللانىڭ بىرەر پاجىئەگە يولۇ-
قۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، دائىم دېگۈدەك يۈرىكى تىتى-
رەپ، نېرۋىلىرى چىڭقىلىپ كېتەتتى. بەزىدە ئايشەمگۈل
مۇشۇ ئەھۋاللار تۈپەيلىدىن ئاچچىقلىنىپ يولدىشىغا تاپا -
تەنە قىلىپ كېتەتتى. كېيىن يەنە ئېغىر ئۇھ تارتىپ، «كىم
مېنى ئابدۇللانىڭ ئايالى بولۇپ قالسۇن دەپتۇ» دەپ، پەس-
كويغا چۈشەتتى. «مۇڭەپپەقىيەت قازانغان ئەرنىڭ كەينىدە
بىر ئۇلۇغ ئايال بار» دېگەندەك، ئايشەمگۈل دەل شۇنداق

ئايالىلارنىڭ تېپى ئىدى. بەزىدە 70 ياشتىن ئاشقان قادىر ئاكىمۇ ئوغلى ئۇچۇش مەشىقى ئېلىپ بېرىۋاتقان سايلىققا باراتتى. ئابدۇللا قادىر ئاتا - ئانىسى، ئايالى، بالىلىرىغا ھېسسىيات جەھەتتىن نۇرغۇن قەرزدار بولۇپ قېلىش بىلەن بىرگە، ئۇلارغا بىر مۇنچە ئىقتىسادىي قەرزنى يۈكلەپ قويغانىدى.

ئابدۇللا قادىر ئايروپىلاننى بىر قېتىم ئۇچۇرۇپ مەغلۇپ بولسا، مەلۇم جايلارنى ئۆزگەرتىپ يەنە سىناق قىلاتتى.

شۇنداق قىلىپ ۋاقىت كۈنلەر ئايلارنى، ئايلار يىللارنى قوغلىشىپ، ئېقىن سۈدەك ئۆتمەكتە ئىدى. ئەتراپتىكى نۇرغۇن نەرسىلەر ئۆزگەردى، ئابدۇللا قادىرنىڭ ئاتىسى قادىر ئاكا ئوغلىغا بولغان ئىشەنچ، كۆيۈنۈش ھەم ئەنسىزلىك ئىچىدە ئاستا - ئاستا مۇكچىيىپ، قېرىلىققا قەدەم باستى، ئايالى ئايشەمگۈل ئۆزىنىڭ سۇباتلىق رۇخسارىنى ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا يولدىشى ۋە ئائىلىسى ئۈچۈن بەخشەندە قىلدى، ئۇنىڭ ئۇچ بالىسى چوڭ - كىچىك ئايروپىلان مودېللىرى، قاتلاڭ تەتقىقات مۇھىتى ئىچىدە ئابدۇللا قادىرغا ئوخشاشلا ئايروپىلانغا ئىشتىياق باغلاپ، پەن - تېخنىكىنى ئۆگىنىشنىڭ يېڭى ۋارىسلىرى بولۇپ چوڭ بولدى. ئابدۇللا ئۆزىنىڭمۇ چاچلىرىنىڭ ئاقىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، چىرايىدىكى قورۇقلارنىڭ كۆپەيگەنلىكىنى تۇيمايلا قالدى. بۇ يەردە پەقەت ئۆزگەرمىگىنى ئۇنىڭ پولاتتەك ئىرادىسى، ئېگىلمەس - سۇنماس روھى، تىنىم تاپماس، قىزغىن خاراكتېرى ئىدى . . .

ئابدۇللانىڭ ئائىلە ئېلىكتر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش دۇكىنى ئاچقانلىقى دەسلەپتە ھېچكىمنىڭ دىققىتىنى

قوزغىمىغان بولسىمۇ، كېيىن دۇكانىنىڭ ئالدىدا ئايروپىلان مودېلىنىڭ ئەمەس بەلكى، خېلى چوڭ بىر ئايروپىلانىنىڭ پەيدا بولغانلىقى كىشىلەرنى ھەيران قالدۇردى. ئەزەلدىن ئۇچقۇ دېگەننى كىنولاردا ياكى ئاسماندىن غارقىراپ ئۇچۇپ ئۆتكەندە كەپتەرچىلىك چوڭلۇقتا كۆرۈپ، كىتابلاردىن ئو-قۇپلا كەلگەن، رەسمىي ئايروپىلاننى تېخى كۆرۈپ باقمىغان كىشىلەر ئۆز مەھەللىسىدىكى بىر ياش بالىنىڭ ئايروپىلان ياساۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىدە كۆزلىرىگە زادىلا ئىشەنمەي قې-لىشتى، ھەتتا بەزى كىشىلەر خۇددى شاش ھايۋانلارنى سە-لاپ كۆندۈرۈۋالماقچى بولغاندەك ئايروپىلانىنىڭ باش قىسمە-نى، قانات، قۇيرۇقلىرىنى ئاستا سىلاپ قوياتتى. بىر قە-سىم كىشىلەر بۇنىڭغا زادىلا ئىشىنەلمەي، مۇشۇ تۆمۈرمۇ ئاسماندا ئۇچالارمۇ، دەپ ئابدۇللا قادىردىن سوراپ قوياتتى.

ئابدۇللا بۇ ۋاقىتتا بەزى كىشىلەرگە ئايروپىلانىنىڭ قا-نۇنىيەتلىرىنى چۈشەندۈرسە، بىر قىسىم كىشىلەرگە قىزىق-چىلىق قىلىپ: «ئەگەر بۇ ئايروپىلان ھەقىقەتەن ئۇچالسا، ئۇنداقتا بۇنى ئايروپىلان دەيمىز، ئەگەر ئۇچالمىسا ئېشەك ھارۋىسى دەيمىز» دەپ قوياتتى.

«ئۇچماقتا قانات يوق، لېكىن ئۇچقايمەن!»

—— جالالىدىن رۇمى

بۇگۈن ئابدۇللا قادىر شاگىرتلىرى بىلەن «تۈركىيەنىڭ 1 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى سىناق قىلىپ ئۇچۇرۇش ئۈچۈن هارۋىنىڭ كەينىگە چېتىپ ئېلىپ ماڭدى. ئايروپىلانىنى مەھەللە ئىچىدە ئۇچۇرۇش مۇمكىن بولمىغاچقا، بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم ئايرودروم بولمىغاندىمۇ، شۇنىڭغا سەل ئوخشاپ كېتىدىغان تۈزلەڭ ساينى تېپىش كېرەك ئىدى. ئايروپىلانغا «يول باشلاپ» كېتىۋاتقان هارۋىنى قادىر هاجىم هەيدىگەن بولۇپ، هارۋىدا ئابدۇللا قادىر ۋە ئۇنىڭ بىر قانچە شاگىرتلىرى، دوستلىرى بىللە ئىدى. هارۋا بەشكوچا، باغىر يولى، مۇنار يوللىرىدىن ئۆتكەندە هارۋىنىڭ كەينىگە بىر مۇنچە كىشىلەر، بالىلار ئەگەشتى. شۇ ئارىدا ئابدۇللا قادىرنى ئىزچىل قوللاپ كېلىۋاتقان دوستلىرىدىن مۇهەممەت ۋە ئابلىمىتلار ئۆزلىرىنىڭ «130» تېپلىق ماشىنىسىنى هەيدەپ كېلىپ، ئەگىشىپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنى ماشىنىغا سېلىپ ماڭدى. ئايروپىلان ۋە ماشىنىلار شەهەر ئىچىنى كېسىپ ئۆتۈپ، يار يېزىلىق هۆكۈمەتنىڭ ئالدىدىكى يول بىلەن غەربىي جەنۇبقا قاراپ ئىلگىرىلىدى. بۇ يەردە سەئىد دېهقان دەپ ئاتىلىدىغان بىر كونا ئايرودروم بار بولۇپ، بۇ يەردە ئايرودروم دەپ ئاتالغىنى ئەمەلىيەتتە كونا زامانلاردىن قالغان بىر تاشلاندۇق تۈزلەڭ ساي ئىدى، تاساددىپىي هادىسىگە ئۇچرىغان ئايروپىلانلارنىڭ قونۇش ئېهتىماللىقىنى هېسابقا

ئالمىغاندا بۇ يەرگە ئايروپىلانمۇ قونمايتتى. پەقەت بۇرۇنقى ۋاقىتلاردىن قالغان بىر كونا ساقچى قاراۋۇلخانىسىنىڭ ئىزىلا بۇ يەرنىڭ ئىلگىرىكى يىللاردا ئانچە - مۇنچە ئىشلىتىلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. ساينىڭ شەرق تەرىپىدە يار يېزىسىغا قاراشلىق سەئىد دېھقان كەنتى دېھقانلىرىنىڭ چەكسىز كەتكەن ئېتىزلىقلىرى، جەنۇب تەرىپىدە يارغول سۇ ئامبىرىنىڭ ئېقىن سۇ ئېرىقى، ئايدىڭكۆل يېزىسىنىڭ يەر-لىرى، قاتار - قاتار كەتكەن كارىزلار، شەرقىي جەنۇب تەرىپىدە دېڭىز يۈزىدىن 154 مېتىر تۆۋەن، ئىچكى قۇرۇق-لۇقتىكى دۇنياغا مەشھۇر تۇزلۇق كۆل ئايدىڭكۆل بار ئىدى. غەربتە يىپەك لېنتىدەك يالتىراپ تۇرغان تۇرپان - توقسۇن تاشيولى، غەربىي شىمالدا ئىدىقۇت تېغى بەلبېغىنىڭ غەربىي قىسمى بولغان تۇزلۇق تاغ يىلان كەبى سوزۇلۇپ ياتاتتى.

ئابدۇللا ۋە ئۇنىڭ يارەمچىلىرى تۇرپان شەھەر-لىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ئەركىن غوجابدۇللا، تۇرپان شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئۆمەر قۇربان ۋە ئىلىمخۇمار ياش ئابدۇراخماد-لار نەچچە كۈنلەردىن بۇيان بۇيلۇقنىڭ ئاراتاغ بېشى، باغىر-نىڭ شەرقىدىكى قۇلاق، ئىدىقۇت تېغى باغرىدىكى سىرلىق بۇلاق ئاچىلى، تاغ ئۈستىدىكى ئۆلۈك، قۇرۇنقا سېپى قاتارلىق جايلارنى بىرمۇ - بىر كۆزدىن كۆچۈرۈپ، يەر باشقۇرۇش، ھاۋا رايى، سۇ رايى پەن - تېخنىكا تارماقلىرى-دىن ئەھۋال ئىگىلەپ ۋە تەكشۈرۈپ تەنقىد قىلىپ، ئەڭ ئاخىرىدا مۇشۇ سەئىد دېھقان سېپىنى ئايروپىلان كۆزىتىش، ئۇچۇرۇشتىكى سىناق مەيدانى قىلىپ بېكىتكەنىدى.

ئايروپىلان ۋە مەدەت بەرگۈچىلەر توپى سەئىد دېھقانغا

سائەت ئونلار بىلەن يېتىپ كەلدى. ئابدۇللا ۋە ئۇنىڭ يار-دەمچىلىرى بىر قانچە كۈندىن بۇيان يەر شارائىتىنى ياخشى كۆزەتكەنلىكىگە قارىماي، ئۇچۇش رايونىنى يەنە بىر قېتىم كۆزدىن كۆچۈرگەندىن كېيىن مەلۇم دائىرە بەلگىلەپ، كۆرگۈچىلەرنى بۇ دائىرىنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋەتتى. ئايرو-پىلانىنىڭ ھەر بىر قۇرۇلمىسىنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم قايتا تەكشۈرۈپ، ئىشەنچ باغلىغاندىن كېيىن ئۇچۇشقا تەييارلاندى.

ھەممەيلەننىڭ كۆزى ئابدۇللا قادىردا، لاچىن كەبى مەغرۇر قەد كېرىپ تۇرغان ئايروپىلاندا بولۇپ، بۇ يەردىكى ئالامان تەقەززالىق، ھاياجان، ئىپتىخار تۇيغۇلىرى بىلەن ئايروپىلانىنىڭ قوزغىلىشىنى كۈتمەكتە ئىدى. ئۇلار ئايروپە-لان ئىجاد قىلىنىپ، 90 يىلدىن كېيىن ئۆزلىرى ياسىغان ئايروپىلانىنىڭ كۆككە كۆتۈرۈلۈشىگە ئىنتىزار بولماقتا ئىدى.

مانا ئايروپىلان ئاستا ئايلىنىپ ئۇچۇش لىنىيىسىگە كىردى، بۇ چاغدا ئابدۇللا قادىر كۆپچىلىككە قاراپ:

— ھەممىڭلار بىلىسىلەر، مەن تۇنجى قېتىم ئۇچۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن، بەلكىم بۇ ئۇچۇشۇم مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىمۇ، مەغلۇبىيەتلىك بولۇشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، خا-تىرجەم بولۇڭلار، مەن بۇ قېتىمقى ئۇچۇشقا ئىنتايىن ئۇ-زۇن ۋە پۇختا تەييارلىق قىلدىم، شۇڭا، مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايدىغانلىقىمغا ئىشەنچىم كامىل.

ئۇ شۇنداق دەپ ماتورنى ئوت ئالدۇردى. شۇ مىنۇتلاردا توپ ئىچىدە تۇرغان قادىر ھاجىم «ئوغلۇم» دېگىنىچە يۇگۇ-رۇپ چىقىپ كەلدى ۋە ئابدۇللانى باغرىغا بېسىپ باش - كۆزىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— ئوغلۇم، سەن مېنىڭ بىر تاللا بالام ئىدىڭ، كۆز

نۇرۇم ئىدىكى! ئەسلى بۇنداق خەتەرلىك ئىشقا تەۋەككۇل قىلمىسىكى بولاتتى. ئەمما، ئۇلۇغ ئاللا مۇشۇنداق كوينى قەلبىڭگە سالغانىكەن، بىز بەندىلەرنىكى بويسۇنماقتىن ئۆزگە ئامالىمىز يوق! مانا نەچچە ئون يىل تىرىشىپ ئايروپىلاننىمۇ ياساپ پۈتتۈردۇكى، ئەمدى ئۇچۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتىسەن. ساڭا ئاقيول تىلەيمەن! ھەممىنى بىلگۈچى شاپائەتلىك ئاللا مۇشكۈلۈڭنى ئاسان قىلغاي، سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، ئامىن! — دېگىنىچە كۆزلىرىدىن مونچاق - مونچاق ياشلارنى تۆكۈپ، دۇئاغا قول كۆتۈردى. ئابدۇللا قادىرمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، كۆزلىرىدىن توختاۋسىز تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتكىنىچە: «ئاتا خاتىرجەم بول، مەن چوقۇم سالامەت قايتىپ چۈشىمەن» دېدى. ئامىن، ئامىن... ئەتراپتا تۇرغان پۈتكۈل ئاۋام قادىر ھاجىمغا ئەگىشىپ، دۇئاغا قول كۆتۈردى. بۇ ھەيۋەتلىك ساداۋ ئۆزاق يىللاردىن بۇيان سۈكۈت ۋە ئۈيقۇ ئىچىدە ياتقان تاشلىق ساينى لەرزىگە كەلتۈردى. مانا بۇ ساداغا خەلقنىڭ ئابدۇللا قادىرغا بولغان ئەڭ سەمىمىي تىلىكى، ئىشەنچ - ئارزۇسى مۇجەسسەملەنگەنىدى. ئابدۇللا قادىرنىڭ قەلبى كىچىكىدىن ئاڭلاپ چوڭ بولغان بۇ ھەيۋەتلىك، سىرلىق ساداۋدىن بىردىنلا ئىشەنچ، خاتىرجەملىككە تولۇپ، بىر خىل مۇقەددەس تۈيغۇ ئىچىدە ماتورنى ئوت ئالدۇردى...

بۇ قېتىمقى سىناق ئابدۇللا قادىر ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. ھاۋا بوشلۇقىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان بۇ سىناقتا مەغلۇپ بولسىلا باشقا تاللاش يولىمۇ يوق ئىدى، ئۇ مۇقەررەر ئۆز ھالدا ئۆز ھاياتىنىڭ قاتىلى بولۇپ قالاتتى. لېكىن، ئۆزىنىڭ ھايات - ماماتىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان، جانغا تاقەر-

لىدىغان ھەر قانداق پاجىئەنىڭ يۈز بېرىشى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇرىدىغان بۇنداق تەۋەككۇلچى سىناقلارغا كۆنۈپ كەتكەن ئابدۇللا قادىرنىڭ ھازىر ئويلايدىغىنى ئۆلۈم ئەمەس بەلكى، چەكسىز مۇھەببەت، تەگسىز ئىشق ئىدى. ئۇ مەيلى شۇنداق قىسمەتكە دۇچار بولغان تەقدىردىمۇ، پەقەت ئۇچالىسىلا، ئۆزىنىڭ روھىنى ئىسپاتلىيالىسىلا، ئارمانسىز كېتىشكە ئاللىقاچان تەييارلىنىپ قويغانىدى. ئەلۋەتتە مۇشۇنداق قىمەتلىك روھ، سۈنماس ئىرادە ھەر قانداق ئادەمنى ئۇچۇرۇشى مۇمكىن، ھەر قانداق مۆجىزىنى يارىتىشى مۇمكىن!

ماتور ئوت ئېلىپ، چاقپەلەك ئايلىنىپ، ئايروپىلان ئورنىدىن قوزغالدى ۋە يۈگەندىن ئايرىلغان توسۇن ئاتتەك تېز سۈرئەتتە ئىلگىرىلەپ، ئاستا ھاۋا بوشلۇقىغا كۆتۈرۈلىدى. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا ئون نەچچە مېتىر ئېگىزلىككە كۆتۈرۈلۈپ، 60 كىلومېتىر تېزلىك بىلەن ئۇچۇشقا باشلىدى. پەستە تۇرغان كىشىلەر ھاياجانلانغانلىقىدىن بۆكلىرىنى ئاسمانغا ئېتىشىپ، ئىسسىق ياشلىرىنى سۈرتكىنىچە ھەدەپ ئاسماندا ئۇچۇۋاتقان ئابدۇللاغا قول پۇلاڭلىتىشقا باشلىدى. ئۇلار كۆزلىرىگە، بۇ رېئاللىققا زادىلا ئىشىنەلمەي قېلىۋاتاتتى، بىر - بىرىنى تەبرىكلىشىپ، «بىزنىڭ ئابدۇللا ئۇچتى، راستتىنلا ئۇچتى» دەپ شەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئىدىقۇت دىيارىدا بىر مۆجىزە يارىتىلدى.

لېكىن، پەستە تۇرغان كىشىلەرنىڭ خۇشاللىقى ئۇزۇنغا بارمىدى. بىر قانچە مىنۇت ئۇچقان ئايروپىلان قونماقچى بولۇپ، تۆۋەنلىدىيۇ، تۇيۇقسىزلا كونترولىلۇقىنى يوقىتىپ، ئوق تەككەن كەپتەردەك يەرگە قاراپ چۈشۈشكە باشلىدى.

كىشىلەرنىڭ خوشاللىقى يۈزلىرىدە قېتىپ قالدى. ئۇلار «ۋاي خۇدايىم» دەپىشىپ ياقىلىرىنى تۇتۇپ بولغۇچە، ئايرو-پىلان يەرگە ئۇرۇلۇپ، ئاستى قىسمى پاچاق - پاچاق بولۇپ كەتتى. قادىر ھاجىم باشچىلىقىدىكى كىشىلەر توپى قىيا - چىيا قىلىشقىنىچە ئايروپىلان چۈشۈپ كەتكەن جايغا قاراپ يۈگۈردى. ھەممىنىڭ قەلبىدە قاتتىق ئەنسىزلىك، ئۆكۈ-نۈش دەريا بولۇپ ئاقماقتا ئىدى. لېكىن، ئۇلار جېنىنىڭ بارچە يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلگىنىدە ئالدىدا باشقىچە مەنزىرە تۇراتتى: ئايروپىلانىنىڭ پاچاقلىنىپ كەتكەن سۈنۈقلىرى ۋە توپا - چاڭ باسقان ئورەكنىڭ ئىچىدە ئابدۇللا قادىر چىرايىدا چەكسىز ھاياجان ۋە تەسۋىرلىگۈسىز خۇشلۇق جىلۋىلەنگەن ھالدا تۇراتتى. ئۇ ئايروپىلانىنىڭ ئۇچقانلىقىدىن، ئۆزىنىڭ دەسلەپكى سىنىقىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقىدىن ئالەم-چە خۇشلۇققا چۆمۈپ، ئايروپىلانىنى تېخىمۇ ياخشى ئۇچۇرا-لايدىغانلىقىغا ئىشەنچىسى تولۇپ، ھاياتىغا تاقالغان خەۋپ - خەتەرنى، يارىلىنىپ، پۈتۈن بەدىنى ئاغرىۋاتقانلىقىنى ئۇن-تۇپ قالغانىدى. بەختكە يارىشا ئابدۇللا قادىر ئانچە ئېغىر زەخمىلەنمىگەن بولۇپ، قادىر ھاجىم باشلىق كىشىلەر ئىس-سىق ياشلىرىنى تۆككىنىچە ئۇنى چاڭ قۇچاقلىۋېلىشتى.

بەزى كىشىلەر بەلكىم «مۇشۇنىمۇ ئۇچتى دېگىلى بولا-مدۇ» دەپىشى مۇمكىن. ئەلۋەتتە، كەسپىي خادىملارغا نىس-بەتەن بۇنى ئۇچۇش دېگىلى بولمايدۇ، لېكىن ھېچقانداق تېخنىكا، ئۇسكۇنە يوق شارائىتتا، ئۆزى مۇستەقىل ئىپتە-دائىي قوراللار بىلەن ياسىغان ئايروپىلانغا نىسبەتەن بۇنى مۇقەررەر ھالدا «ئۇچتى» دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ، بولۇپمۇ كېيىن مۇتەخەسسىسلەر «تېخنىكا نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا بۇن-

داق ئايروپىلاندا قەتئىي ئۇچۇشقا بولمايدۇ، لېكىن سەن ئۇچۇپسەن، بۇنى ھەقىقىي مۆجىزە دېيىش كېرەك» دەپ ئېيتقىنىدەك، ھېچقانداق ئۆلچەملىك كۆرسىتىش، نىشان سىستېمىسى، رادار، پاراشوتقا ئوخشاش بىخەتەرلىك تەدبىرى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئون مېتىر تۇرماق بىر مېتىر ئېگىزلىكتە ئۇچۇشنىمۇ «ئۇچتى» دېيىشكە بولىدۇ، ھەتتا بۇ ھەقىقىي مەنىدىكى ئۇچۇش، يەنى روھنىڭ ئۇچۇشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ يەنە بىر قېتىملىق بۆسۈش، كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغان تەجرىبىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى بولۇپ، ئۇ ئون مېتىر ئېگىزلىكتە ئۇچقان ئىكەن كېيىن چوقۇم 100 مېتىرمۇ، 1000 مېتىرمۇ بولىدۇ. ئابدۇللا قادىر مۇشۇ ئىش ئۈچۈن نەچچە مىڭلىغان كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى، مۇشۇ ئىش ئۈچۈن ئادەتتىكى ئادەملەر بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان ھايات - ماماتلىق سىناقلارغا بەرداشلىق بەردى، مۇشۇ ئىش ئۈچۈن تالاي ۋاقىتنى، ھېسسىياتنى، مېھنەتنى سەرپ قىلدى. ئۇ نۇرغۇن قېتىملىق تاپا - تەنىلەرگە، خور-لۇق، بېسىملارغا ئۇن - تىنسىز قارشى تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق ئىرادىسىنى، روھىنى ئىسپاتلىدى. ئۇ يازنىڭ تومۇز ئىسسىقلىرىدا، قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇقلىرىدا، ھەرە، پالتا، ئىكەك قاتارلىق ئېپتىدائىي سايمانلار بىلەن تۆمۈر، ئالىيۇمىن، ياغاچ قاتارلىق ماتېرىيال-لارنى ئېگىپ، كېسىپ، تۇزلەپ، ئۇلاپ، ئويۇپ، ئاخىر 12 ئات كۈچىگە ئىگە، ئىككى چاقپەلەكلىك، ئۇزۇنلۇقى 5. 11 مېتىر كېلىدىغان، چاقپەلىكى مىنۇتىغا 4000 قېتىم ئايلىنىدىغان، ئون مېتىر ئېگىزلىك، يۇز نەچچە مېتىر يىراقلىققا ئۇچالايدىغان ئايروپىلاننى ياساپ چىقتى. . .

— ئابدۇللا قادىر ئايروپىلان تەتقىقاتىغا قايتا كىرىشپ-
تۇ!

— ھەقىقەتەن قەيسەر ئىرادىلىك، ئۆلۈمدىنمۇ قورقماي-
دىغان ئوغلان ئىكەن!

— ھەي... يالتىيىپ قالسىمۇ بوپتىكەن! ئۆتكەن قېتىم ھېلىمۇ ساق قاپتۇ، ئەمما بىرەر چاتاق چىقسا قانداق قىلىدۇ؟ يا بۇنى ھۆكۈمەت ئورۇنلاشتۇرغان ئىش بولمىسا...

— ئېشەك چېغىدا پۇتى بىر قېتىم كۆڭرۈككە كىرىپ كەتسە، ئۇ يەردىن قايتا ماڭمايدۇ؟

— تازىمۇ ئەخمەق بالىكەن ئەمەسمۇ، تۆمۈرنىڭ ئۇچقىنى نەدە بار؟ ئا كۈنى ئۇچتى دەيدۇ، ئۇنى كىم كۆرۈپتۇ؟

— . . .

مانا بۇ بەشكوچا، مۇنار يولى ۋە پۈتۈن تۈرپان رايونىدا ئابدۇللا قادىر ھەققىدە بولۇنۇۋاتقان گەپ - سۆزلەر ئىدى. بۇ خىل گەپ - سۆزلەر ئابدۇللا قادىرنىڭ ئىرادىسىنى بۇ-شاشتۇرۇش تۈگۈل تېخىمۇ چىڭىتىۋەتتى. «نېمىلا بولمىسۇن خەق ماڭا، ئايروپىلانغا كۆڭۈل بۆلىدىكەن، بۇ ئىشنى چوقۇم كىشىلەرنى قايىل قىلغۇدەك دەرىجىدە ئاخىرلاشتۇرىمىسام بولمايدۇ. ئىشقىلىپ ئايروپىلاننى ئۇچۇرۇش مەقسىتىگە يەتتىم، گەرچە چۈشۈش مۇۋەپپەقىيەتلىك بولمىغان بولسىمۇ، قوزغىلىش، ئۇچۇش غەلىبىلىك بولدى. دېمەك يەنە ئازراقلا كۈچىسەم، ماتورنى ئالماشتۇرۇپ، تېخنىكىنى يەنە بىر ئاز يېڭىلىسام، چوقۇم مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇچالايمەن، كىشىلەرنىڭ مۇتەخەسسىسلەرنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشەلەيمەن».

ئابدۇللا قادىر مۇشۇنداق نىيەتكە كېلىپ تۇرغاندا ئۇنىڭ

شاگىرتلىرى، دوستلىرىمۇ ئىككىلىنىپ ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىشقا باشلىدى:

— ئۇستام، نەچچە يىللىق ئەجرىمىز بىكار كەتمىگەن، ياسىغان ئايروپىلانىمىز ئۇچقان بولسىمۇ، بۇ بەك خەتەرلىك ئىش ئىكەن، — دېدى بىر شاگىرتى ئۇنىڭغا. - ھېلىقى كۈنى بىز ئۆزلەدىن بەكمۇ ئەنسىرىدۇق، بىرەر خەتەرلىك ئەھۋال چىقسا قانداق قىلىمىز؟ شۇڭا تەتقىقاتىمىزنى مۇشۇ يەردە توختاتقان بولساق...

ئابدۇللا قادىرنى ئىزچىل قوللاپ كېلىۋاتقان ئابدۇللا ئىمىنمۇ سۆز قىلىپ:

— سىز ناھايىتى چوڭ ئىشقا تۇتۇش قىلغان، ھەممەيلەن ئىزچىل قوللاپ كەلگەن ئىدۇق. چۈنكى، بۇ ئېلىمىزگە، مىللىتىمىزگە، خەلقىمىزگە شەرەپ كەلتۈرىدىغان چوڭ ئىش ئىدى. بۇنداق ئىشنى سىزگە ئوخشاش قورقماس يۈرەك، قەتئىي ئىرادىلىك، باتۇر ئەزىمەتلا قىلالايتتى ھەم قىلدى. سىز نېمىلا بولمىسۇن مۇۋەپپەقىيەت قازاندىڭىز. ئەمدى بولدى قىلسىڭىز بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، چۈنكى بۇ ئىش بەك خەتەرلىك ئىكەن، بۇ قېتىم سىز چۈشۈپ كەتكەن بولسىڭىزمۇ، ئېغىر يارىلانماپسىز، لېكىن ئاتا - ئانىڭىز، ئائىلىڭىزدىكىلەر بەك قورقۇپ كېتىپتۇ. ھېچبولمىسا، ناھەرسىدە ئۇچ بالىڭىزنى ئويلىمىسىڭىز بولمايدۇ - دە! ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايروپىلاننى يەنە ئۆزگەرتىمەن دېسىڭىز يەنە 30 - 40 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىشقا توغرا كېلىدىكەن. بۇ پۇلنى تەييارلاشمۇ بەسى مۇشكۈل ئىش!

ئابدۇللا قادىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بىر ھازا ئولتۇرۇپ قالغاندىن كېيىن دوستى ئابدۇللا ئىمىنغا قاراپ ۋەزمىن

هالدا سۆز باشلىدى:

— باشقىلارغۇ مەيلى، سىز ماڭا ئىزچىل مەدەت بېرىپ كېلىۋاتقان ئادەمغۇ! ماڭا ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ياردەمغۇ مۇھىم، لېكىن ئەڭ مۇھىمى روھىي جەھەتتىكى قوللاش، سىزمۇ مېنى چۈشەنمىسىڭىز باشقىلارنىڭ چۈشىنىشى مۇمكىنمۇ؟ مەن بانكا بىلەن ئالاقىلىشىپ قويدۇم، 35 مىڭ يۈەن قەرز بېرىدىغان بولدى. مۇشۇ پۇلنى مەبلەغ قىلىپ، ئايروپىلاننى ھەممە كىشى قايىل بولغۇدەك راۋۇرۇس بىر ئۇچۇرنەمەن! مۇشۇ تاپتا غۇلىچى تۇگەپ غېرىچى قالغاندا، ئازراقلا كۆچىسەم زەپەر دەرۋازىسىنىڭ ئىشىكىدىن ئۇچۇپ كىرىدىغانلىقىم مۇقىملىشىپ قالغاندا توختاپ قالسام قانداق بولىدۇ؟!

ئۇ بىر ئاز ھاياجانلىنىپ توختاپ دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— يېقىندا بىر ماتېرىيالدا كۆرۈشۈمچە، ئامېرىكا ئالەم ئۇچقۇچىلىرى 60 ـ، 70 ـ يىللاردا ئاي شارىغا 12 قېتىم چىقىپ، ئۇ يەردىن 382 كىلوگرام تاش ماتېرىيال ۋە تۇپراق ئېلىپ چۈشۈپ تەتقىق قىپتۇ. ئاي شارى بىلەن يەر شارىنىڭ ئارىلىقى 380 مىڭ كىلومېتىر كېلىدىكەن. ئالەمنى ئېچىپ پايدىلىنىش تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بۇ ئالىملارنىڭ مۆلچەرىچە، 2017 ـ يىلىغىچە ئاي شارى شەھىرىنى قۇرۇپ چىققىلى بولىدىكەن. بۇ گەرچە كىتابتا ئېيتىلغان سۆز بولسىمۇ، ئەمما ئىلىم-پەن، تېخنىكا ئۇچقانەدەك تەرەققىي قىلىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە بۇنى چوقۇم ئەملگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ. ئەمما بىزچۇ، قانداق قىلىۋاتىمىز؟ ئازراق قىينىچىلىققا ئۇچرىساقلا، ئىرادىمىزدىن يېنىۋالىمىز! ئامېرىكا-

لىقلار 90 يىل بۇرۇنلا ئايروپىلان ياساپ ئۇچقان، مانا ھازىر ئۇلار ئاي شارىغا يۇرۇش قىلىۋاتىدۇ. بىز بولساق يەردىمۇ ئوڭلاپ ماڭالمايۋاتىمىز. 90 يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە بىز ھېچبولمىسا، ئۇلارغا ئوخشاش ئۇزىمىز ئايروپىلان ياساپ، ئۇچۇشنى بولسىمۇ رويابقا چىقىرىپ باقايلى!

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى ئەتراپتىكىلەرنى بىر تەرەپتىن خىجىل قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن قاتتىق قايىللىقىنى قوزغىدى. ئابدۇللا ئىمىن دوستىنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ تۇرۇپ:

— بولدى دوستۇم، مەن روھىڭىزدىن يەنە بىر قېتىم تەسىرلەندىم، سىزنى ئاخىرغىچە قوللايمەن، بىزنى ئۇلۇغ ۋەتەنپەرۋەر شائىرىمىز ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ روھى يۆلەسۇن! — دېدى ۋە ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ شېئىرىنى دىكلاماتسىيە قىلىشقا باشلىدى:

ئوت ھارۋىسى بىلەن ياكى ھاۋا كېمە بىلەن،
يول يۇرۇش يۇرمەك يولىن تاپقانىڭكى.
چۆل ئارا غىچىڭلىتىپ، يول ئۈستىگە تىنماي سىيىپ،
ئارقىدا قالماق ھارۋىغا كالا قاتقانىڭكى.

. . . . . .

ئىلىم - پەنگە يۇرۇش قىلغان ئۇچار كۆكتە، ئۇزەر سۇدا،
مىنىشكە قوتۇر ئېشەك يوق، پىيادە قالغانىمىز باردۇر.

. . . . . .

باشقىلار كۆكتە ئۇچۇپ، سۇدا ئۇزۇپ كەتتى يىراق،
مەن مىسالى يالاڭ ئاياغ، دەسسەپ تىكەن ماڭارىمەن.

ئابدۇللا قادىر بۇ شېئىرنى ئاڭلاپ، — بۇ شېئىر دائىم ماڭا ئىلھام بېرىدۇ. «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى چوقۇم ئۇچۇرمىسام بولمايدۇ! — دېدى.

ئاز سانلىق مىللەتلەر ياسىغان تۇنجى ئايروپىلان

ئاۋغۇست ئېيى. تۆت تەرىپى تاغلار بىلەن ئورالغان، يەر شەكلى خۇددى كۆمتۇرۇپ قويغان قازانغىلا ئوخشايدىغان، «ئوت يۇرتى» دەپ ئاتالغان تۇرپان دىيارى ئىنتايىن ئىسسىق كەتكەنىدى. ھاۋا تېمپېراتۇرىسى 48 سېلسىيە گرادۇسقا، يەر يۈزىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 75 سېلسىيە گرادۇسقا يېتىدىغان بۇ قەدىمكى زېمىنىنىڭ بۇ يىلقى ئىسسىقىغا بۇ يەردە ئەزەلدىن ياشاپ كېلىۋاتقان كىشىلەرمۇ چىدىيالماي قېلىۋاتاتتى. كۈندۈزىنىڭ ئىسسىقى تۆگۈل، كېچىنىڭ ئىسسىقىمۇ جاننى ئالغۇدەك قاتتىق بولۇۋاتقان بۇ مەزگىلدە يۇرتتىكى قېرى - ياش، ئەر - ئاياللار ئېرىق بويلىرىدىكى سايىۋەن جايلارغا، كارىز تىلمىسىدىكى سالقىن بوش يەرلەرگە بېرىۋېلىشقانىدى. بۇ كۆرۈنۈش شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ 1922 - يىلى يازغان تۆۋەندىكى شېئىرىنىڭ دەل ئۆزى ئىدى:

نېمىدېگەن ئىسسىق، نېمىدېگەن دېمىق،
نېمىدېگەن تىنجىق تۇرپان كېچىسى.
بوغۇلدى نەپەس، بۇرۇقتۇم قەپەس،
تەرلىتەر چىپ - چىپ تۇرپان كېچىسى.

سايلاردىن سوقسا ئىسسىق شامالىلار،
يىغلار بۆشۈكتە تەرلەپ بالىلار.
ئەللەي ئېتىدۇ، بەزلەپ ئانىلار،
نېمىدېگەن تىنجىق تۇرپان كېچىسى.

تۇرار جىمىرلاپ كۆكتە يۇلتۇزلار،
باغلاردا سولغان گۈللەر - قۇندۇزلار.
يەلپۇگۈچ قولدا، زارلانغان سۆزلەر:
نېمىدېگەن تىنجىق تۇرپان كېچىسى.

جۇجەملەر گويا تامچىلىغان ياش،
يىغلاۋاتقاندەك يۈرتتا قېرى - ياش.
قاچان چىقاركىن، قۇياش ئېتىپ قاش؟
دەھشەت قاراڭغۇ، تۇرپان كېچىسى.

قاچان نۇر چېچىپ ئاتار ئالتۇن تاڭ،
ئاتامدىكىن دەپ، بولمىغىن ھاڭ - تاڭ.
سۇبھى يورۇدى، يورۇدى بۇ تاڭ،
بەرىبىر ئۆتەر تۇرپان كېچىسى.

چەكسىز كەتكەن يىپەك لېنتىدەك ئاسفالىت يولدا توۋ-
مۇز ئىسسىق دەستىدىن پەيدا بولغان ئېزىتقۇ ئالۇۋۇن كىشى-
لەرنى دەم تارتىپ كېتىۋاتقان ئەجدىھادەك تولغىنىپ تۇراۋ-
تى. دەل مۇشۇ ئالۇۋۇننىڭ ئىچىدە ئۇچىسىغا ئاق كوپتا،
كۆك رەڭلىك خوتەن ئەتلىسىدىن چىرايلىق، كەڭ ئېتەكلىك
يوپكا كىيگەن، ئارابوي، خۇش پېچىم چوكان ئون ياشلار
چامىسىدىكى بىر قىزنى يېتىلەپ، ئاستا چىقىپ كەلدى. بۇ
چوكان ئابدۇللا قادىرنىڭ ئايالى ئايشەمگۈل بولۇپ، ئۇ بىر
قانچە كۈن ئىلگىرى ئازراق ئوزۇقلۇق بىلەنلا چىقىپ كې-
تىپ، ئۆيگە قايتماي، ئايروپىلان ئۇچۇرۇش مەشىقى قىلى-
ۋاتقان يولدىشى ئابدۇللا قادىرغا تاماق ئېلىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇ قىزى رىزۋانگۈلنى ئەگەشتۈرۈپ، باغ ئارىلاپ، مۇنار يولىغا چىقىپ، ئۇچ چاقلىق كىرا موتسىكلىتىغا ئولتۇرۇپ شەھەرگە كىردى. ئاندىن كوچا ئاپتوبۇسى بىلەن يېڭىشەھەر بازىرىغا كەلدى. ئۇ بۇ يەردە يولدىشى مەشغۇلات قىلىۋاتقان سەئىد دېھقانغا كىرا ماشىنىسىنىڭ بار - يوقلۇقىنى سۈرۈشتۈردى. بۇ يەردىكى قاتناش ۋاستىلىرى سەئىد دېھقان دەپ ئاتىلىدىغان سايلىقنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ، ئايدىڭكۆل يېزىسىغا قاتنىسمۇ، ئۇ يەرگە بىۋاستە قاتنايدىغانلار ياكى يول يېرىم-مىغچە ئادەم سېلىۋالىدىغانلار يوق ئىدى. بەلكىم ئۇ ئۆزىنىڭ ئابدۇللا قادىرنىڭ ئايالى ئىكەنلىكىنى، يولدىشىنىڭ سايلىقتا ئايروپىلان ئۇچۇرۇش سىنىقى ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى ئېيتقان بولسا، ياخشى نىيەتلىك شوپۇردىن بىرەرسى چىقىپ ئۇنى مەنزىلگە ئاپىرىپ قويغانمۇ بولاتتى. بىراق، يولدىشىغا ئوخشاشلا ئۆزىنى كۆرسىتىشنى خالىمايدىغان ئايشەمگۈل قەتئىي نىيەتكە كېلىپ پىيادە مېڭىش قارارىغا كەلدى. ئۆزى ياخشى كۆرۈپ تۇرمۇش قۇرغان، ئوماق ئۇچ پەرزەنتىنىڭ ئاتىسى، ئۆزىنىڭ تايانچىسى، غەمخورچىسى بولغان، خەلقى ئۈچۈن بەدەل تۆلەۋاتقان يولدىشىغا قانچە قۇربان بەرسە ئەرزىيىتتى. ئايشەمگۈل نەچچە كۈندىن بېرى ئىسسىق تاماقسىز قالغان يولدىشىغا ئۆز قولى بىلەن ئەتكەن، ئۇ ياخشى كۆرىدىغان مەززىلىك پولونى ۋاقتىدا ئېغىز تەگكۈزۈش ئۈچۈن يول بويلاپ پىيادە يۈرۈپ كەتتى. بۇ يول دېمەككە ئاسان بولغىنى بىلەن تۆت - بەش كىلومېتىرغا يېقىن كېلىدىغان يول ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھاۋا ئىسسىق بولۇپ، سەئىددېھقانغا يېقىنلاشقانچە، پاناھلانغۇدەكمۇ سايە يوق تاقىر سايلىقتا مېڭىشقا توغرا كېلىۋاتاتتى. ئايشەمگۈل

ئىككى سائەتتىن ئارتۇقراق ماڭغاندىن كېيىن يول ئۈستىدە ئۇچرىغان كىشىلەردىن سۈرۈشتۇرۇپ، سەئىد دېھقان دەپ ئاتىلىدىغان سايغا يېقىنلاشقانلىقىنى بىلدى ۋە بىر تۆپىلىككە چىقىپ، ئەتراپقا نەزەر سالدى.

جەنۇبتا چەكسىز كەتكەن ساي، غەرب تەرەپتە يىلان باغرى تولغىنىپ ياتقان ئىدىقۇت تېغىنىڭ غەربىي قىسمى بولغان تۈزلۇق تاغ، شەرقى شىمالدا چەكسىز كەتكەن بوستانلىق. ئايشەمگۈل ئابدۇللا ۋە ئۇنىڭ يارەمچىلىرىنىڭ مۈشۈ ساي ئىچىدە ھەربىكەت قىلىۋاتقانلىقىنى مۆلچەرلەپ، تاشلىق ساي تەرەپكە قەدەم تاشلىدى. يەر، ئاسمان، تاشلار ئوت پۈركۈپ تۇرغان تومۇز ئىسسىقتا، ئىنسۇ جىن ۋە ھېچقانداق گىياھ بولمىغان سايلىقتا ئادەمنىڭ قانچىلىك بەرداشلىق بېرەلەيدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس ئەمەس. بۇ يەردە ئايشەمگۈلگە كۈچ ئاتا قىلىۋاتقىنى مۇھەببەت، يولدىشىغا بولغان سەمىمىي مۇھەببەت ئىدى. ئۇ تومۇز ئاپتاپنىڭ ئوتتەك كۆيدۈرۈشىگە، ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇققا بەرداشلىق بېرىپ، ھېرىپ قالغىنىغا قارىماي سايلىققا قاراپ مېڭىۋەردى. لېكىن، ئەمدىلا ئون نەچچە ياشقا كىرگەن مەسۇم قىز بۇ مۇشەققەتكە قانداق چىدىسۇن؟ ئەڭ ياماں يېرى سايلىقتىكى ئالۋۇننىڭ ئېزىقتۇرۇشى بىلەن ئۇلار يولدىن ئېزىپ قالدى ۋە ماڭا - ماڭا يەنە تۇرپان - توقسۇن تاشيولىغا چىقىپ قالدى. بۇ چاغدا بىچارە رىزۋانگۈلگە ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ ھەدەپ قەي قىلىشقا باشلىدى. دەل شۇ چاغدا ئېشەك ھارۋا ھەيدەپ شەھەر تەرەپكە كېتىۋاتقان بىر بوۋاي ئۇلارنى ھارۋىسىغا سېلىۋالدى:

— ھەي قىزىم، ئانا - بالا ئىككىلىرى بۇ يەردە نېمە

ئىش قىلىپ يۈرۈيدىلا؟ — دەپ سورىدى بوۋاي مۇلايىملىق بىلەن.

— ئۆزىلىرى ئاڭلىغان بولغىيتىلىمىكىن، قىزىمنىڭ ئاتىسى ئايروپىلان ياساپ، ئۇچۇشنى مەشىق قىلىش ئۈچۈن مۇشۇ سايغا كېلىۋاتقىلى نەچچە كۈنلەر بولدى، ئازراق ئۇزۇق بىلەنلا ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن. نەچچە كۈنگىچە قۇرۇق نان غاجىلاپ يۈرسە بولماس. شۇڭا، بۈگۈن ئۇ ياخشى كۆرىدىغان تاماقنى ئېتىپ، مىڭ بىر مۇشەققەتتە بۇ يەرگە كەلگەن ئىدۇق، بىراق نىشاندىن ئادىشىپ قېلىپ، دادىسىنى تاپالمىدۇق.

— ئۇنداق بولسا قىزىم، مەن ھارۋىنى قايتۇراي، سايىنىڭ ئىچىنى ئىزدەپ باقايلى، — دېدى بوۋاي ھۆرمەت ۋە كۆيۈنۈش ھېسسىياتى بىلەن.

— رەھمەت بوۋا، مەن باشقا بىر كۈنى كېلەرمەن. قىزىمغا ئىسسىق ئۆتۈپ قالغاندەك تۇرىدۇ، تېزرەك دوختۇرخانىغا ئاپارمىسام بولمىغۇدەك.

— بۇ گېپىڭىزمۇ توغرا قىزىم، ئۇ كىشى ئەر كىشى بولغاندىن كېيىن قورسىقىنى بىر ئامال قىلىپ تۇرار. بۇ كىچىك قىزىمغا يامان بوپتۇ، سىزنى تېزرەك دوختۇرخانىغا يەتكۈزۈپ قويايلى، — بوۋاي شۇنداق دېگىنىچە ئېشىكىنى دېۋىتتى.

ئايشەمگۈل يولدىشى ئابدۇللا بىلەن تۇرپان دارىلمۇئەللىمىدە بىرگە ئوقۇغان كۆڭۈللۈك چاغلىرىنى، مەكتەپنىڭ دەرەخلىك كوچىلىرىدا مۇھەببەتنىڭ تۇنجى لەززىتىگە چۆمۈلگەن رومانتىك مىنۇتلىرىنى ئەسلىگىنىچە شەھەرگە قاراپ

داق كىرىپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالدى. . .

****

ئابدۇللا قادىر زاپچاسلارنى ئالماشتۇرۇش، قايتا - قايتا سىناق قىلىش ئارقىلىق ئاخىرى «تۇرپان 1 -نومۇرلۇق» كىچىك تىپلىق ئايروپىلانىنى رەسمىي ئۇچۇش ئۆلچىمىگە يەتكۈزدى ۋە نەچچە مىڭلىغان تاماشىبىنىڭ ئالدىدا يەنە بىر قېتىم سىناق قىلىپ ئۇچۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. بۇ قېتىم ئايروپىلان 70 مېتىر ئېگىزلىكتە، 80 كىلومېتىر سائەتلىك سۈرئەت بىلەن 15 مىنۇت ئۇچۇپ، بىخەتەر ھالدا يەرگە قوندى.

ئابدۇللا قادىرنىڭ ئايروپىلان ياساپ ئۇچقانلىقى ئاخبارات ۋاستىلىرىدە تەشۋىق قىلىنغاندىن كېيىن جۇڭگو ئاۋىئاتسىيە مۇزېيى بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، ئابدۇللا قادىرغا بىر پارچە خەت ئەۋەتتى. ئۇلار خېتىدە ئابدۇللا قادىرنىڭ ئايروپىلانىغا يۇقىرى باھا بېرىپ: «ئايروپىلان كۆپ خىل تېخنىكىنىڭ، بىر قانچە خىل پەننىڭ يىغىندىسى. بۇ ئايروپىلان جۇڭگو تارىخىدا ئاز سانلىق مىللەتلەردىن تۇنجى بولۇپ ئۆزى لايىھىلەپ، ئۆزى ياساپ، ئۆزى ئۇچقان ئايروپىلان بولۇپ، بۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەقىللىق، ئىستېداتلىق، جاپادىن قورقمايدىغان مىللىي روھىنىڭ ئىپادىلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ ناھايىتى زور تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە» دەپ يازغانىدى. ئابدۇللا قادىر مۇزېيدىكىلەر بىلەن تېلېفوندا كۆرۈشكەندە، ئۇلار بۇ ئايروپىلانىنى جۇڭگو ئاۋىئاتسىيە مۇزېيىغا قويۇلسا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇنجى ئايروپىلانى سۈپىتىدە مىللەتنىڭ روھىغا ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئايروپىلانىنى ئۆزلىرىگە سېتىپ بېرىش ئۈمىدىنىڭ

بار - يوقلۇقىنى سوربدى. بىر پۈتۈن مىللەتكە ۋەكىللىك قىلىدىغان مۇشۇنداق بىر مۆجىزە خاراكتېرلىك ئىجادىيەتنى ئۇلارغا پۈلغا ساتسام قانداق بولىدۇ؟ ياق، پۈلغا سېتىشقا بولمايدۇ، ئالدىمىزدا شياڭگاڭنىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كېلىشىدەك زور ئىش تۇرۇپتۇ، مەن بۇ ئايروپىلاننى تۇرپاندىكى 530 مىڭ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ، شۇنداقلا پۈتكۈل ئۇيغۇر خەلقىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شياڭگاڭغا بولغان ئىگىلىك ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشىگە سۈنغان سوۋغىسى سۈپىتىدە ئاۋئىاتسىيە مۇزېيىغا ھەقسىز تەقدىم قىلاي. مۇشۇنداق قارارغا كەلگەن ئابدۇللا قادىر ئايروپىلاننى قايتا بىر قۇر رېمونت قىلىپ، ئايروپىلان گەۋدىسىگە «7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى» دېگەن خەتلەرنى چۈشۈرۈپ پۈتتۈردى. بۇ چاغ 1997 - يىلى 6 - ئايغا ئۇلىشىپ قالغانىدى.

مىلادىيە 1997 - يىلى 6 - ئاينىڭ 13 - كۈنى، بۇگۈن بەشكوچىنىڭ غەربىگە جايلاشقان ئابدۇللا قادىرنىڭ ھويلىسى ئادەم بىلەن لىق تولغانىدى. بۇ كىشىلەر شياڭگاڭنىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كېلىشىگە تەقدىم قىلىنىدىغان ئۇلۇغ سۈۋغات «تۇرپان 1 -نومۇرلۇق» ئايروپىلاننى ئۇزىتىش ئۈچۈن بۇ يەرگە جەم بولغانىدى. چوڭ كىشىلەر ھەۋەس ۋە قايىللىق ئىلكىدە ئايروپىلان ھەققىدە بەس - مۇنازىرە قىلىشسا، بالىلار چوڭقۇر ھاياجان ۋە قورۇنۇش ئىلكىدە ئايروپىلاننى ئاستا تۇتۇپ باقاتتى. شۇ ئاردا ئابدۇللا قادىرنىڭ بىرگە ئويناپ چوڭ بولغان دوستى، ھازىرقى ئۇزۇمچىلىك يېزىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاھارجان سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ئابدۇللا قادىرنىڭ ئايروپىلان ياسىغانلىقى ناھايىتى ئۇلۇغ ئىش، بۇ يېزىمىزنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى مەدەنىيلىك

قۇرۇلۇشىدىكى زور ئىش بولۇپلا قالماستىن، بەلكى دۆلىتىمىزدىكى 50 نەچچە ئاز سانلىق مىللەتنىڭ، بولۇپمۇ ئۇيغۇر مىللىتىمىزنىڭ ھاياتىدىكى تارىخىي نامايەندە، ئۆچمەس مۆجىزات. بىز ئايروپىلان ياساش ئۇچۇن ئۆزىنىڭ ھاياتىنى بېغىشلىغان ئەقىل - ئىدراكلىق، جىگەرلىك ئوغلانىمىز ئابدۇللا قادىردىن، ئۇنىڭ ئۇلۇغ روھىدىن پەخىرلىنىمىز. ئۇنى ھۆرمەتلەيمىز، قەدىرلەيمىز. ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ئابدۇللا قادىرنىڭ قورقماس، ئېگىلمەس - سۇنماس روھىدىن، يۇكسەك غەيرىتىدىن، ئۇزلۇكسىز تىرىشىپ ئۆگىنىشتەك خىسلىتىدىن ئىلھام ئېلىپ، كۇنسېرى يۇقىرى ئۆرلىشىنى ئۇمىد قىلىمىز.

قاھارجانىڭ سۆزى تۇگىشى بىلەن ھويلىدىكى چوڭ - كىچىك، قېرى - ياش ھەممەيلەن گۇلدۇراس ئالقىش ياڭرىتىپ، ئابدۇللا قادىرنى قۇتلۇقلىدى. چاۋاك بېسىلغاندىن كېيىن ئۇچىسىغا ئاق كۆينەك، كۇل رەڭ ئىشتان، بېشىغا كەشتىلەنگەن دوپپا كەيگەن ئابدۇللا قادىر سۆز قىلدى. ئۇنىڭ ئاۋازى گەرچە بوش چىققان بولسىمۇ، ھەممەيلەن دىققىتىنى يىغىپ ئاڭلاۋاتقان بولغاچقا، يەنىلا ئوچۇق ئاڭلىنىپ تۇراتتى:

— قېرىنداشلىرىم! ئەڭ ئالدى بىلەن ماڭا مەدەت بەرگەنلىكىڭلارغا، قوللىغانلىقىڭلارغا چىن يۈرىكىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن! ھەممەيلەننىڭ خەۋىرىدە بولسا كېرەك، مەن كىچىكىمدىن تارتىپ ئايروپىلانغا قىزىقاتتىم. يېقىنقى 11 يىلدىن بۇيان مەن ئىزچىل تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، 30 نەچچە قېتىم سىناق قىلىش ئارقىلىق، 70 مىڭ يۆەنگە يېقىن چىقىم قىلىپ، ئاخىرى «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق»

ئايروپىلاننى ياساپ پۈتتۈرۈپ، مۇۋەپپەقىيەتلىك سىناقتىن ئۆتكۈزدۈم. دۆلەتلىك ئاۋىئاتسىيە مۇزېيى بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، بۇ ئايروپىلانغا يۇقىرى باھا بەردى، ئاۋىئاتسىيە مۇزېيىنىڭ باشلىقى ئالايىتەن ماڭا تېلېفون بېرىپ، ئايروپىلاننى مۇزېيغا قويۇش خىيالىنىڭ بارلىقىنى، ئايروپىلاننى ئۆزلىرىگە سېتىپ بېرىشكە قوشۇلىدىغان ياكى قوشۇلمايدىغانلىقىنى، ئايروپىلانغا قانچە باھا قويىدىغانلىقىنى سورىدى. ئۇلارنىڭ ئېيتقىنىدەك بۇ ئايروپىلان ھەقىقەتەن ئۇلۇغ مىللىي روھنىڭ ئىپادىلىنىشى بولسا، بۇ خىل روھنى قانداقمۇ پۇل بىلەن ئۆلچىگىلى بولسۇن؟! ئۇلار ئايروپىلانىمىزغا يۇقىرى باھا بېرىپ، ئۇنى دۆلەتلىك مۇزېيىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئىپتىخارى سۈپىتىدە مەڭگۈ ساقلاشنى، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ساياھەتچىلەرگە كۆرسىتىشنى، تونۇشتۇرۇشنى نىيەت قىلىۋاتسا، مەن مۇشۇنداق خاسىيەتلىك ئىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ئايروپىلاننى پۇلغا ساتسام قانداق بولىدۇ؟! شۇڭا، مەن كۆپ ئويلىنىش ئارقىلىق ئون نەچچە يىللىق قان - تەرىم، نەچچە ئون مىڭ يۈەن ئىقتىسادىي بەدىلىم سىڭگەن بۇ ئايروپىلاننى دۆلەتكە ھەقسىز تەقدىم قىلىش، بۇ ئارقىلىق خەلقىمىزنىڭ شەخسىيەتسىز روھىنى يەنە بىر قېتىم نامايان قىلىش قارارىغا كەلدىم. مانا بۇگۈن بۇ ئىش ئەمەلگە ئېشىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ. مەن بۇ يەردە مېنى تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن، قوللىغان ۋەتەنگە، ئانا تۇپراققا، ئاتا - ئانا، ئۇستازلىرىمغا، دوست - ياران، شاگىرتلىرىمغا يەنە بىر قېتىم ئېھتىرام بىلدۈرىمەن.

ئابدۇللا قادىرنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەن كۆپچىلىك يەنە بىر قېتىم گۈلدۈراس ئالقىش ياغدۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئاپىرىن

ئوقۇشتى.

ئارقىدىنلا قىزغىن ئۇزىتىش سادالىرى ئىچىدە ئايروپىلان ئاستا قوزغالدى. چوڭ يولغا چىققاندا ئايروپىلان يىغىنچاق قىلىپ، ماشىنىغا جايلاشتۇرۇلۇپ، داخىيەن پويىز ئىستانسىسىغا يولغا سېلىندى.

ئابدۇللا قادىر «ئاۋئاتسىيە مۇزىيىغا تەقدىم قىلىش» دېگەن سۆزنىڭ كەينىگە نۇرغۇن ئاۋارىچىلىكلەرنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. ئەلۋەتتە، ئايروپىلان ھەقسىز تەقدىم قىلىنىدىغان بولغاچقا، ئايروپىلاننى ئېلىپ كېتىش ئىشىغا مۇزىي ئىگە بولسىمۇ بولاتتى. بىراق، ئابدۇللا قادىرنىڭ مۇزىيدىكىلەرگە بۇنداق دېيىشكە غۇرۇرى يول قويمىدى. ھەقسىز بولغانكەن، باشتىن - ئاخىر خالىس بولۇشى كېرەك، دەپ ئويلىغان ئابدۇللا قادىر 500 يۈەنگە ماشىنا كىرا قىلىپ، ئايروپىلاننى داخىيەن ۋوگزالىغا ئېلىپ چىقتى. لېكىن، ۋوگزالدىكىلەر بۇنداق نەرسىنى توشۇپ باقمىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن مەخسۇس بىر ۋاگون ئاجرىتىش لازىملىقىنى، ۋاگوننى ئۆزلىرىنىڭ تەستىقلىيالمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ ئايروپىلاننى ياغاچ سانduqqa قاچىلاپ ئوراش لازىملىقىنى ئېيتتى. ئابدۇللا قادىر داخىيەن ۋوگزالىغا، تۇرپان ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمىگە، ئۇرۇمچى تۆمۈريول ئىدارىسىگە، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىشخانىسىغا نەچچە ئون قېتىم بېرىپ كەلدى. بەزىدە «ھەقسىز تەقدىم قىلىمەن دەۋاتساممۇ نېمە تۈگىمىگەن ئاۋارىچىلىك» دەپ، ئۆز - ئۆزىگە ئاچچىقلاپ كېسىلىپ كېتەتتى. ۋاقىت 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگە بارغانچە قىستاپ كېلىۋاتاتتى. ئابدۇللا قادىر 'گەرچە ئايروپىلاننى

ۋاگونغا قاچىلاش ئىجازەتنامىسىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، كىرا ھەققى جەھەتتە قىلچىمۇ ئېتىبارغا ئېرىشەلمىدى. ئابدۇللا قادىر تۆمۈر يول ئىدارىسىدىكى خادىملارغا بۇ ئىشنىڭ ئەھمىيىتىنى، ئۆزىنىڭ قىينىچىلىقىنى قانچە چۈشەندۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار دۆلەتكە ھەقسىز تەقدىم قىلىش بەلەن كىرا ھەققىنىڭ ئايرىم - ئايرىم ئىككى ئىش ئىكەنلىكىنى، كىرا ھەققى تۆلەنمىسە، ھېچقانداق نەرسىنى يۆتكەشكە بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ تۇرۇۋالدى. دەل مۇشۇ ئايروپىلان ئۇچۇن پۇتكۇل ئىقتىسادىنى سەرپ قىلىپ، قاقسەنەم بولۇپ كەتكەن، بوينىغىچە قەرزگە بوغۇلغان ئابدۇللا قادىردا نەدىمۇ كىرا ھەققىگە تۆلىگۈدەك ئون نەچچە مىڭ يۈەن پۇل بولمىسۇن؟ ئابدۇللا قادىرنىڭ بېشى قېتىپ تۇرغاندا بەختكە يارىشا بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان تۇرپان ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى مۇھەممەت رەجەپ دەرھال مالىيە ئىدارىسىغا تېلېفون بېرىپ، بۇ پۇلنى ھەل قىلىپ بېرىشنى ئورۇنلاشتۇردى. مالىيە ئىدارىسىنىڭ مەسئۇلى ياسىن روزى ئاكا مەرىپەتپەرۋەر، غۇرۇرلۇق كىشى بولۇپ، ئۇ بۇ ئىشقا ئەستايىدىل قاراپ، ئابدۇللا قادىرغا تېزلا 17 مىڭ يۈەن پۇلنى ھەل قىلىپ بەردى. شۇنداق قىلىپ، «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» ئايروپىلان 6 - ئاينىڭ 23 - كۈنى بېيجىڭغا قاراپ «يولغا چىقتى». بۇ كۈنى سەھەردىن باشلاپلا تەرلەپ - پىشىپ كەتكەن ئابدۇللا قادىر ۋە ئۇنىڭ يارەمچىلىرىدىن ئۆمەر قۇربان، ئابلىمىت ئۇستا، ئابدۇراخمانجانلار داخىيەن پويىز ئىستانسىسىدا ئۇزاپ كېتىۋاتقان ۋاگونلارغا قاراپ، خۇددى جانجىگەر قېرىندىشىنى يولغا سېلىپ قويغاندەك قايغۇ ئىچىدە قول پۇلاڭلىتىپ قالدى.

ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپ 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى بېيجىڭدىن كىشىنى خۇشاللاندۇرىدىغان خۇش خەۋەر كەلدى. 1997 - يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى تاڭ سەھەردە جۇڭگو ئاۋىئاتسىيە مۇزېيى مەملىكىتىمىز بويىچە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىن چىققان ئىقتىدارلىق پەن - تېخنىكا خادىمى ئابدۇللا قادىر ياسىغان «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى شياڭگاڭنىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كېلىشىنى تەبرىكلەش سۇۋغىسى سۈپىتىدە خۇشاللىق بىلەن تاپشۇرۇپ ئالدى. دۆلەتلىك ئاۋىئاتسىيە مۇزېيى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىن چىققان بۇ بىردىنبىر ئايروپىلان ياسىغۇچىنى مۇزېينىڭ ئالاھىدە مەسلىھەتچىلىكىگە تەكلىپ قىلدى.

ئۇزاق ئۆتمەي ئابدۇللا قادىر مۇزېينىڭ تەكلىپنامىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا دەسلىپىدە نەچچە ئون پارچە، كېيىن نەچچە يۈز پارچە تەبرىك، خەت - ئالاقە تاپشۇرۇپ ئالدى. خەتلەرنىڭ مەزمۇنى بىر - بىرىدىن چوڭقۇر، بىر - بىرىدىن مەنىلىك، بىر - بىرىدىن قىزغىن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا ئابدۇللا قادىرنىڭ روھىغا ئاپىرىن ئوقۇشقان، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا مەدەت بەرگەنىدى. خەتلەرنىڭ بەزىلىرى ھەۋەسكارلاردىن كەلگەن بولسا، بەزىلىرى ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىدىن، ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن، بەزىلىرى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن كەلگەنىدى. ھەتتا ياش قىزلاردىن كەلگەن، شېرىن - شەربەت سۆزلەر بىلەن تولغان خەتلەرمۇ بار ئىدى. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى دېڭىز ئارمىيە قىسمى ئۇچقۇچىلار ئىنستىتۇتىدىكى ۋاڭ مىڭ مۇنداق يازغانىدى:

ئابدۇللا مۇئەللىم، ياخشىمۇ سىز!

مەن ئالدى بىلەن سىزنى ۋە سىزنىڭ «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» ناملىق ئايروپىلانىڭىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالىدا كۆكتە پەرۋاز قىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن. سىزنىڭ ئىلىم - پەنگە بولغان چەكسىز قىزغىنلىقىڭىز ۋە مۇۋەپپەقىيىتىڭىزدىن مەن قاتتىق تەسىرلەندىم ۋە ھاياجانلاندىم.

مەن بىر ئايروپىلان ھەۋەسكارى ئېنىقراق ئېيتقاندا بىر ئۇچقۇچى. مەن ئوقۇتقۇچىمنىڭ يېتەكچىلىكىدە تەخمىنەن 100 سائەتكە يېقىن ئۇچتۇم. ھەر قانداق ئادەم قەتئىي ئىرادە بىلەن ئۆگەنگەندىلا ۋە ئۆزلۇكسىز يېڭىلاش، ئۆزگەرتىش ئېلىپ بارغاندىلا، كۆزلىگەن نىشانغا يېتەلەيدىكەن. مەن بۇنى سىزنىڭ ئەمەلىيىتىڭىزدىن ھېس قىلدىم. مەن سىزنىڭ كېيىنچە تۇرپان يىپەك يولى ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبى قۇرۇش پىلانىڭىزنى قىزغىن قوللايمەن، بۇ بىر ياخشى تۇرۇشنىڭ گۈزەل زېمىن، مەن شىنجاڭغا بېرىپ سايا‌ھەت قىلىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن، شۇنداقلا سىزنىڭ ئوقۇغۇچىڭىز بولۇشنى، ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبىنىڭ مېھمىنى بولۇپ، شىنجاڭنى چۈشىنىشنى خالايمەن.

مۇبادا سىز بۇنىڭدىن كېيىنكى ئايروپىلان تەنتەقاتى جەريانىدا نېمە قىيىنچىلىققا ئۇچرىسىڭىز سىزگە چىن يۈرەكتىن بىلەن ياردەم قىلىشقا تەييارمەن. چۈنكى، مەن ئاۋىئاتسىيە، ھاۋا قاتىنىشى نەزەريىسى جەھەتتە نىسبەتەن سىستېمىلىق تەربىيە ئالغان ۋە ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزگەن. ئېھتىمال سىزنىڭ تەنتەقات خىزمىتىڭىزگە قارىتا ئەھمىيەتلىك تەكلىپلەرنى بېرەلىشىم مۇمكىن. ئەلۋەتتە بۇ جەھەتتە مەن ھەقسىز مۇلازىمەت قىلىشنى خالايمەن.

گۇاڭجۇدىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

لى لىشىئەن ئۆز خېتىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ:

ئابدۇللا مۇئەللىم ياخشىمۇ سىز! مەن بىر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، مەنمۇ كىچىكىمدىن باشلاپلا ئايروپىلانغا قىزىقاتتىم. سىزگە ئوخشاش ئايروپىلان ياساشنى، ئۆزۈم ھەيدەپ ھاۋا بوشلۇقىدا ئۇچۇشنى ئارزۇ قىلاتتىم. مەندە قەتئىي ئىراده بولسىمۇ، بۇ جەھەتتە ھېچقانداق بىلىمىم يوق. بىر كۈنى چۈشلۈكى تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇپ، تېلېۋىزوردىن سىزنىڭ ئايروپىلان ياساپ بوشلۇقتا پەرۋاز قىلغانلىقىڭىزنى كۆرۈپ قاتتىق ھاياجانلاندىم ۋە خوشال بولدۇم. تەسىرلىنىپ دەرھال قولۇمغا قەلەم ئالدىم. ئابدۇللا مۇئەللىم ئارىمىز شۇنچە يىراق بولسىمۇ، مېنى ئوقۇغۇچىلىققا قوبۇل قىلسىڭىز، ماڭا يېتەكچىلىك قىلسىڭىز. مېنى ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەپ بەرسىڭىز مەنمۇ كىچىك تېپتىكى ئايروپىلانلارنى ياساپ باقسام. سىز شۇنچە يىراقتىكى بىر ئوقۇغۇچىغا ئۇستاز بولۇشنى خالامسىز؟

مەملىكىتىمىزدىكى ئاھالىسى ئەڭ كۆپ بولغان، ئۆلكە دەرىجىلىك شەھەر چۈڭچىڭدىن، قېرىنداش تۈجيا مىللىتىدىن بولغان بىر ياش ئۆز خېتىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ:

سىزنىڭ ئۆز قولىڭىز بىلەن 11 يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ ياساپ چىققان ئايروپىلانىڭىز بىلەن ئۇچقانلىقىڭىزدىن خەۋەر تېپىپ، بەكمۇ ھاياجانلاندىم ۋە تەسىرلەندىم. مەن بىر ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان ياش بولۇش سۈپىتىم بىلەن سىزنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن، سىزگە ئاپىرىن ئوقۇيمەن. بۇ تۆھپە يالغۇز سىزنىڭ، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ شەرىپى بولۇپلا قالماستىن بەلكى، مەملىكىتىمىزدىكى بارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ شان - شەرىپى. بىز سىزدىن

پەخىرلىنىمىز، ئۆگىنىمىز. پۈرسەت بولسا شىنجاڭغا بې-رىپ شىنجاڭنى، جۈملىدىن سىزنى زىيارەت قىلىشنى خالاي-مىز. سىزنىڭمۇ يۈرتىمىزغا كېلىپ مېھمان بولۇپ كېتىشى-ڭىزنى چىن يۈرىكىمىزدىن ئارزۇ قىلىمىز...

ئابدۇللا قادىر بۇ خەتلەرنى تاپشۇرۇپ ئالغىنىدا ئۆزىنى يېنىكلەپ قالغاندەك، نەچچە يىللىق ھاردۇقى بىراقلا چىقىپ كەتكەندەك ھېس قىلدى. قىلىۋاتقان ئىشىغا بولغان ئىشەن-چىسى تېخىمۇ ئېشىپ، يەنىلا ئۆزىنى چۈشىنىدىغان، قول-لايدىغان ئادەملەرنىڭ كۆپلۈكىدىن قاتتىق تەسىرلەندى. ئۆ-زىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن ئانا زېمىنغا، يارەم قولىنى سۇنغان بارلىق ياخشى نىيەتلىك كىشىلەرگە ئۇنسىز رەھمەت ئېيتىش بىلەن بىرگە، ئۆزىنى مەسخىرە قىلغان، ھاقارەت قىلغان، تەنقىداتىغا پۇتلىكاشاڭ بولغان كىشىلەرگىمۇ رەھ-مەت ئېيتتى. چۈنكى، كېيىنكى خىلدىكى كىشىلەرنىڭ پىت-نە - پاساتلىرىغا جاۋاب قايتۇرۇش ئىرادىسى ئابدۇللا قادىر-نىڭ مۇڭەپپەقىيەت قازىنىشىغا پەلەمپەي بولغان ئەمەسمۇ؟

لېكىن، ئابدۇللا قادىر بۇنىڭلىق بىلەن مەغرۇرلىنىپ قالمىدى. ئابدۇللا قادىرنىڭ خاراكتېرىدە مەغرۇرلىنىپ قا-لىدىغان، تەكەببۇرلۇق قىلىدىغان، بوشىشىپ قالىدىغان مە-جەزلەرمۇ ئەسلا يوق ئىدى. ئابدۇللا قادىردا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان، ئىختىيارسىز قايىل قىلىدىغان شۇنداق بىر ئالاھىدىلىك بار ئىدىكى، ئۇ ئەزەلدىن بىر ئىشقا بوشىشىپ قالغان، چۈشكۈنلىشىپ باققان ئەمەس ئىدى. ئۇ مەيلى بې-شىغا تاغ يىقىلسىمۇ، ئۆزىنى ئازادە تۇتۇشنى، خۇشال كۆ-لۈشنى بىلەتتى. ھەر قانداق پىتنە - پاسات، ھاقارەتلەر ئۇنىڭ روھىنى چۈشۈرەلمەيتتى. ئابدۇللا قادىر ئۇيغۇر جەم-

ئىيىتىدىكى كىشىنى ئەڭ خاراب قىلىدىغان قۇرۇق سۆز، يوقىلاڭ بەتنام، چاكىنا غەيۋەتلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئەڭ كۆپ ئۇچرىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بۇ ھۇجۇملارنى ئەملىي ھەر-ىكىتى، نەتىجىسى، ئىرادىسى بىلەن مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا مەغلۇپ قىلدى. ئۇ نەچچە ئون مىڭ يۈەن قەرز، ئېغىز خىزمەت، تەتقىقات بېسىمى، كەينى - كەينىدىن بولۇۋاتقان ئوڭۇشسىزلىق ئىچىدىمۇ شۇنچىلىك خاتىرجەم، ئۇمىدۋار، ئەستايىدىل ھالدا ئۆز ئىشىنى داۋاملاشتۇردىكى، كىشىلەر ئۇنىڭغا قايىل بولماي تۇرالمىدى. كىشىلەر دائىم ئۇنىڭ كۆلۈمسىرەپ تۇرغانلىقىنى، ھەر قانداق كىشىگە ناھايىتى قىزغىن، ئوچۇق - يورۇق مۇئامىلە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرەتتى. ئۇ ھازىرغا قەدەر مۇشۇ خىل مىجەز بىلەن تىنىم تاپماي ئىشلەپ، ئاددىي - سادىدا ئەمما ئەركىن - ئازادە، ئوچۇق - يورۇق ياشاپ، تەتقىقاتىنى داۋاملاشتۇرىۋەردى. تاشقى مۇھىتنىڭ بېسىمىغا ئۇچرىمايدىغان، ناھايىتى ئاز سانلىق ئادەملەردىلا بولىدىغان، خۇددى تاشقا ئوخشاش مەز-مۇت، بەردەم، سوغۇق قان بۇ خىل خاراكتېر ئابدۇللا قادىرنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىدىكى ئەڭ مۇھىم ئەڭگۈش-تەر ئىدى.

1999 - يىلى 7 - ئايدا، ئابدۇللا دۆلەتلىك ئاۋىئاتسىيە مۇزېيىنىڭ تەكلىپى بىلەن بېيجىڭغا بېرىپ، بۇ يەردە مۇ-زېيغا قويۇلغان شەخسلەر ياسىغان بىردىنبىر ئايروپىلاننى، ئاز سانلىق مىللەتلەر تۇنجى ياسىغان ئايروپىلاننى، يەنى ئۆزىنىڭ ئايروپىلاننى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. مۇزېيدىكىلەر ئۇنىڭغا، ئېكسكۇرسىيىچىلەرنىڭ بۇ ئايروپىلاننى بىر ئۆي-غۇرنىڭ ياسىغانلىقىنى بىلگىنىدە ھەيران قالغانلىقىنى، ئۇ-

نىڭ نامىنىڭ تارىخ بېتىگە پۈتۈلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئابدۇللا قادىر مۇشۇنداق ئەھۋالدا يەنىمۇ تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، خەلقنىڭ ئۆزىنى ئۇلۇغلىغانلىقىغا، ھۆرمەتلەنگەنلىكىگە ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن جاۋاب قايتۇرۇش ئىرادىسىگە كەلدى. ئۇ بۇ جەھەتتە قاتتىق ئويلىنىپ، شىنجاڭنىڭ جۇملىدىن تۇرپاننىڭ ئەمەلىيىتىگە ماس كېلىدىغان، ھەم يېزا ئىگىلىكىگە، ھەم ساياھەتچىلىككە ئىشلەتكىلى بولىدىغان، ئىلگىرى ياساپ مەلۇم باسقۇچقا ئاپىرىپ قويغان «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى ياساش، ھەممە كىشى قايىل بولغۇدەك تولۇق مۇڭەپپەقىيەتلىك ئۇچۇش قارارىغا كەلدى.

بېسىمدىن تاۋلانغان ئىرادە

ئەلۋەتتە، ئايروپىلاننى مۇزبېيغا قويۇپ قويۇش بىلەنلا ئىش پۈتمەيتتى. ئابدۇللا قادىر ئۆزىمۇ «بىر قېتىملىق مۇۋەپپەقىيەت مەڭگۈلۈك مۇۋەپپەقىيەتتىن دېرەك بەرمەيدۇ. قانچىلىك بەدەل، قۇربان بېرىشتىن قەتئىينەزەر، ھەممە كىشى قايىل بولىدىغان، تېخىمۇ يىراقتا، يەنىمۇ ئېغىزگە ئۇچالايدىغان ئايروپىلاننى ياساپ چىقالىشىم كېرەك» دەپ ئويلايتتى. شۇ نىيەتكە كەلگەن ئابدۇللا قادىر ئىككىنچى ئايروپىلاننى ياساشقا تۈتۈش قىلدى. ئۇ ئەمدىلا تۆلەپ بولغان 35 مىڭ يۈەن قەرزنىڭ ئۈستىگە ئۆز مەكتىپى ۋە بانكىدىن، دوستلىرىدىن بولۇپ يەنە 30 مىڭ يۈەن قەرز ئېلىپ ئىشقا كىرىشتى، ئالدى بىلەن نۇرغۇن ئۇقۇشۇش، ئالاقىلىشىش ئارقىلىق، 25 مىڭ يۈەنگە بىر دانە ئايروپىلان ماتورى سېتىۋالدى. ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ مائاشى ئارانلا 1000 يۈەندىن ئاشىدىغان، مۇشۇ مائاش بىلەن ئالتە جانلىق بىر ئائىلىنى باقىدىغان ئابدۇللا قادىر ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ يەنە بىر قېتىملىق زور ئىقتىسادىي بېسىم ئىدى. ئابدۇللا قادىر چىشىنى تېخىمۇ مەھكەم چىشلەپ، تاشقى مۇھىتنىڭ ھەر قانداق تەسىرى بىلەن كارى بولماي، ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەتتى. ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا سارىيىدىن جۇرئەت ئەپەندىم، ئۇرۇمچى شۇيمىگۇ رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەتچىسى، ئۇرۇمچى ئاۋائاتسىيە كۇلۇبىنىڭ مەسلىھەتچىسى جىن لياڭ ئەپەندى قاتارلىق كىشىلەر ئابدۇللا قادىرنىڭ روھىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ ماتېرىيال

سېتىۋېلىش، ئالاقىلىشىش ئىشلىرىغا يېقىندىن ياردەم بەر-
دى. جۇرئەت ئەپەندىم ئۇنىڭغا ئىشتىن چىققان چوڭ پلانىر-
دىن بىر نەچچىنى ھەقسىز تەقدىم قىلدى.

ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئۆزلۈكسىز بېسىپ كىلىۋاتقان تەنقىدات خىراجىتى مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئاب-دۇللا قادىر دوستلىرى ۋە ياخشى نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ ئىلھاملاندۇرۇشى بىلەن «تۇرپان ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبى» قۇ-رۇشنى ئىلتىماس قىلىپ، تەستىقلاشقا ئېرىشتى، شۇنداقلا دەسلەپكى قەدەمدە ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبىنىڭ ئورنى، كۆلىمى، سايامەت لىنىيىسى قاتارلىقلارنى بېكىتىپ، سخېمىسىنى سىزىپ چىقتى. ئۇنىڭ پىلانى بويىچە ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبىنىڭ ئورنى ئىدىقۇت تېغىنىڭ باغرىدىكى سىرلىق بۇلاقنىڭ تەخ-مىنەن بىر چاقىرىم جەنۇبىدا بولۇپ كۆلىمى 100 مو ئەترا-پىدا بولسا بولاتتى.

ئۇ ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبى ۋە كۇلۇب ئارقىلىق يولغا قويۇ-لىدىغان تۇرلەرنى ئويلىغىنىدا بىردىنلا ھاياجانلىنىپ، كۆز ئالدىدا گۈزەل بىر مەنزىرە نامايان بولدى. نەچچە كېچە كىرپىك قاقماي، كۇلۇبنىڭ ئىستىقبالى ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدى. «تۇرپان تارىخى ئۇزۇن، قەدىمكى مەدەنىيەتلىك يۇرتلارنىڭ بىرى، - دەيتتى ئابدۇللا قادىر ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ، — شۇڭا ئالىملار تۇرپاننى «ئۇستى ئوچۇق مۇ-زېي» دەپ ئاتايدۇ. تۇرپاندا مەملىكەت، ئاپتونوم رايون دەرە-جىلىك نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىق ئو-رۇنلىرىدىنلا ئون نەچچىسى بار. نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بولغان يارغول قەدىمكى شەھىرى، ئىدىقۇت قەدىمكى شەھىرى، بېزەكلىك مىڭئۆيى، ئاستانە قەدىمكى قەبرىستان-

لىقى، ئۇيغۇر مېمارچىلىقىنىڭ يۈكسەك ئابىدىسى بولغان سۇلايمان ۋاڭ مۇنارى، تۇرپان خەلقىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى- نىڭ جەۋھىرى، سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى تارىخىدىكى مۆ- جىزە كارىزلار، قۇيۇق رېۋايەت تۈسىگە، ئاجايىپ ساماۋى كۆرۈنۈشكە ئىگە بولغان، يېلىنجاۋاتقان مەشئەلگىلا ئوخشاي- دىغان ئىدىقۇت تېغى، جەننەت كەبى ساپ ھاۋالىق، گۈزەل مەنزىرىلىك بۈيلۈق قاتارلىقلار دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىغا مەشھۇر بولغاچقا، يىللاردىن بۇيان بۇ جايلار نەچچە ئون مىڭلىغان، يۈز مىڭلىغان سایاھەتچىنى كۈتۈۋېلىۋاتىدۇ. تۇرپان ۋىلايىتىمۇ بۇ ئەۋزەللىكتىن پايدىلىنىپ، سایاھەتچە- لىكنى تۈۋرۈك كەسىپ قىلىپ بېكىتىپ، سایاھەت مۇھىتە- نى ئۈزلۈكسىز ياخشىلاپ، سایاھەتچىلىكنى كىرىمنى ئاشۇ- رۇشتىكى ئاساسلىق مەنبەگە ئايلاندۇردى. يەنە تۇرپاننىڭ ئۈزۈمى، قوغۇنى، پاختىسى دۇنياغا داڭلىق. بۇ ھەقتە چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن بىر شائىر:

ياپيېشىل تەك شۇڭلىرى لەمپىنى لىق قاپلىغان،
سانجاق - سانجاق ئۇنچە - مارجان مەرۋايىتتەك چاقنىغان.
ئۈزۈمى تاتلىق ئىكەن لىزىنىڭمۇ تەمىدىن،
غەربىي يۇرتتا ھەممە مىللەت مۇشۇ تەمنى ساقلىغان.

دەپ يازغان. دېمەك، مەن ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبىنى رەسـ- مىي ئىشقا كىرىشتۇرۇپ، ئايروپىلاندا ھاۋا بوشلۇقى لىنـ- يىسى ئاچالىسام، «ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز» قۇيغاندەك تۇرپاننىڭ سایاھەتچىلىكىگە يېپىيىڭى بىر مەزمۇن قوشۇل- غان، تۇرپاننى دۇنياغا تونۇتۇش جەھەتتە بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇپ، ئەجدادلىرىمغا ھەقىقىي يۈز كېلەلىگەن بو- لاتتىم.»

يۇقىرىقىلارنى ئويلىغان ئابدۇللا قادىر قۇرۇلغۇسى ئا-ۋىئاتسىيە كۇلۇبىدىن تۆۋەندىكى بىر قانچە تۈرلۈك سايامەت لىنىيىسىنى لايىھىلەپ چىقتى: 1. ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبىدىن دېڭىز يۈزىدىن 154 مېتىر تۆۋەن بولغان ئايدىڭكۆلگە ئايرو-پىلان ئارقىلىق بېرىپ، سايامەت قىلىدىغان لىنىيە. بۇ ئەڭ ئۇنۇملۇك لىنىيە بولۇپ، تارىختىن بۇيان سىرلىق ئايدىڭ-كۆل دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىن كەلگەن سايامەتچىلەرنى جەلپ قىلىپ كەلدى. لېكىن، ئايدىڭكۆل يىراق چۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئەتراپ پۈتۈنلەي شورلۇق بىلەن قاپلانغان بول-غاچقا، بۇ يەرگە بارىدىغان ئاسفالىت يول يوق بولۇپ، ناھا-يىتى ئاز ساندىكى زىيارەتچىلەرلا، مەخسۇس ماشىنا بىلەن كېلىپ، نۇرغۇن زىيارەتلەرنى چېكىپ، بۇ كۆلنى كۆرۈش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولالايتتى. ئەگەر ئايدىڭكۆلگە بارىدىغان ھاۋا يولى ئېچىلسا، سايامەتچىلەر ئۇچۇن ئاجايىپ زور قۇ-لايلىقلارنى ئېلىپ كېلەتتى.

2. ئايروپىلان بىلەن يارغول قەدىمكى شەھىرىنى سايا-ھەت قىلىش لىنىيىسى، پىچان كۆكيار سۇ ئامبىرىنى، قۇمتاغ باغچىسىنى، تۈرپاندىكى بۇيلۇقنى، ئىدىقۇت قەدىمكى شەھىرىنى، بېزەكلىك مىڭئۆيىنى، كۆيۈۋاتقان تاغ دەپ ته-رىپلىنىدىغان ئىدىقۇت تېغىنى، يەر ئاستى سەددىچىن سېپە-لى دەپ ئاتىلىدىغان كارىزنى سايامەت قىلىش لىنىيىسى قاتارلىقلار.

ئۇنىڭدىن باشقا ئابدۇللا قادىر يەنە ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبە-نى مەركەز قىلىپ، تۈرپانىنىڭ دەل - دەرەخلىرى، تەك مەيدانلىرىغا ئايروپىلان ئارقىلىق دورا چېچىش ئارقىلىق، زىيانداش ھاشاراتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش، يېزا - ئىگىلىكىنى

تەرەققىي قىلدۇرۇش، تۇرپان ۋىلايىتى بۇ ئىش ئۈچۈن ھەر يىلى سەرپ قىلىدىغان نەچچە ئون مىڭ يۈەن پۇلنى تېجەپ بېرىشنى پىلان قىلدى. ئۇ بۇ پىلانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن يەنە باشقىلارنىڭ ياردىمى بىلەن 50 مىڭ يۈەن قىمىتىدىكى پلانېر ئەكەلدۈردى.

ئابدۇللا قادىرنىڭ ئىش - پائالىيەتلىرى ۋە تەتقىقاتى مەملىكەت ئىچىدىكى بىر قىسىم گېزىت - ژۇرنال ۋە تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. ھەر قايسى مەتبۇئاتلاردا ئابدۇللا قادىر ھەققىدە «كۆكتېبە پەرۋاز قىلىش»، «ئەرشكە سەپەر»، «ئۇلۇغۋار ئىرادە»، «كۆككە باغلانغان مۇھەببەت»، «ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆزلىرى يا-ساپ ئۇچقان تۇنجى ئايروپىلان» دېگەن تېمىلاردا خەۋەر، ما-قالىلەر ئېلان قىلىندى. كىشىلەر جاي - جايلاردىن نەچچە ئون كىلومېتىر، ھەتتا نەچچە يۈز، نەچچە مىڭ كىلومېتىر يىراق جايلاردىن كېلىپ، ئابدۇللا قادىرنى زىيارەت قىلىش-تى، ئۇ ياسىغان ئايروپىلاننى كۆزلىرىگە سۈرتۈشتى. ئاب-دۇللا قادىر بۇ كۆرۈنۈشلەردىن قاتتىق تەسىرلىنىپ، ئۆزى-نى ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا ئۇلگىسى بولۇش ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشقاندەك ھېس قىلدى. بىراق، «بىر كۈلكىنىڭ بىر يېغىسى بار»، «يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگ-سە، بۇرنى قاناپتۇ» دېگەندەك ئابدۇللا قادىرنىڭ بۇ خۇشلۇقى ئۇزۇنغا بارمىدى...

قاش قارايغان چاغدا مەكتىپىدىكى خىزمىتىنى ئاخىر-لاشتۇرۇپ، ئۆيىگە قايتقان ئابدۇللا قادىر مۇنار يولىنىڭ بۇيىغا توختىتىپ قويغان پلانىرىنىڭ كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدى. «بۇ

ئىشنى زادى كىم قىلغاندۇ؟ تاسادىپىي بولغان ئىشمىدۇ ياكى بىر كىم مەقسەتلىك زىيانكەشلىك قىلغانمىدۇ؟» ئۇ مۇشۇنداق گادىرماش خىياللار بىلەن بۇ يەردە قانچىلىك تۇرۇپ قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى.

ئۇنىڭ ھويلىسىدا، ئۆيىنىڭ ئەتراپىدا پلانىرنى قويغۇدەك بوش ئورۇن يوق ئىدى. ئابدۇللا قادىر كىيىنرەك قوروسىغا ئىككى ئېغىز ئۆينى كۆپەيتىپ سالغان بولسىمۇ، كىتابىمىزنىڭ بېشىدا ئېيتىقىنىمىزدەك بۇ ئۆيلەر تەنتىقات سايمانلىرى بىلەن لىق تولۇپ كەتكەنىدى. ئايروپىلان ئۇسكۇنىلىرى يەنە ئۇنىڭ قوروسىدىكى تەك باراڭلىرىنىڭ ئاستى، باغ - ھويلىلىرى، ئۆگزىلىرىنىمۇ ئىگىلەپ بولغان ئىدى. ئۇ كەنت كومىتېتىغا مۇنار يولى بويىدىن بەش پۇڭ يەر تەستىقلاپ بېرىشنى، بۇ يەردىكى تەكلەرگە زەخىم يەتكۈزمەي، تەك باربۇنى ئېگىز قىلىپ، ئاستىغا ئايروپىلان قويىدىغانلىقىنى ئىلتىماس قىلغان بولسىمۇ، ھەر بىر نوپۇسقا ئاران بەش پۇڭدىن يەتتە پۇڭغىچە يەر توغرا كېلىدىغان بۇ كەنتتە ئارتۇق يەر ھەل قىلىش شەھەر ئېلىشتىنمۇ مۇشكۈل ئىش ئىدى. ھەممە يەر ئۇزۇملۇك باغقا ئايلىنىپ كەتكەن بۇ يېشىل ماكاندا ئۇنىڭ پلانىرىغا ئورۇن چىقمىغاچقا، ئۇ ئامالسىز بۇ «ئەتىۋارلىق جانۋىرى»نى يول بويىغا قويۇشقا مەجبۇر بولغانىدى. مانا ئەمدى...

تولا ئويلاپ باشلىرى ئاغرىپ كەتكەن ئابدۇللا قادىر ئۇمىدىنى قانۇن ئورۇنلىرىغا باغلاپ، بۇ دېلونى مۇناسىۋەتلىك ج خ تارماقلىرىغا مەلۇم قىلدى، بىراق ئۇ قانچە قاتىرغان بولسىمۇ، ھېچقانداق دەلىل - ئىسپات بولمىغاچقا، بۇ دېلو بىر سىر پېتى قېلىۋەردى. بانكىدىن قەرز ئېلىپ

ئايروپىلان ياساۋاتقان ئابدۇللا قادىرغا نىسبەتەن 50 مىڭ يۇەنلىك «تەييار ئايروپىلان» نىڭ كۆيۈپ كېتىشى ئېغىر زەربە بولدى.

شۇ ئاردا ئۇنىڭ «ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبى قۇرۇش» پىلانى- مۇ سۇغا چىلاشتى. ئابدۇللا قادىر تۇرپان ۋىلايىتىنىڭ «سا- ياھەتچىلىكنى ئېچىشنى مۇھىم نۇقتا قىلىش» چاقىرىقىغا ئا- ۋاز قوشۇپ ئايروپىلاندا سایاھەت قىلىش تۇرىنى ئېچىش ئۈچۈن ئىدىقۇت تېغى ئەتراپىنىڭ يەر، ھاۋا رايى، سۇ رايى ئەھۋاللىرىنى ئىگىلەپ، تاغنىڭ ئەڭ ئېگىز چوققىلىرىغا بىر قانچە قېتىم چىقىپ، تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن ئاخىرى تاغ باغرىدىكى تاشلىق يەرنى ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبىنىڭ ئورنى قىلىپ تاللىغاندى. ئۇ ئۆز خىيالىدا مۇناسىۋەتلىك تارماقلار ئەسىرلەردىن بۇيان ئۇيغۇدا يانقان بۇ تاشلىق ساينى رەسمىيەت ھەققى ئېلىپلا ئاجرىتىپ بەرسە، بانكىدىن يەنە قەرز ئېلىپ، ئاساسىي قۇرۇلۇشنى تاماملاپ، ئايروپىلان ياساشتا ئىشلەتكەن ئۈسكۈنىلەرنى، تەييار پلانېرنى، ياساۋاتـ قان «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى بۇ يەرگە قويماقچى بولغان، ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن ئالاقىلىشىپ قويغان 150 مىڭ يۇەنلىك كىچىك تىپتىكى ئايروپىلانىنى ئەكەلدۇرۇپ، ھاۋا بوشلۇقى سایاھىتىنى يولغا قويماقچى بولغاندى. سایا- ھەت تارماقلىرىمۇ ئۇنىڭ بۇ تۇرىنى قىزغىن قوللاپ، نەق مەيدانغا بېرىپ، ئورۇننى تاللاشقا قاتناشقاندى. بىراق، يەرنىڭ رەسمىيىتىنى بېجىرىدىغان چاغدا بىردىنلا بۇ يەرنىڭ ئىگىسى جىق چىقىپ كەتتى. سايلىقتا قاغجىراپ يانقان بىكار يەر ئەمدى بىردىنلا «ئالتۇن كان» غا ئايلاندى. مۇناسىۋەتـ لىك تارماقلاردىكى بىرەيلەن، ھەتتا مەنسەپ قىلىپ: «10

مىليون يۈەن پۇلىڭىز بارمۇ» دەپ سوراپ قويدى. ئابدۇللا قادىر شۇندىلا ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبى قۇرۇشنىڭ، بولۇپمۇ ھۆ-كۈمەت تارماقلىرى بىلەن بولىدىغان رەسمىيەتلەرنى بېجە-رىشنىڭ نەقەدەر تەسلىكىنى، قىيىنچىلىقلارنىڭ نەقەدەر كۆپلۈكىنى ھېس قىلدى. ئۇنىڭدا 10 مىليون تۇرماق، 10 مىڭ يۈەن پۇلمۇ نەدە تۇرۇپتۇ؟ ئاخىرى ئابدۇللا قادىر ئاللىقاچان تەستىقلىنىپ بولغان، لېكىن يەر رەسمىيىتىنى بېجىرىش بەسى مۇشكۇل بولغان ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبى قۇرۇش-تىن ئىبارەت بۇ تۇردىن قول ئۈزۈشكە مەجبۇر بولدى. لېكىن، بۇ ئوڭۇشسىزلىقلار ئابدۇللا قادىرنىڭ «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى ياساش ئىرادىسىنى قىلچە تەۋرە-تەلمىدى.

ھېچقانداق تەجرىبىخانىسى، مۇكەممەل سايمىنى يوق ئابدۇللا قادىر يەنە بىر نەچچە ئاي ھەپىلىشىپ، «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى ئاساسىي جەھەتتىن پۈتتۈ-رۈپ، سىناق قىلدى. لېكىن، ئايروپىلان ئۈچمىدى. ئۇ ئىنچىكە تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، رولنىڭ پىشاڭ ھالىتە-نىڭ مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلمىغانلىقىنى تېپىپ چىقىپ، ئۆزگەرتىپ قايتا سىناق قىلدى. ئايروپىلان قايتا رېمونت قىلىنىپ، ئېغىزلىكى 2.5 مېتىر، ئېغىرلىقى 300 كە-لوگرام، ئىككى قاناتنىڭ ئۇزۇنلۇقى 14.5 مېتىر، لايىھە-لىنىشتىكى سۈرئىتى 80 - 110 كىلومېتىر، شوپۇر بىلەن ھېسابلىغاندا ئۇچ ئادەم سىغىدىغان «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلان رەسمىي ۋۇجۇدقا كەلدى.

«سېنىڭ ئۇچقىنىڭ بىر مۆجىزە»

1997 - يىلى ئۆكتەبىرنىڭ باشلىرى، ئۇرۇمچى - تۇرپان تاشيولىدا بىر بولكىۋاي ماشىنا ئۇچقانىدەك كېتىپ بارماقتا ئىدى. بولكىۋايدىكى كىشىلەرنىڭ چىراي - شەكلى، كىيىنىشلىرى، ئاقىرىشقا باشلىغان، شالاڭداپ قالغان چاچ-لىرىدىن ئۇلارنىڭ مەلۇم ساھەدىكى ئىلىم ئەھلىلىرىدىن ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. بولكىۋاي ئۇرۇمچىدىن ئايرى-لىپ، داۋانچىڭ غول ئېغىزىدىن چىقىپ تۇرپان تەرەپكە قايرىلغاندا بولكىۋاينىڭ ئىچى ئىسسىشقا باشلىدى. ئۆكتەبىر ئېيى كىرىپ قالغان بولسىمۇ، ئىدىقۇت دىيارىنىڭ ھارارەت-لىك قۇياشى يەنىلا سېخىيلىق بىلەن نۇر چېچىۋاتقان بولۇپ، بۇ زېمىن خۇددى «ئوت يۇرتى» دېگەن نامىنى نامايىش قىل-ماقچى بولغاندەك مېھمانلارنى ئۆزىنىڭ قىزىق تەپتى بىلەن قارشى ئالدى. مۇگدەپ بېسىپ ئولتۇرغان مېھمانلارمۇ تۇر-پانغا يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ، ئەتراپتىكى مەنزىرىلەرگە نەزەر تاشلاشقا باشلىدى. بۇ ۋاقىتتا مېھمانلار-نىڭ روھىي - ھالىتىنى سەزگەن، بۇگۈنكى سەپەردە يول باشلاپ كېتىۋاتقان جىن لياڭ ئەپەندى كېكىرتىكىنى قىرىپ قويۇپ گەپ باشلىدى. جىن لياڭ ئۇرۇمچى شەھىرى تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەتچىسى بولۇپ، ئۇ ئۆز-زىدىكى ئۇستۇنلۇككە ئاساسەن بوش ۋاقىتلىرىدا ئۇرۇمچى ئاۋئىاتسىيە كۇلۇبىنىڭ مەسلىھەتچىلىكىنى ئۆتەپ كېلىۋات-قان، چىرايىدىن زېرەكلىكى چىقىپ تۇرىدىغان ئارا بوي، سېمىزرەك كەلگەن كىشى ئىدى:

— تۇرپان ۋىلايىتى يېزا - ئىگىلىكىنى ئاساس قىلغان، سايامچىلىكتە ئېچىۋېتىلگەن رايون. تۇرپان ۋىلايىتىگە ئىككى ناھىيە، بىر شەھەر، يەنى تۇرپان شەھىرى، پىچان، توقسۇن ناھىيىلىرى قارايدۇ. تەخمىنەن 550 مىڭ ئاھالىسى بار بولۇپ، ئۇيغۇرلار ئاساسىي سالماقنى، خەنزۇ، خۇيزۇ-لار مەلۇم نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. تۇرپان قەدىمدىن تارتىپ يىپەك يولىدىكى مۇھىم ئۆتەڭ بولۇش سۈپىتى بىلەن شىنـجاڭ رايونىنىڭ مەدەنىيەت، سىياسىي، ئىقتىساد مەركىزى بولۇپ كەلگەن.

جىن لياڭ مېھمانلارنىڭ ئەستايىدىل ئاڭلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— بىز زىيارەت قىلماقچى بولغان ئابدۇللا قادىر ئۇيغۇر مىللىتىدىن بولۇپ، ئۇيغۇر مىللىتى مەملىكىتىمىزدىكى 56 ئاز سانلىق مىللەتنىڭ ئىچىدىكى تارىخى ئۇزۇن، مەدەنىيەتـ لىك مىللەتلەرنىڭ بىرى. ئابدۇللا قادىر تۇرپاندا تۇغۇلۇپ، خەنزۇ تىلى، ئىنگلىز تىللىرىنى پىششىق ئۆگەنگەن، ئۆزـ لۈكىدىن ئايروپىلان تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، زور نەـ تىجىگە ئېرىشكەن ئىستېداتلىق پەن - تېخنىكا خادىمى. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسىغا قىزىقىپ، 1986 - يىلىدىن باشلاپ رەسمىي تەتقىقاتقا كىرىشكەن. 11 يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، 40 قېتىمغا يېقىن سىناق قىلىش ئارقىلىق نۇرغۇن مەغلۇبىيەتلەرنى يېڭىپ، ئاخىرى «تۇرپان 1 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى ياساپ پۈتتۈرگەن. بۇ ئايروپىلاندا رەسمىي ئۇچقاندىن كېيىن ئايروپىلانىنى شىنـجاڭـ گاڭنىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كېلىشىگە قىلىنغان سوۋغا سۈپىتىدە دۆلەت ئاۋىئاتسىيە مۇزېيخانىسىغا تەقدىم قىلغان.

بۇگۈن بىز ئابدۇللا قادىر ياساپ پۈتتۈرگەن «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلانىنى كۆرگىلى بارىمىز.

جىن لياڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان مېھمانلار قىزغىن چاۋاك چېلىشىپ، «ياكېشى»، «ئوكېي» دەپ كېتىشتى.

بۇ مېھمانلار ئەسلىدە مەملىكەتلىك پلانىر تەتقىقاتى ئىلمي مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن مەملىكەتنىڭ ئىچى، سىرتىدىن شىئەنگە يىغىلغان مۇتەخەسسىسلەر بولۇپ، ئۇلار يىغىننى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئۇرۇمچى ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبىنىڭ خىزمەتلىرىنى كۆزدىن كۆچۈرگەن ئىدى. بۇ يەردە ئۇلار تۇرپانلىق بىر ئۇيغۇرنىڭ ئايروپىلان ياسىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ئالايىتەن ئۇنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن تۇرپانغا كەلگەنىدى. بۇ مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىچىدە ياپونىيىلىك ۋە سىنگاپورلۇق ئالىملارمۇ بار ئىدى.

مېھمانلار تۇرپانغا كېلىپ، چۈشلۈك تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن ئالدىراپ - تېنەپ بىر قانچە ساياھەت، مەدەنىيەت يادىكارلىق نۇقتىسىنى كۆردى - دە، چۈشتىن كېيىن سائەت ئۈچلەر بىلەن سەئىد دېھقان نامى بىلەن ئاتىلىدىغان كونا ئايرودرومغا كەلدى. بۇ يەردە ئابدۇللا قادىر ئۇلارغا ماھارەت كۆرسىتىپ بېرىش ئۈچۈن تەقمۇ تەق بولۇپ تۇراتتى. ئالىملار ئالدىدا تۇرغان قارا چاچ، قارا كۆز، ئارابوي، ئورۇقراق كەلگەن، چاچلىرى تەبىئىي ھالدا بۇدۇرە بولۇپ چىرايىدا ئىللىق كۈلۈمسىرەش ئەكس ئېتىپ تۇرغان ئۇيغۇر ئوغلىنى، ئۇ ياسىغان كۆركەم ئايروپىلانىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. دەل مۇشۇ مىنۇتلارنى كۈتۈپ تۇرغان ئابدۇللا قادىر قىلچە ھو-

دۇقماستىن ئايروپىلاننىڭ بۆلمىسىگە چىقىپ، ھېچقانداق ئالاقىلىشىش، بىخەتەرلىك ئۇسكۇنىلىرى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا موتورنى ئوت ئالدۇردى - دە، ھاۋاغا كۆتۈرۈلدى. خېلىدىن بېرى ئىشەنمەسلىك پوزىتسىيىسىدە بولۇپ تۇرغان ئالىملار بۇ مۆجىزىنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز چاۋاك چېلىپ كېتىشتى. ئابدۇللا قادىر 60 مېتىر ئېگىزلىككە چىقىپ، 5 كىلومېتىر دائىرىدە ئىككى قېتىم ئايلاندى - دە، بىخەتەر يەرگە قايتىپ چۈشتى. مېھمانلار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ، ئابدۇللا قادىرنىڭ قولىنى چىڭ قىسقىنىچە، ئۇنىڭغا كەينى - كەينىدىن ئاپىرىن ئوقۇشتى. ئايروپىلانىنى تەپسىلىي كۆرۈپ، تەكشۈرۈپ بۇ ئايروپىلانغا يۈقىرى باھا بەردى. مېھمانلارنىڭ ئارىسىدىكى ئوتتۇرا ياشلىق بىر مۇتەخەسسىس مېھمانلارغا ۋاكالىتەن ھاياجان ئىلكىدە سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى:

— بىز بۈگۈن شۇنچە يىراق جايدىن كېلىپ بۇ ھەمراھىمىز بىلەن ئۇچراشتۇق، ئەمەلىيەتتىن مەلۇم بولدىكى بىزنىڭ قەدىمىمىز بىكارغا كەتمەپتۇ. ئابدۇللا ياسىغان بۇ كىچىك تىپلىق ئايروپىلان دۆلىتىمىزدە ھازىر بار بولغان مۇشۇ تىپتىكى ئايروپىلانلارنىڭ ئۆلچىمىگە يېقىنلاشقان. ئايروپىلاننىڭ ھەجمى، كۆتۈرۈش كۈچى، ماتېرىيال ۋە تېخنىكا قۇرۇلمىسى ھەقىقەتەن ئۆلچەملىك لايىھىلەنگەن بولۇپ، ئايروپىلاننىڭ ئۇچۇش سۈرئىتى، ئېگىزلىكى ۋە تېزلىكىمۇ بىز ئويلىغاندىن كۆپ ئېشىپ كېتىپتۇ. ئادەتتە دۆلەت بىر ئۇچقۇچىنى تەربىيىلەش ئۈچۈن 30 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇل چىقىم قىلىدۇ. لېكىن، ئابدۇللا قادىر ھېچقانداق ئۇستا كۆرمىگەن، تەربىيىلەنمىگەن، پەقەت ئۆزىنىڭ

ئىرادىسى، تېخنىكىسىغا تايىنىپلا، ئۇچۇش ماھارىتىنى ئۇ-
نۇملۇك ئىگىلىۋالغان، بۇنى ھەقىقەتەن بىر مۆجىزە دېمەي
بولمايدۇ. تەكشۈرۈپ كۆرۈشىمىزچە ئايروپىلانىنىڭ چوقۇم
بولۇشقا تېگىشلىك ئۇسكۇنىلىرىدىن رادار، شامال يۆنىلە-
شىنى كۆرسىتىش، تېزلىكنى كۆرسىتىش ئەسۋابلىرى، ئې-
گىزلىك، سۈرئەت، ۋاقىت، يۆنىلىشنى كۆرسىتىش ئۇس-
كۇنىلىرىنىڭ بىرىمۇ يوق ئەھۋالدا بۇنداق ئېگىزلىك، بۇن-
داق تېزلىكتە بىخەتەر ئۇچۇش كەمدىن - كەم كۆرۈلىدىغان
ئىش. بۇ ئالاھىدە تېخنىكىنىڭ، تەبئىي سەزگۈنىڭ، قەيسەر
روھنىڭ خاسىيىتى. مەن بارلىق مۇتەخەسسىسلەرگە ۋاكالە-
تەن ئابدۇللا قادىرنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن، يۇقىرىقى ئۇس-
كۇنىلەرنى تولۇقلىغاندىن كېيىن بۇ ئايروپىلاندا رەسمىي
ئۇچسا بولىدۇ، دەپ قارايمەن، شۇنداقلا ئابدۇللا قادىرنىڭ
بۇنىڭدىن كېيىنكى يېڭىلىرىمىزغا قاتنىشىشنى تەكلىپ
قىلىمەن.

دەرھەقىقەت بۇ مۇتەخەسسىسنىڭ ئېيتقىنىدەك، ئاب-
دۇللا قادىر ھېچقانداق تەربىيە كۆرمەيلا ئۇچۇشنى ئۆگىنە-
ۋالدى، بۇنى ھەقىقەتەن بىر كارامەت دېيىشكە بولىدۇ.
ئادەم تۇغۇلغاندىن باشلاپ ئەتراپتىكى قېرىنداشلىرىنىڭ تەر-
بىيىلىشى، ئۆگىتىشى بىلەن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنە-
دۇ، ھەتتا بوۋاق بالا تەمتىلەپ مېڭىشنىمۇ ئاتا - ئانىسىنىڭ
تەربىيىسىدە ئۆگىنىدۇ. تەنھەرىكەتچىلەر ئات مىنىشنى، ۋې-
لىسىپىت مىنىشنى مەشقاۋۇللارنىڭ تىنماي تەربىيىلىشى
ئارقىسىدا پۇختا ئىگىلەپ بارىدۇ. دارۋازلارمۇ ئۇستىلىرى-
نىڭ ئارقىسىدا بىر قانچە يىل يۈرۈپ ئاندىن دار ئۇستىدە
مېڭىشنى ئىگىلىيەلەيدۇ. بۇ يەردە بىزنىڭ يېزىۋاتقىنىمىز

ۋېلىسىپىت مىنىش ياكى ئاپتوموبىل ھەيدەش ئەمەس بەلكى ئاسماندا ئۇچۇش. ۋېلىسىپىت ياكى ئات مىنىپ مەغلۇپ بولسا، يەرگە يېقىلىدۇ. تازا يامان ئاقىۋەت يۈز بەرگىنىدە ئېغىر يارىلىنىش مۇمكىن. لېكىن، ئاسماندا ئۇچۇشتا غەلىبە قىلىشقىلا بولىدۇكى، باشقا تاللاش يولى يوق، مەغلۇپ بولسا، كۆتۈپ تۇرغىنى پەقەت ئۆلۈمدىنلا ئىبارەت. ئۇچۇش ئەڭ يۇقىرى تېخنىكا، ماھارەت تەلەپ قىلىنىدىغان مەشغۇلات بولغاچقا، ئۇنىڭغا قويۇلىدىغان تەلەپ ئىنتايىن قاتتىق بولۇپ، ئادەتتە دۆلەت تەربىيىلەيدىغان ياش ئۇچقۇچىلارمۇ نەچچە ئون مىڭ يۈەن پۇل، نەچچە يىل ۋاقىت سەرپ قىلىنىپ قاتتىق تەربىيىلەنگەندىن كېيىنلا، ئاندىن ئۇچۇش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، سەھرا-دا چوڭ بولغان ئابدۇللا قادىر بولسا، بۇنداق تەربىيىلەرنىڭ شولىسىدىنمۇ بەھرىمەن بولالمىغان. بىراق، ئۇ بالىلىق مەزگىلىدىن باشلاپلا «ئۇچۇش» تىن ئىبارەت بۇ گۈزەل چۈشنىڭ ئىچىدە چوڭ بولغان. قەغەز ئۇچقۇلارغا، چىرايلىق لەگلەكلەرگە، ياغاچ ئاتقا، ئۇچار گىلەمگە «ئولتۇرۇپ ئۇچقان». ئۇچۇۋېرىپ ئەجدادلىرىنىڭ يۈكسەك ئەقىل - پاراسىتى مۇجەسسەملەنگەن كۆپ كۆزلۈك چۈنجىلەرنىڭ، ياپىيېشىل ئۈزۈم باراڭلىرىنىڭ، ھەيۋەتلىك سۇلايمان ۋاڭ مۇنارىنىڭ ئۈستىدىن ھالقىپ ئۆتكەن. كېيىنرەك ئەقلى توشقاندا بولسا، ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ ئەگرى قىلىچلارنى تۇتۇپ، «ھۇررا» سادالىرىنى توۋلاپ ماڭغان يۈگۈرۈك ئاتلىرىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ئۇچقان. ئاكا - ئۇكا رايىتلارنىڭ ئايروپىلانىنىڭ، «بوئىڭ - 747» تىپلىق ئايروپىلانىنىڭ ئىزدىنى بېسىپ ئۇچقاندى. ئۇ چۈشىدىمۇ، ئوڭىدىمۇ، بالىلىقىدا

دىمۇ، ياشلىقىدىمۇ توختىماي ئۇچىۋەردى. ئۇنىڭ ئۇچۇن ئۇچۇش يېڭىلىق ئەمەس ئىدى، ئۇچۇش ئۇنىڭغا ئاللىقاچان ئۇدۇم بولۇپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇ تۇنجى قېتىم ئايروپىلا-نىڭ رولى ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ھاۋاغا كۆتۈرۈلگىنىدە، ئۆ-زىنى ئاللىقاچان كۆكنىڭ بىر تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنىپ كەتكەندەك ھېس قىلدى. «كۆك، بىپايان ئاسمان. . . ئۇ-زاق ئىپتىدائىي دەۋرلەردىن باشلاپ، بىزنىڭ ئىنتىلىشى-مىزنىڭ، چوقۇنۇشىمىزنىڭ مەركىزى بولۇپ كەلدى. سىر-لىق كۆك قوينىدىكى ساماۋى تەڭرىگە، كۆك تەڭرىسىگە سېغىنىدۇق. بىزگە ھاياتلىق، ئاسايىشلىق ئاتا قىلىۋاتقان قۇياشقا، ئايغا، يۇلتۇزلارغا ئىقتىدا قىلدۇق. سىرلىق كۆك بىزنىڭ ئەڭ ئالىي غايىمىز، ئەڭ پاكىز تەلىپۇنۇشىمىز بو-لۇپ كەلدى. مانا مەن ئاخىرى كۆكنى قۇچاغلاپ، كۆكنى سۆيۈپ ئۇچۇۋاتىمەن، قۇياش، يۇلتۇزلار بىلەن قول ئېلە-شىپ كۆرۈشۈۋاتىمەن، كۆك تەڭرىسى بىلەن پىچىرلىشىپ سۆزلىشىۋاتىمەن. بەلكىم بۇ تارىخىي بەخت ماڭا نىسىپ بولغاندۇ، بەلكىم ئەجدادلىرىمىز ئۇزاق يىللاردىن كېيىنكى ئەۋلادلىرىغا مۇشۇنداق بىر مۇقەددەس تارىخىي ۋەزىپىنى يۈكلىگەندۇ، بەلكىم بۇ ۋەزىپىنى مەن زىممەمگە ئالغاندۇر-مەن. . . » ئابدۇللا قادىر شۇنداق خىياللارنى سۈرەتتى. ئە-مەلىيەتتە ئۇچقىنى ئابدۇللا قادىر ئەمەس بەلكى بىر سىرلىق روھ، نەچچە مىڭ يىللىق تەلىپۇنۇش، ساماۋىي جاسارەت ئىدى. . .

«ئايروپىلاننىڭ يۇقىرى پەن - تېخنىكىنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىدەك ئەمەلىيەتتىن، سېنىڭ شۇنچە ئىپتىدائىي قو-رالىلار بىلەن ئۇچۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىيالايدىغان ئايروپ-

لاننى ياساپ چىققانلىقىدەك پاكىتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا سې-
نى شەكسىز ئاۋئاتسىيە مۇتەخەسسىسى، پەن - تېخنىكا
ئالىمى دېيىشكە بولىدۇ. ھېچقانداق بىخەتەرلىك تەدبىرى،
زۆرۈر كۆرسەتكۈچ ئۈسكۈنىلىرى بولمىغان، ئۇچۇش تېخنى-
كىلىق تەلىپىگە ئەسلا يەتمەيدىغان مۇشۇنداق ئايروپىلاندا
ئۇچماقچى بولغانلىقىڭغا قاراپ سېنى بىر قارام تەۋەككۈلچى
ئىكەن دېيىشكە بولىدۇ. لېكىن، مۇشۇنداق ئايروپىلاندا
سېنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇچقانلىقىڭنى، ھەتتا ئۇچۇش
مەشغۇلاتىنى قايتا - قايتا غەلىبىلىك تاماملىغانلىقىڭنى ھە-
قىقەتەن كەم ئۇچرايدىغان مۆجىزە، تەسۋىرلىگۈسىز تالانت-
لىڭ، ئاجايىپ غەيۇرلۇقلىڭ، يۈكسەك ئىرادىلىڭ نەتىجە-
سى دېيىشكە بولىدۇ» . مانا بۇ مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئابدۇللا
قادىرغا بەرگەن باھاسى.

ئابدۇللا قادىر بۇگۈن چەكسىز بەختىيارلىق تۇيغۇسىغا
چۆمۈلدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئون نەچچە يىل جاپالىق ئىزدە-
نىش ئارقىلىق ياساپ چىققان ئايروپىلانى ئاخىرى مۇشۇ
ساھەدىكى مۇتەخەسسىسلەرنىڭ، كەسىپ ئەھلىلىرىنىڭ مۇ-
ئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشتى. ئۇنىڭغا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق
خۇشاللىق، بەخت بولامدۇ؟ ئۇ گەرچە بۇ خىل ماختاشلارنى،
مۇئەييەنلەشتۈرۈشلەرنى كۆپ ئاڭلىغان بولسىمۇ، لېكىن
ئالىملارنىڭ باھاسى ئۇنى ئۆزگىچە بىر خۇشاللىققا، خاتىر-
جەملىككە، ئۆزىگە ئىشىنىش تۇيغۇسىغا ئىگە قىلغانىدى.
چۈنكى، ئۇ ئايروپىلاندا تۇنجى قېتىم ئۇچقاندىلا بارلىق ئار-
زۇ - ئارمانلىرى ئەمەلگە ئاشقاندەك ھېسسىياتتا بولغان بولسا-
مۇ، يەنىلا كۆڭلىنىڭ بىر يېرلىرىدە غۇۋا بىر گۇمان،
ئىككىلىنىش تۇيغۇسى بار ئىدى. «مېنىڭ ئايروپىلانىم ھە-

قىقىي ئايروپىلانغا ئوخشىغانمىدۇ، ئايروپىلان ھەيدىگەن چاغدىكى تۇيغۇ مۇشۇنداق بولامدىغاندۇ» دېگەن سۇئاللار ئۇنى قىينايتتى. ھەقىقىي كەسىپ ئەھلىلىرى ئۇنىڭ ئايروپىلانىنى بىرەر قېتىممۇ كۆرۈپ باقمىغاچقا، ئۇ يەنىلا ئۆز - ئۆزىگە ئىشىنەلمەيتتى. مانا بۇگۈن ئۇ ئاۋئاتسىيە ساھەسىدىكى پېشۋالارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. ھېلىقى ئالىمنىڭ شەرت ئارىلاشقان «ئۇچۇشقا بولىدۇ» دېگەن سۆزى ئۇنى قاتتىق ھاياجانلاندۇردى.

خوش، ئايروپىلان ئالىملارنىڭ باھالىشىدىنمۇ ئۆتتى، ئەمدى رەسمىي بىر مۇراسىم قىلىپ، يەر - زېمىننى قايىل قىلغۇدەك دەرىجىدە بىر ئۇچۇش كېرەكقۇ ئاخىر؟ شۇنداق قارارغا كەلگەن ئابدۇللا قادىر دوستلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئايروپىلاننىڭ زۆرۈر ئوسكۇنىلىرىنى تولۇقلاشقا كىرىشتى. لېكىن، بۇنىڭ ئۈچۈن يەنە 30 مىڭ يۈەنگە يېقىن پۇل كېتەتتى. پۇل، پۇل، پۇل . . . ھەممىنىڭ جاجىسى پۇل. مەنىۋى بايلىقلىرى تولۇپ تۇرغان ئابدۇللا قادىرنىڭ پۇلىنىڭ گېپىي چىقسىلا تىلى تۇتۇلۇپ قالاتتى. راست ئەمەسمۇ، نېمىدېگەن تەڭشەلمىگەن جاھان بۇ؟ ئابدۇللا قادىرنىڭ ئۆزى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ پەخىرلىك ئوغلى، ئۇ ياسىغان ئايروپىلان مىللەتنىڭ مەنىۋى بايلىقى، ئۇنىڭدا مول بىلىم - قابىلىيەت، يۇقىرى كىشىلىك ساپا، بەختلىك ئائىلە، ئېتىقادلىق دوست - بۇرادەر، جەمئىيەتتە بىر كىشىلىك نوپۇز دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى تولۇق، بىراق پۇلى يوق. جەمئىيەتتە پۇلى بارلارنىڭ يۇقىرىدا تىلغا ئالغان ئادەمدە بولۇشقا تېگىشلىك زۆرۈر مەنىۋى بايلىقلارنىڭ بىرىمۇ يوق! خۇددى «ئوتى بار يەرنىڭ سۇيى يوق، سۇيى بار يەرنىڭ ئوتى يوق» دېگەن

دەك. ئەسلىدە ھەممەيلەن بىر - بىرىگە دوستلۇق قولىنى سۇنۇپ، ئۆزىدىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى باشقىلارغا بېرىپ، كەم نەرسىلەرنى قوبۇل قىلغان بولسا، دۇنيا قانچىلىك گۈزەل بولاتتى - ھە! بىراق رېئاللىق دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، مەدەنىيەت، ئىلىم - پەن بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ پۇلى يوق، پۇلى بارلار بۇ خىل مەنىۋى ئەمگەكلەر بىلەن شۇغۇللانمايدۇ. شۇڭا، خەلقىمىزنىڭ مەنىۋى قۇرۇلمىسىدا زور تەڭپۇڭسىزلىق كېلىپ چىققان. نادان، بىلىمسىز ئاز بىر قىسىم كىشىلەر زور ھەجىمدىكى ئىقتىسادىي بايلىقلارنى مونوپول قىلىۋالغان. مېھنەتكەش، ئاق كۆڭۈل، ئېتىقادلىق ئاۋام نامراتلىق ھالىتىدە ياشاۋاتقان. . .

ئابدۇللا قادىر ئابدۇللا ئىمىن، دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى مۇھەممەت مۇئەللىم، شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتىدىكى غوپۇر ئىلى قاتارلىق دوستلىرى بىلەن بىر قانچە گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ، ئۇرۇمچى، تۇرپاندىكى ئۆزىنى بايۋەتچە، خوجايىن، پۇلدار، مەرد، سېخى دەپ ئاتىۋالغان بىر قىسىم كىشىلەرنى، ئىدارە باشلىقلىرىنى ئىزدەپ باردى، تونۇش - بىلىشلىرىنى ئارىغا سالدى. ئۇلارنى «ئايروپىلان ياساش، ئۇيغۇرنى ئۇچۇرۇش» تىن ئىبارەت بۇ خاسىيەتلىك، ئۇلۇغ ئىشقا يارىدەم قىلىشقا دەۋەت قىلدى. مىڭ ئەپسۇسكى بۇ كۆرەڭ خوجايىنلار ھەرخىل باھانە - سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، ئۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى، ھەتتا بەزىلىرى «20 - 30 مىڭ يۈەن پۇل دېگەن نېمىتتى، لېكىن بىر چوڭ سودىغا مەبلەغ سېلىپ قويۇپتىمىز، بىر چوڭ قۇرۇلۇشنى ھۆددىگە ئېلىپ قويۇپتىمىز. يېنىمىزدا نەق پۇل يوق» دېيىشىپ، قىپقىزىل يالغانچىلىق قىلىشتى،

قىسقىسى بۇ بايلاردىن بىر پۈتۈمۈ پۇل چىقمىدى. ئەسلىدە ئۇلاردىن ئۇمىد كۈتۈشمۇ ئارتۇقچە ئىش ئىدى. ئۇلار بىر ئۇستەللىك زىياپىتى، بىر ئاخشاملىق ئەيش - ئىشرىتى، بىر قېتىملىق ئويۇن - تاماشاسى ئۈچۈن نەچچە ئون مىڭ يۈەن پۇلنى سورۇۋېتىشكە رازى ئىدىكى، مەنۇى قىممەت يارد- تىشقا بىر پۇڭ مەبلەغ سېلىشنى خالىمايتتى. چۈنكى، ئۇلار بۇ ئۇلۇغ ئەمگەكنىڭ قىممىتىنى ئەسلا چۈشەنمەيتتى، چۈ- شىنىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇلاردا پۇل ئېشىپ - تېشىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما ۋىجدان، ئېتىقاد، ساپا كەمچىل ئىدى. ھەقىقىي مەنىدىن ئېيتقاندا ئەڭ نامرات، بىچارە كىشىلەر شۇلار ئىدى.

«يوقسۇل يوقسۇلنىڭ قايىشى» دېگەندەك ئابدۇللا قادىر- غا يارەدەم قولىنى سۇنغانلار يەنىلا ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئاجىز ئىدارىلەر، ئوقۇغۇچىلار بولدى. ئابدۇللا قادىرنىڭ ئىدارە- سى بولغان دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپى ۋە بۇ مەكتەپنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى مۇدىرى مۇھەممەت ئىسراپىل كوللېكتىپ نامىدىن مىڭ يۈەن، تۇرپان شەھەرلىك پەن - تېخنىكا كومە- تېتىنىڭ ئىلىم سۆيەر مۇدىرى مۇھەممەتجان ساۋۇت مىڭ يۈەن يارەدەم قىلدى. تۇرپان يېزا - ئىگىلىك مەكتىپىدىكى ئوقۇغۇچىلار ئاتا - ئانىلىرى ياخشى ئوقۇسۇن دەپ ئەۋەت- كەن، تاماق پۇللىرىدىن ئىقتىساد قىلغان بەش مو، بىر يۈەن پۇللىرىنى يىغىپ ئابدۇللا قادىرغا ئىئانە قىلدى.

ئابدۇللا قادىر ياخشى نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ، ئوقۇغۇ- چىلارنىڭ روھىدىن چوڭقۇر تەسىرلەندى، ئۇلارنىڭ پۇللە- رىنى تاپشۇرۇپ ئالغىنىدا كۆزلىرىگە ئىختىيارسىز ياش ئولاشتى. ئۇلارنى تەڭقىسلىقتا قويغانلىقىنى ئويلاپ، قاتتىق

خىجىللىق ھېس قىلدى. شۇڭا، ئايروپىلاننىڭ بىخەتەرلىك ئۈسكۈنىلىرى تولۇقلانمىسىمۇ، يەنىلا ئۇچۇش قارارىغا كەلدى. دوست - بۇرادەرلىرى، شاگىرتلىرى ئۇنىڭغا خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ قانچە نەسىھەت قىلسىمۇ، ئابدۇللا قادىر يەنىلا ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇردى. «مەن ئايروپىلانىمغا ئىشىنىمەن، چوقۇم چاتاق چىقمايدۇ. راۋۇرۇس بىر ئۇچۇپ، خەلقىمنىڭ، شۇنچە كۆپ ياخشى نىيەتلىك كىشىلىرىنىڭ مەندىن كۈتكەن ئۈمىدىنى ئاقلىمىسام بولمايدۇ. بۇ قېتىم مۇڭەپپەقىيەتلىك ئۇچقاندىن كېيىن ئايروپىلان تەتقىقاتىنى ۋاقتىنچە توختىتىپ تۇرۇپ، ئەمەلىي قوللىنىشچانلىقى يۇقىرى بولغان تېخنىكىلارنى ياساشقا كۈچ سەرپ قىلسام بولغۇدەك» . شۇ نىيەتكە كەلگەن ئابدۇللا قادىر ئاخىرى ئۆز تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان ھايات - ماماتلىق سىناقىغا تەييارلاندى.

قۇش قانىتى بىلەن ئۇچىدۇ، ئادەم ئەقلى بىلەن. . . !

1997 - يىلى 30 - ئۆكتەبىر، پەيشەنبە، ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، سەئىد دېھقان ئايرودرومىغا بالدۇرلا كېلىۋالغان ئابدۇللا قادىرنىڭ شاگىرتلىرى جىددىي ھالدا ئۇچۇشتىن بۇرۇنقى تەييارلىقلارنى ئىشلەۋاتاتتى. لېكىن، ئابدۇللا قادىر سەئىد دېھقانغا بارىدىغان قاتناش قورالىمۇ تاپالماي قالدى. ئايروپىلاننى ئۇچۇرۇش مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان بۈگۈنكى كۈندە «تويى بولۇۋاتقان شاھزادە» ئابدۇللا قادىر ئون نەچچە كىلومېتىر يولغا ۋېلىسىپىت بىلەن مېڭىپ يۇرسە بولمايدۇ - دە! ۋىلايەتلىك يېزا - ئىگىلىك مەكتىپىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلەۋاتقان، ئابدۇللا قادىرنىڭ يېقىن دوستى ئابدۇللا ئىمىن ئالدى بىلەن شەھەر باشلىقلىرى، مۇناسىۋەتلىك ئىدارە، ئورۇنلار، ئاخبارات، تەشۋىقات ئورۇنلىرىغا بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئۆتكۈزۈلىدىغان «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلاننى ئۇچۇرۇش مۇراسىمىنى خەۋەر قىلىۋەتكەندىن كېيىن، ئابدۇللا قادىرنىڭ قاتناش ئىشىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بىر قانچە ئىدارىگە تېلېفون بېرىپ، ماشىنا ئاجرىتىپ بېرىشنى ئۆتۈندى. ئىلگىرى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى ۋاقتىدا ھەر قانداق تەلەپنى ئورۇندايدىغان بۇ ئىدارە باشلىقلىرى ئەمدى چىرايلىق سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى. بۇنىڭدىن قاتتىق ئەپسۇسلۇق ھېس قىلغان ئابدۇللا ئىمىن «بۈگۈن زادى ئابدۇللا قادىرغا بىر ماشىنا قاراشلىق بولۇپ تۇرمىسا بولماي-

دۇ، ھېچبولمىسا مەن ئۇنى يۇدۇپ بولسىمۇ توشۇيمەن» دەپ ئويلىدى. شۇ ئارىدا كىچىك ۋاقىتتىدا ئۇلار بىللەن بىللە ئويناپ چوڭ بولغان، ھازىر تۇرپان شەھەرلىك سەھىيە كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىدا ئىشلەۋاتقان زۇنۇن باۋدۇن ماشىنىسى بىلەن ئىككى ئابدۇللانى سەئىد دېھقان ئايرودرومىغا يەتكۈزۈپ قويۇپ، «باشلىق تېز قايتىپ كەل دېگەن» دەپ كېتىپ قالدى. مۇراسىمنىڭ بىر مۇنچە تەييارلىقلىرى تېخى كەم بولۇپ، بۇ تاقىر سايدا نە قاتناش قورالى، نە ئالاقىلىشىش ئۈسكۈنىلىرى يوق ئىدى. بۈگۈن چۈشتىن كېيىن رەسمىي ئۇچۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدىغان، مۇراسىمغا بىر قانچە مۇھىم كىشىلەر، رەھبەرلەر، مەكسىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ مۇخبىرلىرى قاتنىشىدىغان تۇرسا، شۇنچە چوڭ ئىشقا مۇلازىمەت قىلىدىغان قاتناش، ئالاقە قوراللىرى بولمىسا قانداق بولىدۇ؟

ئابدۇللا ئىمىن نەق مەيداندىكى ئەھۋاللارنى بىرەر قۇر كۆزەتكەندىن كېيىن ئابدۇللا قادىرنىڭ توسۇشىغا قارىماي دەرھال كەينىگە يېنىپ، ئايدىڭكۆل يېزىسىدىن سامان ساتقىلى ماڭغان بىر دېھقاننىڭ تراكتورىغا چىقتى - دە، شەھەرگە قاراپ يول ئالدى. ئۇ يېڭىشەھەر بازىرىغا كىرىپلا، سودا بازىرىنىڭ ئالدىدا قاتارلىشىپ تۇرۇپ كەتكەن كىرا ماشىنىلىرىنى ئارىلاپ، ئازراق تونۇشلۇقى بولغان بىر شوپۇرنىڭ يېنىغا كەلدى:

— مەجىت، كىراكەشلىك قىلىۋاتامسىز؟

— ھەئە، ئۆزلە بىر يەرگە بارامىلا؟

— بۈگۈن زىيانغا مېڭىشىنى خالامسىز؟

— قانداق دەيلا، بىرەر ساۋابلىق ئىش بارمىتى؟

— شۇنداق، بۇگۈن ئابدۇللا قادىر «تۇرپان 2 - نومۇر-لۇق» ئايروپىلاننى ئۇچۇرۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزمەكچى، شۇ-ڭا. . .

— بولدى، ماشىنىغا ئولتۇرسىلا، مەن پۈتۈن كۈچۈم بىلەن خىزمەت قىلاي، ھېچقانداق ھەق ئالمايمەن!

مىجىتنىڭ سەممىي، ئىلىم سۆيەر روھى ئابدۇللا ئە-مىننى سۆيۈندۈردى. شۇنداق، بۇ دۇنيادا ياخشى كىشىلەر يەنىلا كۆپ، ياخشىلار بولغاچقىلا، بۇ دۇنيا كۈنسېرى ياش-ناپ بارىدۇ. كۆڭۈللەردىن كۆڭۈللەرگە ئىزگۈلۈك نۇرى چېچىلىدۇ.

مىجىت ئۇستام ئابدۇللا ئىمىننى ماشىنىسىغا ئولتۇر-غۇزۇپ كېتىۋېتىپ: «مەن مۇنار يولىدىن نەچچە قېتىم ئۆت-كەندە ئابدۇللا قادىرنىڭ ئايروپىلان ياساۋاتقانلىقىنى كۆر-گەن، ئۇنىڭ بۇ ئىشىدىن خۇشال بولغانىدىم. شۇڭا، ئۇنىڭ-غا ،ھەرقانداق چاغدا ماشىنا كېرەك بولسا ماڭا دېسىلە، دېگەنىدىم. مانا بۇگۈن ئۆزلەنى خۇدايىم ئۇچراشتۇرۇپ، تىلىكىمنى ئىجابەت قىلىدىغان بولدى» دېدى.

مانا ئەمدى قاتناشمۇ ھەل بولدى، تۇرپان شەھەرلىك قۇرۇلۇش ئىدارىسىنىڭ ئىنژېنېرى باربجان ئىككى يانفون، شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئابلىمىت قادىر ئىككى توغرىلاپ سۆزلىشىش ئاپپاراتى ھەل قىلىپ بەردى. ئابدۇللا ئىمىن شۇنداق خاتىرجەم بولۇپ، تېزلىك بىلەن سەئىد دېھقان ئايرودرومىغا يېتىپ كەلدى - دە، بىر قىسىم مەكتەپ، ئىدارىلەرگە مۇراسىمنىڭ ۋاقتىنى خەۋەر قىلىۋەت-تى. يارەمچىلىرى بىلەن ئايروپىلاننىڭ بىخەتەرلىك قۇرۇل-مىلىرىنى تەكشۈرۈۋاتقان ئابدۇللا قادىر ئەمدى بىر ئىش

ئېسىگە كەلگەندەك، شاگىرتلىرىنى تاماق يېيىشكە ئورۇن-لاشتۇرۇپ قويدى - دە، مىجىت ئۇستامنىڭ ماشىنىسى بىلەن دوستى ئابدۇللانى ئېلىپ ئۆيىگە كەلدى. ئۇ ئۆيدە ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن ئېغىر كەيپىيات ئىچىدە چۈشلۈك تاماقنى بىرگە يېگەندىن كېيىن، كېسەل بولۇپ ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالغان ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىردى. قامەتلىك، چاققان، تېتىك، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان قادىر هاجىم هازىر بۇرۇنقىغا زادىلا ئوخشىمايلا قالغان بولۇپ، بىر تېرە، بىر سۆڭەك بولۇپ قالغان گەۋدىسىنى ياستۇقتا تاشلاپ ئارانلا ياتاتتى. ئابدۇللا قادىر ئاتىسىنىڭ قاتاڭغۇر قوللىرى-نى تۇتقىنىدا بىردىنلا ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، كۆزلىرىگە يىغا يامىشتى: «ئېھ قەدىردان ئاتا، سىز خۇددى بېشىمدىن ئەگىپ كېتەلمەيدىغان بۇلۇتقا ئوخشاش بىر ئۆمۈر ماڭا سايىۋەن بولدىڭىز، پۈتكۈل مېھىر - مۇھەببىتىڭىزنى بېغىشلىدىڭىز، مېنى ئىزچىل قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ كەلدىڭىز. بىراق، مەن پەرزەنتلىك بۇرچۇمنى ئادا قىلالمىدىم، سىزگە ياخشى قارا-يالمىدىم، هالىڭىزدىن خەۋەر ئالالمىدىم، سىزنى تۇرمۇش مەشىقىتلىرىدىن بەهرىمەن قىلدۇرالمىدىم» ئابدۇللا قادىر ئۇنسىز ناله قىلماقتا ئىدى. قادىر هاجىمنىڭ ئورۇق قوللا-رى تىترەيتتى، كۆز چاناقلىرىدا ياش ئەگىيتتى. ئۇ دېمى كېسىلگەن هالدا ئوغلىغا قاراپ ئاستا سۆزلىدى:

— ئوغلۇم، سېنىڭ نېمە ئويلاۋاتقىنىڭنى بىلىمەن، سەن مېنىڭكىلا ئوغلۇم ئەمەس، بەلكى خەلقنىڭ ئوغلى. سەن ئايروپىلاننىلا ئەمەس، بەلكى هەممىمىزنى ئۇچۇردۇڭ، شۇ-ڭا مەن سەندىن پەخىرلىنىمەن. بىزدە «ئەل رازى، ئاتا رازى» دېگەن گەپ بارغۇ، شۇڭا مەن سەندىن رازى، مېڭ

مەرتە رازى. كۆڭلۈڭنى ھەرگىز مالال قىلما ئوغلۇم. بۇ قېتىم مەن ئۇچۇشۇڭنى كۆرەلمەيدىغان، ئۇستىگە بارالمايدىغان بولدۇم. خۇدايىمغا ئامانەت، سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇم، مەندىن رازى بول ئوغلۇم، ئامىن...

«ئامىن» پۈتۈن ئۆيي ئىچىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى دۇئاغا قول كۆتۈردى، بۇ ھەيۋەتلىك ئاۋازدىن ئۆيمۇ تىترەپ كەتكەندەك تۇيۇلدى. ئابدۇللا قادىر كىچىكىدىن ئاڭلاپ كېلىۋاتقان بۇ ئاۋاز بۇگۈن ئۇنىڭغا ئاجايىپ سۇرلۇك، سېھرىلىك تۇيۇلۇپ، پۈتۈن بەدىنى ئىختىيارسىز جۇغۇلداپ كەتتى. نۇرغۇن گۈزەل تىلەكلەر مۇجەسسەملەنگەن بۇ ئاۋاز يەنە ئۇنىڭغا ئالەمچە خاتىرجەملىك، ئىشەنچ، كۆڭۈل پۈتۈنلۈك تۇيغۇسىنى ئاتا قىلدى. دەل مۇشۇ دۇئالارنىڭ بەرىكىتى بىلەن ئۇ ئۆزىنى خاتىرجەم ئۇچالايدىغاندەك ھېس قىلىپ كەتتى.

قادىر ھاجىم سۈس كۆلۈمسىرەۋاتقان بولسىمۇ، كۆزلىرىدىن سىرغىپ چۈشۈۋاتقان ياشلار ئۇنىڭ ئاپئاق ساقاللىرىنى نەمدۇەتتى، بۇ كۆيۈمچان ئاتا مۇشۇ مىنۇتلاردا يالغۇز ئوغلىغا قىيالمايۋاتاتتى. ھەسەلخان ئايلىمۇ ئوغلىنى قۇچاقلاپ، ئىسسىق ياشلىرىنى تۆككىنىچە ئۇنى ئۆزىتىپ قالدى. ئابدۇللا قادىر ئۆيدىن چىققاندا بىردىنلا يېنىكلەپ، قەلبى ئىشەنچ ۋە كۈچكە، خاتىرجەملىككە، ئۇلۇغۋارلىققا تولدى، چۈنكى ئاتا دۇئاسى ھەممىنى كۆكلىتىدۇ، «ئاتا رازى، ئەل رازى» ئەمەسمۇ؟

ئۇلار سەئىد دېھقان ئايرودرومىغا قايتىپ كەلگىنىدە بۇ تاشلاندۇق، خىلۋەت سايدا باشقىچە بىر مەنزىرە شەكىللەنگەنىدى. رەڭگا رەڭ كىيىملەرنى كىيىۋالغان ياشلار، ئۇزۇن

يەكتەكلىرى ئۆزگىچە سالاپەت بېغىشلىغان ياشانغانلار، مەكـ
تەپ فورمىسى كىيىۋالغان ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇغۇچىلـ
رى، قىزىل گالستۇك تاقىۋالغان ئۆسمۈرلەر، تەرەپ ـ
تەرەپكە چېپىپ، ياخشى ئورۇن تاللاۋاتقان مۇخبىرلار، تەر ـ
تىپنى ساقلاۋاتقان ساقچىلار قىسقىسى نەچچە مىڭ ئادەم بۇ
سايلىقنى جانلاندۇرۇۋاتقەنىدى. سەئىد دېھقان ئايرودرومـ
نىڭ غەربىنى كېسىپ ئۆتكەن تۇرپان ـ توقسۇن تاشيولىدىمۇ
نەچچە يۈزلىگەن ماشىنىلار قاتارلىشىپ تۇرۇپ كەتكەن ئـ
دى. ئوتتۇرىدا «تۇرپان 2 ـ نومۇرلۇق ئايروپىلاننى ئۇچۇـ
رۇش مۇراسىمى» دېگەن خەتلەر يېزىلغان كۆركەم لوزۇنكا
مەيدانغا ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى. كۆچىلىكنى ھەممىدىن
بەك جەلپ قىلغىنى ئوتتۇرىدىكى قورساق قىسمىغا قىزىل
خەت بىلەن چوڭ ۋە كۆركەم قىلىپ «تۇرپان 2 ـ نومۇرلۇق»
دېگەن ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە خەتلەر چۈشۈرۈلگەن، خەتنىڭ
كەينىگىرەك بىر ساپاق ئۇزۇنىنىڭ سۈرىتى، قۇيرۇق قىسـ
مىغا تۇرپان مۇنارىنىڭ سۈرىتى سىزىلغان تاشلىقتا ئۇچۇشقا
تەييارلانغان بۇركۇتتەك مەغرۇر قەد كېرىپ تۇرغان ئاق
رەڭلىك ئايروپىلان ئىدى. كىشىلەر ئابدۇللا قادىرنىڭ ئۇـ
چۇشىغا تەقەززا بولۇپ، دېڭىزدەك داۋالغۇيتتى. يارىشىملىق
دوپپا كىيگەن ئابدۇللا قادىر تەمكىنلىك بىلەن ئايروپىلانغا
قاراپ ماڭدى. شۇ پەيتتە ھېچكىم ئويلىمىغان بىر ئىش يۈز
بەردى. توپ ئىچىدىن ئىككى ساقچى سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ
ئابدۇللا قادىرنىڭ ئالدىنى توستى:

— سىزنىڭ ھاۋا قاتناش كىنىشكىڭىز بارمۇ؟ — دېدى
ئۇلار.

— يوق، — دېدى ئابدۇللا قادىر تېڭىرقاپ.

— بىخەتەرلىك ئۇسكۇنىلىرىڭىز تولۇقمۇ؟

— تولۇق ئەمەس.

— ئۇنداقتا ئۇچۇشقا بولمايدۇ.

ئەتراپتا تۇرغان ئالامان تەڭرەپ كەتتى، كىشىلەر ئايرو-پىلانىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ، تالاش - تارتىش قىلىشقىلى تۇردى. ئابدۇللا قادىر نېمە قىلىشنى بىلەلمەي، چەتكە ئۆتۈپ تۇرۇپ قالدى. شۇ ئارىدا مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدىن كەلگەن خەۋەرلەر پروگراممىسىنىڭ رېژىسسورى جاۋ جەنچىڭ كۇلۇمسىرىگىنىچە ئابدۇللا قادىرنىڭ يېنىغا كەلدى:

— مەن ئەسلىدە سىزنىڭ ئايروپىلان ياساش، ئۇچۇش جەريانىدىكى قىيىنچىلىقلىرىڭىزنى خەۋەردە گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن، ساقچىلارغا دەپ، ئەتەي مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرغان ئىدىم، يۇقىرىقى كۆرۈنۈشلەرنى سۈرەتكە ئېلىۋالدىم، ئەمدى ئۇچسىڭىز بولىدۇ.

ئابدۇللا قادىر شۇنداللا ئەھۋالنى چۈشىنىپ، زىممىسىدىكى ئېغىر تاغنى غۇلىتىۋەتكەندەك ئۇھ تارتىپ قويدى. لېكىن، ئۇ بۇ ئىشنى ئويلىغانچە، غەزىپى ئۆرلەپ كەتتى. «بۇ ئاسماندا ئۇچىدىغان ئىش تۇرسا، ئۇچۇشتىن بۇرۇن ئۇچقۇچى چوقۇم ساغلام، خاتىرجەم، ئازادە بولغان روھىي كەيپىياتنى ساقلىشى كېرەك، شۇنداللا ئۇچقۇچى بىخەتەر ئۇچۇش مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ. مۇشۇنداق ئىشقىمۇ چاقچاق قىلغان بارمۇ، يا بۇرۇن دەپ قويمىدى». جاۋ جەنچىڭ ئۇنىڭدىن قايتا - قايتا ئۆزرە سوراپ، ئابدۇللا قادىرنىڭ تارتقان ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنى ياخشى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنى قايىل

قىلدى.

«تۇرپان 2 - نومۇرلۇق ئايروپىلاننىڭ ئۇچۇش مۇراسىمى باشلاندى» دەپ ئېلان قىلىنىپ، لېنتا كېسىلىش بىلەن ئابدۇللا قادىر كۆپچىلىكنىڭ ئالقىش سادالىرى ئىچىدە ئايروپىلانغا چىقتى. ئۇ ماتورنى قوزغىتىشتىن بۇرۇن بىر نەرسە دېمەكچى بولغاندەك دوستى ئابدۇللا ئىمىنگە قارىدى، ئابدۇللا ئىمىن ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ دەرھال ئايروپىلاننىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ كەلدى.

— مەن ئەگەر بۇگۈن مۇڭەپپەقىيەتلىك ئۇچالىسام، ئەسلىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇلغان لىنىيە، ۋاقىت بويىچىلا ئۇچۇپ قالماي، يەنىمۇ كۆپرەك ئايلىنىشىم مۇمكىن. چۈنكى، بىز بۇ قېتىمقى جەڭگە كۆپ تەييارلىق قىلدۇق، مۇراسىمىمۇ داغدۇغىلىق بولدى، ئاممىنىڭ ئىنتىزارلىقىمۇ بەك كۈچلۈك، شۇنىڭغا يارىشا ئىش قىلمىسام بولماس. بۇ سىرنى پەقەت سىزلا ئۇقۇپ قېلىڭ، باشقىلارغا دەپ سالماڭ.

- بولىدۇ، مەن سىزدىن خاتىرجەم، ئەمما بىخەتەرلىكىكە دىققەت قىلىڭ، — دېدى ئابدۇللا ئىمىنمۇ باش لىڭشىتىپ.

ئابدۇللا قادىر ئۇچۇش ئالدىدىكى تەييارلىقلارنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئىشلىدى. ئابدۇللا قادىرنىڭ دۇپۇلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىمۇ ئاستا - ئاستا جايىغا چۈشتى. سائەت دەل ئۈچ بولغاندا، قۇلاقنى يارغۇدەك ماتور ئاۋازى بىلەن تەڭ «تۇرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلان خۇددى راكېتادەك ئۇچۇش يولىدىن چىقىپ، كۆك ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. 10 مېتىر، 20 مېتىر، 30 مېتىر... 70 مېتىر... مۇنچاق- مونچاق تەرلەپ تۇرغان ئابدۇللا قادىرنىڭ كۆزى سۈر-

ئەت ئىستىرىلكىسىغا مىختەك قادالغاندەك. ئۇ رولىنى چىڭ تۇتۇپ، مۇستەھكەم ئۇچۇش ھالىتىنى ساقلىدى. بۇ مۇنار-لىق دېھقان ئوغلى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ مۇشۇنچىلىك ئېگىز ئۇچۇپ، رېئاللىقتىكى رىۋايەتنى يارىتىۋاتاتتى. ئابدۇللا قا-دىر ئېگىز ئۇچۇش مەشىقى قىلىپ باقمىغاچقا، بىر خىل قورقۇنچ پىسخىكىسى ئۇنى ساراسىمىگە سېلىۋاتقان بولسا-مۇ، لېكىن قۇربان بېرىش روھى، غەلىبە تەنتەنىسى ئۇنىڭغا كۈچ ئاتا قىلىۋاتاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئابدۇللا قادىر بۇ قېتىم تەييارلىقىنى ناھايىتى پۇختا ئىشلىگەن بولۇپ، ئايرو-پىلاندىن چاتاق چىقمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئابدۇللا قادىر ئۆزىنىڭ تەڭپۇڭلۇق ھالىتىنى ساقلاپ، خۇددى قارلىغاچ-تەك ئۇچۇپ، قىرغاۋۇلدەك ھۇجۇم قىلدى. ئۇ سائىتىگە 100 كىلومېتىر تېزلىكتە 20 مىنۇت ئۇچۇپ، بېكىتىلگەن يەرگە چۈشمەستىن قاقاسلىق ئاسمىنىنى تولۇق ئۇچ قېتىم ئايلاندى. مانا بۇ ھەقىقىي مەنىدىكى، ھەر قانداق كىشىنى قايىل قىلالايدىغان ئۇچۇش ئىدى. تۆۋەندە تۇرغان كىشىلەر ھاياجانلانغانلىقىدىن ۋاراقىراپ تەنتەنە قىلىپ، بۆكلىرىنى ئاسمانغا ئاتسا، بىر قىسىم كىشىلەر ئەنسىرەپ «ۋاي خۇدا-يىم، چۈشەلمەيۋاتىدۇ، چاتاق چىقىدىغان بولدى» دېيىشىپ غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى. ئاپئاق ساقاللىق بوۋايلار دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ ئابدۇللا قادىرغا ئامانلىق تىلەشتى. مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، تۇرپان تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ مۇخبىرلىرى ئاجايىپ قىممەتلىك كۆرۈنۈشلەرنى سۈرەتكە ئېلىۋالدى.

مۇشۇ تاپتا ئابدۇللا قادىرنىڭ كەيپىياتى پۈتۈنلەي جايىغا چۈشكەن بولۇپ، ئۆزىنى كۆك قەرىدە بىمالال ئۇچۇۋاتقان

ئەركىن قۇشتەك ھېس قىلماقتا ئىدى. ئۇ ئۆرلەپ كېتىۋاتقان ھاياجىنىنى بېسىپ، تۆۋەندە ئۆزىگە تەنتەنە قىلىۋاتقان كىشىلەرگە نەزەر سالغىنىچە رولنى تەمكىنلىك بىلەن باشقۇرماقتا ئىدى. مانا ئۇنىڭ ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كۆرۈپ كېلىۋاتقان گۈزەل چۈشى رېئاللىققا ئايلاندى، ئۇ ئاخىرى قۇش كەبى بىمالال ئۇچۇش مەقسىتىگە يەتتى. ئۆمۈرلۈك ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشتى. ئۇ قۇش بولۇپ ئۇچتى، ئۇلۇغ ئەجدادلىرىنىڭ، قەدىردان خەلقىنىڭ بارلىق ئارزۇ - ئارمانلىرىنى ۋۇجۇدىدا مۇجەسسەملەپ، تۈرمۈشنىڭ بارلىق تەشۋىش مالامەتلىرىنى كەينىگە تاشلاپ، شۇنچە ئەركىن، شۇنچە بىمالال، شۇنچە غەمسىز كەيپىياتتا ئۇچتى، بوۋىلىرى ئارزۇ قىلغان مۇقەددەس كۆكنىڭ، پايانسىز يورۇقلۇقنىڭ ۋەسلىگە يەتتى. شۇ ئاردا ئۇنىڭ قۇلىقى تۈۋىدە شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ: «ئىلىم - پەنگە يۈرۈش قىلغان ئۇچار كۆكتە، ئۇزەر سۇدا، مىنىشكە قۇتۇر ئېشەك يوق، پىيادە قالغانمىز باردۇر.

باشقىلار كۆكتە ئۇچۇپ، سۇدا ئۇزۇپ كەتتى يىراق، مەن مىسالى يالاڭ ئاياغ، دەسسەپ تىكەن ماڭارىمەن.» دېگەن مىسرالىرى جاراڭلاۋاتقاندەك، تالانتلىق ياش ناخشىچى ئابدۇللا ئابدۇرېھىم ئېيتقان «مەن كېچىدە شىرىن چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە بىر كىچىك قۇش بولدۇم» دېگەن ناخشىسى ياڭراۋاتقاندەك، يازغۇچى ياسىن نىيازنىڭ: «ھازىر،

ئاتوم، ئېلېكترونلۇق مېڭە دەۋرى بۇ!
كىم مەغلۇپ،
كىم غالىب،
دۇنيا ئاقىلىنىڭ.

ھەئە، ئەقىل دەۋرى بۇ!

. . .

ئەتە ئۇچۇن سەنمۇ كۆرەش،
سەنمۇ ياساپ باق
«تۆمۇر بېلىق» — پاراخوتنى،
«ئوت ھارۋىسى» — پويىزنى،
«ياغاچ ئات» — ئايروپىلاننى.
دائىما ئاپئاق يۇز، شەھلا كۆزلەردىن،
بەخت ئىزدەپ يۇرگۇچە،
سەنمۇ تەكشۈرۈپ باق،
خۇمارلىق دېگىز، ئاسمانىنى. . . » دېگەن مىسرالىرى تەكرارلىنىۋاتقاندەك بولدى. مانا، بىز ناخشىلىرىمىزدا، چۆچەكلىرىمىزدە، رىۋايەتلىرىمىزدە قۇش بولۇشنى، كۆكتە ئۇچۇشنى ئىزچىل ئارمان قىلىپ كەلگەن خەلق ئىكەنمىز، بۇ ئارمانلارنى مەن ئاخىرى رېئاللىققا ئايلاندۇردۇم، گۈزەل ئارزۇ مۇقەددەس ئېتىقاد، يۈكسەك ئىرادە بىلەن قاناتلانغاندا ھەر قانداق نەرسىنى ئۇچۇرالايدىكەن، ھەر قانداق ئارمانغا يەتكۈزەلەيدىكەن، دېگەنلەرنى ئويلىدى ئابدۇللا قادىر. ئۇنىڭ كۆكتىن زادى چۈشكۈسى، توختىماي ئۇچۇۋەرگۈسى بار ئىدى. بىراق، ئۇنىڭ يىلتىزى زېمىندا، ئۇنى ئۇچۇرغان قۇۋۋەت - قېرىنداشلىرى يەردە ئىدى، ئۇ قېرىنداشلىرىنى تاشلاپ ئۇچۇپ كېتەلمەيتتى. ئۇ ئاسمان بىلەن، قۇياش، يۇلتۇزلار بىلەن كۆزى قىيمىغان ھالدا خوشلىشىپ، قونۇش لىنىيىسىگە قاراپ پەسلىسى - دە، يەرگە بىخەتەر قوندى. ئۇ يەرگە چۈشۈشى بىلەنلا ھاياجانلانغان ئالامان ئۇنى كۆتۈرۈپ، باشلىرىغا ئېلىشىپ، قاقاسلىقتا ئايلاندۇرۇشقا باشلىدى. بايىلا ئۇ ئۆزى ياسىغان ئايروپىلاندا ئۇچقان بولسا،

ئەمدى خەلقنىڭ ئالقىشى، رازىمەنلىك، ئىپتىخار تۇيغۇسى، هۆرمەت - ئېهتىرامىنىڭ كۈچىيىدە «ئۇچماقتا» ئىدى. ياشاڭغانلار «ئاپىرىن، ياشاپ كەت» دەپ توۋلىشاتتى، ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ بويىنىغا گۈللەرنى ئېسىشىپ، ئۇستىگە چاچقۇ چېچىشاتتى. ئۇزاق ئەسىرلەردىن بۇيان سۈكۈت ئىچىدە ياتقان بۇ تاشلىق ساي بۇگۈن ئۇلۇغۋار روهنىڭ ئۇچۇشىغا گۇۋاه بولدى، ئاۋامنىڭ تەنتەنىسىدىن لەرزىگە كەلدى. كىشىلەر ئابدۇللا قادىرنى باشلىرىدا كۆتۈرۈپ بىر هازا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن يەنە ئايروپىلانىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كېلىپ، يەرگە چۈشۈردى.

بۇ قېتىمقى ئۇچۇشتىن كېيىن «جۇڭگو مائارىپ گېزىتى» ، مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى جۇڭخۇا مىللەتلىرى سەھىپىسى ئابدۇللا قادىرنىڭ ئىش - ئىزلىرىنى مەخسۇس سەھىپە ئاجرىتىپ تونۇشتۇردى. شىنجاڭدىكى نوپۇزلۇق ئاخبارات، مەتبۇئات ئورۇنلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئابدۇللا قادىرنى بەس - بەس بىلەن تەشۋىق قىلدى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى نەچچە مىليونلىغان كىشى تېلېۋىزور ئېكرانى ، نوپۇزلۇق گېزىتلەر ئارقىلىق ئۇيغۇر ئوغلى ئابدۇللا قادىرنىڭ كۆكتە پەرۋاز قىلغانلىقىدىن خەۋەردار بولدى. ئابدۇللا قادىر يەنە بىر قېتىم ئۇزۇم شەهىرىدىكى ئاخباراتلىق شەخسىكە ئايلاندى.

لېكىن، «بىر كۈلكىنىڭ بىر يېغىسى بار» دېگەندەك ئابدۇللا قادىرنىڭ ئاتىسى قادىر هاجىم گويا ئوغلىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇچۇپ بولۇشىنى كۈتۈپ تۇرغاندەكلا، 11 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئالەمدىن ئۆتتى، ئەلۋەتتە بۇ مېهرىبان ئاتا ئۆز دۇئالىرى، كۈچلۈك تىلەكلىرى بىلەن يۈرەك پارىسى بولغان ئوغلىنى كۆكتە ئۇچۇرۇپ، خاتىرجەم كۆز يۇمغانىدى.

ئۇجمە گۇۋاھ

ئابدۇللا قادىرنىڭ ئىشكىنىڭ ئالدىدا بىر نەچچە تۇپ ئۇجمە دەرىخى بار. بۇ ئۇجمىلەرنىڭ ئەڭ چوڭىنىڭ يېشى 300 ياشتىن ئاشىدىغان بولۇپ، غولىغا ئىككى - ئۈچ ئادەم- نىڭ قۇچىقىمۇ يەتمەيدۇ. بۇ ئۇجمىنىڭ يوغان غوللىرى ئادەمنىڭ قولىغا، گىرەلىشىپ كەتكەن شاخلىرى چاچ - ساقاللارغا، يېرىم - يېرىم قوۋزاقلىرى قات - قات قورۇقلار- غا، قوۋزاقلار ئارىسىدىن ئېقىپ چۈشكەن يىلىملار تۆكۈلۈ- ۋاتقان ياشلارغا ئوخشايدۇ، شۇڭا ئابدۇللا قادىر بۇ ئۇجمىنى بەئەينى بىر مويسىپىت بوۋايغىلا ئوخشىتىدۇ. ئابدۇللا قادىر دەل مۇشۇ ئۇجمە بوۋاينىڭ سايىسىدە ئۆسۈپ يېتىلدى. ئۇج- مىنىڭ ئاستىدا ئۇچقۇ ياساپ ئۇچۇرۇپ، ئۇستىگە يامىشىپ چىقىپ ئۇنىڭ لەززەتبەخش مېۋىلىرىدىن تويغۇچە يەپ، ئۇج- مىنىڭ ئاسمانغا تاقاشقان شاخلىرىغا قاراپ تەگسىز خىياللار- غا پېتىپ ئاستا - ئاستا ئەقلىگە تولدى. ئۇنىڭ ئۇچقۇلىرى مۇشۇ ئۇجمىنىڭ ئاستىدا ياسىلىپ ۋۇجۇدقا كەلدى. ئابدۇللا قادىرنىڭ ئۇچ بالىسىمۇ مۇشۇ ئۇجمىنىڭ سايىسىدە، ئايرو- پىلاننىڭ ماتور ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ، ئېغىر سومكىلىرىنى ئېسىشىپ، ئۆزى باسقان يوللارنى بېسىپ چوڭ بولدى. ئۇجمە بوۋاي ئابدۇللا قادىرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلگەنلىكىگە، ئازابلىق كەچۈرمىشلىرىگە، جاپا - مۇشەققەتلىرىگە، ئاھانەت - خورلۇقلىرىغا ئۇنسىز شاھىت بولۇپ تۇردى، ئابدۇللا قادىرنىڭ ئېغىر روھىي بېسىملىرىغا، جاپالىق مېھ- نىتىگە ئىچ ئاغرىتىپ، مۇقەددەس «ياشلىرىنى ئېقىتتى».

ئابدۇللا قادىر پات - پات ئېغىر خورسىنغىنىچە ئۇجمە بوۋايغا تىكىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇنسىز سىردىشاتتى، ئاسماندا مىس لېگەندەك ساڭگىلاپ تۇرغان، ئەتراپىنى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇرغان تولۇنئاي ئۇلارنىڭ سۆھبىتىگە قۇلاق سالغاچ ئاستا سەپىرىنى داۋاملاشتۇراتتى. . .

مانا، ئابدۇللا قادىر ھەسرەتلىك خىياللارغا پاتقىنىچە ئۇجمە بوۋايغا پىچىرلىماقتا ئىدى:

— سىز ھەممە ئىشلارغا شاھىتسىز، ئۇجمە بوۋا، مەن ئاخىرى ئارزۇيۇمغا يەتتىم، ئايروپىلاننى تولۇق مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇچۇردۇم. لېكىن، مەن زادى نېمىگە ئېرىشتىم؟ خېلى ئوقۇمۇشلۇق بىر قىسىم كىشىلەرمۇ مېنىڭ روھىمنى چۈشەنمەيۋاتىدۇ، مېنىڭ ئۇستۇمدە ھەر خىل سۆز چۆچەكلەرنى قىلىشىۋاتىدۇ. «ئايروپىلان دېگەن يېڭى شەيئى، يېڭى تېخنىكا ئەمەس، ئۇنىڭ ئىجاد قىلىنغىنىغا 100 يىلغا يېقىنلىشىپ قالدى، ئابدۇللا قادىر شۇنچە ئاۋارە بولغۇچە ھېچكىم ياساپ باقمىغان، ھېچكىم قىلىپ باقمىغان ئىشنى قىلسا بولمامدۇ» دېيىشىۋاتىدۇ، مەن ئايروپىلاننى كىم ئۇچۇن ياسىدىم، ئۆزۈم ئۇچۇن ياسىدىممۇ؟ مەن خەلقىم ئۇچۇن ھايات - ماماتىم بىلەن ھېسابلاشماي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللاندىم، شۇنچە قان - تەرىم بەدىلىگە ياسىغان ئايروپىلانىنى خەلقىم ئۇچۇن دۆلەتكە تەقدىم قىلدىم، مېنىڭ تۆلەپ كەتكەن بەدەللىرىم، تۆلەۋاتقان قەرزلىرىم ئازمۇ؟

— دېگەنلىرىڭ توغرا ئوغلۇم، — دېدى ئۇجمە بوۋاي ۋەزمىن تۇيغۇدا، — مەن سېنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىڭنى توغرا بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن. لېكىن، شۇ نەرسە ھەقىقەتكى، سېنىڭ ئېرىشكەن ئۇتۇقۇڭمۇ ئاجايىپ زور بولدى! سەن

تەپەككۇرى چولتا، ئەقلى گال، نادان، كۆز ئالدىنى ۋە ئاددىي مەنپەئەتنىلا كۆرىدىغان كىشىلەرنىڭ سۆزلىرىگە قۇ- لاق سالما، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنۇ ئىس- لام دىنىنى تارقىتىش يولىدا نۇرغۇن ھاقارەت - خورلۇقلار- غا، مەسخىرە - دىشۋارچىلىقلارغا ئۇچرىغان، ھەتتا يۇرتىدا تۇرالماي، باشقا جايغا كېتىشكە مەجبۇر بولغانىكەن. مۇھەم- مەت ئەلەيھىسسالامغا سېلىشتۇرغاندا ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ بۇنداق دىشۋارچىلىقلارغا ئۇچرىشى ئادەتتىكى ئىش ئوغلۇم. ئەمەلىيەتتە، سەن ئايروپىلان ياساپ ئۇچۇش ئارقىلىق، ئەج- دادلاردىن قالغان ئەقىل - پاراسەت، تەۋەككۇلچىلىك روھى- نى، شەخسىنىڭ پاراسىتىنى، ئىرادىسىنىڭ قۇدرىتىنى، ئى- لىم - پەننىڭ مىسلىسىز كۈچىنى نامايان قىلدىڭ، خەلقى- مىزگە ئاسمانىنىڭ، ئايروپىلانىنىڭ سىرىنى ئېچىپ بەردىڭ، ياش ئەۋلادلارغا قۇدرىتى مىسلىسىز بولغان جانلىق ئەمەلىي ساۋاق بەردىڭ، خەلقىمىزگە ئىپتىخار، غۇرۇر، ئۆزىنى قايتا تونۇش تۇيغۇسى بەخش ئەتتىڭ. ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئاسمانىدا ئۇچۇش، تىن ئىبارەت نەچچە مىڭ يىللىق ئارزۇ- سىنى ئاخىرى ئەمەلگە ئاشۇردۇڭ! خەلقىمىزدىن پەقەت سەن- لا ئاسمانغا چىقىپ كۆكتىكى پەرىشتىلەر بىلەن سىردىشىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتىڭ! مانا مۇشۇنىڭ ئۆزى مۆلچەرلىگۈ- سىز نەتىجە ئەمەسمۇ؟! سېنى كۈندە ئورۇۋاتقان ياش - ئۆسمۈرلەر، ھەر جاي، ھەر جايلاردىن كېلىۋاتقان خەت، تېلېگراممىلار، سېنى ھۆرمەت بىلەن ئىزدەپ كېلىۋاتقان كىشىلەر بۇنىڭ ئىسپاتى ئەمەسمۇ؟

— مەن ساڭا بىر ھېكايە ئېيتىپ بېرەي ئوغلۇم: «بۇرۇن بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز كۆپ قېتىم دىن يەڭگۈشلە-

گەن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، شامان دىنى، مانى دىنى، بۇددا دىنى، ئىسلام دىنى قاتارلىق دىنلارغا ئېتىقاد قىلغان. مەيلى قايسىلا دىنغا ئېتىقاد قىلسۇن كۆككە چوقۇنۇپ، كۆك-نى ئۇلۇغلاپ كەلگەن. «تەڭرى» دېگەن سۆزمۇ ئەسلىي شا-مان دىنىدا «كۆك»، «كائىنات» دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈرىدە-غان ئاتالغۇ بولۇپ، كېيىنچە ئىسلام دىنىدەك «ئاللا» (ئە-رەبچە)، «خۇدا» (پارسچە) مەنىسىدىكى ئىلاھ نامى بولۇپ قالغان. ئەجدادلىرىمىز شۇ ئېتىقاد ئەنئەنىسى بويىچە ئۆل-گەنلەرنى كۆمىدىغان يەرلىكلەرنىمۇ نۇر چېچىپ تۇرغان قۇ-ياش شەكلىدە ياسىغان. تارىختا ئۆتكەن قاغانلار «كۈن تەڭ-رىدىن بولمىش قاغان»، «ئاي تەڭرىدىن بولمىش قاغان» دېگەندەك ئۇنۋانلارنى قوبۇل قىلغان. دېمەك بىزنىڭ كۆككە بولغان ئىنتىلىشىمىز نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە. رىۋايەت قىلىنىشىچە يەنە ئاللانىڭ ئەلچىسى بولغان مۇھەم-مەت پەيغەمبەرنىڭ كۆيئوغلى ھەزرىتى ئەلى كۆپارلارنى يو-قىتىپ، ئىسلام دىنىنى كېڭەيتىش كۈرەشلىرىدە بىر ئۆچقۇر تۆلپارنى مىنگەنىكەن. بۇ تۆلپار تازا چېپىپ كەتكەندە بىر تۈيىقى تۇرپاندىكى تاغلارنىڭ ئۈستىگە تەگكەن بولسا، يەنە بىر تۈيىقى قەشقەر كونىشەھەرنىڭ ئوپال يېزىسىدىكى ھەزرە-تى موللام تېغىنىڭ ئۈستىگە چۈشكەنىكەن. تۇرپانىنىڭ سىڭ-گىم ئېغىزىدىكى ئىدىقۇت تاغ تىزمىسىنىڭ ئۈستىدە غايەت زور ئات تۈيىقىنىڭ ئىزى بار، بۇ يەردە يەنە ئات باغلايدىغان بىر موما ياغاچنىڭ ئىزىمۇ بار. شۇڭا، كىشىلەر بۇ يەرنى ھەزرىتى ئەلىنىڭ تۆلپىرىنىڭ تۇۋىقى چۈشكەن، تۆلپارنى باغلىغان جاي دەپ قاراپ تاۋاپ قىلىدۇ، بۇ يەر خەلق تىلىدا «ئات باغلاش غوجام» دەپ ئاتىلىدۇ. كىشىلەرمۇ ھازىرمۇ

زوق - شوق بىلەن «ھەزرىتى ئەلىنىڭ تۇلپىرى شۇنداق ئۇچۇپتۇكى. . . » دەپ رىۋايەت قىلىشىدۇ. دېمەك ئەجدادلىرىمىز مەيلى قايسى زاماندا بولسۇن «ئۇچۇش» تىن ئىبارەت گۈزەل تەسەۋۋۇرنى قەلبىگە پۈكۈپ كەلگەن، سەن دەل ئۇلارنىڭ روھىنىڭ سىمۋولى بولدۇڭ، بۇنداق ئۇلۇغ شەرەپ ئىنتايىن ئاز ساندىكى كىشىلەرگىلا نېسىپ بولىدۇ.

— شۇنچە يۇقىرى باھا بەرگىنىڭىزگە رەھمەت بوۋا، بىراق مەن بەك كۆپ بەدەل تۆلەپ كەتتىم، ھاردىم، چارچىدىم. . .

— شۇنداق ئوغلۇم، بۇ دېگەنلىرىڭ راست، سېنىڭ تۆلىگەن بەدەللىرىڭ بەك كۆپ بولۇپ كەتتى. توغرا، پارتىيە، ھۆكۈمەت ساڭا نۇرغۇن شان - شەرەپلەرنى بەردى. بىراق ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئايروپىلانىڭ ھېچقانداق چىقىش يولىغا ئىگە بولالماي توپا بېسىپ يېتىۋاتىدۇ. نەچچە يىلدىن بېرى، سايلىق، تاشلىقلاردا تولا مىنىپ ئەجىقى چىقىپ كەتكەن ۋېلىسىپىتىڭنى يەڭگۈشلەشكىمۇ قۇرىتىڭ يەتمىدى، مانا ھازىرمۇ شۇ قەدىناس ۋېلىسىپىتىڭدە بەش كىلومېتىر يولنى كۈندە تۆت قېتىم بېسىپ، مەكتەپتە ئادەتتىكى ئوقۇتقۇچىلىقىڭنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىسەن. ئەلۋەتتە، سەن ھوقۇق، پۇل تەمەسىدا ئەمەسسەن، پەقەت ساڭا مۇۋاپىق تەقىقات شارائىتى، تەتقىقات مەبلىغى ئاجرىتىپ بەرگەن بولسا، تېخىمۇ ئۇلۇغ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرالىغان بولاتتىڭ. خەير، رېئاللىق رەھىمسىزكەن. بىراق، سەن ئوغلۇم روھىڭنى چۈشۈرسەڭ بولمايدۇ. سېنىڭ بۇ تۆھپەڭ تارىخىمىزنىڭ ئالتۇن بەتلىرىگە يېزىلىدۇ، ياش - ئەۋلادلىرىمىز، ئىز باسارلىرىمىز بۇ روھىڭدىن مەڭگۈ ئىلھاملىنىدۇ.

مدۇ. بۇ دۇنيا قەھرىمانلار مېھنەت تەرى بەدىلىگە ئايلىنىدۇ. غان دۇنياكەن، سەنمۇ خەلقىمىزدىن چىققان بىر قەھرىمان، «بىزدە قەھرىمان ئۆكۈنمەيدۇ» دېگەن گەپ بار، شۇڭا ئۇ مىدۇار بول. ئەمدى مېنىڭ مەسلىھىتىم، ئايروپىلان ياساپ ئۇچۇش، خەلقىمىزگە ئىلھام بېرىش ئارزۇيۇڭ ئەمەلگە ئاشتى. بۇ تۇرنى تاماملاپ تۇگەتتىڭ، شۇڭا ئەمدى ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي جەھەتتىن ئەمەلىي نەپ ئېلىپ كېلىدىغان تۇرلەرنى تەنقىق قىلىش بىلەن شۇغۇللانغىنىڭ ياخشى. بۇنداق قىلساڭ خىزمىتىڭنىمۇ ياخشى ئىشلىيەلەيسەن، ئائىلەڭدىكىلەرنىڭ ئالدىدىكى قەرزىڭنىمۇ ئادا قىلالايسەن...

— لېكىن بوۋا، بۇ ئىش مېنىڭ قان - قېنىمغا سىڭىپ كەتكەن ئېتىقاد بولسا كېرەك، شۇڭا بۇ ئىشتىن زادى مېھرىمنى ئۈزۈلمەيمەن. ھازىر پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا ماۋارىپ، پەن - تېخنىكا ئارقىلىق دۆلەتنى گۈللەندۈرۈش ئىستراتېگىيىسى يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ، پەن - تېخنىكا ۋە پەن - تېخنىكا خادىملىرى ئۆز قۇدرىتىنى بارغانچە نامايان قىلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، غەربىي رايونىنى ئېچىش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ، ساياھەتچىلىكنى ئېچىش ھەققىدە بىر قاتار تەدبىرلەر تۇزۇلۇپ يولغا قويۇلدى، ساياھەتچىلىكنى ئېچىشتا مېنىڭ ئاۋۇتاسىيىگە دائىر ئىجادىيەتلىرىم ئاجايىپ زور تەنقىقات ئىستىقبالىغا ئىگە.

— بىلىمەن ئوغلۇم، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ، بىلىپ، ھېس قىلىپ تۇرۇۋاتىمەن. سەن ئۆزۈڭ ياسىغان ئايروپىلاننى ئۆزگەرتىپ، ساياھەتچىلىك ئۇچۇن ئىشلىتىش، ھاۋا شارى ئارقىلىق ئىدىقۇت تېغى، بۇيلۇق، يارغول قەدىمىي شەھىرى قاتارلىقلارنى ئاسمان بوشلۇقىدا ئېكسكۇر-

سىيە قىلىش مۇلازىمىتىنى يولغا قويۇش، ئىدىقۇت تېغى نېفىتلىكىدە توختىماي كۆيۈپ ئىسراپ بولۇۋاتقان تەبىئىي گازنى تورۇبا ئارقىلىق ئىدىقۇت تېغىنىڭ چوققىلىرىغا ئېلىپ چىقىپ، ھەقىقىي «يالقۇنتاغ» قا ئوخشاش مەنزىرە راۋان بەرپا قىلىش قاتارلىق ئۇزۇن يىل تەتقىق قىلغان، تۈرپاننىڭ ئەمەلىيىتىگە ماس كېلىدىغان لايىھە، دوكلاتلىرىنى كۆتۈرۈپ ئىدارىمۇ ئىدارە، ئىشخانىمۇ ئىشىك دوقۇرۇپ، رەھبەرلەرنى، مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنى ئىزدىدىڭ، لېكىن بىرەر ئورۇنمۇ ساڭا لايىقىدا جاۋاب بېرەلمىدى. دوكلات، ئىلتىماسلىرىڭنى تولا كۆتۈرۈپ، تولا قاتىراپ ھېرىپ قالدىڭ، ئايىقىڭنىڭ چەمىمۇ ئۇپراپ كەتتى، يەلكەڭ دىكى 50 مىڭ يۈەنگە يېقىن قەرز سېنى ھالسىرىتىۋاتىدۇ... ئۇجمە بوۋاي بوغۇلۇپ قالغاندەك جىمىپ قالدى. بىر نەچچە تامچە «ياش» بوۋاينىڭ «ساقاللىق يۈزى» دىن سىيرىلىپ چۈشۈپ، «قورۇق» لار ئىچىدە توختاپ قالدى. ئابدۇللا قېرىمۇ ئىختىيارسىز كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ بېشىنى چاڭگالىلىدى.

يۈرەكنى ئەزگۈچى ئېغىر سۈكۈتتىن كېيىن، ئۇجمە بوۋاينىڭ ئۇلۇغۋار، ۋەزمىن ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى:

— شۇ نەرسە ھەقىقەتكى، ئوغلۇم، سېنىڭ تۆھپەڭنى ھەرگىز سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ! سەن تۆھپىكار ئوغلانلىرىمىزدىن «پەلەك شاھى» ئادىل ھوشۇر، ۋاسكېتبول چولپىنى ئادىلجان، بوكس چېمپىيونى ئابدۇشۈكۈر، ئابدۇراخمان ئابلىكىم، موتسىكلىت چەۋەندازى جۈرئەتلەرگە ئوخشاشلا، خەلقىمىزنىڭ تومۇرىدا جۇشقۇنلاۋاتقان قەيسەرلىك، تەۋەككۈلچىلىك، جەسۇرلۇق، بەردەملىك، ئەركەكلىك رو-

ھىنى نامايان قىلغان، ئاجايىپ ئۆتكۈر تەپەككۇرۇڭ، چوڭ-قۇر ئەقىل - پاراسىتىڭ بىلەن ئەجدادلارنىڭ شان - شەۋكە-تىنى قايتا جەۋلان قىلغان ئەزىمەتسەن. ئارتۇق مەيۈسلەنمە، ئوغلۇم، نى - نى ۋەقەلەرگە شاھىت بولغان، نى - نى قەھرىمانلارنى يارانقان بۇ مۇقەددەس تۇپراق، باغرى كەڭ ۋە مېھرىلىك خەلقىمىز سېنى ھەرگىز نائۈمىد قويمايدۇ، ساڭىمۇ ئىستىقبال قۇچاق ئاچىدۇ، خۇددى يۇقىرىدا تىلغان ئېلىنغان قەھرىمانلىرىمىزنى يۆلىگەنگە ئوخشاشلا، ساڭىمۇ ساخاۋەتلىك قولىنى سۇنىدىغان، يوشۇرۇن كۈچى زور بول-غان تەنقىقاتىڭغا مەبلەغ سالىدىغان، ساڭا كۆڭۈل بۆلىدىغان قەلبى دەريا، غۇرۇرلۇق، مەرد ساخاۋەتچىلەر ھامان چىقىدۇ.

كۆككە قاراپ ھەيۋەتلىك بوي سوزغان قەبرى ئۈجمە دەرىخى بىلەن روھ تۇپرىقىنى ئېتىقاد سۈيىدە سۇغىرىپ، خۇش پۇراق گۈللەرنى ئېچىلدۇرغان بىر ئاددىي ئادەمنىڭ سۆھبىتىگە كائىنات ئۇنسىز قۇلاق سېلىۋاتقاندەك قىلاتتى. تولۇنئاي بۇ ئىككى سۆھبەتداشنى تېخىمۇ ئوچۇقراق كۆرۈۋې-لىش ئۈچۈن نۇرىنى تېخىمۇ ئەلۋەك سېپەتتى، يۇلتۇزلار ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلغاندەك كۆزلىرىنى قىسىشاتتى. . .

تەنقىدات خامىنىدىكى چەشلەر

ئابدۇللا قادىر «ئۇجمە بوۋاي» بىلەن كۆپ قېتىم سۆز-دىشىش جەريانىدا ئۇنىڭ مەسلىھەتلىرىنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەن-لىكىنى ھېس قىلدى ۋە ئايروپىلان تەنقىدىي بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنىش بىلەن بىرگە قابىل پەن - تېخنىكا خادىمى، تەپەككۇرى ئويغاق، زېھنى ئۆتكۈر كەشپىياتچى بولۇش سۈ-پىتى بىلەن كۈندىلىك تۇرمۇشتا كاللىسىغا تەسىر قىلغان ئىشلارنىڭ تۈرتكىسى ئارقىسىدا كۆپلىگەن پەن - تېخنىكا يېڭىلىقلىرىنى ئىختىرا قىلدى. ئۇ يەنە «بىرگە ماھىر، كۆپكە قادىر» شۇنداق كىشى ئىدىكى، ئائىلە ئېلېكتر سايمان-لىرى، توك ئەسلىھەلىرى، زامانىۋى ئېلېكتر ئۈسكۈنىلىرى قاتارلىق ئېلېكتر بىلەن بولىدىغانلىكى ھەر قانداق نەرسە-نىڭ تىلىنى ئاسانلا ئۆگىنىۋالالايتتى، سىرىنى ئاچالايتتى، رېمونت قىلالايتتى.

— پويىزغا ئولتۇرغاندا رېلىستىن ئىزچىل تۇرده «تاق - تۇق، تاق - تۇق، تاق - تۇق» قىلغان ئاۋاز چىقىپ تۇرىدىكەن، بۇ يولۇچىلارنىڭ خاتىرجەم ئارام ئېلىشىغا ته-سىر يەتكۈزىدىكەن. بۇ ئاۋازنى يوقاتقىلى بولامدۇ - يوق؟

— دېھقانلار ھازىرغا قەدەر ئىپتىدائىي تۆمۈر قوراللار بىلەن تەكىنى (ئۈزۈم تېلى) نى ئېچىپ كۆمۈۋاتىدۇ، تەكىنى ھەر يىلى بىر قېتىم ئېچىپ كۆمۈش بىر مۇنچە ئەمگەك ئىسراپچىلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ، بۇنى زامانىۋى-لاشتۇرغىلى بولامدۇ يوق؟

— ئوقۇتقۇچىلار سىنىپلاردا دوسكىغا بور بىلەن يېزىل-

غان خەتنى ئۆچۈرسە بور توزىقى توزۇپ، سىنىپنىڭ مۇھىتىنى بۇلغاپ، ئوقۇنقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ سالامەتلىكىگە ئېغىر زىيان يەتكۈزىدۇ. بۇنى ئۆزگەرتكىلى بولامدۇ - يوق؟

— ئۇيغۇرلار ئەزەلدىن تونۇردا نان يېقىپ، ئىستېمال قىلىپ ئادەتلەنگەن. لېكىن، ھازىرقى شەھەرلەردىكى بىنا ئۆيلەردە تونۇر بولمىغاچقا، ئاھالىلەر نانىنى سېتىۋېلىپ يەيىشكە مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ. بىنالارغىمۇ ماس كېلىدىغان تونۇرنى ئىجاد قىلغىلى بولامدۇ - يوق؟

. . . . . .

ئابدۇللا قادىرنىڭ توختىماي ئويلايدىغان كاللىسى يۇقىرىقى سوئاللارغا جاۋاب ئىزدىگەنچە، تېخىمۇ ئېچىلىپ ئۆتۈكۈرلىشىپ كېتەتتى. بۇ سوئاللارنى ئويلىغانسېرى ھاياجانلىناتتى، تەسىرلىنەتتى. بۇ تۇرلەرنى بالدۇرراق رويابقا چىقىرىش ئۈچۈن دەرھال «تەجرىبىخانىسى» غا كىرىۋېلىپ تەتقىقاتنى باشلايتتى. ئۇ بۇ تۇرلەرنى كەشىپ قىلىش ئۈچۈن مۇ نۇرغۇن ۋاقىتنى، زېھنىنى، پۇلىنى سەرپ قىلدى. تۇرمۇش، خىزمەتتە يولۇققان ھەر بىر قىيىنچىلىق، قۇلايسىزلىقتىن ئىلھام ئېلىپ، كېچە - كۈندۈز بېرىلىپ تەتقىقات ئېلىپ باردى، قايتا - قايتا سىناق قىلدى، ئاخىرى ئىككى يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا، خەلقنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا زور قولايلىق ئېلىپ كېلىدىغان، ئېكولوگىيىلىك مۇھىتنى ياخشىلايدىغان، ئىشلەپچىقىرىش ھالقىلىرىنى راۋانلاشتۇرىدىغان ئوندىن ئوشۇق يېڭى تېخنىكىنى كەشىپ قىلدى.

ئۇ كەشىپ قىلغان، پويىز ماڭغان چاغدىكى «تاق - تۇق» قىلغان شاۋقۇن يوقىتىلغان، «يانتۇ ئۇلاش - ئۇلىنىش

شەكلىدىكى رېلىس» دۆلەت پاتېنت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى، ئابدۇللا قادىر پاتېنت گۇۋاھنامىسىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، خەلقئارا ئېدىسون كەشپىيات مۇكاپاتى فوندى جەمئىيىتى ئەۋەتكەن بىر پارچە خەتنى تاپشۇرۇپ ئالدى. خەتتە مۇنداق دېيىلگەن ئىدى: «ھۆرمەتلىك ئابدۇللا قادىر جانابلىرى، بىز سىزنىڭ ھازىرقى قالاق، شاۋقۇنى كۆچىلۇك، تەۋرىنىشچانلىقى ئېغىر بولغان تۆمۈر يولنى ئۆزگەرتىش يېڭى چارىسى توغرىسىدىكى كەشپىياتىڭىزدىن خۇشال لىق بىلەن خەۋەر تاپتۇق. بۇ دۇنياديكى ھازىر ئىشلىتىلۋاتقان تۆمۈر يولدا ساقلىنىۋاتقان شاۋقۇن مەسىلىسىنى ھەل قىلىش جەھەتتىكى بىر بوشلۇقنى تولدۇردى. بىز سىزنىڭ بۇ تۇرىڭىزنى مۇكاپاتلىنىدىغان تۇرلەر ئىچىگە بىرىنچى بولۇپ كىرگۈزدۇق. كۆپ ئۆتمەي سىز جەمئىيىتىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر كەشپىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكۈچى بولۇپ قالىسىز». كۆپ ئۆتمەي ئابدۇللا قادىرنىڭ خەلقئارا ئېدىسون كەشپىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەنلىكى ھەققىدە خەۋەر كەلدى ۋە بۇ ھەقتىكى گۇۋاھنامىنى تاپشۇرۇپ ئالدى.

كىچىكىدىن يېزىدا، ئۈزۈمزار ماكاندا ئۆسۈپ يېتىلگەن ئابدۇللا قادىر تەكنى (ئۈزۈم تېلى) كۆمۈپ ئېچىشنىڭ جاپاسىنى ياخشى بىلەتتى. تەك كۆمۈشتە ئەمگەك كۈچى كۆپ كېتەتتى، تېخنىكىلىق تەلىپى يۇقىرى ئىدى. تەك بەك قېلىن ياكى نېپىز كۆمۈلۈپ قالسىمۇ، توپا بەك قۇرۇق ياكى نەم بولۇپ قالسىمۇ بولمايتتى. ھەممىسى مۇۋاپىق بولمىسا كېلەر يىللىق مەھسۇلاتقا ئېغىر تەسىر يەتكۈزەتتى. بۇ خىل ئەھۋاللارغا قارىتا ئابدۇللا قادىر تەكنى قىشتىن بىخەتەر ئۆتكۈزۈش تېخنىكىسى، تەك كۆمۈش ماشىنىسى، قوش

ساپانلىق كەتمەن قاتارلىق ئۇچ كەشپىياتنى بىراقلا ئىجاد قىلىپ، دېھقانلارنىڭ ئەمگەك سەرپىياتىنى زور دەرىجىدە تۆۋەنلەتتى. ئۇزۇمچى دېھقانلار بۇ يېڭى تېخنىكىلارنى ئىشلىتىپ ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشتى.

نان ئۇيغۇرلارنىڭ ئوزۇقلۇق قىممىتى يۇقىرى، يېيىشلىك ئەنئەنىۋى يىمەكلىكى بولسىمۇ، نانىنى تونۇرغا يېقىش پىشۇرۇش جەريانى ناھايىتى جاپالىق بولغاچقا، قىز - ئاياللارغا نىسبەتەن نان يېقىش ئىنتايىن تەس ئىش ھېسابلىناتتى، ھەتتا نان يېقىۋاتقان ئاياللار دىققەتسىزلىكتىن تونۇرغا چۈشۈپ كېتىدىغان پاجىئەلەرمۇ سادىر بولغان ئىدى. بۇ ئەھۋالغا ئابدۇللا قادىر ئىشلىتىشكە قولايلىق، بىنالارغىمۇ ئېلىپ چىققىلى بولىدىغان، ھەم ئېنېرگىيە تېجەيدىغان تونۇرنى ئىجاد قىلدى. بۇنى ئاڭلىغان ناۋايلار يىراق - يىراقلاردىن كېلىپ تونۇرنى كۆرۈپ، بۇ تونۇرغا ھەقىقىي قايىل بولغىنى بىلدۇرۇشتى، قىز - ئاياللار: «بىز ئازادلىققا چىقىدىغان بولدۇق» دەپ ماختاپ كېتىشتى.

تۇرپاندا يەر ئاستى سۇيىنىڭ جىددىي تۆۋەنلىشىگە ئەگىشىپ، كارىزلار قۇرۇپ كەتكەچكە، ماشىنىلاشقان سۇ قۇدۇقلىرىدىن پايدىلىنىپ، سۇغىرىش ئېلىپ بېرىلمۇاتاتتى. لېكىن، سۇ قۇدۇقلىرىنىڭ تۈيۇقسىز گۇمۇرۇلۇپ كېتىشى، بوران يامغۇر، كەلكۇن ئاپىتى تۇپەيلىدىن تىنىپ كېتىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلۈپ، بۇنى نۇرغۇن ئەمگەك كۆچى، تېخنىكا كۆچى ۋە پۇل سەرپ قىلىپ، ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە توغرا كېلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇدۇقلارنىڭ سۇ پومپىسى تۇرۇبىلىرىنىمۇ تازىلاش، پاكىزلاشنىڭمۇ تېخنىك تەلىپى ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، بۇمۇ كەنت كادىرلىرىنىڭ

بېشىنى قاتۇرىدىغان بىر مەسىلە ئىدى. بۇ خىل ئەھۋاللار يۈز بەرگەندە قۇدۇق ئىگىلىرى ئابدۇللا قادىردىن مەسلىھەت سورايتتى ۋە ئىمكان بار تۆۋەن تەننەرخ بىلەن قۇدۇقلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، تۈرۈبا تازىلاش تېخنىكىسىنىڭ بار - يوقلۇقىنى سورايتتى. ئابدۇللا قادىر بۇ مەسىلىلەرگە كۆپ باش قاتۇرۇپ ئاخىرى تىنىپ كەتكەن قۇدۇقلارنى پاكىزلاش ئەسۋابى ۋە سۇ پومپىسىنى پاكىزلاش ئەسۋابىدىن ئىبارەت ئىككى كەشپىياتنى ئىجاد قىلىپ، دېھقانلارنىڭ بۇ باش قېتىمچىلىقىنى ھەل قىلىپ بەردى.

دېمەك، يۇقىرىقىلارغا ئوخشاش تېخنىكىلاردىن ئابدۇللا قادىر بور توزۇقى توزۇمايدىغان ئاپتوماتىك ئۆچۈرگۈچ؛ ئوت-ئۆرا - باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىر گەۋدىلەشكەن پارتا - ئورۇندۇقى؛ مۇھىت ئاسرىغىلى بولىدىغان پار قازان؛ شوپۇرلار يول يۈرگەندە ئۇيقۇدىن ئاگاھلاندۇرۇش باش كىيىمى؛ كېچىسى كۆز چاقمايدىغان ماشىنا چىرىغى؛ تەك (ئۇزۇم تېلى) ۋە مېۋىلىك دەرەخلەرگە مەھسۇلات ئاشۇرۇش، زىياندىش ھاشاراتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش دورىسىنى پۈركۈشكە قۇلايلىق يارىتىدىغان دورا پۈركۈش ماشىنىسى؛ ياشانغانلارنىڭ تەبىئىي ئارام ئېلىش، ئۇخلاش بۆشۈكى؛ كەتمەن، جوتۇ، ئاسقاق قاتارلىق بىر قانچە خىل دېھقانچىلىق سايمىنى ئورنىدا ئىشلەتكىلى بولىدىغان ئۆتكۈر چىشلىق كەتمەن؛ تاقىۋالسا كەينىنى كۆرگىلى بولىدىغان كۆزەينەك؛ تەپچە (كېۋەز شادىسى) ۋە قوناق شاخلىرىنى ماشىنا بىلەن يىغىۋېلىش، يېرىم پىششىقلاپ ئىشلەش ئۇنۇۋېرسال تېخنىكىسى؛ ئاپتوماتىك كەپشەرلەش ماشىنىسى؛ قۇلايلىق جاڭدو (ئۇزۇن پۇرچاق) كېسىش ماشىنىسى؛ بىر قېتىمدا كۆپ

كېسەك قۇيغىلى بولمىدىغان قېلىپ قاتارلىق 20 دىن ئوشۇق يېڭى تېخنىكىنى ئىجاد قىلىپ، پەن - تېخنىكا تارماقلىرى- نىڭ يۇقىرى باھاسىغا مۇيەسسەر بولدى. دېھقانلار، شەھەر ئاھالىلىرى بۇ تېخنىكلارنى ئىشلىتىپ، يۇقىرى ئۈنۈمگە ئېرىشىپ، ئابدۇللا قادىرغا چىن كۆڭلىدىن مىننەتدار بو- لۇشتى. ئەپسۇسلىنارلىقى، ئابدۇللا قادىر يۇقىرىقى تېخنى- كىلارنىڭ ئەۋرىشكىلىرىنى، لايىھىلىرىنى كۆتۈرۈپ، بۇ تۈرلەرنى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈش، مەبلەغ سېلىش ھەققىدە ئون نەچچە پارچە ئىلمىي دوكلات يېزىپ، مۇناسى- ۋەتلىك تارماقلارغا، يۇقىرى - تۆۋەنگە تالاي قېتىملاپ بار- غان بولسىمۇ، ئاغزاكى ماختاش، مۇئەييەنلەشتۈرۈشتىن باشقا ھېچقانداق ئۈنۈمگە ئېرىشەلمىدى. بۇ تېخنىكىلارنى پاتېنت ھوقۇقى ئېلىشقا يوللاي دېسە، بۇنىڭ ئۈچۈن بىر مۇنچە پۇل سەرپ قىلىشقا توغرا كېلەتتى، ئۈنىڭ ئۈستىگە پاتېنت ھوقۇقى ئالغان تەقدىرىمۇ تېخنىكىغا ئىگە بولمىدىغان ئادەم چىقمىسا يەنە بېسىلىپ قېلىۋېرەتتى. شۇنداق قىلىپ ھەر قايسى ساھەلەرگە چېتىلمىدىغان، ئەمەلىي قوللىنىشچان- لىقى، ئۈنۈمى يۇقىرى بولغان، ئازراقلا مەبلەغ بىلەن ئىش- لەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ، كۆپ ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولمىدىغان بۇ تۈرلەر يىراقنى كۆرەر، تەدبىرلىك ئوغۇل بالىنىڭ بولمىغانلىقى سەۋەبىدىن خۇددى جاھاننى زىلزىلىگە سالغان «تۈرپان 2 - نومۇرلۇق» ئايروپىلان ئۈجمە دەرىخى- نىڭ ئاستىدا غېرىبسىنىپ يانقانغا ئوخشاش توپا بېسىپ يېتىۋەردى.

تەقدىر بىر قىسىم كىشىلەرگە شۇنداق ئېغىر چاقچاق قىلىدۇكى، ھاياتلىق سەپىرىدە مىڭ جاپالارنى چېكىپ كېتى-

ۋاتقان كىشى بېشىغا چۈشكەن بۇ چاقماقتىن نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالىدۇ. «تەقدىرنىڭ كۆزى قارىغۇ» دېگەن سۆز دەل جايىدا ئېيتىلغان بولۇپ، دۇنيادا «قارىغۇ تەقدىر» نىڭ «ئۆلمەكنىڭ ئۈستىگە تەپمەك» قىلىشىدىنمۇ ئېغىر زەربە بولمىسا كېرەك. ئابدۇللا قادىر دەل مۇشۇنداق «زەربە» گە ئۇچرىغان ۋاقىتلىرىنى ئويلىغىنىدا بۇ دۇنيانىڭ ھەقىقەتەن كىشى تەسەۋرلىگۈسىز ئىمتىھان، سىناقلارغا تولغان جەڭ-گاھ ئىكەنلىكىنى، دۇنيادا شۇنداقمۇ مۇتتەھەم، غۇرۇرسىز كىشىلەرنىڭ بارلىقىنى ئويلاپ، ئىختىيارسىز بېشىنى چاي-قاپ كېتىدۇ.

1997 - يىلى 8 - ئايدا ئابدۇللا قادىر يېڭى ياسىغان ئايروپىلانىنى يەنە بىر قېتىم سىناق قىلماقچى بولۇپ، سە-ئىد دېھقان ئايرودرومىغا قاراپ يولغا چىقتى. ئىلگىرىكى ۋاقىتلاردىكىگە ئوخشاشلا بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان بىر قىسىم كىشىلەر، ئايروپىلان ھەۋەسكارلىرى، ئابدۇللا قادىرنى قوللىغۇچىلار تاماشا كۆرۈش ئۈچۈن سەئىد دېھقان ئايرودرو-مىغا كەلدى، بۇلارنىڭ ئىچىدە شار ئۇچۇرۇش ھەۋەسكارى سەمەتمۇ بار ئىدى. ئابدۇللا قادىر ئايروپىلانىنى بىر قانچە قېتىم سىناق قىلغاندىن كېيىن كۆپچىلىك بىلەن قايتىشقا تەرەددۇتلىنىپ، ئايروپىلانىنى ئاپتوموبىلغا بېسىپ، يولغا چىقتى. سەمەت بىر قانچەيلەن بىلەن بىرگە ئاپتوموبىلنىڭ كوزۇپىغا چىقىۋالدى. ئاپتوموبىل بىرەر كىلومېتىرەك ماڭغاندىن كېيىن تۇيۇقسىز «تاراق» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ كىشىلەر ۋارقىرىشىپ كەتتى. ئابدۇللا قادىر ئاپتوموبىلنى جىددىي توختىتىپ يەرگە چۈشۈپ، ئاپتوموبىلنىڭ كوزۇپە-نىڭ ئېچىلىپ كەتكەنلىكىنى، سەمەتنىڭ يەرگە يىقىلىپ

چۈشۈپ، ئىگىراپ ياتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ دەرھال بېرىپ سەمەتنى يۆلەپ، ئىككى قولىنىڭ سۈنۈپ كەتكەنلىكىنى بىلدى - دە، ماشىنىغا سېلىپ تېزلىك بىلەن تۇرپان ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچى دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ بېرىپ ياتاقتا ئالدۇردى.

ئابدۇللا قادىر سەمەت دوختۇرخانىدا ياتقان مەزگىلدە بىر قانچە قېتىم بېرىپ يوقلىدى، بىر قېتىم بارغىنىدا سەمەت:

— مەن سېنىڭ سەۋەبىدىن ھادىسىگە ئۇچرىدىم، دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالىنىپ نۇرغۇن چىقىم تارتتىم، ماڭا بىر ئاز پۇل بەرسەڭ بولىدىغان ئوخشايدۇ، — دېدى. ئابدۇللا قادىر سەمەتنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ:

— ماشىنىغا سېنى مەن چىقارمىدىم، ئۆزۈڭ چىقىۋالدىڭ. سېنىڭ يىقىلىپ چۈشۈشۈڭ بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتىم بولمىسا، نېمىدەپ سېنىڭ چىقىمىڭنى كۆتۈرگۈدەكمەن، — دەپ ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى.

ئابدۇللا قادىرنىڭ دوستلىرى بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ھەر ئىككى تەرەپكە نەسىھەت قىلدى، ئاخىرى سەمەت:

— ماڭا مىڭ يۈەن بەرسە بولدى، باشقا ھېچقانداق تەلىپىم يوق، — دېدى. ئابدۇللا قادىر دوستلىرىنىڭ سۆزىگە كىرىپ مىڭ يۈەن بېرىشكە قوشۇلدى. سەمەت ئابدۇللا قادىردىن مىڭ يۈەننى ئېلىپ: «مىڭ يۈەن پۇل ئالدىم، مۇشۇنىڭ بىلەن رازى بولدۇم، بۇنىڭدىن كېيىن ھېچقانداق داۋايىم يوق» دەپ ھۆججەت يېزىپ بەردى. ئابدۇللا قادىر مۇخاتىرجەم بولۇپ ئۆز خىزمىتىنى ئىشلەشكە كىرىشتى.

لېكىن، سەمەت بۇنىڭلىق بىلەن توختاپ قالمىدى. ئۇ

دوختۇرخانىدىن چىقاندىن كېيىن قۇۋۋەت دورىلىرىنى ئېلىپ يېيىشكە باشلىدى ۋە تۇرپان شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى قاتناش ساقچىلىرى چوڭ ئەترىتىدىن شۇ قېتىمقى قاتناش ھادىسىسىنى باھالاپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى. قاتناش ساقچى چوڭ ئەترىتى بۇ ھادىسىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن ئابدۇللا قادىرنى ئىزدىدى، ئابدۇللا قادىر بۇ ئىشتىن ھەيران بولۇپ، سەۋەبىنى سورىغاندا، ئۇلار:

— شۇ قېتىمقى قاتناش ۋەقەسىدە ھادىسىگە ئۇچرىغۇچى تېخى دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋېتىپتۇ، بىزگە قاتناش ۋەقەسىنى تەكشۈرۈپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى، — دېدى. قاتناش ساقچى چوڭ ئەترىتى كۆپ ئۆتمەيلا، بۇ ھادىسىنىڭ جاۋابكارلىقىنىڭ تامامەن ئابدۇللا قادىردا ئىكەنلىكىنى خۇلاسىلەپ، سەمەتنىڭ تۇرلۇك زىيانلىرى ئۈچۈن 6895 يۈەن تۆلەپ بېرىشكە مۇرەسسە قىلدى.

ئابدۇللا قادىر مۇرەسسەگە قايىل بولماي، ۋىلايەتلىك ج خ ئىدارىسى قاتناش ساقچىلىرى چوڭ ئەترىتىگە ئەرز قىلدى. ئەپسۇسكى، ئۇلار شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى قاتناش ساقچىلىرى چوڭ ئەترىتىنىڭ قارارىنى كۈچكە ئىگە قىلدى. ئابدۇللا قادىر بۇ قارارغا قايىل بولمىدى. شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى 1999 - يىلى 1 - ئايدا بۇ قاتناش ھادىسىسىدىكى ھەق تەلەپ قىسمىنى خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا قالدۇردى.

سەمەتنىڭ ئايالى سەمەتكە ۋاكالىتەن شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىگە ئەرز بەردى. ئەرزىدە: «ئېرىم سەمەت ئابدۇللا قادىرنىڭ تەكلىپ قىلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئايروپىلانىنى يۆتكەشكە ياردەملىشىش جەريانىدا ئاپتوموبىلدىن يىقى-

لىپ چۇشۇپ ئېغىر دەرىجىدە يارىلانغان. تۇرپان شەھەرلىك ج خ ئىدارىسى قاتناش ساقچىلىرى چوڭ ئەترىتى شۇ قېتىمقى قاتناش ۋەقەسىنى تەكشۈرۈپ، مەسئۇلىيەتنى پۈتۈنلەي ئابدۇللا قادىرغا ئارتقانىدى. شۇ قېتىمقى قاتناش ۋەقەسىدىن كېيىن ئېرىمنى داۋالىتىش ۋە باشقا چىقىملار ئۈچۈن 6895 يۈەن چىقىم قىلدۇق. ئېرىمنىڭ سالامەتلىكى ھازىرغىچە ئەسلىگە كەلمىدى. ئېرىمنى ئۈچىنچى دەرىجىلىك مېيىپ دەپ بېكىتتى. شۇ ھادىسىدە ئېرىمنىڭ باش قىسمى يارىلانغان، مېڭىسىنى تۆتىنچى دوختۇرخانىغا ئېلىپ چىقىپ داۋالاتمىساق بولمايدۇ، شۇڭا ئابدۇللا قادىر ئېرىمنىڭ داۋالىنىش خىراجىتى ئۈچۈن 14 مىڭ يۈەن تۆلەپ بېرسۇن» دېيىلگەنىدى.

ئابدۇللا قادىر بۇ ئىشلاردىن ھاڭ - تاڭ قېلىپ، «تۇۋا، دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ بىشەم ئادەملەر بولىدىكەن» دەپ نەچچە قېتىم ياقىسىنى چىشلىدى ۋە: «بۇنداق كىشىلەرگە يول قويۇشقا قەتئىي بولمايدۇ» دەپ ئويلاپ ئۇلار بىلەن ئاخىرىغىچە تۇتۇشۇش قارارىغا كەلدى. ئەلۋەتتە جەمئىيەتتە ئەگىرى نىيەت بىر قىسىم كىشىلەر بولۇش بىلەن بىرگە ياخشى كىشىلەرمۇ نۇرغۇن. بۇ دېلودىن خەۋەر تاپقان تۇرپان «يالقۇنتاغ» ئادۇوكاتلار ئورنىنىڭ مەسئۇلى، تونۇلغان، مەرد-پەتپەرۋەر ئادۇوكات ئەنۋەر ئابدۇگۇل ئابدۇللا قادىرنىڭ دەۋا ۋاكالەتچىلىكىنى ئۈستىگە ئېلىپ، ئۇنىڭغا خالىس يارىدەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

سەمەتنىڭ ئايالى سونتا ئەرز قىلىپ بولغاندىن كېيىن سەمەتنىڭ «ئۈچىنچى دەرىجىلىك مېيىپ» لىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن تۇرپان شەھەرلىك مېيىپلار بىرلەشمىسىگە بېرىپ، ئىلگىرى ئالغان مېيىپلىق كىنىشكىسىنىڭ يېتىپ كەتكەنلى-

كىنى ئېيتىپ، يېڭى كىنىشكىنى تولۇقلاپ ئالدى. تۇرپان شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى ئابدۇللا قادىرنى چاقىرتىپ، سەمەت ئەر - خوتۇنلارنىڭ ئەرزىنى يەتكۈزدى. ئابدۇللا قادىر ئۇلارنىڭ ئەرزىگە قارىتا: «سەمەت ئۆزى خالاپ ئايروپىلان يۆتكەش ئىشلىرىغا ياردەملىشىش جەريانىدا ئاپتوموبىل كوزۇپىنى چىقىپ تۇتماي يىقىلىپ كېتىپ يارىلانغان. ۋەقە يۈز بېرىپ 13 كۈندىن كېيىن، ساقىيىپ كەتتىم، ماڭا پەقەت مىڭ يۈەن پۇل بەرسەڭ داۋايىم يوق، دېگەچكە، مەن مىڭ يۈەن بەرگەن. ئۇنىڭ زەخمىسى ئەينى ۋاقىتتىلا ساقىيىپ كەتكەن، نېرۋىسىنىڭ بۇرۇندىن تارتىپلا دەردى بار. قاتناش ھادىسىسى بىلەن مېنىڭ مۇناسىۋىتىم يوق، ئۇنىڭ داۋا تەلىپىنى قەتئىي رەت قىلىمەن» دەپ جاۋاب بەردى.

شۇنداق قىلىپ ئابدۇللا قادىر سەمەت بىلەن تۇرپان شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى، تۇرپان ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىدە قايتا - قايتا داۋالىشىش جەريانىدا ئۇچ يىل ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. بۇ مەزگىلدە ئابدۇللا قادىرنىڭ تولدۇرۇالغۇسىز قىممەتلىك ۋاقىتلىرى مۇشۇ ئەرزىمەس ئىش ئۈچۈن ئىسراپ بولدى. روھىي بېسىم، بىر خىل خورلۇق، بوغۇلۇش دەستىدىن ئىچ - ئىچىدىن ئازابلىنىپ، كۆپلىگەن كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى، ھېچ ئىشقا قولى بارمىدى. ئاخىرى 2001 - يىلى 5 - ئايدا ئابدۇللا قادىر ئادۇوكات ئەنۋەر ئابدۇگۇلنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ دەۋادا تولۇق ئۇتۇپ، ھەقىقەت بايرىقىنى جەۋلان قىلدۇردى. ئۇ شۇنداق قۇياشنىڭ يەنىلا ئىللىق نۇرى بىلەن قەلبىلەرنى ئىللىتىدىغانلىقىنى، ھەقىقەتنىڭ يەنىلا غالىب كېلىدىغانلىقىنى، دۇنيانىڭ يەنىلا گۈزەل ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، يېنىك نەپەس ئالدى. (دېلو ھەققىدىكى تەپسىلات «شىنجاڭ قانۇنچىلىق گېزىتى» دىن ئېلىندى)

تىنىم تاپماس يۈرەك

— ئابدۇللا قادىرنى نامەلۇم كىشىلەر يېرىم كېچىدە تۈيۈقسىز ئۆيىدىن تۇتۇپ كېتىپتۇ. . .

— ئابدۇللا قادىر تەكلىماكان قۇملۇقىدا يوقاپ كېتىپ- تۇ. . .

— ئابدۇللا قادىرنى جەنۇبىي شىنجاڭدا قارا نىيەت كىشىلەر گۆرۈگە ئېلىۋاپتۇ. . .

ئابدۇللا قادىر ھەققىدە بىر دىنلا پەيدا بولغان مۇشۇنداق ئۆسەك سۆزلەر كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتتى. كۆپىنچە كىشىلەر ئابدۇللا قادىرنى سۈرۈشتۈرۈپ تاپالماي، «بۇ گەپ- لەر راستىدۇ» دەيىشىپ ھەيران بولۇشتى. دەرۋەقە شۇ مەزگىلدە ئابدۇللا قادىر تۇرپاندا يوق ئىدى، بۇ مىش - مىش گەپلەر تارىلىۋاتقاندا ئابدۇللا قادىر راستتىنلا قەدىمكى ئەج- دادلىرىمىز سەلتەنەتلىك شەھەرلەرنى قۇرغان، كېيىن بۇ شەھەرلەر سىرلىق قۇم ئاستىغا كۆمۈلۈپ كەتكەن ئانا تەكلە- ماكاندا ئىدى. بۇ ئىشنىڭ تەپسىلاتى ئەسلىي مۇنداق ئىدى:

2000 - يىلى 12 - ئايدا مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستان- سىسىدىن ئابدۇللا قادىرغا تېلېفون كەلدى، ئۇلار تېلېفوندا ئۆزلىرىنىڭ جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى بىلەن بىرلىشىپ، شىنجاڭنىڭ تەكلىماكان قۇملۇقىدىكى لوپنۇر كۆلىنى كەشىپ - كۆلەمدە تەكشۈرمەكچى ئىكەنلىكىنى، بۇ تەكشۈرۈش- كە ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدە تۇنجى بولۇپ ئايروپىلان ياسىغان ئىقتىدارلىق پەن - تېخنىكا خادىمى ئابدۇللا قادىرنى بىللە تەكلىپ قىلغانلىقىنى، ئۇنىڭ لوپنۇر كۆلىنى بوشلۇقتىن

سۈرەتكە ئېلىش، تەرجىمانلىق ئىشلىرىغا يارەملىشىدۇ- غانلىقىنى ئېيتتى. ئابدۇللا قادىر بۇ تەكلىپنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، مەكتەپتىن رۇخسەت سورىدى، مەكـ تەپمۇ ئابدۇللا قادىرغا كۆڭۈل بۆلۈپ، باشقىلارغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن ئۇنىڭ جىمجىتلا مېڭىپ كېتىشىنى ئېيتتى، شۇنداق قىلىپ ئابدۇللا قادىر بىر ئۇلۇغ ئىش بىلەن تۇرپاندىن «يوقاپ كەتتى».

2000 - يىلى 30 - دېكابىر كۈنى ئابدۇللا قادىر مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ۋە جۇڭگو پەنلەر ئاكادېـ مىيىسىدىكى ئالىم، مۇتەخەسسىس، پروفېسسور، مۇخبىر، سۈرەتكە ئېلىش خادىملىرىدىن تەركىب تاپقان 12 كىشى بىلەن كورلىدا ئۇچراشتى. ئۇلار كورلىدا تۇرۇشلۇق نېپىت شتابـ نىڭ مەخسۇس قۇملۇقتا ماڭىدىغان، گېرمانىيىدە ئىشلەـ گەن ئاپتوموبىللىرىنى ئارىيەتكە ئېلىپ چاقىلىق ناھىيىسىگە قاراپ يولغا چىقتى. بۇ گۇرۇپپىنىڭ مەقسىتى: قۇرۇپ كەتكىنىگە 40 يىلدىن ئاشقان لوپنۇر كۆلىنى، زور تەنقـ قىلات قىممىتىگە ئىگە كروران قەدىمكى شەھىرىنى، هازىرـ غىچە تېپىلمايۋاتقان كېچىك دەريا قەبرىستانلىقىنى تەكشۈـ رۈش، سۈرەتكە ئېلىش، ماتېرىيال توپلاشتىن ئىبارەت بوـ لۇپ، بۇ گۇرۇپپا ئالدى بىلەن چاقىلىق ناھىيىسىگە كېـ لىپ، يەرلىكنىڭ ماسلىشىشى بىلەن 100 ياشتىن ئاشقان ئۇچ بوۋاينى زىيارەت قىلدى. بۇ بوۋايلار لوپنۇر كۆلىنىڭ تارىخىنى سۆزلەپ، ئەينى ۋاقىتتا لوپنۇر كۆلىدە سۈنىڭ ناھايىتى كۆپ ئىكەنلىكىنى، كۆلدە نۇرغۇنلىغان بېلىق، قۇشلارنىڭ، كۆل ئەتراپىدا توغراق، قومۇشلارنىڭ بولغانلىـ قىنى، كېيىن كۆل سۈيىنىڭ ئاستا - ئاستا قۇرۇپ كەتكەنـ

لىكىنى سۆزلەپ بەردى. تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى چاقىلىق-
تىن 60 كىلومېتىر يول يۈرۈپ، جۇڭگو ئالىملىرى تېخى
قەدىم باسمىغان كىچىك دەريا قەبرىستانلىقىغا كەلدى. بۇ
يەردە ئېگىزلىكى 25 مېتىر، دېئامېترى 50 مېتىر ئەترا-
پىدا كېلىدىغان بىر چوڭ قۇم دۆڭىسى بولۇپ، قۇم دۆڭىسى-
نىڭ ئۈستىدە بىر قەدىمىي، كۆلىمى زور، قىممىتى يۇقىرى
بولغان قەبرىستانلىق بايقالدى. بۇ يەردە كۆركەم نەقىشلىك
20 تال تۈۋرۈك، پارچىلىنىپ كەتكەن چوڭ جەسەت ساندۇ-
قى، يېرىم ئېچىلىپ قالغان سېرىق چاچلىق جەسەتلەر بار
بولۇپ، ئالىملار بۇ يەرنى كروران پادىشاھلىرىنىڭ بىرىنىڭ
قەبرىستانلىقى بولسا كېرەك، دەپ ھېسابلاشتى. تەكشۈرۈش
گۇرۇپپىسى چەت ئەللەردە نەشر قىلىنغان كىچىك دەريا
قەبرىستانلىقى ھەققىدىكى ماتېرىياللار، نىشان كۆرسەتكۈچ،
كومپاس، خەرىتە قاتارلىق ئىلغار تەكشۈرۈش ئەسۋابلىرى
بىلەن بۇ قەبرىستانلىقنى قىينالمايلا تاپقان بولۇپ، ئالىملار
لوپنۇر قۇملۇقىدا ئالتە كۈن تۇرۇپ، لوپنۇر كۆلىنىڭ
شەكىللىنىش، قۇرۇپ كېتىش ئەھۋاللىرى، يارداڭ ئەترا-
پىدىكى تۇرلارنىڭ تارىخى قاتارلىقلارنى تەكشۈرۈپ سۈرەتكە
ئالدى ۋە لوپنۇر قۇملۇقىنىڭ كۆلىمى 10 مىڭ كۋادرات
كىلومېتىر، تارىخى 40 مىڭ يىل ئەتراپىدا دەپ ھېسابلاش-
تى. ئۇلار يەنە كروران قەدىمكى شەھىرىنى يەنە بىر قېتىم
تەكشۈرۈپ زىيارەت قىلىپ، تەپسىلىي سۈرەتكە ئالدى.

گۇرۇپپىدىكى ئابدۇللا قادىر قاتارلىق خادىملار تەكلىما-
كان قۇملۇقىنىڭ بىرىنچى ئايدىكى جاندىن ئۆتىدىغان سوغۇ-
قىدا چېدىر تىكىپ، قۇرۇپ كەتكەن توغراقلارنى قالاپ،
ئۆزلىرى ئېلىپ كەلگەن تەييار يېمەكلىكلەرنى يەپ مەشغۇلات

ئېلىپ باردى. شارائىت ئىنتايىن قىيىن ئەھۋال ئاستىدىمۇ جاپاغا چىداپ چوڭقۇرلاپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، كۆپلىگەن قىممەتلىك ماتېرىياللارغا ئېرىشتى.

بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈش جەريانىدا ئابدۇللا قادىر ھاۋا شارى بىلەن بوشلۇقتىن سۈرەتكە ئېلىش، يەرلىك ئاھالىلەر بىلەن ئالاقىلىشىش، تەرجىمانلىق قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە مۇھىم رول ئوينىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يۇقىرى بوشلۇق تېخنىكىسى، كىشىلىك ساپاسى، جاپاغا چىداش روھى، ئىش بېجىرىشتىكى ماھىرلىقى، تارىخىي ئىزلارغا بولغان مۇھەببەتى بىلەن ئالىم، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. بۇ ئىلىم ئەھلىلىرى «ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىچىدە تۇنجى بولۇپ ئايروپىلان ياساپ ئۇچقان تالانتلىق شەخس» دەپ تونۇيدىغان ئابدۇللا قادىرغا ئالاھىدە ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى. شۇنداق قىلىپ ئابدۇللا قادىر قاتارلىقلار 1 - ئاينىڭ 12 - كۈنىگە قەدەر لوپنۇر قۇملۇقىدا، ئەجدادلارنىڭ روھى ئايلىنىپ يۈرگەن قەدىمكى قەبرىستانلىقلاردا ئۆزلىرىنىڭ ئەھمىيەتلىك ئىزلىرىنى قالدۇرۇپ، قىممەتلىك ماتېرىيال، سۈرەتلەرنى توپلاپ قايتىپ كەلدى.

2002 - يىلى 1 - ئايدا مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئابدۇللا قادىرنى يەنە بىر قېتىم تەكلىپ قىلدى. ئۇلار «غەربكە يۈرۈش» فىلىمىدىكى ئىدىقۇت قەدىمكى شەھىرى ۋە ئىدىقۇت تېغىنى سۈرەتكە ئالماقچى بولۇپ، ئابدۇللا قادىرنى ئىسسىق ھاۋا شارى بىلەن بوشلۇقتىن سۈرەتكە ئېلىشقا يارەملىشىشكە چاقىردى. ئابدۇللا قادىر بۇ قېتىممۇ ناچار ھاۋا كىلىماتىغا، قاتتىق سوغۇققا بەرداشلىق بېرىپ، ھاۋادا بولىدىغان مەشغۇلاتتا كۆرۈلۈش ئېھتىمالى بولغان

خەتەرلەرگە تەۋەككۇل قىلىپ، مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئوڭۇشلۇق سۈرەتكە ئېلىشىغا زور ھەسسە قوشتى ۋە ئۇلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى.

2002 - يىلى شىئەن كىنو ستۇدىيىسى پىچاندا بىر كىنونى سۈرەتكە ئالغاندا ئۇ ئۆزىنىڭ ئىسسىق ھاۋا شارى بىلەن ئۇلارغا ئىككى كۈن مۇلازىمەت قىلىپ، ھاۋادىن سۈرەتكە ئېلىشقا ياردەملەشتى.

ئابدۇللا قادىر ئەمدى ھاۋا شارىغا قىزىقىپ قالغان بولۇپ، 1999 - يىلى ئۇرۇمچىدىن 20 مىڭ يۈەنگە بىر دانە ھاۋا شارى سېتىۋالدى، 2001 - يىلى تېيەنجىن ئاۋىئاتسىيە مەكتىپى بىلەن ئالاقىلىشىپ، 10 مىڭ يۈەنگە يەنە بىر دانە ھاۋا شارى سېتىۋېلىپ ئېلىپ كەلدى. ھاۋا شارىنىڭ ئەسلىي باھاسى 70 - 80 مىڭ يۈەن ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى نەزەردە تۇتۇپ، بۇرۇن بىر مەزگىل ئىشلىتىلگەن شارلارنى سېتىۋالغاچقا، ئۇنىڭغا ئەرزان توختىغانىدى. 2002 - يىلى 9 - ئايدا ئۇ 9 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىپ، ئاۋىئاتسىيە تارماقلىرىنىڭ ئۇچۇش بەلگىلىمىسىدىكى ئۆلچەملەرگە ئۇيغۇنلىشىپ، ئىسسىق ھاۋا شارىدا ئۇچۇش كىنىشكىسى ئالدى. بۇنىڭ بىلەن ئابدۇللا قادىر مەملىكىتىمىزدىكى ئىسسىق ھاۋا شارىدا ئۇچۇش پراۋىسى ئالغان 150 ئۇچقۇچىنىڭ بىرى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىچىدە ئۇچۇش كىنىشكىسى ئالغان بىرىنچى ئۇچقۇچى بولۇپ قالدى. 1997 - يىلى دۆلىتىمىزدە ئادەتتىكى پۇقرالارنىڭ شەخسىي ئۇچقۇچىلىق كىنىشكىسى ئېلىشنى ئىلتىماس قىلىش چېكى قويۇپ بېرىلدى، بۇنىڭ بىلەن بىر قىسىم ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبلىرى كەينى - كەينىدىن قورۇلۇپ،

ئۇچقۇچىلىق كىنىشكىسى ئالىدىغانلارنى تەربىيىلەش ۋە ئۇچقۇچىلىققا دائىر كۆڭۈل ئېچىش مۇلازىمەتلىرى قانات يايدۇرۇلدى. شەخسىي ئۇچقۇچىلىق كىنىشكىسى ئېلىشقا جەمئىي 35 مىڭ يۈەن كېتىدۇ، ئوقۇغۇچىلار 40 سائەتلىك نەزەرىيە ئۆگىنىش ۋە 30 سائەتلىك ئاسماندا ئۇچۇش ۋەزىپە-سىنى ئورۇندىغاندىن كېيىن ئاندىن ئادەتتىكى ھاۋا رايىدا ئەڭ يېنىك تىپتىكى ئايروپىلاننى ھەيدىيەلەيدىغان بولىدۇ.

ئابدۇللا قادىر ئۆزىنىڭ ھاۋا شارىغا قىزىقىپ قالغانلىقى ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى: مەن ئۇزۇن يىل ئايروپە-لان تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئاخىرى ئۆزۈم ئايروپىلا-ن ياساپ ئۇچۇش مەقسىتىمگە يەتتىم. تەجرىبىلەردىن شۇنى ھېس قىلدىمكى، ئايروپىلان ياساپ ئۇچۇش ئىنتايىن خەتەر-لىك ھەم جاپالىق ئىشكەن، ئايروپىلاندا ئۇچۇش پراۋىسى ئېلىش ئۇچۇن نۇرغۇن پۇل كېتىدىكەن. يەنە بىر تەرەپتىن دۆلەت شەخسلەر ياسىغان ئايروپىلاندا ئۇچۇش، ئېلان ئىش-لەش قاتارلىق مەشغۇلاتلارغا يول قويمايدىكەن. ھاۋا شارى بىلەن ئۇچسام ھەم ئەرزان، ھەم خەتىرى ئاز ئىكەن، بۇنىڭدا ئېلان، تەشۋىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، مەلۇم ئىقتىسادىي كىرىمگە ئېرىشەلەيدىكەنمەن. ئەڭ مۇھىمى كۆكتە ئۇچۇش مەقسىتىگىمۇ يېتەلەيدىكەنمەن. مانا ھازىرقى ئەمەلىيەت بۇ تاللىشىمنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

2000 - يىلى 5 - ئاينىڭ 1 - كۈنى تۇرپان شەھىرى «1 - ماي خەلقئارا ئەمگەكچىلەر بايرىمى» نىڭ قىزغىن كەي-پىياتىغا چۆمۈلگەن بولۇپ، كوچىلاردا ئادەم ناھايىتى كۆپ ئىدى. بىر قىسىم كىشىلەر تۇرپان شەھىرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان ساياھەت - مەدەنىيەت مەيدانىغا سەلدەك ئاقماقتا

ئىدى. بۇ يەردە ئابدۇللا قادىر ھاۋا شارى بىلەن ئۇچۇش ماھارىتى كۆرسىتىش ئۈچۈن جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتقان بولۇپ، بىر قانچە شاگىرتلىرى بىلەن ھاۋا شارىنى ئۇچۇ-رۇش مەشغۇلاتىنى ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. ئادەتتە ھاۋا شارى دېلۇك رەختتىن ياسالغان غايەت چوڭ شار، شار ئۇچۇرۇپ ئېلىپ ماڭىدىغان، شارنىڭ ئاستىغا ئېسىلىدىغان كىچىك سېۋەت، سېۋەتكە جايلاشتۇرۇلغان گاز تۈڭى قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، سېۋەتتە تۇرغان كىشى گاز تۈڭىدىن شارنىڭ ئىچىگە قارىتىپ ئوت پۈركۈيتتى، شار ئىسسىق ھاۋا بىلەن توشقاندىن كېيىن تەبىئىي ھالدا كۆپۈپ ھاۋاغا كۆتۈ-رۈلەتتى ۋە شامال يۆنىلىشىنى ئاساس قىلىپ ئۇچۇشقا باشلا-يتتى. گازنىڭ مىقدارى ئارقىلىق شارنىڭ يۆنىلىشى، سۈر-ئىتى بەلگىلىنەتتى. دەسلەپتە ئابدۇللا قادىرنىڭ بىر قانچە شاگىرتى شارنىڭ ئىككى تەرىپىگە چىگىلگەن ئۇزۇن ئاغام-چىنى چىڭ تۇتۇپ شارنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاپ تۇردى. چۈنكى، شارغا ھەر قېتىم ئوت پۈركۈلگەندە شار ئۈيان - بۈيانغا ئىرغاڭلاپ، سېۋەتنى قاتتىق پۇلاڭلىتىپ، كىشىلەر-نى قاتتىق قورقىتىۋەتتى، بولۇپمۇ بۇ كۈنى ئازراق شامال چىقىپ تۇرغاچقا، شار ھاۋادا زادىلا جىم تۇرمىدى. كىشىلەر «بۇ سېۋەت مۇنداق پۇلاڭلاپ تۇرسا، قانداقمۇ ئۇچقىلى بولى-دۇ» دەيىشىپ ئابدۇللا قادىرنى ئۇچماسلىققا دەۋەت قىلدى. لېكىن، ئابدۇللا قادىر ئۇلارغا ئارتۇق ئىپادە بىلدۈرمەي، گاز تۈڭىنىڭ قاپقىقىنى چىڭ تۇتۇپ ھەدەپ شار ئىچىگە ئوت پۈركۈشكە باشلىدى. ھەر قېتىم «گۈر» قىلىپ ئوت پۈر-كۈلگەندە شار ئاچ ئەجدىھادەك ئىرغاڭلايتتى، سېۋەتتە تۇر-غان ئابدۇللا قادىر بولسا، شاختا ئېسىلىپ قالغان قەغەز

ئۇچقۇدەك دەھشەتلىك پۇلاڭلايتتى، يەردىكى ئالامان بولسا، چۇرقىراشقىنىچە ئۇياق بۇ ياققا قېچىشاتتى. ئاخىرى شارنىڭ ئىچى گاز بىلەن توشۇپ يەردىن كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى، ئابدۇللا قادىرنىڭ شاگىرتلىرىمۇ شارنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئارغامچىنى قويۇۋەتتى. ئابدۇللا قادىر سېۋەت ئىچىدە گاز قاپقىقىنى قەيسەرلىك بىلەن باشقۇرۇپ، تىنىمسىز چايقىلىۋاتقان سېۋەتتە تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاپ، ئاستا - ئاستا بۇلۇتلارنىڭ قەھرىگە كىردى ۋە غەربكە سۈرۈلگىنىچە كۆزدىن غايىب بولدى.

2001 - يىلى 7 - ئايدا جۇڭگو خەلق سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ تۇرپان شۆبە شىركىتى ئابدۇللا قادىرنىڭ ئۇچۇش تېخنىكىسى جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭغا 68 مىڭ يۈەنگە بىر دانە ماتورلۇق پاراشوت ئېلىپ بەردى. ئابدۇللا قادىر قەرەلسىز ھالدا خەلق سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ بەلگىسى چاپلانغان، تەشۋىقات لوزۇنكىسى ئېسىلغان پاراشوت بىلەن تۇرپان ئاسمىنىدا ئۇچۇپ ماھارەت كۆرسەتتى، خەلق سۇغۇرتىسىنى تەشۋىق قىلىدىغان، باشقا ۋاقىتتا پاراشوتنى ئابدۇللا قادىر ئىشلىتىدىغان بولۇپ كېلىشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇللا قادىر ھەر يىلى ئەمگەكچىلەر بايرىمى، ياشلار بايرىمى، بالىلار بايرىمى، ئۇزۇم بايرىمى، ئۆكتەبىر بايرىمى قاتارلىق بايرام، خاتىرە كۈنلەردە ئىسسىق ھاۋا شارى ۋە ماتورلۇق پاراشوت بىلەن كۆككە پەرۋاز قىلىپ، تۇرپان ئاسمىنىدا خالىس ماھارەت كۆرسىتىپ، كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە جەلپ قىلىپلا قالماي، ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ سەبىي قەلبىگە پەن - تېخنىكا ئۇرۇقىنى چاچتى، كۆككە

بولغان مۇھەببەتنى ئويغاتتى. ئېگىلمەي - سۇنماي تىرىشىپ ئۆگەنگەندىلا، تەنقىد قىلغاندىلا نەتىجىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. غالىلىقىنى، ھەر قانداق شەكىل بىلەن كۆكتە ئۇچقىلى بولۇ. مىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى، ئۇنىڭ بۇ ئۇلۇغ روھى نۇر-غۇنلىغان ياش - ئۆسمۇرلەرگە ئىلھام بولدى. تۇرپان خەلقى پات - پاتلا ئابدۇللا قادىرنىڭ ئاسماندا ئىسسىق ھاۋا شارى ياكى ماتورلۇق پاراشوت بىلەن ئۇچۇۋاتقانلىقىنى كۆرىدىغان بولدى. ئۇلار پەخىرلەنگەن ھالدا: «ئۇچۇۋاتقان ئابدۇللا قا-دىر جۇمۇ!» دەپىشىدىغان، ئۇچۇش ئۇلارغا يېڭىلىق تۇيۇ-مايدىغان بولدى، تۇرپان ئاسمىنىدا بىر ئادەمنىڭ پات - پاتلا ئۇياق - بۇياققا ئۇچۇپ يۈرۈشى خەلقنىڭ ئۇچۇشقا بولغان ئارزۇسى، تەقەززالىقىنى زور دەرىجىدە قاندۇردى. ئابدۇللا قادىرمۇ پات - پات كۆك بىلەن سىرداشىپ تۇرۇش تەشنالى-قىنى قاندۇرۇپ تۇرۇش بىلەن بىرگە ئېلان، تەشۋىقات، سۈرەتكە ئېلىش قاتارلىق شەكىللەر بىلەن مەلۇم كىرىمگە ئىگە بولدى.

ئۇنىڭ ئىسسىق ھاۋا شارىدا ئەڭ كۆپ ئۇچقان ۋاقتى 2002 - يىلى 7 - ، 8 - ئايلار بولدى. بۇ مەزگىلدە شىخۇ پېۋا زاۋۇتى ئۇنى جەنۇبىي شىنجاڭدا ئىسسىق ھاۋا شارى بىلەن بىر ئاي تەشۋىقات ئېلىپ بېرىش، بۇنىڭ ھەققى ئۈ-چۈن 23 مىڭ يۈەن بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. ئۇ بۇ مەسىلە-دە جىددىي ئويلىنىشقا دۇچ كەلدى: ئۇ بۇ ئىشنى قىلاي دېسە، ئۇ ئەزەلدىن ھاراق تۇرىدىكى ئىچىملىكلەر روھىنى چىرىتىدۇ، مىللەتنى گۇمراھلىققا يۈزلەندۈرىدۇ، دەپ قا-راپ بۇ خىل «كەيپ» لەرگە قەتئىي قارشى تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ ئايروپىلان ياساش، كۆكتە ئۇچۇشتىكى مەق-

سىتى خەلقنىڭ پەن - تېخنىكا، تەرەققىيات ئېكىنى ئويغىتىش ئىدى. ئۇ مانا مۇشۇنداق ئۇلۇغ مەقسەتنى نىشان قىلغانلىقى ئۈچۈنلا، قەدىردان خەلقى ئۇنىڭغان مۇناسىپ ھۆرمەت، شان - شەرەپلەرنى ئاتا قىلغانىدى. ئەمدى ئۇ بىر ئۆرۈلۈپلا ئۈيغۇرنىڭ ئۈچۈشىدىن ئىبارەت بۇ ئۇلۇغ ھەرىكەتنى ھاراقنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرسا قانداق بولىدۇ؟ مۇشۇنداق ئويلار بىلەن ئۇ ئىلگىرى ئىلى ھاراق زاۋۇتى ئۈنى يۇقىرى تەمىنات بىلەن ئېلان، تەشۋىقات ئىشلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغاندا قەتئىي رەت قىلغانىدى. مانا ئەمدى پۈتۈ زاۋۇتنىڭ كەپتۇ، بۇ تەكلىپنى رەت قىلاي دېسە، 23 مىڭ يۈەن ئۈنىڭ ئۈچۈن ئاز پۇل ئەمەس ئىدى. لېكىن، ئەسلىي ئۆلچەم بويىچە ئېيتقاندا بۇ پۇل ئىنتايىن ئاز بولۇپ، ھاۋا شارى بىلەن ئۈچۈپ ئېلان ئىشلىگەندە بىر سائىتى ئۈچۈن 3 مىڭ يۈەن ھەق ئېلىناتتى، شىخۇ پۈتۈ زاۋۇتى بولسا ئابدۇللا قادىرغا سائىتىگە 300 يۈەن بېرىشكە ماقۇل بولغانىدى. ئەگەر ئۇ بۇ ئىشنى ئالمىسا، قىلىدىغان باشقا ئادەم چىقاتتى - دە، ئۇ 23 مىڭ يۈەندىن قۇرۇق قالاتتى. ئابدۇللا قادىر ئاخىرى قايتا - قايتا ئويلىنىش ئارقىلىق توختام بويىچە ئېلان ئىشلەپ بېرىش، لېكىن ھېچ قانداق يەردە ئۆزىنىڭ نامىنى تىلغا ئالماسلىق شەرتى بىلەن ئۇلارنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلدى. شىخۇ پۈتۈ زاۋۇتىدىكى لەر ئۇنىڭ نېمىشقا بۇنداق شەرت قويىدىغانلىقىنى سورىغاندا ئابدۇللا قادىر ئۇلارغا باشقىچە چۈشەندۈرۈپ: «ھازىر مېنىڭ ئىسمىمنىڭ ئۆزى بىر داڭلىق ماركا، سىلەر ئەگەر مېنىڭ نامىمدىن پايدىلانماقچى بولساڭلار، ماڭا تېخىمۇ يۇقىرى ھەق بېرىشىڭلار كېرەك. لېكىن، سىلەر پەقەت مېنىڭ ئىسىق

ھاۋا شارىمدىن، ئۇچۇش تېخنىكامدىنلا پايدىلانماقچى، شۇڭا ئىسمىمنى تىلغا ئېلىشىڭلارغا يول قويمايمەن» دېدى. ئابدۇللا قادىر شىخۇ پىۋا زاۋۇتىدىكىلەر بىلەن 7 - ئاينىڭ 20 - كۈنى تۇرپاندىن يولغا چىقىپ، قاراشەھەر ناھىيىسىدىن باشلاپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ خوتەندىن باشقا ھەممە ناھىيە، شەھەر، يېزىلىرىغىچە بېرىپ ئېلان، تەشۋىقات خىزمىتى ئىشلىدى. ئابدۇللا قادىر كورلا، ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، قاغىلىق، پوسكام قاتارلىق ناھىيە، شەھەرلەردە ھەر قايسى يېزىلارنىڭ جۈملىسىدىن، شەنبىلىك، يەكشەنبىلىك بازارلىرىدا ئىسسىق ھاۋا شارى بىلەن ئۇچۇپ ماھارەت كۆرسەتتى. بۇ چاغدا مىڭلىغان ئالامان شارنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىپ، ھەيرانلىق ئىلكىدە ئابدۇللا قادىرنىڭ ئۇچقىنىنى كۆردى، دوپپىلىرىنى چىڭ تۇتقىنىچە كۆككە تىكىلىپ، ئابدۇللا قادىرغا قىزغىن ئالقىش، مەدھىيىلەرنى ياغدۇراتتى. بۇ قېتىمقى جەنۇب سەپىرىدە ئابدۇللا قادىر ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئايروپىلانغا، كۆكتە ئۇچۇشقا بولغان ئىنتىلىشىنىڭ، قىزغىشىنىڭ نەقەدەر كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم چوڭقۇر ھېس قىلدى. ئۇ ئۇچۇش ماھارىتى كۆرسىتىۋاتقان مەيدان، بازارلاردا ئادەم شۇنچىلىك كۆپ ئىدىكى، ج خ تارماقلىرىدىكى ساقچىلار تەرتىپ ساقلىمىغاندا ئۇچۇش ئەسلا مۇمكىن بولمىغان بولاتتى. ئابدۇللا قادىر بۇ جەريانىدا كىشىلەرنىڭ «پىۋىنى داڭلىغان ئىشكەن» دېگىنىنى ئاڭلىغىنىدا ئوتقا چۈشكەن قىلەك تولغىنىپ، ئۆز - ئۆزىدىن قاتتىق خورلۇق ھېس قىلدى. شۇڭا، ئۇ ئۇچۇش ۋەزىپىسىنى تاماملاپلا، كىشىلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ پىنھان جايلاردا ئايلىنىپ يۈردى، كىشىلەر بىلەن پاراڭلىشىشتىن، سالاھىيىتىدىن

ىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن قاتتىق ئېھتىيات قىلدى. ھازىر بىزنىڭ بىر قىسىم چولپانلىرىمىز باركى، ئۇلار پۈل ئۈچۈن ھەر قانداق ئېلانغا چىقىشتىن يانمايدۇ، ھەر خىل جامائەت سورۇنلىرىدا، تېلېۋىزور ئېكرانىدا قىلچە خىجىلىق ھېس قىلماستىن غادىيىپ تۇرۇپ، قولىدىكى ھاراق، تاماكا، ھەر خىل قىيام، يىمەكلىك قاتارلىقلارنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كېتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ خەلق قەلبىدىكى ئوبرازىنىڭ بارغانچە تۆتۈقلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلمايدۇ. بۇلارغا سېلىشتۇرغاندا ئابدۇللا قادىرنىڭ ۋىجدان ئازابى ئىنتايىن قىممەتلىك ئەمەستە!

ئابدۇللا قادىر ھازىرغا قەدەر ماتورلۇق پاراشوتتا 30 قېتىمدىن، ئىسسىق ھاۋا شارىدا 150 قېتىمدىن، ئايروپىلاندا 8 قېتىمدىن ئارتۇق ئۇچتى. لېكىن، خەتەر قاش بىلەن كىرپىكنىڭ ئارىسىدا تۇرىدىغان بۇنداق ئۇچۇشلاردا بىر قانچە قېتىم جانغا تاقىلىدىغان خەتەرلىك ئەھۋاللار كۆرۈلدى: 2002 - يىلى ئەمگەكچىلەر بايرىمى ۋە ياشلار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئابدۇللا قادىر ماتورلۇق پاراشوتتا 100 مېتىر ئېگىزلىكتە 50 كىلومېتىر سۈرئەت بىلەن ماھارەت كۆرسىتىپ، يەرگە چۈشۈش ئۈچۈن تۆۋەنلەپ 80 مېتىر ئېگىزلىككە كەلگەندە تۈيۇقسىز ماتوردىن تېخنىكىلىق كاشىلا چىقىپ، يەرگە قاراپ تېزلىكتە تۆۋەنلەشكە باشلىدى. بۇ چاغدا ئابدۇللا قادىر ئۈچۈپ تۇرپان شەھىرىنىڭ غەربىدىكى يار يېزىسى تەۋەسىگە كېلىپ قالغان بولۇپ، شار توغرا تارتىلغان ئېلېكتر سىمىغا سوقۇلۇپ، بىر تال تۈۋرۈك ئۆرۈلۈپ چۈشتى. بەختكە يارىشا ئابدۇللا قادىر ئانچە ئېغىر زەخىم

يېمىدى. ئۇ توك يولى ۋە ئېلېكتر ئەسلىھەلىرىنى پۈتۈنلەي ئەسلىگە كەلتۈرۈش بىلەن بىرگە، دېھقان ئائىلىلىرىگە 150 يۈەن تۆلەم تۆلەپ بەردى. يەنە شۇ يىلى ئۇزۇم بايرىمىدا ئابدۇللا قادىر ئىسسىق ھاۋا شارى بىلەن 1000 مېتىر ئې-گىزلىككە چىقىپ شەھەر ئاسمىنىدا ماھارەت كۆرسىتىۋاتقان-دا ھاۋا تۈيۈقسىز ئۆزگىرىپ، شارنى باشقۇرغىلى بولماي قالدى، نەتىجىدە ئابدۇللا 25 كىلومېتىر يىراقلىققا قاچقىپ چۈشۈش بىلەن بىرگە، يەرگە چۈشكەندىن كېيىنمۇ 200 مېتىر جايغا سۆرىلىپ بېرىپ، خېلى ئېغىر يارىلاندى. نې-مىلا بولمىسۇن ئابدۇللا قادىر يەنىلا ئامان قالدى، ئۇ ئەزەل-دىن مۇھەببەت باغلاپ كېلىۋاتقان، كۆپ قېتىم ئاسمان ئوردىسىغا چىقىپ يەردىكى ئىنسانلارنىڭ سالامىنى يەتكۈز-گەن، ئۆزىنىڭ چەكسىز ئېتىقادىنى، دوستلۇق رىشتىسىنى ئىپادىلىگەن كۆك ئۈنى قۇتقۇزۇپ قالدى، تەڭرى ئۈنى ئۆز پاناھىدا ساقلىدى. شۇڭا، ئابدۇللا قادىر چوڭقۇر ئىشق، مۇھەببەت ئىچىدە ئۇچۇشنى داۋاملاشتۇرىۋەردى.

تەقدىر قىسمەتلىرى

ئابدۇللا قادىرنى ئەڭ ئازابلىغىنى جىسمانىي زەخمە ئە-
مەس، روھىي زەربە بولدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئۇستىدە تارقـ
لىۋاتقان ھەر خىل پىتنە - پاساتلار، سۆز - چۆچەكلەر ئۇنى
قاتتىق ئازابلىدى. «خەلقىمىز قانداق بولۇپ قالغاندۇ؟ -
دەپ ئويلايتتى ئۇ چەكسىز ئىزتىراپقا چۈشۈپ، - ئەمدى
بىرى باش كۆتۈرۈپ چىققۇچە ئۇنىڭغا ھەسەت قىلىدىغانلار،
كۆرەلمەيدىغانلار، ئورا كولايدىغانلار، ھەر خىل پىتنە -
پاسات بىلەن سېستىدىغانلار تېخىمۇ كۆپلەپ چىقىۋاتقان.
پالانى ناخشىچى خروئىنغا ئۆگىنىپ قاپتۇ، پۆكۈنى چولپان
ئېرىنى ئاشنىسى بىلەن تۇتۇۋاپتۇ، پۈستانى ئۇسسۇلچى ئايا-
لىدىن ئاجرىشىپ كېتىپتۇ. . . ھەيرانمەن، كىشىلەر بۇنداق
گەپلەرنى زادى نەلەردىن تاپىدىغاندۇ؟ گەپ تاپقانلارنىغۇ قو-
يۇپ تۇرايلى، نېمىشقا بۇ گەپلەر ھېچ نەرسىگە قىزىقىشى
يوق، جاھان بىلەن ئىشى يوق كىشىلەرنىمۇ شۇنچە قىزىقتۇ-
رىدىغاندۇ، شۇنچە جەلپ قىلىدىغاندۇ؟ نېمىشقا ئۇلار بۇ
گەپلەرنى ئاڭلىسا ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ كې-
تىدىغاندۇ، بىر - بىرىگە يەتكۈزۈشكە شۇنچە ئالدىرىشىدىغان-
دۇ؟ ئۇلار مۇشۇنداق تۆكى يوق خەۋەرلەرنى ئەڭ ئالدى
بىلەن باشقىلارغا ئۇقتۇرالمغانلىقىدىن پەخىرلىنەمدىغاندۇ،
مۇشۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنى چوڭ چاغلامدىغاندۇ؟ بوۋىلىرى-
مىزدىكى ياخشى خەۋەر بىلەن كىشىنى ئىلھاملاندۇرىدىغان،
يامان خەۋەرنى كۆپچىلىكتىن پىنھان تۇتىدىغان ئېسىل ئەنئە-
نە نەگە كەتتى؟ مەن يا بۇ خەقتە ھېچقانداق دەخلى - تەرۇز

يەتكۈزمىسەم، مەنپەئەتىگە ھېچقانداق زىيان سالمىسام، بە-شىمنى تىقىپ ئۆز ئىشىم بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتسام مېنىڭ ئۇستۇمدىن نېمىشقا گەپ تاپىدىغاندۇ؟ توۋۋا خۇدايىم، توۋۋا. . . »

ئابدۇللا قادىرنىڭ ئويلىغانلىرى توغرا ئىدى، جەمئى-يەتتە شۇنداقمۇ كىشىلەر بارىكى، ئۇلار باشقىلارنىڭ ئەيىبى-نى، پىنھان جايلىرىنى ئېچىشتىن خۇشاللىق تاپاتتى، ھېچ-قانداق قۇسۇر تاپالمىسا، كۆتىگە بىرنى شاپىلاقلاپلا گەپ تېپىپ، ئۆزىدىن ئېشىپ كەتكەنلەرنى سېستۇالغانلىقىدىن قىن - قىنىغا پاتماي كېتەتتى. بۇنداق كىشىلەرنىڭ قەلبىدە «ھەسەت» تىن ئىبارەت بىر چايان بار ئىدىكى، بۇ چايان ھېلىقى بىچارىنى توختاۋسىز چېقىپ ئارام ئالدۇرمايتتى. بۇنداق كىشى باشقىلارنىڭ غەرەزسىز كۈلكىسىدىنمۇ ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغىنىپ ئازابلىناتتى، كىيگىنى كېپەن، يېگىنى زەھەر بولاتتى. ئابدۇللا قادىرنى سېستىماقچى بول-غانلار دەل مۇشۇنداق كىشىلەر ئىدى. مانا ئەپسۇسكى بۇ بىچارىلەرنىڭ ھەسەت ئوقلىرى، پىتنە - پاسات نەشتەرلىرى كۆپچىلىك ئاۋامنىڭ ئالقىش، ھۆرمەت كەلكۈنى ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالدى. ئابدۇللا قادىرنىڭ كۆكلەرگە تۇتاشقان روھىي مۇداپىئە تېمى ئاخىرى غالىب كەلدى. ئابدۇللا قادىر ئەگرى - توقاي چاتقاللار ئىچىدىن يول تېپىشنى، ئۆز كۆڭ-لىنى ئاۋۇندۇرۇشنى، ئۆزىنىڭ روھىي كەپىياتىنى تۇراق-لاشتۇرۇشنى بىلىدىغان خاراكتېرگە ئىگە ئىدى. چۈنكى ئۇچۇش مەشغۇلاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىشىنىڭ كەيپە-ياتى چوقۇم تۇراقلىق بولمىسا بولمايتتى. ئۇ دائىم نەسىر-دىن ئەپەندىنىڭ تۆۋەندىكى لەتىپىسى ئارقىلىق ئۆز - ئۆزىگە

تەسەللى بېرەتتى:

نەسىردىن ئەپەندى ئون نەچچە ياشلىق ئوغلىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئېشىكىنى يېتىلەپ بازارغا مېڭىپتۇ. ئۇلار بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن يول بويىدىكى كىشىلەر ئۇلارنى كۆرۈپ:

— ئەپەندىم تازا ئەخمەقكەن، بىر ئوبدان ئېشەك تۇرسا، مىنمەي پىيادە كېتىۋاتقىنى نېمىسى، — دېيىشىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئەپەندى ئوغلىنى ئېشەككە مىندۈرۈپ قويۇپ تۇ. ئۇلار يەنە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن بىر توپ كىشىگە ئۇچراپتۇ. ئۇ كىشىلەر ئەپەندىمگە قاراپ:

— ئەپەندىم ئەجەب قىزىقكەن، ئۆزى شۇنچە ياشىنىپ قالغان تۇرۇقلۇق ئېشەككە ئۆزى مىنمەي، بالىسىنى مىندۈرۈۋالغىنىنى قارامامۇ، — دېيىشىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئەپەندى ئەپەندى دەرھال ئوغلىنى ئېشەكتىن چۈشۈرۈۋېتىپ، ئېشەككە ئۆزى مىنىۋاپتۇ. ئۇلار يەنە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن يەنە بىر توپ كىشىگە ئۇچراپتۇ. بۇ كىشىلەر ئەپەندىمنى كۆرۈپ:

— ھوي، قارامامۇلار، كىچىككىنە بالىنى ماڭدۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى ئېشەككە مىنىۋاپتۇ، قانداق باغرى تاش ئاتا بۇ، — دېيىشىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئەپەندى ئۇيلىپ كېتىپ، ئوغلىنى دەرھال ئالدىغا ئېلىپ، ئېشەكنى ئاتا - بالا ئىككىسى مىنىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن يەنە بىر توپ كىشىگە ئۇچراپتۇ. بۇ كىشىلەر ئەپەندىمنى كۆرۈپ:

— قارامامۇلار، قانداق كۆڭلى قارا كىشىلەر بۇ، ئاجىز ئېشەككە ئىككىسى مىنىۋالغىنى نېمىسى، — دېيىشىپتۇ. بۇنىڭدىن مەڭدەپ قالغان نەسىردىن ئەپەندى نېمە قىلىشىنى

بىلەلمەي ئاخىرى بىر تال ئارغامچا تېپىپ كېلىپ، ئېشەك-
نىڭ تۆت پۇتىدىن باغلاپ، بادرىغا ئىلىپتۇ - دە، ئاتا - بالا
ئىككىسى ئېشەكنى كۆتۈرۈپ مېڭىپتۇ.

دېمەك، جەمئىيەتتە سەن نېمىلا ئىش قىلساڭ گەپ
تاپىدىغان، سۆز - چۆچەك تارقىتىدىغان بىر قىسىم كىشىلەر
بار، ئەگەر ئۇلارنىڭ گېپىي بويىچە ئىش قىلمەن دېسەڭ،
«ئېشەكنى كۆتۈرۈپ مېڭىشقا» توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، ئەڭ
ياخشىسى ئۆزۈڭ توغرا دېگەن يولدىن يانما، ئۆز قەلبىڭنىڭ
بۇيرۇقىغا بويسۇن، ئۆز خاھىشىڭ بويىچە ئىش قىل. ئابـ-
دۇللا قادىر دائىم شۇنداق ئويلار بىلەن ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى
خاتىرجەم قىلاتتى.

2001 - يىلى 2 - ئايدا ئابدۇللا قادىرنى خېنەن ئۆلكـ-
ىسىدىن بىر كىشى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ خېنەن ئۆلكىلىك
كەسپىي مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، ئايروپىلان ھە-
ۋەسكارى ئىدى، ئۇنىڭدا بوشلۇق تېخنىكىسى، ئايروپىلان
ياساشقا ئائىت نۇرغۇن ماتېرىياللار بار ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ
ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى، مەبلەغنى ئۆـ-
زى چىقىرىپ، ئابدۇللا قادىر بىلەن بىرلىشىپ ئايروپىلان
ياساش ئويىنىڭ بارلىقىنى ئېيتتى. ئۇلار ئايروپىلان ھەققـ-
ىدە ناھايىتى ئۇزۇن سۆھبەتلىشىپ، ئۆز ئارا پىكىر ئالماشـ-
تۇرۇشتى. كۆپ ئۆتمەيلا شىنجاڭنىڭ گۈچۈڭ ناھىيىسىدىن
بىر كىشى ئابدۇللا قادىرنى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ ئەسلى
تۆمۈرچىلىك تېخنىكى، ئايروپىلان ھەۋەسكارى بولۇپ، كېـ-
يىن قاقاسلىقتا يەر ئېچىپ، 7500 مو يەرنى ئۆزلەشتۇرۇپ
بۇغداي تېرىغان، ئۇن زاۋۇتلىرىنى قۇرۇپ خېلى چوڭ ئـ-
گىلىك تىكلىگەن كىشى ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ تېرىلغۇ يەرلـ-

رىگە دورا چېچىش ئۇچۇنلا ھەر يىلى 30 مىڭ يۇەنگە يېقىن پۇل سەرپ قىلىدىغانلىقىنى، ئەگەر ئابدۇللا قادىر دورا چېچىشقا ئىشلىتىلىدىغان كىچىك تېپتىكى بىر ئايروپىلانىنى ياساپ بەرسە، مەبلەغنى ئۆزىنىڭ چىقىرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

تۇرپان رايونىدىمۇ ئابدۇللا قادىرنى ئىزدەپ كېلىدىغانلار، ئايروپىلان ھەۋەسكارلىرى خېلى كۆپ بولۇپ، بۇنىڭدىن ئابدۇللا قادىر بوشلۇققا، ئۇچۇشقا قىزىقىدىغانلارنىڭ، ئاسمانىنىڭ سىرىنى ئېچىشقا ئىنتىلىدىغانلارنىڭ، سىرلىق ئاسمانغا تەلپۈنىدىغانلارنىڭ كۆپ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، ئۆزى بىلەن پىكىرداش، ئېتىقادى ئوخشاش كىشىلەرنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقىدىن چەكسىز خۇشلۇققا چۆمۈپ، ئىرادىسى يەنىمۇ چىڭىدى.

ئابدۇللا قادىر ئىلگىرى پىلان قىلغان مۇنار يولىنىڭ بويىدىن بەش پۇڭ يەر ئېلىپ، ئايروپىلان، پەن - تېخنىكا كۆرگەزمە ئورنى قۇرۇش لايىھىسى ئەمەلگە ئاشمىغاندىن كېيىن ئۇ بۇ پىلاندىن ۋاز كەچمەي، ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەننى ئومۇملاشتۇرۇش پائالىيىتى مەركىزى قۇرۇش لايىھەسىنى تۈزۈپ، يۇقىرى دەرىجىلىك تارماقلارغا سۇندى. ئۇ بۇ تۈرنى تەستىقلىتىش ئۈچۈن ئۈچ يىلغا يېقىن قاتراپ، ئاخىرى 2002 - يىلى 3 - ئايدا ھەر دەرىجىلىك تارماقلارنىڭ ماقۇللۇقىغا ئېرىشتى. شەھەرلىك ھۆكۈمەت تۈر تۈرغۇزۇپ، چۈشۈرگەن ھۆججەت بويىچە مۇنار يولىنىڭ بويىدىن سەككىز پۇڭ يەر ئاجرىتىلىدىغان، ئابدۇللا قادىر قەرز ئېلىش شەكلى بىلەن ئۆزى شەخسىي 150 مىڭ يۇەن مەبلەغ سېلىپ، 639 كۋادرات مېتىر كۆلەمدىكى ئىككى قەۋەتلىك

بىنا سېلىپ، ياش ئۆسمۈرلەرنىڭ پەننى ئومۇملاشتۇرۇش مەركىزى قۇرىدىغان بولدى. ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتى بۇ ئىشنى ئۇققاندىن كېيىن «بۇ شىنجاڭ بويىچە شەخسلەر قۇرغان تۇنجى پەننىي ئومۇملاشتۇرۇش نۇقتىسى بولۇپ قالىدۇ، بۇ ئىشنى قىزغىن قوللايمىز» دەپ ئىپادە بىلدۈردى. ئابدۇللا قادىر ھۆججەتنىڭ روھىغا ئاساسەن مەركەزنىڭ چېرتيوژ، لايىھىلىرىنى سىزىپ مۇناسىۋەتلىك تارماقلارغا يوللىدى. ئۇ پىلانىدا مەركەزنىڭ بىرىنچى قەۋىتىنى چوڭ كۆرگەزمە زالى قىلىپ، بۇ يەرگە ئوقۇغۇچىلارنىڭ، ئۆزىنىڭ پەن - تېخنىكا ئىجادىيەتلىرىنى، نەتىجىلىرىنى ھەم ئۆزى قول سېلىپ ئىشلىگەن ئايروپىلانلارنى، پەن - تېخنىكىغا ئائىت سۈرەت قاتارلىق ھەر خىل ماتېرىياللارنى قويماقچى، ئىككىنچى قەۋىتىنى ئايرىم - ئايرىم سىنىپ قىلىپ، بۇ يەردە ھەر خىل پەن - تېخنىكا، تىل ئۆگىنىش، ھۈنەر - كەسىپ كۇرسلىرىنى ئاچماقچى ياكى كۇرس ئاچقۇچىلارغا شارائىت يارىتىپ بەرمەكچى بولدى. چۈنكى، تۇرپان شەھىرىدە مۇشۇنداق كۇرسلارنى ئاچقۇدەك بىرەر مۇنتىزىم ئورۇن يوق ئىدى، يەنە بىر جەھەتتىن ياشلارنىڭ پەن - تېخنىكا، تىل، كومپيۇتېر ئۆگىنىش قىزغىنلىقى يۇقىرى بولۇۋاتقان، ئوقۇتۇشتا ساپا مائارىپى تەكتلىنىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە مۇشۇنداق بىر مەركەز قۇرۇلسا، بۇ دەۋرنىڭ، ساپا مائارىپىنىڭ تەلىپىگە، ئاۋامنىڭ ئېھتىياجىغا دەل كەلگەن ئاجايىپ خاسىيەتلىك ئىش بولغان بولاتتى.

خوش، بۇ يەردە يەنە ئابدۇللا قادىرنىڭ 150 مىڭ يۈەن قەرزگە كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىققانلىقى كىشىنى ئويغا سالماي قالمايدۇ. بىز كىتابىمىزنىڭ ئىلگىرىكى قىسمىدىكى

بايانلاردىن ئابدۇللا قادىرنىڭ ئايروپىلان تەنقىقاتى جەريانىدا نۇرغۇن قەرزگە بوغۇلۇپ كەتكەنلىكىدىن خەۋەردار بولغان ئىدۇق. ئۇنداقتا ئابدۇللا قادىرنىڭ مەقسىتى زادى نېمە؟ بىرلا ئېغىز گەپ بىلەن يىغىنچاقلىغاندا ياش - ئۆسمۈرلەر-نىڭ پەن - تېخنىكا ئېڭىنى، قىزغىنلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، ئومۇمىي خەلقتە پەن - تېخنىكا قارىشىنى تۈرگۈز-ۈش، پەن - تېخنىكا بىلەن قوراللاندۇرۇش، ئەڭ ئاخىرى خەلقنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئىدى. ئابدۇللا قادىر-نىڭ مەقسىتى پۇل بولغان بولسا، «قىپقىزىل ئەخمەق» لىق قىلىپ، شۇنچە كۆپ پۇلنى «كۆككە سورۇتەتمىگەن»، يەنى ئايروپىلان تەنقىقاتىغا سەرپ قىلىۋەتمىگەن، يەنە قانداقتۇر پەننى ئومۇملاشتۇرۇش مەركىزى قۇرۇش ئۈچۈن قەرزدار بولمىغان بولاتتى. چۈنكى، ئوپئوچۇقلا بىلگىلى بولىدۇكى، بۇ ئىشلاردىن ھەرگىز پۇل تاپقىلى بولمايتتى. ئەلۋەتتە ئابدۇللا قادىر پۇل تاپمەن دېگەن بولسا، ئۇنىڭدا پۇل تاپقۇ-دەك ئەقىل - پاراسەت، تەجرىبە، تىل بايلىقى، ئۇنۇملۇك تېخنىكا دېگەنلەر تولۇپ ياتاتتى. لېكىن، ئۇنىڭ خۇشاللىقى پۇلدىن ئەمەس بالىلارنىڭ پەن - تېخنىكىغا بولغان قىزغىن-لىقىدىن كېلەتتى. دېمەك، ئۇنىڭ نىيىتى ئۇلۇغ ۋە خا-لىس، مىللىتى ئۈچۈن قۇربان بېرىش روھى شۇنچە يۇك-سەك، مەقسىتى شۇنچە ساخاۋەتلىك ئىدى. بىراق، ئۇ مەر-كەزنىڭ ھەممە رەسمىيەتلىرىنى تۈگىتىپ بولۇپ، يەرنى تەستىقلىتىدىغان چاغدا يەنە «دوققىغا» ئۇسۇۋالدى، سەككىز پۇڭ يەرنى تەستىقلىتىش ئىشى كەينىگە سۈرىلىپ كېتىۋەر-دى...

2003 - يىلى يازدا ئابدۇللا قادىرنىڭ ئىشكى ئالدىغا

ئالىي دەرىجىلىك ئىككى پىكاپ كېلىپ توختىدى، پىكاپتىن پۇزۇر كىيىنگەن ئىككى ئاتا - ئانا ۋە ئۇلارنىڭ بىر قانچە بالىسى چۈشتى. بۇ مېھمانلار ئۇرۇمچىدىن كەلگەن بولۇپ، ئۇلار ئابدۇللا قادىرنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان، تۇرپانغا سايا‌ھەت- كە كەلگەن مەزگىلدە بالىلىرىنىڭ تەلىپى بويىچە ئابدۇللا قادىر ۋە ئۇ ياسىغان ئايروپىلانىنى، ئۇنىڭ پەن - تېخنىكا نەتىجىلىرىنى كۆرۈپ بېقىش مەقسىتىدە ئۇنىڭ ئۆيىگە كەل- گەنىدى. بالىلار كۈچلۈك قىزىقىش، ھەيرانلىق ئىلكىدە ئابدۇللا قادىر ياسىغان ئايروپىلانىنى، ھەر خىل چوڭ - كىچىك پىلانېرلارنى كۆردى، قاتتىق ھاياجانلىنىپ، ئايرو- پىلاننىڭ ئۇ يەر - بۇ يېرىنى سىلاپ باقتى، بولۇپمۇ تاملارغا ئېسىۋېتىلگەن ھەر خىل رەڭدىكى پلانېرلاردىن كۆزىنى ئۇ- زەلمەي قالدى. ئابدۇللا قادىر بالىلارنىڭ بۇ قىزغىنلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا بىردىن پلانېرنى سوۋغا قىلدى. بۇنىڭدىن قاتتىق خۇش بولۇپ كەتكەن بالىلار ئاتىلىرىدىن 100 يۈەن- دىن پۇل ئېلىپ، ئابدۇللا قادىرنىڭ بالىلىرىغا تەڭلىدى. ئابدۇللا قادىرنىڭ بالىلىرى بۇ پۇللارنى ئېلىشنى چىرايلىقچە رەت قىلدى. بۇ كۆرۈنۈشتىن تەسىرلىنىپ كەتكەن مېھمانلار ئابدۇللا قادىرغا، بالىلىرىنىڭ پەن - تېخنىكا يېڭىلىقلىرىغا ئىنتايىن قىزىقىدىغانلىقىنى، لېكىن ئۇلار كۆرۈپ ئىلھام ئالغۇدەك بىرەر كۆرگەزمە ئورنىنىڭ يوقلۇقىنى، ئابدۇللا قادىرنىڭ ۋاقتى يەتسە تەتىل مەزگىلىدە بالىلىرىنى ئەكە- لىپ، ئۇنىڭ تەربىيىلىشىگە تاپشۇرۇش ئويىنىڭ بارلىقى- نى، ئابدۇللا قادىرنىڭ ھەر قانداق قىيىنچىلىقى بولسا، ئۆزلىرىنىڭ ياردەم بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئابدۇللا قادىرنىڭ ئۆيىگە زىيارەت قىلغىلى كېلىدىغان-

لار، بالىلىرىنى ئېلىپ كېلىدىغانلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. بۇ ئىشلار ئابدۇللا قادىرنىڭ ياش - ئۆسمۈرلەر پەننى ئومۇملاشتۇرۇش مەركىزى قۇرۇش ئىرادىسىنى يەنمۇ چىڭىتتى. ئۇ تۇرپان ۋىلايەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولۇش سۈپىتى بىلەن 2003 - يىلى 9 - ئايدا سىياسىي كېڭەشنىڭ بىر قېتىملىق يىغىنىدا ياش - ئۆسمۈرلەر پەننىي ئومۇملاشتۇرۇش مەركىزى قۇرۇش تەكلىپ لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ لايىھە ئەزالارنىڭ يۈكسەك ئەھمىيەت بېرىشىگە ئېرىشىپ، بۇ تۇرنى ئەمەلىيلەشتۇرۇشكە ھەيدەكچىلىك قىلىش قارار قىلىندى.

ئابدۇللا قادىر بەزى ۋاقىتلاردا تەقدىرگە ئىشىنىپ قالاتتى. ئۇنىڭ تۇيغۇسى پاكىز، ئېتىقادى كۈچلۈك بولغاچقا بەزى بېشارەتلەرگە ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلاتتى. ئابدۇللا قادىردا خۇددى ئالاھىدە بىر خىسلەت بارەدەك ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى تۇيغۇلىرى كۆپىنچە ھاللاردا ئەمەلىيەتتە ئىسپاتلىنىپ قالاتتى. 2003 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمى ئۇنىڭ ئۈچۈن ئانچە خەيرلىك بولمىدى. ئۇ يازدا تۇرپانغا قۇمغا كۆمۈلۈپ داۋالانغىلى كېلىدىغان مېھمانلارنىڭ كۆپلۈكىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئىسسىق ھاۋا شارىنى قۇم بىلەن داۋالاش ساناتورىيىسىگە ئېلىپ چىقتى. بۇ يەر ھەم تەشۋىقات قىلىشىنىڭ ھەم كىرىم قىلىشىنىڭ ياخشى مەيدانى ئىدى. دېگەندەك قۇم بىلەن داۋالانغىلى كەلگەن بىمارلار دەرھال ئۇنىڭ ئەترابىغا ئولىشىپ، ئىسسىق ھاۋا شارى بىلەن ئۈچۈرۈپ قويسا، 50 يۈەندىن ھەق بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئابدۇللا قادىر ماقۇل بولۇپ، ئىككى قېتىمدا ئالتە ئادەمنى ئۈچۈرۈپ، 300 يۈەن پۇل تاپتى. لېكىن، كۆتۈلمىگەندە ھاۋا شارى

ئىككىنچى قېتىم يەرگە قونغاندا يولدا كېتىۋاتقان بىر ماشـ
ىنغا ئىلىنىپ قېلىپ، ماشىنىنىڭ ئەينىكىنى سۇندۇرۇپ
قويدى. ئابدۇللا قادىر شوپۇر بىلەن رېمونتخانىغا بېرىپ،
ئەينەكنى 300 يۈەنگە رېمونت قىلدۇرۇپ بەردى. ئۇنىڭ
شۇنچە جاپا تارتىپ، ھالال مېھنىتى بىلەن تاپقان پۇلى يەنە
«ئۇچۇپ» كەتتى. «بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس، —
دەپ ئويلىدى ئابدۇللا قادىر، — ئەگەر ياخشىسى بۇ ئىشنى
قىلمىسام بولغۇدەك». ئۇ شۇ خىيال بىلەن ئىسسىق ھاۋا
شارىنى يېغىشتۇرۇپ، قۇم ساناتورىيىسىدىن قايتىپ كەتتى.

كۆپ ئۆتمەيلا ئابدۇللا قادىر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم
رايونلۇق 10 - نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنى تەشكىلىي كو-
مىتېتى ئەۋەتكەن بىر تەكلىپنامىنى تاپشۇرۇپ ئالدى. تەك-
لىپنامىدا ئابدۇللا قادىر تەنھەرىكەت يېغىنىنىڭ ئېچىلىش
مۇراسىمىدا ھاۋادىن توپ تاشلاپ، مۇسابىقىنى باشلاپ بېرىش-
كە تەكلىپ قىلىنغانىدى. بۇ تەكلىپنامىدىن ئابدۇللا قادىر
ئالەمچە خوشاللىققا، ھاياجانغا چۆمدى. چۈنكى، ئۇ بۇ قېتىم
پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ھەقىقىي ئېتىراپ قىلىشىغا، ئۆز
ئانا زېمىنىدىكى نەچچە مىڭلىغان خەلقنىڭ، باتۇر تەنھەرىكەت-
چى ئەزىمەتلەرنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى نامايان قىلىش پۇرسىتى-
گە، خەلقىنىڭ شۇنچە داغدۇغىلىق، كاتتا مەرىكىسىدە ماھا-
رەت كۆرسىتىش شەرىپىگە ئېرىشكەنىدى. ئابدۇللا قادىر
تەييارلىقلىرىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن بىر كىچىك ماشىنىنى
كىرا قىلىپ، ماتورلۇق پاراشوتىنى ماشىنىغا بېسىپ ئۇرۇمـ
چىگە قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار ئۇزاق ماڭمايلا تۈيۈقسىز
ماشىنىنىڭ كامېرى تېشىلىپ كەتتى. بۇ ئەھۋالدىن ئابدۇللا
قادىرنىڭ كۆڭلى ئۆيگەندەك قىلدى. «بۇ قېتىمقى سەپىرىم

تازا خەيرلىك بولمامدۇ — نېمە؟ ياق، تەڭرى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، كەم كېلىدىغان مۇشۇنداق پۇرسەتتە ئىشلىرىم ئوڭۇشلۇق بولغاي! » . لېكىن، تەقدىر ئۇنىڭ بىلەن قېرىش-قاندەك تۇرپان بىلەن ئۇرۇمچى ئارىلىقىدىكى ئاران 180 كىلومېتىر كېلىدىغان مۇساپىدە ئابدۇللا قادىر كىرا قىلغان ماشىنىنىڭ چاقى ئۇدا ئالتە قېتىم تېشىلىپ كەتتى. بۇ ئەھۋالدىن توختىماي ئوك قاپقى تارتىپ تۇرغان ئابدۇللا قادىر بىرەر شۇملۇقنى سەزگەندەك رەسمىي ئەندىشىگە چۈشەتى ۋە ئۆز - ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ، كۆڭلىدىكى مالامەتلەرنى قوغلاشقا تىرىشتى. 8 - ئاينىڭ 15 - كۈنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 10 - نۆۋەتلىك مىللەتلەر كوچىسى ساياھەت لوڭقىسى تەنھەرىكەت يىغىنى رەسمىي باشلاندى. ئابدۇللا قادىر ئېچىلىش مۇراسىمىدا، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر، ھەر قايسى تۇرلەر بويىچە مۇسابىقىگە قاتنىشىش ئۈچۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن كەلگەن ماھىرلار، نەچچە مىڭلىغان ئامما ئالدىدا ماتورلۇق پاراشوت بىلەن كۆكە كۆتۈرۈلۈپ، مەيدانىنى بىر ئايلانغاندىن كېيىن قولىدىكى توپنى مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا تاشلاپ، مۇسابىقىنى باشلاپ بېرىشكە تەييارلاندى. ئادەتتە ئۇنىڭ ئۈچۈن ماتورلۇق پاراشوتنا ئۇچۇش ئەڭ ئاسان ماھارەت بولۇپ، پاراشوتنى دۇمبىسىگە تېڭىپ، ماتورنى ئوت ئالدۇرۇپ، ئازراق يۈگۈرسىلا كۆككە كۆتۈرۈلەتتى. بىراق، بۇ قېتىم ئۆز غۇرۇرىنى قوغدايدىغان، ئىززەت - نەپسى كۈچلۈك ئابدۇللا قادىر تۇنجى قېتىم نەچچە مىڭلىغان تاماشىبىنىنىڭ ئالدىدا، شۇنچە داغدۇغىلىق مەرىكىدە ئاھانەتكە قالدى. ئۇ ماتورنى ئوت ئالدۇرۇپ، قانچە يۈگۈرگەن بولسىمۇ ئۇچالمىدى. پاراشوت كۆ-

تۇرۇلگەن بولسىمۇ، تەڭپۇڭلۇقنى ساقلىيالماي، ئەتراپتىكى تاماشىبىنلارغا خەۋپ يەتكۈزۈش ئېھتىمالى تۇغۇلدى. بۇنىڭ بىلەن ئابدۇللا قادىر تەشكىلىي كومىتېتتىكىلەرگە مەيدانىنىڭ سىرتىغا چىقىپ، ئۇچۇڭالغاندىن كېيىن مەيدانىنىڭ ئوستىگە كېلىپ توپ تاشلاش تەكلىپىنى بەردى. ئۇلار بۇ تەكلىپكە قوشۇلۇپ، ئابدۇللا قادىرنى دەرھال مەيدانىنىڭ سىرتىدىكى بىر بوش يەرگە ئېلىپ چىقتى. ئابدۇللا قادىر بۇ يەردىمۇ قانچە ئۇرۇنغان بولسىمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇچال-مىدى. ئىلگىرى ماتور ئوت ئالسىلا كۆككە كۆتۈرۈلىدىغان ئۆلگۈر پاراشوت ئابدۇللا قادىرنى ئېلىپ ئۇچقۇسى يوقتەك ھېچ كۆتۈرۈلەي دېمەيتتى. قارىغاندا بۇ قېتىم تەقدىر ئابدۇل-لا قادىر بىلەن رەسمىي قېرىشۇانقاندەك قىلاتتى. ئابدۇللا قادىر پاراشوتنى دۇمبىسىگە تېڭىپ، قانچە يۇگۈرۈپمۇ كۆ-تۈلدىكىدەك ئۇچالمىدى، ئاخىرى ئابدۇللا قادىرنىڭ دوس-تى، ئۇرۇمچى ئاۋىئاتسىيە كۇلۇبىنىڭ مەسئۇلىيەتچىسى جىن لياڭ ئابدۇللا قادىرغا ۋاكالىتەن ئۇچۇپ توپنى تاشلاپ بەر-دى. تەشكىلىي كومىتېتتىكىلەر يەنىلا ئابدۇللا قادىرغا تە-سەللى بېرىپ، ئۇنى كەچتىكى كۈتۈۋېلىشقا تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ، قاتتىق ئىزا - ئاھانەتتە قالغان ئابدۇللا قادىر شۇ كۈنىلا تۇرپانغا قايتىپ كەلدى.

بۇ ئىش ئابدۇللا قادىرغا ئىنتايىن ئېغىر كەلدى، ئۇ-زۇن ۋاقىتلارغىچە قەلبى پۇچىلىنىپ، ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولۇپ كەتتى. بەختكە يارىشا «قىشنىڭ كەينىدىن باھار كەلگەندەك، تۇننىڭ كەينىدىن تاڭ يورۇغاندەك» جۇڭ-گو ئاۋىئاتسىيە تەنھەرىكەت جەمئىيىتى ئەۋەتكەن بىر تەكلىپ-نامە ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى ئېلىپ كەلدى. ئەسلىدە مەم-

لىكەتلىك ئاۋىئاتسىيە تەنھەرىكەت جەمئىيىتى بىلەن جىلىن شەھەرلىك ھۆكۈمەت 2003 - يىلى 10 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىن 10 - كۈنىگىچە جىلىن شەھىرىدە خەلقئارالىق ئىسسىق ھاۋا شارى ماھىرلىرى تەكلىپ مۇسابىقىسى ۋە مەملىكەتلىك ئىسسىق ھاۋا شارى لەۋھە تالىشىش مۇسابىقە- سى ئۆتكۈزمەكچى بولۇپ، ئابدۇللا قادىرنى بۇ مۇسابىقىگە تەكلىپ قىلغانىدى. ئابدۇللا قادىر تەكلىپنامىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن مۇسابىقە تەشكىلىي كومىتېتىدىكىلەرگە تېلېفون ئۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ھاۋا شارىنىڭ كونا ئىكەنلىكە- نى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شىنجاڭ بىلەن جىلىننىڭ ئارىلىقى يىراق بولغاچقا، ھاۋا شارىنى ئېلىپ بېرىشتا قىيىنچىلىق- لىق ئىنتايىن كۆپ ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. تەشكىلىي كومە- تېتتىكىلەر بۇ ئەھۋالغا قارىتا ئابدۇللا قادىرنىڭ جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىچىدىن تاللانغان بىردىنبىر ما- ھىر ئىكەنلىكىنى، شۇڭا ھاۋا شارىنى ئېلىپ كېلىلمىسە، ئۆزى كېلىپ مۇسابىقىگە قاتنىشىپ، ماھارەت كۆرسىتىپ بېرىشىنى، بارلىق چىقىمنى ئۆزلىرىنىڭ ئۈستىگە ئالدىغا- لىقىنى ئېيتتى. بۇ جاۋابتىن خاتىرجەم بولغان ئابدۇللا قادىر مەكتەپنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن تەييارلىقلىرىنى پۈتتۈ- رۈپ، مۇسابىقىگە ئۇلگۈرۈپ جىلىن شەھىرىگە يېتىپ كەل- دى.

بۇ قېتىمقى مۇسابىقىگە گېرمانىيە، فرانسىيە، شۋېت- سارىيە، ئاۋستىرىيە، ياپونىيە، جۇڭگو قاتارلىق دۆلەتلەردىن 30 ئەترەت، 60 ماھىر قاتناشقان بولۇپ، ئىسسىق ھاۋا شارىدا ئۇچۇش كىنىشكىسى ئالغانلار ئامېرىكىدا 20 مىڭغا يېقىن، ياپونىيىدە 2 مىڭدىن كۆپرەكى، جۇڭگودا ئاران 150

كىشى بار ئىدى. بۇ قېتىم جۇڭگودىكى مۇشۇ 150 كىشىنىڭ ئىچىدىن ئاران 23 ى تاللانغان بولۇپ، ئابدۇللا قادىر مۇشۇ 23 كىشىنىڭ بىرى ئىدى. بۇ قېتىم تاغلىق شەھەر جىلىندا ئۆتكۈزۈلگەن ئىسسىق ھاۋا شارىدا ماھارەت كۆرسىتىش مۇسابىقىسى بىر قانچە خىل شەكىلدە ئۆتكۈزۈلدى. بىر خىل تۈرده جىلىن شەھىرىنىڭ مەركىزىدىكى خەلق مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا غايەت زور قىزىل كرېست بەلگىسى سىزىلدى، ماھىرلار بەش كىلومېتىر يىراقلىقتىن شارىدا ئۇچۇپ كېلىپ، خەلق مەيدانىغا كەلگەندە تۆۋەنلەپ، كرېست بەلگىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قۇم خالتىسى تاشلىدى. قۇم خالتىسىنى كرېستنىڭ ئوتتۇرىسىغا قانچە يېقىن تاشلىيالىغانلىرىنىڭ نومۇرى يۇقىرى بولدى. ئىسسىق ھاۋا شارىدا ئۇچۇشتا ئادەتتە ھاۋا قاتلىمى، شامال يۆنىلىشى ئاساس قىلىنىدىغان بولۇپ، قوماندانلىق مەركىزى 100 مېتىر، 200 مېتىر، 300 مېتىر ئېگىزلىكتىكى ھاۋا قاتلىمىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىپ تۇردى. شامال يۆنىلىشىنى ياخشى ئىگىلىيەلمىگەن بىر قىسىم ماھىرلار خەلق مەيدانىغا ئەمەس بەلكى قارشى يۆنىلىشكە ئۇچۇپ كېتىپ قالدى، بىر قىسىم لىرى خەلق مەيدانىغا كېلەلىگەن بولسىمۇ، خالتىنى كرېستقا تاشلىيالمىدى. يەنە بىر خىل تۈرده ماھىرلار جىلىن شەھىرىنى كېسىپ ئۆتىدىغان سۇڭخۇاجياڭ دەرياسىغا شارىنىڭ سېۋىتىنى تەگكۈزۈپ يەنە ئۇچۇپ كېتىش ماھارىتى كۆرسەتتى. بۇمۇ تېخنىكىلىق تەلىپى ئىنتايىن يۇقىرى ماھارەت بولۇپ، بىر قىسىم ماھىرلار شارىنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلىيالماي، سېۋىتىنى سۇغا زادى تەگكۈزەلمىدى، بىر قىسىم ماھىرلار سۇغا تەگكۈزىمىز دەپ دەرياغا چۈشۈپ كەتـ

تى. ياپونىيىلىك ئىككى ماھىر شار بىلەن دەريا‌غا چۈشۈپ كېتىپ، قورقۇپ كەتكەنلىكىدىن شارنى تاشلاپ قىرغاقتا ئۇزۇپ چىقتى. نەتىجىدە، ئادەم يوقلۇقىدىن يېنىكلەپ كەتكەن شار ئۆزلۈكىدىن ئۈچۈپ سۇدىن چىقىپ، شەھەردىكى بىر بىنانىڭ ئۆگزىسىگە ئىلىنىپ قالدى. ئابدۇللا قادىر بۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە گەنسۇلۇق بىر ماھىر بىلەن مۇشۇك ئېيىق شەكىللىك ئىسسىق ھاۋا شارىدا ئۈچۈپ ماھارەت كۆرسەتتى.

ئابدۇللا قادىر بۇ قېتىمقى خەلقئارالىق ئۇچۇش مۇسابىقىسىدىن ناھايىتى چوڭقۇر تەسىراتقا ئىگە بولدى. ئابدۇللا قادىر ئىلگىرى ئىسسىق ھاۋا شارىدا ئۈچقاندا قانچە ئېگىز، قانچە يىراقتا ئۈچسا شۇنچە ياخشى بولىدۇ، دەپ ئويلايتتى، شۇڭا ئۇنىڭ مىڭ مېتىر ئېگىزلىككىچە ئۈچقان ۋاقىتلىرىمۇ بولغانىدى. ئۇ شامال يۆنىلىشى بويىچە ئۈچۈشتىن خەۋەردار بولسىمۇ، ھاۋا قاتلىمى بويىچە ئۈچۈشتىن كۆپ خەۋىرى يوق ئىدى. يەنە بىر مۇھىم نۇقتا ئۇ ھاۋا شارىدا ئۈچۈشتا بەلگىلەنگەن نۇقتىغا چۈشۈشنىڭ ئەڭ يۇقىرى ماھارەت ھېسابلىنىدىغانلىقىنى بىلمۇاىدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆزىنىڭ ھاۋا شارىنىڭ باشقىلارنىڭكىگە قارىغاندا ئىنتايىن كونا ئىكەنلىكىنى، ئەسلىھەلىرىنىڭ كەمچىل، شارائىتىنىڭ ناچار ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

ئابدۇللا قادىر تۇرپانغا قايتىپ كېلىپ كۆپ ئۆتمەيلا، يەنە بىر خۇش خەۋەرنى ئاڭلىدى. ئەسلىدە ئۇ مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مائارىپ ساھەسىدىكى پەن - تېخنىكا يېتەكچىلىرىنىڭ ئىجادىيەتلىرىنى سىلىشتۇرۇپ باھالاش پائالىيىتىگە ئۆزى ئىجاد قىلغان ئاپتوماتىك كەپشەرلەش ماشىنا

ئىسسىنىڭ ماتېرىيالىنى ئەۋەتكەن بولۇپ، بۇ تېخنىكا باھالاش پائالىيىتىدە ئۇچىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەنىدى.

ئابدۇللا قادىرنىڭ ھۇسەنجان، رىزۋانگۇل، ئابدۇئەھەتجان قاتارلىق ئۇچ پەرزەنتى بولۇپ، بۇ پەرزەنتلەرمۇ كىچىكىدىن ئابدۇللا قادىرنىڭ روھىغا ۋارىسلىق قىلىپ، پەن - تېخنىكا، ئايروپىلان شەيداسى بولۇپ چوڭ بولدى. ھۇسەنجان بىلەن ئابدۇئەھەتجان ئاتىسىنى دوراپ، كىچىك ئايروپىلان بولغان پلانېر ياساپ ئۇچۇرۇپ كىشىلەرنى ھەيران قالدۇردى. 2002 - يىلى بالىلار بايرىمىدا بۇ ئىككىيلەن ئۆزلىرى ياسىغان ھەر خىل رەڭ، ھەر خىل شەكىلدىكى چىرايلىق پلانېرلارنى تۇرپان شەھەرلىك ساياھەت - مەدەنىيەت مەيدانىغا ئېلىپ چىقىپ، كۆرگەزمە قىلىپ سالتتى. نۇرغۇن كىچىك دوستلار بۇ پلانېرلارغا مەپتۇن بولۇپ، بەس - بەستە كۆرۈشتى ۋە سېتىۋېلىشتى. بۇ ئىش جەمئىيەتتىمۇ زور غۇلغۇلا قوزغىدى.

مانا ھازىر ھۇسەنجان ئۆزى ئارزۇ قىلغان شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ھازىرقى زامان مائارىپ تېخنىكىسى كەسپىدە ئوقۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بىر پەن - تېخنىكا ئىجادىيىتى 2002 - يىلى شىنجاڭ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا يېڭىلىقلىرى مۇسابىقىسىدە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. قىزى رىزۋانگۇل تۇرپان دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ ئومۇمىي پەن كەسپىگە، ئابدۇئەھەتجان تۇرپان ۋىلايەتلىك تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتىپىگە قوبۇل قىلىندى. ئابدۇللا قادىر بالىلىرىنى مەكتەپكە بەرگۈچە ئۇيغۇرچە ياكى خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇشنى ئۆزلىرىنىڭ تاللىشىغا قويغان بولۇپ، ئۇچ بالىنىڭ ھەممىسلا ئۇيغۇرچە مەكتەپتە ئوقۇيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. ئابدۇللا قادىر بۇ-

نىڭدىن سۆيۈنۈپ، بالىلىرىنىڭ تاللىشىنى قوبۇل قىلدى. پەرزەنتلىرىنى خەنزۇچە مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش مودا بولۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە ئۆزى خەنزۇچە ئوقۇغان ئابدۇللا قادىر- نىڭ بالىلىرىنى ئۇيغۇرچە مەكتەپكە بېرىشى بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ھەيرانلىقىغا سەۋەب بولدى. ئابدۇللا قادىر بۇ كىشىلەرگە مۇنداق ئىزاھات بەردى: «مەن ئۇيغۇرچە مەكتەپتە ساۋاتىمنى چىقىرىپ، ئاندىن خەنزۇ سىنىپقا يۆتكىلىپ ئوقۇغان. مەن خەنزۇچىدا ئوقۇغانلىقىم كۆپ پايدىسىنى كۆردۇم. ئايروپىلان ياساشتا ھەر خىل خەنزۇچە ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىش، خەنزۇ كەسپىداشلار بىلەن ئالاقىلىشىش، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە ئوقۇش، ئۆگىنىش، ھەر خىل پائالىيەت، مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىش قاتارلىق جەھەتلەردە قىلچە قىيىنچىلىق تارتمىدىم. لېكىن، مەن ئۇيغۇر تىلى مۇھىتىدا ئۆسۈپ يېتىلمىگەچكە، ئۆز خەلقىمىزگىلا خاس بولغان تەپەككۇر ئۇسۇلىنى يېتىلدۈرەلمىدىم، كۆپ ھاللاردا مىللىي پسىخىكام ئاجىز، تەپەككۇرۇم چولتا بولۇپ قالدى. قىسقىسى بەزى ئىشلارنى چوڭقۇرلاپ تەھلىل قىلىشتا زور دەرىجىدە تەپەككۇر قىيىنچىلىقىغا ئۇچرىدىم. خەنزۇچە تەپەككۇر قىلاي دېسەم، ئۆزۈم ئۇيغۇر، مەن ئۆسۈپ يېتىلگەن، ياشىغان مۇھىت ئۇيغۇرچە بولغاچقا، بۇ جەھەتتىمۇ چوڭقۇرلاپ تەپەككۇر قىلىشقا مۇۋاپىق بولالمىدىم. دېمەك، مەن تەپەككۇر جەھەتتىن ئېيتقاندا ئىككىلا تىلدا چولتا بولۇپ قالدىم. شۇڭا، مەن بالىلارنى ئانا تىلدا ئوقۇتۇپ، خەنزۇ تىلىنى چىڭ تۇتۇپ ئۆگەتسە بولىدىكەن، دېگەن قاراشقا كېلىپ قالدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە كىچىك ۋاقتىمدا خەنزۇچە ئوقۇشنى ئۆزۈم تاللىغان، بالىلىرىمۇ ئۇيغۇرچىدا ئوقۇشنى ئۆزى تاللىدى. شۇڭا، بالىلىرىمنىڭ تاللىشىغا ھۆرمەت قىلدىم.

ئاخىرقى سۆز

2003 - يىلى 9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى «تۇرپان» ژۇرنىلىنىڭ مۇھەررىرى، شائىر ئەكبەر داۋۇت بىلەن بىللە زىيارەت، تۇرمۇش ئۆگىنىش مەقسىتىدە جەنۇبىي شىنجاڭغا قاراپ يولغا چىقتۇق. بىز ئالدى بىلەن ئۇرۇمچىگە چىقىپ، تۇنجى بېكىتىمىز بولغان كورلىغا ئايروپىلان بىلەن بارماقچى بولدۇق. مەقسىتىمىز ئايروپىلاندا ئولتۇرۇپ بېقىش، ئايروپىلانىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ بېقىش ئىدى. ئۇرۇمچىدىن كورلىغا ئۇچىدىغان ئايروپىلانىنىڭ پەلەمپىيىگە قەدەم باسقىنىمىزدا قەلبىمىزدە بىر خىل ئىچكى هاياجان غەلىيان كۆتۈردى، چۈنكى بۇ بىزنىڭ تۇنجى قېتىم ئايروپىلانغا چىقىشىمىز ئىدى. ئايروپىلان ئايرودرومنى بىر هازا ئايلانغاندىن كېيىن بىردىنلا سۈرئىتىنى تېزلىتىپ، تۇيۇقسىز هاۋاغا كۆتۈرۈلدى. بۇ چاغدا بىز كەينىمىزگە قىيسىيىپ، خۇددى يىقىلىپ كېتىۋاتقاندەك، پۈتۈن ئىچكى ئەزالىرىمىز ئاغزىمىزغا قاپلىشىپ قالغاندەك، هاۋا يېتىشمەيۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدۇق. بايامقى هاياجانلىرىمىز قەيەرگىدۇر يوقىلىپ، بىر خىل قورقۇنچ تۇيغۇسى بىزنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى. ئايروپىلان هاۋادا كېتىۋاتقاندا تۇيۇقسىز پەسلەيدىغان، ئېگىزلەيدىغان ياكى يانتۇ ئايلىنىدىغان بولۇپ، بۇنداق چاغدا ئايروپىلان لاققىغا(تۇرپان شېۋىسى، كاتاك) چۈشكەندەك هالەت شەكىللىنىدىكەن. ئايروپىلان بۇنداق لاققىغا چۈشكەندە ئادەمدە تۇيۇقسىز يىقىلىپ كېتىۋاتقاندەك، تېگى يوق هاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك تەسىرات

پەيدە بولىدىكەن. بىز دېرىزىدىن پەسكە قاراپ سەرەڭگە قەپ-پىچىلىك كۆرۈنۈۋاتقان بىنالارنى، بىر تال يىپتەك بىلىنىدۇ-اتقان يوللارنى كۆرۈپ، قورقۇنچ تۇيغۇمىز يەنمۇ كۈچەيىپ كەتتى. «ئادەم مۇشۇنچىۋالا ئېگىزلىكتىن چۈشۈپ كەتسە نېمە بولۇپ كېتەر» دېگەن ئويلار كاللىمىزدىن زادى كەتمىدى. بىز دەل مۇشۇ مىنۇتلاردا ئۆزى ئايروپىلان ياساپ ئۇچقان قەھرىمان ئوغلانىمىز ئابدۇللا قادىرنى ئېسىمىزگە ئالدۇق. «بىزغۇ سۈپەت ئۆلچىمى پۈتۈنلەي لاياقەتلىك بولغان دۆلەتنىڭ ئايروپىلانىدا ئۇچۇۋاتىمىز، ئۇنىڭ ئۇچقىنى بولسا ئۆزى قولدا ياسىغان، قىلچە بىخەتەرلىك ئەسلىھەلىرى بولمىغان، ئۇچۇش ئۆلچىمىگە توشمايدىغان ئايروپىلان. بۇ ئۇنىڭدىكى نەقەدەر باتۇرلۇق، غەيرىلۇق - ھە! » بىز ئۇچۇشنى، ئېگىزلىكتىكى تۇيغۇنى ئۆز بېشىمىزدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىنلا ئابدۇللا قادىرنىڭ روھىي ھالىتىنى قىسمەن بولسىمۇ چۈشەنگەندەك ھېسسىياتتا بولدۇق. بىز جەنۇبىي شىنجاڭ سەپىرىدىن قايتىپ كېلىپلا ئابدۇللا قادىر بىلەن كۆرۈشۈپ بۇ مەسىلىنى سوردۇق، ئۇ مۇنداق دېدى: مەنمۇ دەسلەپتە ئۇچقاندا ئىنتايىن قورقۇنچ ھېس قىلغان، كېيىن كۆپ ئۇچۇرگەندىن كېيىن ئادەتلىنىپ كەتتىم. لېكىن، ھازىرمۇ كۆكتە ئۇچقىنىمدا بىر خىل يالغۇزلۇق، سەل خەۋپسىرەش تۇيغۇسىدا بولىمەن. شۇڭا، ئۇچقاندا يېنىمدا بىرەر كىشى، ھېچبولمىسا ئىت، مۈشۈككە ئوخشاش بىرەر جانلىق بولسا ئادەم بىر ئاز خاتىرجەم بولىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قالىمەن. مەن ئاسمانغا چىققاندا پۈتۈن زېھنىم بىلەن يەرنى كۆزىتىمەن، كۆكتىن قارىغاندا يەرنىڭ شەكلى قانداق شەكىلگە كىرىپ قالىدىغاندۇ، بۇنداق شەكىل ئۆزگە-

رىشىنىڭ سىرى نېمىدۇ، بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك، دېگەنلەرنى ئويلاپ كېتىمەن. ئۆزۈمنى توختاۋسىز كۆككە ئۆرلەپ پەرىشتىلەرگە يېقىنلىشىۋاتقاندەك ھېسسىياتتا بولىمەن.

بىز جەنۇب سەپىرى جەريانىدا كورلا، ئاقسۇ، ئاتۇش، قەشقەرنىڭ كۆپلىگەن ناھىيە، بازارلىرىغا باردۇق. بۇ يەرلەردە يازغۇچى، شائىر، قەلەمكەشلەر، ھەر خىل تەبىقىدىكىلەر بىلەن ئۇچرىشىش، سىردىشىش داۋامىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدە تۇنجى بولۇپ ئايروپىلان ياساپ ئۇچقان ئابدۇللا قادىر ھەققىدىكى پاراڭلارمۇ سۆھبىتىمىزنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولدى. چۈنكى، بىز ئابدۇللا قادىر بىلەن بىر يۈرتلۇق بولغاچقا ھەم مۇشۇ ھەقتە تەتقىقات ئېلىپ بېرىۋاتقاچقا، تەبئىي ھالدا ئۇنىڭ نامىنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىپ قالدۇق. ھەممىلا جايدا ئۇنىڭ نامى چىقىشى بىلەن سۆھبەت ئىشتىراكچىلىرى قايتىدىن جانلىنىپ، ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بەس - بەستە سوراپ كېتىشتى، ئۇنىڭدىن چەكسىز ئىپتىخارلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بىز ئويلاپمۇ باقمىغان، ئۆزلىرىنىڭ ئابدۇللا قادىر توغرىسىدا ئاڭلىغان ئاجايىپ - غارايىپ ئۇچۇرلىرىنى بىزگە يەتكۈزۈشتى. بىز جەنۇب سەپىرى داۋامىدا شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇقكى، زېمىنىمىزدىكى كۆپلىگەن كىشىلەر ئايروپىلان ياساپ ئۇچقان ئابدۇللا قادىرنىڭ نامىنى بىلمىدىكەن، ئۇنىڭغا قىزغىن كۆڭۈل بۆلمىدىكەن، ئۇنىڭدىن چەكسىز ئىپتىخارلىنىدىكەن.

— ئابدۇللا قادىرنى قارا تۇرك دېھقان دەيدىغۇ، دېھقان تۇرۇپ ئايروپىلان ياسىغان بولسا بەك يامان ئادەمكەن - جۇمۇ!

— ئاڭلىساق ئابدۇللا قادىر ئايروپىلان ياساپ ئۇچقان-دىن كېيىن ئۇنى پەن - تېخنىكا تارماقلىرىغا يۆتكەپ، تەتقىقات قىلدىغان مەخسۇس شارائىت ئاجرىتىپ بېرىپتۇ دەيدۇ، بۇ راستمۇ؟

— ياق، ئۇنى ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى ئايروپىلان يا-ساىدىغان زاۋۇتلارغا تەكلىپ قىلىپ ئەكىتىپتۇ دەيدىغۇ؟

— ئابدۇللا قادىرنى بىر كېچىسى نامەلۇم ئادەملەر تۇتۇپ كەتكەنچە يوقاپ كېتىپتۇ، دەپ ئاڭلىدۇققۇ؟

بىز بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خەلقىمىزنىڭ پە-خىرلىك ئوغلى، ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ روھى بىلەن كۆكنىڭ ئەركە بالىسىغا ئايلانغان ئابدۇللا قادىر ھەققىدە بىرەر يېرىك-رەك ئەسەر يېزىپ، خەلقىمىزنىڭ تەشنالىقىنى قاندۇرۇش-نىڭ زۆرۈرلۈكىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدۇق، بۇ قەھ-رىمان ئوغلان ھەققىدە مەڭگۈلۈك مەنىۋى ئابىدە تىكلەشنى ئۆزىمىزنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتى دەپ ھې-سابلىدۇق.

****

ھەيۋەتلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان تۇرپان مۇنارىنىڭ شە-مال تەرىپىدىكى بۇك - باراقسان تەكلەر بىلەن ئورالغان كۆجۈم مەھەللىدە، ئىشىك ئالدىدا بىر نەچچە تۇپ قېرى ئۇجمە دەرىجى بوي سوزغان بىر ھويلا بار. ھويلىنىڭ ئالدى-غا، ئۇجمە دەرىخىنىڭ ئاستىغا ئايروپىلان ۋە ھاۋا شارىغا كېرەكلىك ئەسلىمىلەر قويۇلغان بولۇپ، ھويلىدىن ھازىرمۇ تۆمۈر، ياغاچ قاتارلىقلارنى ھەرىدىگەن، كەسكەن، ئۇرغان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ھويلىدا ئوتتۇرا بوي، سەل ئورۇقراق كەلگەن چاچلىرىنى ئاق ئارىلىغان، قويۇق قاش-

لىق، كېلىشكەن، كۆزلىرىدىن جاسارەت، قەتئىيلىك نۇر-لىرى چاقناپ تۇرىدىغان بىر كىشىنىڭ بىر نەچچە ياش بىلەن بىرگە تىنىمسىز ھالدا نېمىلەر بىلەندۇر مەشغۇل بولۇۋاتقان-لىقىنى كۆرىسىز. بۇنىڭدىن ئابدۇللا قادىرنىڭ جەسۇر خا-راكتېرىنىڭ ئۆزگەرمىگەنلىكىنى، ئۇنىڭ بىر مىنۇتمۇ توخ-تاپ قالمىغانلىقىنى ھېس قىلالايسىز. ئۇ ھازىرمۇ تۇرپان دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ ئاددىي ئوقۇتقۇچىسى. ئۇ باشقا كىشىلەرگە ئوخشاشلا ھالال مېھنىتى بىلەن تىرىكچە-لىك مۇساپىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ، باشقا كىشىلەردىن تۆپ-تىن پەرقلىنىدىغان ھالدا مەنىۋى ئىزدىنىشىلەر قاينىمىدا توختاۋسىز دولقۇنلاپ ياشاپ كەلمەكتە.

2000 - يىلى مارتتا تۇرپان شەھىرىدە يېزىلدى،
2003 - يىلى قايتا يېزىپ تۈزىتىلدى.

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
مەسئۇل كۇررېكتورى: ھەجەرگۇل تۇرسۇن
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۇچى: ئەكبەر سالىھ

قاناتلىق ئادەم

ئاپتورلىرى: ئۆمەرجان سىدىق، ئابدۇللا ئىمىن
*
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۈرۈمچى ئالتۇن يارۇق باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1168×850 مم، 1/32؛
باسما تاۋىقى: 6.875؛ قىستۇرما بېتى: 8
2004 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى
2004 - يىل 8 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1—4000
ISBN7-228-08986-3
باھاسى: 11.00 يۈەن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ

ISBN 7-228-08986-3

ISBN 7-228-08986-3

(民文) 定价 :11.00 元